

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ»**

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΝΟΜΙΚΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΑΛΚΟΣ

ΒΟΛΟΣ 2021

Στην οικογένειά μου

Ευχαριστήριο Σημείωμα

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα μου στη διδακτορική διατριβή Καθηγητή κο Γεώργιο Χάλκο για την πολύτιμη ακαδημαϊκή και ηθική υποστήριξη που μου προσέφερε κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής μου.

Ευχαριστώ επίσης τα μέλη της τριμελούς επιτροπής, τον Αναπληρωτή Καθηγητή κο Κωνσταντίνο Ευαγγελινό και τον Επίκουρο Καθηγητή κο Αντώνη Σκουλούδη, καθώς και την Επίκουρη Καθηγήτρια κα Κυριακή Τσιλίκα για την την αμέριστη συμπαράσταση, βοήθεια και υποστήριξή τους κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής. Ευχαριστώ επίσης τα μέλη ΔΕΠ του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας που με εμπιστεύτηκαν και μου έδωσαν της ευκαιρία να εργασθώ για τη διατριβή αυτή.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	6
Ενότητα 1	
Θέματα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των επιχειρήσεων	11
1.1 Εταιρική κοινωνική ευθύνη	11
1.2 Τα ΣΠΔ και οι ιδιαίτεροι παράγοντες για την εφαρμογή τους	15
1.3 Η αντίληψη της διοίκησης	16
1.4 Οι ευκαιρίες καινοτομίας	18
1.5 Νομικό Πλαίσιο	19
1.6 EMAS και ISO 14001	19
1.7 Η προβληματική των επιχειρησιακών πολιτικών	25
1.8 Επισημάνσεις-Προτάσεις	27
Ενότητα 2	
2.1 Ορισμοί της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ)	29
2.2 Ιστορικό υπόβαθρο της ΕΚΕ	29
2.3 Αναφορά ΕΚΕ	32
2.3.1 Ορισμός Αναφοράς ΕΚΕ	32
2.3.2 Κίνητρα δημοσιοποίησης αναφορών ΕΚΕ και οφέλη	35
2.3.3 Πρότυπα αναφορών ΕΚΕ	37
ISO 26000:2010	38
AA1000 -AccountAbility Principles Standard (2008)	38
Παγκόσμια Πρωτοβουλία Αναφοράς (GRI)	38
UN Global Compact	39
Ελληνικός Κώδικας Βιωσιμότητας	39
2.3.3.1 Global Reporting Initiative (GRI) & GRI-G4	40
2.3.4 Αξιολόγηση των αναφορών ΕΚΕ	43
2.3.4.1 Αξιολόγηση της ενσωμάτωσης των βασικών αρχών του GRI-G4	46
2.3.4.2 Αξιολόγηση της απόδοσης δημοσιοποίησης διοικητικής προσέγγισης ουσιαστικότητας	51
2.3.5 Προβλήματα των αναφορών ΕΚΕ	54
2.4 Η ΕΚΕ στην Ελλάδα	55
2.4.1 Αξιολόγηση αναφορών ΕΚΕ στην Ελλάδα	58
2.5 Συμπεράσματα	69

Ενότητα 3

Νομικό πλαίσιο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	73
3.1 Εισαγωγή	73
3.2 Εθελοντική ή υποχρεωτική ΕΚΕ	77
3.2.1 Επιχειρήματα για τη νομιμοποίηση της ΕΚΕ	82
3.2.2 Επιχειρήματα κατά της νομιμοποίησης της ΕΚΕ	84
3.3 Νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ παγκοσμίως	85
3.3.1 Διεθνές νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ	86
3.3.2 Νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ στην Ευρώπη	92
3.3.3 Νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ στις ΗΠΑ	99
3.3.4 Νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ στην Ασία	101
3.3.5 Νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ στην Αφρική	105
3.3.6 Νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ στην Αυστραλία	107
3.4 Προτάσεις	107
3.5 Συμπεράσματα	109

Ενότητα 4

Επιχειρηματικά θέματα Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	110
4.1 Εισαγωγή	110
4.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση σε ζητήματα ΕΚΕ	115
4.2.1 ΕΚΕ και απόδοση και μέγεθος της εταιρείας	116
4.3. Γνωστοποίηση και διαχείριση ΕΚΕ	120
4.3.1 Γνωστοποίηση ΕΚΕ - Αναφορά και προβολή	120
4.3.2 Πρόσφατες τάσεις στις αναφορές ΕΚΕ	123
4.3.3 Η ΕΚΕ στον τομέα της ενέργειας	124
4.4 Τάσεις στα παγκόσμια πρότυπα πρωτοβουλιών αναφοράς (GRI)	128
4.4.1 Μεθοδολογία και δεδομένα	128
4.5 Εθνικός Δείκτης ΕΚΕ	129
4.6 Αποτελέσματα	133
4.7 Μελέτη οπτικής ανάλυσης	145
4.7.1 Συσχέτιση αριθμού αναφορών και οικονομικών μεταβλητών ανά ήπειρο	147
4.7.2 Συσχέτιση αριθμού αναφορών και ρύπανσης από CO ₂ ανά ήπειρο	153
4.7.3 Συγκριτικά αποτελέσματα για τις αναφορές ΕΚΕ μεταξύ των ηπείρων	156
4.7.4 Συζήτηση	158

4.8	Προθυμία πληρωμής και προτεινόμενες πρακτικές και στρατηγικές ΕΚΕ	161
4.9	Εταιρική περιβαλλοντική ευθύνη	165
4.10	Συμπεράσματα	169

Ενότητα 5

5.1	EMAS – ISO 14001	174
5.1.1	Σχέσεις EMAS και ISO 14001	176
5.1.2	Κίνητρα και εμπόδια στην υιοθέτηση των EMAS-ISO 14001	177
5.1.3	EMAS-ISO και εταιρική απόδοση	179
5.1.4	Ανάκληση πιστοποίησης EMAS – ISO	180
5.1.5	Εσωτερικοποίηση των EMAS-ISO	181
5.2	Επανεξέταση της διάδοσης ISO 14001 μεταξύ εθνικών περιοχών με χρήση πάνελ δεδομένων για χώρες του ΟΟΣΑ	183
5.2.1	Εισαγωγή – Ιστορικό υπόβαθρο	183
5.2.2	Μέθοδοι και δεδομένα	191
5.2.2.1	Επιλογή μεταβλητών - αναγνώριση δείγματος	191
5.2.2.2	Έλεγχοι κοινής διαδικασίας μοναδιαίας ρίζας	197
5.2.3	Εμπειρικά αποτελέσματα	203
5.2.4	Τελικές παρατηρήσεις	213

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

	Συμπεράσματα	218
--	--------------	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ενότητα 1	References	224
Ενότητα 2	References	225
Ενότητα 3	References	233
Ενότητα 4	References	248
Ενότητα 5	References	259

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα από τα σημαντικά θέματα για τις σύγχρονες επιχειρήσεις αναφέρεται στη σχέση μεταξύ των λειτουργιών τους και της κοινωνίας. Επιπρόσθετα ενδιαφέρον παρουσιάζει το πώς αυτή η σχέση εξετάζεται, αξιολογείται και παρουσιάζεται. Η διατριβή αυτή αναφέρεται στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ). Τα πρότυπα ΕΚΕ έχουν αυξηθεί πρόσφατα με τα ISO14001, GRI και ISO 26000 να διαδραματίζουν εξέχοντα ρόλο. Παρόλο που υπάρχει αλληλεπικάλυψη μεταξύ αυτών των προτύπων, κάθε ένα έχει σχεδιαστεί για να ανταποκρίνεται στις ρητές απαιτήσεις των ενδιαφερομένων, εκ των οποίων οι κυβερνήσεις έχουν την μεγαλύτερη επιρροή στην εφαρμογή του GRI.

Βασιζόμαστε στο GRI λόγω του ότι έχει υιοθετηθεί περισσότερο παγκοσμίως όσον αφορά την αναφορά βιωσιμότητας και δεδομένου ότι ενσωματώνει περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές πτυχές. Τα GRI και ISO 14001 μπορούν να ακολουθήσουν ανάλογα πρότυπα διάχυσης, καθώς και τα δύο πρότυπα ακολουθούν την ίδια προσέγγιση και η αναφορά GRI βασίζεται στο ISO14001 ως πηγή πληροφοριών.

Η διατριβή αποτελείται από έξι ενότητες. Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζονται αρχικά τα γενικά θέματα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των επιχειρήσεων και η προβληματική των επιχειρησιακών πολιτικών. Στη δεύτερη ενότητα ορίζουμε την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ) και συζητάμε τα διάφορα πρότυπα αναφορών και την αξιολόγηση των αναφορών ΕΚΕ, της ενσωμάτωσης των βασικών αρχών του GRI-G4 και της απόδοσης δημοσιοποίησης διοικητικής προσέγγισης ουσιαστικότητας. Επίσης αναφερόμαστε στα προβλήματα των

αναφορών ΕΚΕ και επικεντρωνόμαστε στην Ελλάδα αξιολογώντας τις αναφορές ΕΚΕ στη χώρα μας.

Στην επόμενη ενότητα αναφερόμαστε στο νομικό πλαίσιο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, διακρίνοντας μεταξύ εθελοντικής ή υποχρεωτικής ΕΚΕ, και εξετάζοντας τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της νομιμοποίησης της ΕΚΕ αναφερόμενοι στο νομικό πλαίσιο ΕΚΕ παγκοσμίως, στην Ευρώπη, στις ΗΠΑ, στην Ασία, στην Αφρική και στην Αυστραλία. Η ενότητα ολοκληρώνεται με προτάσεις και συμπεράσματα από το διεθνές νομοθετικό πλαίσιο.

Η τέταρτη ενότητα ασχολείται με τα επιχειρηματικά θέματα Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Συγκεκριμένα αναφερόμαστε στην ΕΚΕ και στην απόδοση και μέγεθος της εταιρείας, στη γνωστοποίηση και διαχείριση ΕΚΕ και στις πρόσφατες τάσεις στις αναφορές ΕΚΕ με αναφορά τομέα της ενέργειας. Πραγματοποιείται μία ανάλυση τάσης στα παγκόσμια πρότυπα πρωτοβουλιών αναφοράς (GRI) ενώ προτείνεται μία τροποποίηση στον Εθνικό Δείκτη ΕΚΕ. Στην ίδια ενότητα παρουσιάζεται μια μελέτη οπτικής ανάλυσης σχετική με την συσχέτιση αριθμού αναφορών και οικονομικών μεταβλητών ανά ήπειρο, τη συσχέτιση του αριθμού αναφορών και της ρύπανσης ανά ήπειρο, ενώ είναι ενδεικτικά τα συγκριτικά αποτελέσματα για τις αναφορές ΕΚΕ μεταξύ των ηπείρων. Η ενότητα αυτή κλείνει με αναφορά στην Προθυμία πληρωμής και προτεινόμενες πρακτικές και στρατηγικές ΕΚΕ και στην εταιρική περιβαλλοντική ευθύνη.

Η πέμπτη ενότητα συζητά τις σχέσεις EMAS και ISO 14001, τα κίνητρα και εμπόδια στην υιοθέτηση των EMAS-ISO 14001, ενώ επανεξετάζεται η διάδοση ISO 14001 μεταξύ εθνικών περιοχών με χρήση πάνελ δεδομένων για τις χώρες του ΟΟΣΑ. Κατάλληλη οικονομετρική ανάλυση μας βοηθά στην εξαγωγή μιας σειράς εμπειρικών ευρημάτων και των πολιτικών επιπτώσεων αυτών των αποτελεσμάτων.

Η συνεισφορά της Διδακτορικής Διατριβής

Η συνεισφορά και η πρωτοτυπία της διδακτορικής διατριβής τόσο σε θεωρητικό όσο και σε ερευνητικό επίπεδο συνίσταται στα ευρήματά μας τα οποία συνοψίζονται ως:

- Ο ΟΗΕ, ο ΟΟΣΑ, η ΕΕ και οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές ορίζουν κάποιους ελάχιστους κανόνες συμπεριφοράς σχετικά με τις επιχειρήσεις και τις δραστηριότητές τους, ενώ στοχεύουν στη διαμόρφωση της επιχειρηματικής δράσης μέσω κάποιων διηπειρωτικών κανονισμών. Η δράση της διεθνούς κοινότητας και η δημιουργία ενός περιεκτικού κανονιστικού πλαισίου για την ΕΚΕ είναι εξαιρετικά σημαντικό, μιας και η εθελοντική ΕΚΕ είναι μόνο μία προσωρινή λύση.

Προτείνεται ένας κανονισμός που περιλαμβάνει την αλληλεπίδραση εθελοντικών και νομικών προσεγγίσεων, με σαφείς νόμους, που προωθεί ένα σύστημα ανταμοιβής και που είναι πρακτικό και οικονομικά βιώσιμο να εφαρμοστεί. Επιπλέον, το επιχειρηματικό, φορολογικό και νομικό πλαίσιο θα μπορούσε να δώσει ορισμένα κίνητρα στις επιχειρήσεις, όπως τη μείωση συντελεστών φορολογίας εισοδήματος και ΦΠΑ, τη μείωση των συντελεστών ΙΚΑ, την επιδότηση για πρόσληψη εργαζομένων, κ.ά. Παράλληλα, η κυβέρνηση θα πρέπει να αποσαφηνίσει τις προσδοκίες σχετικά με την ΕΚΕ και να αναπτύξει σαφείς τρόπους μέτρησης.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στον Ενεργειακό τομέα όπου προτείνεται η εξέταση και ενσωμάτωση στις αναλύσεις του διεθνούς πρότυπου ISO 50001 για συστήματα διαχείρισης ενέργειας (EMS) το οποίο θα βοηθήσει τις εταιρείες να βελτιώσουν την ενεργειακή τους απόδοση.

- Την περίοδο 1999-2017, ο υψηλότερος αριθμός εταιρικών αναφορών GRI έχει παρατηρηθεί στην Ευρώπη και στην Ασία, ενώ στη Βόρεια Αμερική η εφαρμογή των αναφορών GRI δεν είναι αρκετές, συγκριτικά με το αναμενόμενο.

Αυτό σημαίνει πως μία όμοια συμπεριφορά παρατηρείται μεταξύ Ασίας και Ευρώπης, όσον αφορά την ανάπτυξη πρωτοβουλιών αναφοράς ΕΚΕ, ενώ η Λατινική Αμερική και η Βόρεια Αμερική ακολουθούν. Η Ευρώπη φαίνεται να έχει περάσει σε μία ύφεση τα τελευταία χρόνια, έπειτα από το στάδιο πλήρους ανάπτυξης, η Ασία βρίσκεται στο στάδιο της εξάπλωσης και η Λατινική Αμερική και Καραϊβική όπως και η Αφρική έχουν ήδη φτάσει στο στάδιο πλήρους ανάπτυξης.

Μία αντίθετη σχέση φαίνεται να υπάρχει μεταξύ της υιοθέτησης των αναφορών ΕΚΕ και της ρύπανσης από CO₂ στον κόσμο, με μόνη εξαίρεση την περίπτωση της Ασίας, όπου η συσχέτιση αυτή είναι θετική. Στις ανεπτυγμένες χώρες, η εφαρμογή του GRI προωθήθηκε κατά βάση από τις κυβερνήσεις, οι οποίες πίεσαν για την εφαρμογή του, ενώ αντιθέτως στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι προσπάθειες δεν επικεντρώνονται σε θέματα ΕΚΕ, αλλά κυρίως στην προσέλκυση ΑΞΕ. Επιπλέον, η πίεση των ενδιαφερόμενων μερών, η σημασία της επωνυμίας, η ύπαρξη νομοθεσίας και η ενίσχυση των νόμων αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν τον βαθμό εφαρμογής της αναφοράς GRI.

- Ο αριθμός των πιστοποιήσεων ISO 14001 στις χώρες του ΟΟΣΑ επηρεάζεται θετικά από την υιοθέτηση του προτύπου ISO 9001, από τα ιδρύματα που υποστηρίζουν την αγορά, τα επίπεδα ρύπανσης (εκπομπές CO₂) και από την αυστηρότητα της περιβαλλοντικής πολιτικής. Επιπλέον, οι

πιστοποιήσεις ISO 14001 επηρεάζονται αρνητικά από το εμπόριο και το μέγεθος του εργατικού δυναμικού.

Επιπλέον, παρατηρείται μία ανεστραμμένη σχέση σχήματος U σε όλες τις στατικές και δυναμικές αναλύσεις για το ISO 14001, επαναπροσδιορίζοντας έτσι την υπόθεση EKC και παρέχοντας νέα στοιχεία για τη σχέση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικής υποβάθμισης, όπως μετράται από τα πρότυπα ISO 14001. Παρότι η συγκρίσιμη οικονομική ανάπτυξη δεν οδηγεί σε συγκρίσιμα επίπεδα περιβαλλοντικής απόδοσης, αποδεικνύεται πως για την επίτευξη της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και της ανακατανομής των πόρων είναι απαραίτητο ένα συγκεκριμένο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης.

Ενότητα 1

Θέματα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των επιχειρήσεων

1.1 Εταιρική κοινωνική ευθύνη

Ένα από τα ζητήματα που απασχολούν τις σύγχρονες επιχειρήσεις, αφορά τη σχέση που υπάρχει μεταξύ των λειτουργιών τους και της κοινωνίας, καθώς και το πώς αυτή η σχέση εξετάζεται, αξιολογείται και διαχειρίζεται. Το ζήτημα αυτό αναφέρεται ως **Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ)** και ορίζεται ως ο τρόπος με τον οποίο μία επιχείρηση διαχειρίζεται τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές της επιπτώσεις που προκύπτουν από τη λειτουργία της. Με άλλα λόγια, η ΕΚΕ αφορά την εθελοντική δέσμευση των επιχειρήσεων να λειτουργούν με ηθικό τρόπο και με βάση τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Η ΕΚΕ θεωρείται ότι πρέπει να είναι στοιχείο στις δραστηριότητες κάθε οργανισμού και αποκτά ολοένα και περισσότερη σημασία η υιοθέτηση των πρακτικών της στις επιχειρήσεις, τόσο από ηθική όσο και από εμπορική άποψη.

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι σημαντική, αλλά η ανάλυσή της θεωρείται αρκετά περίπλοκη και δύσκολη. Περιλαμβάνει λειτουργικές, στρατηγικές, κοινωνικές, οικονομικές και γεωπολιτικές πτυχές και επηρεάζει όχι μόνο την ίδια την επιχείρηση, αλλά και τους πελάτες, το προσωπικό, τους προμηθευτές, τους μετόχους αλλά και την ευρύτερη κοινότητα. Οι πέντε βασικές διαστάσεις της ΕΚΕ είναι οι εξής:

- Κοινωνική διάσταση
- Οικονομική διάσταση
- Περιβαλλοντική διάσταση
- Διάσταση των ενδιαφερόμενων μερών
- Εθελοντική διάσταση

Οι επιχειρήσεις φέρουν ευθύνη για τον κοινωνικό αντίκτυπο που έχουν και για τη γενική ευημερία της κοινωνίας. Αυτό σημαίνει ότι οι οργανισμοί πρέπει να ενσωματώσουν πρακτικές που αφορούν τον σχεδιασμό θέσεων και τρόπων εργασίας και να προσφέρουν στους εργαζόμενους ευχάριστο εργασιακό περιβάλλον στο οποίο μπορούν να εργαστούν χωρίς άγχος. Επιπλέον, θα πρέπει να υπάρχει αναγνώριση και οι εκπρόσωποι των εργαζομένων να αντιμετωπίζονται με σεβασμό. Παράλληλα, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να συμβάλλουν στην προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας των τοπικών κοινοτήτων.

Η εφαρμογή πολιτικών και στρατηγικών ΕΚΕ συχνά έχει αρνητικές οικονομικές συνέπειες για την επιχείρηση. Απαιτούν επιπλέον δαπάνες, όπως τα κόστη παρακολούθησης και ελέγχου ή τα κόστη μετάβασης σε νέες διαδικασίες (π.χ. νέες ενεργειακά αποδοτικές διαδικασίες, διαδικασίες ανακύκλωσης ή επαναχρησιμοποίησης, κ.λπ.). Παρόλα αυτά, τα άμεσα θετικά οφέλη από την υιοθέτηση στρατηγικών ΕΚΕ γίνονται ολοένα και πιο προφανή, κυρίως επειδή η κοινή γνώμη ευαισθητοποιείται περισσότερο στην υιοθέτηση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Τέτοια θετικά οφέλη περιλαμβάνουν την θετικότερη φήμη, την ευημερία του προσωπικού, τα ηθικά πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την αποδοτικότερη χρήση των πόρων και την προώθηση της κοινωνικής ισότητας, καθώς και τα μελλοντικά θετικά οικονομικά οφέλη και χαμηλότερα κόστη.

Βάσει των αρχών της πολιτικής ΕΚΕ, είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη ένα ευρύ φάσμα ενδιαφερόμενων μερών για τη λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων, που περιλαμβάνει μετόχους, διευθυντές, προσωπικό και εκπροσώπους προσωπικού, πελάτες, προμηθευτές, κυβέρνηση και γενικότερα την κοινωνία. Όλες οι ομάδες αυτές θα επηρεαστούν από τις αποφάσεις των επιχειρήσεων, με διαφορετικό τρόπο η κάθε μία, και οι επιχειρήσεις που εφαρμόζουν πολιτικές κοινωνικής ευθύνης

αναμένεται να έχει θετικό αντίκτυπο σε αυτές. Παράλληλα, τονίζεται η εθελοντική διάσταση των πρακτικών ΕΚΕ, κάτι που σημαίνει ότι μία επιχείρηση που συμμορφώνεται και τηρεί μόνο όσα απαιτούνται από τη νομοθεσία, δεν εφαρμόζει πρακτικές ΕΚΕ. Συχνά προτείνεται η ανάγκη για έναν συνδυασμό εθελοντικών και κανονιστικών προσεγγίσεων στις επιχειρήσεις.

Εστιάζοντας στην περιβαλλοντική διάσταση, λαμβάνεται υπόψη ο βαθμός στον οποίο οι δραστηριότητες των επιχειρήσεων επηρεάζουν αρνητικά το περιβάλλον, τόσο άμεσα όσο και έμμεσα. Οι αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να προκύψουν εξαιτίας της λειτουργίας μίας επιχείρησης περιλαμβάνουν τη ρύπανση επικίνδυνων αποβλήτων, τη ρύπανση, τον θόρυβο, καθώς και την εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου, συμβάλλοντας έτσι στην υπερθέρμανση του πλανήτη. Η συνολική περιβαλλοντική επιβάρυνση που προκύπτει από τις δραστηριότητες μίας επιχείρησης μπορεί να υπολογιστεί ως εξής:

$$EB = P \times A \times T$$

όπου P το μέγεθος του πληθυσμού, A η ευημερία του πληθυσμού και T η τεχνολογία (ο τρόπος με τον οποίο παράγονται και διανέμονται προϊόντα και υπηρεσίες – διοίκηση λειτουργιών). Η μείωση ή σταθεροποίηση της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης σημαίνει την επίτευξη βιωσιμότητας. Για να καταστεί δυνατό αυτό, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να αλλάξουν τον τρόπο με τον οποίο παράγουν αγαθά και υπηρεσίες.

Οι λειτουργικές αποτυχίες των επιχειρήσεων αποτελούν τον πυρήνα των περιβαλλοντικών καταστροφών και της ρύπανσης που προκύπτουν από αυτές. Οι πιο σημαντικές επιπτώσεις είναι αυτές που προκύπτουν μακροπρόθεσμα από προϊόντα που δεν ανακυκλώνονται και από διαδικασίες που απαιτούν μεγάλες ποσότητες ενέργειας για να πραγματοποιηθούν. Οι διαχειριστές των επιχειρήσεων

έχουν την ευθύνη για την περιβαλλοντική απόδοση του οργανισμού τους και για την προστασία του περιβάλλοντος εν γένει και αυτή η περιβαλλοντική ευθύνη συνδέεται άμεσα με τις καθημερινές τους αποφάσεις. Οι αποφάσεις τους έχουν άμεσο αντίκτυπο στον σχεδιασμό των προϊόντων και στη χρήση υλικών, στην ποσότητα ενέργειας και εργασίας που χρησιμοποιείται καθώς και στη σπατάλη των υλικών. Όλες αυτές οι βελτιώσεις έχουν τόσο περιβαλλοντικά όσο και οικονομικά οφέλη. Για παράδειγμα, η μείωση των αποβλήτων έχει θετικό αντίκτυπο στο περιβάλλον, αλλά οδηγεί και στην εξοικονόμηση κόστους.

Υπάρχουν διάφορα παραδείγματα επιχειρήσεων ανά τον κόσμο οι οποίες εφαρμόζουν πολιτικές EKE και προσπαθούν να γίνουν περισσότερο κοινωνικά υπεύθυνες. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν η Gap, γνωστή πολυεθνική εταιρεία ένδυσης, η τράπεζα HSBC, η βρετανική εταιρεία τηλεπικοινωνιών Orange, η κατασκευαστική εταιρεία Holcim στην Ελβετία και άλλες. Υπάρχουν παράλληλα πολλά παραδείγματα επιχειρήσεων που εφαρμόζουν πολιτικές EKE συγκεκριμένα για την περιβαλλοντική προστασία. Στα εργοστάσιά της η Marmite, η οποία είναι μέρος μεγάλης εταιρείας τροφίμων με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο, εφαρμόζει την ανακύκλωση των υπολειμμάτων που προκύπτουν από τη διαδικασία παραγωγής για την παραγωγή ενέργειας.

Ακόμη, η Hewlett-Packard, μία από τις μεγαλύτερες εταιρείες τεχνολογίας πληροφοριών, ήδη από το 1987 έχει ξεκινήσει το δικό της πρόγραμμα ανακύκλωσης, με στόχο τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που προκύπτουν από τα προϊόντα της και την ελαχιστοποίηση των αποβλήτων. Από τότε, έχουν ανακτήσει πάνω από 1 δισεκατομμύρια κιλά προϊόντων για επαναχρησιμοποίηση ή ανακύκλωση, κάτι που μεταφράζεται σε πάνω από 2,3 δισεκατομμύρια λίρες.

Διάφοροι κανονισμοί και νομοθεσίες έχουν αναπτυχθεί, τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, έτσι ώστε να διασφαλιστεί ότι οι διεργασίες είναι οικονομικά αποτελεσματικές αλλά και με θετικό αντίκτυπο στο περιβάλλον. Οι περιβαλλοντικές αναφορές των επιχειρήσεων γίνονται όλο και πιο συχνές και πλέον υπολογίζεται ότι περίπου το 35% των επιχειρήσεων παγκοσμίως δημοσιεύει αναφορές σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιδόσεις τους. Η δημοσίευση περιβαλλοντικών αναφορών θεωρείται καλή επιχειρηματική πρακτική. Παράλληλα, ένα ευρύ φάσμα οργανισμών και επιχειρήσεων υιοθετούν Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης και περιβαλλοντικά πρότυπα, έτσι ώστε να μειώσουν τις αρνητικές τους επιδράσεις στο περιβάλλον.

Τα δύο πιο διαδεδομένα και αναγνωρισμένα παγκοσμίως **Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (ΣΠΔ)** είναι το πρότυπο **ISO 14001** που αναπτύχθηκε από το *Διεθνή Οργανισμό Πιστοποίησης των Ηνωμένων Εθνών (International Organization of Standardization, ISO)* και ο κανονισμός **EMAS (Eco-Management and Audit Scheme)** που υποστηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

1.2 Τα ΣΠΔ και οι ιδιαίτεροι παράγοντες για την εφαρμογή τους

Τα ΣΠΔ έχουν εφαρμοστεί από μια πλειάδα επιχειρήσεων από τις αρχές τις δεκαετίας του '90 προκειμένου να επιτύχουν συγκεκριμένους περιβαλλοντικούς στόχους σε συστηματική βάση. Τα ΣΠΔ παρέχουν βοήθεια ώστε ένας οργανισμός να εποπτεύει τον αντίκτυπο των δραστηριοτήτων του, των προϊόντων και των υπηρεσιών του στο φυσικό περιβάλλον, προσφέροντας μια συστηματική και δομημένη προσέγγιση στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών θεμάτων.

Η πιστοποίηση των επιχειρήσεων με επίσημα ΣΠΔ μπορεί να διασφαλίζει ότι μια επιχείρηση έχει αρχικά εξασφαλίσει τη συμμόρφωση με την περιβαλλοντική νομοθεσία χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εξασφαλίζει ταυτόχρονα σε μόνιμη βάση τη διαρκή περιβαλλοντική βελτίωση. Για μια αποτελεσματική εφαρμογή των ΣΠΔ μια επιχείρηση πρέπει να αναπτύξει ικανότητες και να υποστηρίξει μηχανισμούς τέτοιους που θα βοηθήσουν την επιτυχή εφαρμογή της περιβαλλοντικής της στρατηγικής σε συνδυασμό με την επίτευξη των αντίστοιχων στόχων της. Επίσης, η εφαρμογή των διαφόρων αρχών και πολιτικών απαιτεί τη δέσμευση του υπευθύνου για τη βελτίωση της περιβαλλοντικής απόδοσης.

Οι παροχές των ΣΠΔ βοηθούν την επιχείρηση στο (Schaltegger και Burritt, 2000 και Schaltegger *et al.*, 1996):

- Να διατυπώσει μια σαφή πολιτική για το περιβάλλον.
- Να είναι σε θέση να αναθεωρήσει τους περιβαλλοντικούς στόχους.
- Να προετοιμάσει και να εφαρμόσει ένα περιβαλλοντικό πρόγραμμα.
- Να διεξάγει περιοδικούς περιβαλλοντικούς ελέγχους.
- Να συντάξει μια περιβαλλοντική έκθεση.

1.3 Η αντίληψη της διοίκησης

Υπάρχουν ενδείξεις ότι η θετική αντίληψη της διοίκησης για τα περιβαλλοντικά θέματα θα αποτελούσε κρίσιμης σημασίας παράγοντα στην απόφαση για την εφαρμογή ή μη των ΣΠΔ. Μια ομάδα εμποδίων θα μπορούσε να αποτρέψει έναν υπεύθυνο λήψης αποφάσεων να εφαρμόσει κάποιο τύπο ΣΠΔ. Αρχικά, ο εθελοντικός χαρακτήρας της πρωτοβουλίας, συνδυαζόμενος με πιθανές σχέσεις δυσπιστίας κατά το παρελθόν προς τους νομοθέτες που έχουν δώσει έμφαση σε κανονιστικές προσεγγίσεις, μπορεί να αποτρέψει την υιοθέτηση

οποιοδήποτε σχεδίου. Ομοίως, μια δυναμική προσέγγιση όσον αφορά στα περιβαλλοντικά θέματα όπως η εφαρμογή των ΣΠΔ δεν θα μπορούσε να ενθαρρυνθεί στην περίπτωση που η διοίκηση της επιχείρησης χειριζόταν τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις ως απειλή παρά ως μια ευκαιρία.

Το κόστος της εφαρμογής, ιδιαίτερα όταν είναι υψηλό (ή γίνεται κατά τέτοιον τρόπο αντιληπτό), είναι βεβαίως ένας σοβαρός παράγοντας προς εξέταση για κάθε υπεύθυνο λήψης αποφάσεων. Σε αυτή την περίπτωση, η επιχείρηση που έχει ως πρωταρχικό στόχο την μεγιστοποίηση των κερδών δεν αναμένεται να εφαρμόσει εθελοντικές πρωτοβουλίες, εκτός βέβαια αν η κυβέρνηση ή άλλοι οργανισμοί της παρέχουν οικονομική βοήθεια. Εναλλακτικά, τα οφέλη μπορεί να αντισταθμίσουν τα ενδεχόμενα κόστη, αλλά υπάρχουν περιπτώσεις που αυτό δεν γίνεται εύκολα αντιληπτό.

Συγκεκριμένα, ενώ τα περισσότερα κόστη είναι άμεσα απαιτητά, τα περισσότερα οφέλη δεν γίνονται εύκολα αντιληπτά, κυρίως τη μεσο-βραχυπρόθεσμη περίοδο από την εφαρμογή τους. Επιπρόσθετα, δεδομένου ότι μερικά από αυτά τα οφέλη είναι προσδοκώμενα και ποιοτικά μπορεί και να υποτιμηθούν. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι συμβατικές λογιστικές τεχνικές των επιχειρήσεων δεν έχουν τη δυνατότητα να συνυπολογίσουν τέτοια αναμενόμενα οφέλη και έτσι δεν μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στα βιβλία και να αντισταθμιστούν έναντι κάποιων από τα κόστη της εφαρμογής των ΣΠΔ.

Με τις απαραίτητες τεχνικές λογιστικής καταγραφής, τα ενδεχόμενα χρηματικά οφέλη μετριάζουν τον κίνδυνο τόσο για τα στοιχεία του παθητικού και του ενεργητικού, όσο και για τα οργανωτικά οφέλη, το “υψηλότερο” ηθικό των υπαλλήλων και τα οφέλη από την καινοτομία.

1.4 Οι ευκαιρίες καινοτομίας

Οι Porter & van der Linde (1995) προτείνουν ότι οι δραστηριότητες των επιχειρήσεων σχετικά με τα περιβαλλοντικά θέματα, κάτω από συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο, μπορεί να οδηγήσουν στην εισαγωγή καινοτόμων προσεγγίσεων που θα βοηθήσουν στη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, πρώτων υλών και στην ελαχιστοποίηση των αποβλήτων, στην επίτευξη δηλαδή περιβαλλοντικών και επιχειρησιακών ωφελειών (win-win theory). Οι Wally και Whitehead (1994) από την άλλη πλευρά, υποστηρίζουν ότι αυτές οι αποκαλούμενες στρατηγικές του διπλού οφέλους, θα μπορούσαν να είναι η εξαίρεση παρά ο κανόνας. Εν τούτοις, υπάρχουν ενδείξεις πως η αλγοριθμική σχέση «*σχεδιάσε, πράξε, έλεγξε, επαναπροσδιόρισε*» ως προσέγγιση των ΣΠΔ καθώς επίσης και η συμμετοχή όλου του προσωπικού από πάνω προς τα κάτω είναι μια ιδανική κατάσταση για την ανάδειξη των καινοτόμων win-win στρατηγικών. Κατά συνέπεια, οι επιχειρήσεις που προβλέπουν τις ευκαιρίες σε αυτήν την περιοχή, μπορούν να είναι επιρρεπέστερες στην εφαρμογή των ΣΠΔ.

Μεταξύ των σημαντικότερων ευκαιριών που προκύπτουν από τις επιχειρησιακές δραστηριότητες αναφορικά με τα περιβαλλοντικά θέματα είναι η δημιουργία μιας περιβαλλοντικής στρατηγικής που θα μπορούσε να απευθυνθεί και στους εσωτερικούς και στους εξωτερικούς ενδιαφερόμενους. Το πρώτο αναφέρεται στους υπαλλήλους ενώ το τελευταίο περιλαμβάνει τους πελάτες, τις τοπικές κοινότητες, τους μετόχους, τους ελεγκτικούς φορείς, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και τους ασφαλιστές. Οι έρευνες καταδεικνύουν μια καλύτερη εταιρική εικόνα για τις επιχειρήσεις που έχουν ενσωματώσει 'ηθικές στρατηγικές' (Grimshaw et al, 1998) και την αυξανόμενη ζήτηση για τα βιολογικά προϊόντα

(ENDS, 1998). Εντούτοις δεν είναι σαφές εάν αυτές οι ευκαιρίες θα δημιουργούσαν περισσότερο ενδιαφέρον στις επιχειρήσεις προκειμένου να εφαρμόσουν τα ΣΠΔ.

1.5 Νομικό Πλαίσιο

Η συμμόρφωση με τη νομοθεσία τοποθετείται στην κορυφή των υποχρεώσεων της διοίκησης των επιχειρήσεων. Στην έρευνα «Green Business Clubs» τα νομικά θέματα συμμόρφωσης είχαν πρωταρχικό ρόλο μεταξύ εκείνων των ζητημάτων για τα οποία οι επιχειρήσεις επιδίωξαν βοήθεια (Business in the Environment, 1998). Είναι επίσης απαίτηση των συστημάτων ISO14001 και EMAS, τα οποία εγγυώνται περιβαλλοντικά επίπεδα σύμφωνα με αυτά που ορίζει η νομοθεσία. Στην πραγματικότητα, τα ΣΠΔ έχουν ως σκοπό να βοηθήσουν τις επιχειρήσεις να προχωρήσουν πέρα από τα στάδια συμμόρφωσης με τους εκάστοτε νόμους. Ως εκ τούτου, μειώνουν τις πιθανότητες για μη συμμόρφωση καθώς επίσης και τον κίνδυνο της ευθύνης (Diamond, 1997).

1.6 EMAS και ISO 14001

Το *κοινοτικό Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης και Ελέγχου EMAS* περιλαμβάνει το πρότυπο ISO 14001 αλλά επεκτείνεται θέτοντας περαιτέρω υποχρεώσεις για την επιχείρηση. Ο *κανονισμός EMAS* περιγράφει αναλυτικά τα ΣΠΔ και αναφέρεται στον κανονισμό (EC) No 761/2001 του 2001, ο οποίος επιτρέπει την προαιρετική συμμετοχή σε ένα κοινοτικό πρόγραμμα οικολογικής διαχείρισης και ελέγχου (Eco-Management and Audit Scheme, EMAS). Ουσιαστικά αποσκοπεί στη μείωση των περιβαλλοντικών προβλημάτων με την αυξημένη εθελοντική συμμετοχή των επιχειρήσεων.

Τα οφέλη για την επιχείρηση ή τον οργανισμό από την εφαρμογή ενός ΣΠΔ είναι πολλαπλά όπως φαίνεται ακολούθως:

- Η συμμόρφωση με την περιβαλλοντική νομοθεσία έχει αποτέλεσμα την αποφυγή χρηματικών ποινών (προστίμων), ενώ βοηθάει στη μείωση των περιβαλλοντικών ζημιών. Αυτό έχει και κοινωνικές διαστάσεις καθώς συνεισφέρει στην εδραίωση ενός βιώσιμου μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης.
- Η αποτελεσματικότερη χρήση της ενέργειας και των φυσικών πόρων βοηθάει στη μείωση του λειτουργικού κόστους των επιχειρήσεων.
- Η αποτελεσματική διαχείριση των απορριμμάτων της επιχείρησης μαζί με τη λελογισμένη χρήση των φυσικών πόρων βελτιώνει την εικόνας της επιχείρησης στην κοινωνία και στα ενδιαφερόμενα μέρη (stakeholders).
- Η συνεχής χρήση και παρακολούθηση των περιβαλλοντικών δεικτών για το μεγαλύτερο δυνατό έλεγχο αλλά και τη συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων της επιχείρησης είναι μια θετικότερη επίδραση η οποία έχει άμεσο αντίκτυπο και στους εργαζόμενους στην επιχείρηση και στην ευαισθητοποίησή τους σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον και την υπεύθυνη συμπεριφορά τους.
- Η εναρμόνιση με τα διεθνή περιβαλλοντικά πρότυπα διαχείρισης και ελέγχου επιτρέπει το άνοιγμα στις διεθνείς αγορές, ενώ βοηθάει την προσέλκυση πελατών και επενδυτών από το διεθνές οικονομικό γίγνεσθαι. Οι προοπτικές τέτοιων ενδεχομένων μπορεί να αυξήσει τις πωλήσεις, εξαιτίας της καλύτερης εικόνας της επιχείρησης σε σχέση με την έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (Corporate Social Responsibility).

Πίνακας 1.1: Οι βασικές διαφορές των συστημάτων ISO 14001 και EMAS

ISO 14001	EMAS
Διεθνές πρότυπο με διεθνή εφαρμογή	Κανονισμός της ΕΕ με εφαρμογή στην ΕΕ
Αφορά όλους τους τομείς και τις δραστηριότητες	Αφορά τόσο τις βιομηχανικές δραστηριότητες αλλά και άλλους τομείς.
Αφορά τμήμα ή το σύνολο μιας επιχείρησης	Αφορά το χώρο δραστηριοτήτων στο σύνολο μιας επιχείρησης
Αρχική περιβαλλοντική έκθεση συνιστάται αλλά δεν επιβάλλεται. Δεν απαιτείται καταγραφή περιβαλλοντικών επιπτώσεων και των σχετικών με την επιχείρηση νομοθετημάτων.	Απαραίτητη η αρχική περιβαλλοντική έκθεση με καταγραφή των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και των σχετικών με την επιχείρηση νομοθετημάτων.
Δεν προσδιορίζεται η συχνότητα ελέγχου	Μέγιστη συχνότητα ελέγχου τα 3 έτη
Ετήσιος έλεγχος συμμόρφωσης του Συστήματος Περιβαλλοντικής Διαχείρισης.	Καθορισμός της περιόδου επανελέγχου από τους επιθεωρητές περιβάλλοντος το ελάχιστο κάθε 3 χρόνια.
Η περιβαλλοντική πολιτική του οργανισμού είναι ανακοινώσιμη στο κοινό.	Η περιβαλλοντική πολιτική πρέπει να δημοσιεύεται μεταξύ άλλων και στα πλαίσια της περιβαλλοντικής δήλωσης.
Ο περιβαλλοντικός έλεγχος ασχολείται μόνο με την εκτίμηση του συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης	Ο περιβαλλοντικός έλεγχος αποτιμά το σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης, τις διαδικασίες, τα δεδομένα και την περιβαλλοντική απόδοση
Η δέσμευση της περιβαλλοντικής πολιτικής αφορά τη βελτίωση του συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης και τη συμμόρφωση με τη νομοθεσία	Απαιτεί δέσμευση της περιβαλλοντικής πολιτικής για διαρκή βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων και συμμόρφωση με τη σχετική νομοθεσία
Απαιτείται εξωτερικός έλεγχος	Απαιτείται εξωτερικός έλεγχος

Πηγή: Χάλκος (2016, σελ. 516) και επεξεργασία από στοιχεία Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής

Οι Evangelinos και Halkos (2002) και Halkos και Evangelinos (2002) έδειξαν ότι αρκετές βιομηχανικές μονάδες είναι απρόθυμες να εφαρμόσουν τα ΣΠΔ αν και αυτά έχουν υποστηριχθεί από τους υπευθύνους λήψης αποφάσεων και τους συμβούλους επιχειρήσεων με βάση τα οφέλη που αποκομίζονται από την εφαρμογή τους. Στην πρώτη μελέτη ελέγχονται τέσσερις στατιστικές υποθέσεις αναφορικά με τη σημαντικότητα ενός αριθμού παραγόντων στην απόφαση μιας βιομηχανικής μονάδας να υιοθετήσει ή όχι τα ΣΠΔ. Ειδικότερα, προσδιορίζει αν μια επιχείρηση είναι πιθανότερο να εφαρμόσει ΣΠΔ αν η διοίκηση της έχει θετική αντίληψη σχετικά με τα περιβαλλοντικά θέματα, αν υπάρχουν πιέσεις στην επιχείρηση να βελτιώσει την

περιβαλλοντική της πολιτική, αν δημιουργούνται ευκαιρίες εξαιτίας των περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων της επιχείρησης και αν λειτουργεί σε ευαίσθητες περιβαλλοντικές συνθήκες.

Για το σκοπό αυτό, Ελληνικές επιχειρήσεις στη διαδικασία εφαρμογής των ΣΠΔ ερευνήθηκαν και οι αντιδράσεις τους συγκρίθηκαν με αυτές των επιχειρήσεων που δεν είχαν μέχρι τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή αποφασίσει να εφαρμόσουν τα πρότυπα. Συγκεκριμένα, έγινε μια σύγκριση μεταξύ των υπεύθυνων που εφάρμοσαν περιβαλλοντικά πρότυπα και αυτών που δεν τα εφάρμοσαν, υποστηρίζοντας ότι οι επιχειρήσεις πρέπει να συμμορφωθούν με τους περιβαλλοντικούς νόμους και ότι τα επιχειρησιακά οφέλη συνδέονται συχνά με τα περιβαλλοντικά, θεωρώντας ταυτόχρονα τις επιχειρήσεις, αρμόδιες για οποιαδήποτε κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα μπορεί να προκύψουν.

Επιπλέον, οι επιχειρήσεις αποφάσισαν να εφαρμόσουν τις αρχές εκείνες που ανταποκρίνονται με τη λιγότερη πίεση των νόμων και των τοπικών κοινοτήτων. Τελικά, αυτές οι επιχειρήσεις θα είχαν περισσότερες ευκαιρίες, (όπως μια πιο φιλική προς το περιβάλλον 'εικόνα' και ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα) οι οποίες προκύπτουν από τις δραστηριότητές τους αναφορικά με τα περιβαλλοντικά θέματα.

Συνολικά, αποδεικνύεται ότι οι επιχειρήσεις που εφαρμόζουν περιβαλλοντικά πρότυπα έχουν επίσης διαφορετική νοοτροπία όσον αφορά τα περιβαλλοντικά θέματα. Με άλλα λόγια, είναι πιθανότερο να αντιμετωπίσουν τα περιβαλλοντικά θέματα ως μια ευκαιρία παρά ως μια απειλή. Ομοίως, αναγνωρίζουν τις περιβαλλοντικές ευθύνες για τις επιχειρήσεις τους και είναι πρόθυμες να τις εξετάσουν με ένα στρατηγικό και δυναμικό τρόπο. Αντιθέτως, οι επιχειρήσεις που δεν έχουν αποφασίσει να εφαρμόσουν τα ΣΠΔ θεωρούν τις περιβαλλοντικές ευθύνες

ως πίεση και απειλή στην επιχειρησιακή τους δραστηριότητα, ενώ η αντίδραση τους είναι υπερβολική και βραχυπρόθεσμη.

Οι επιπτώσεις αυτών των συμπερασμάτων είναι σημαντικές δεδομένου ότι στους φορείς χάραξης πολιτικής θα παρασχεθούν καλύτερες ιδέες σχετικές με την απόφαση μιας επιχείρησης αν θέλει να εφαρμόσει τα ΣΠΔ ή όχι. Αυτοί πρέπει να αποφασίσουν επίσης, αν θα προωθήσουν τα πρότυπα εκείνα τα οποία θα περιλαμβάνουν όλους εκείνους τους παράγοντες που θα βοηθήσουν στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων μιας επιχείρησης.

Οι Halkos και Evangelinos (2002) χρησιμοποίησαν την απαιτούμενη οικονομετρική ανάλυση με σκοπό να εξαχθεί ένα υπόδειγμα πρόβλεψης της εφαρμογής ή όχι των ΣΠΔ λαμβάνοντας υπόψη μια σειρά ερμηνευτικών μεταβλητών. Η εξαρτημένη μεταβλητή είναι διχοτομική: οι βιομηχανικές μονάδες είτε εφαρμόζουν είτε όχι τα πρότυπα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης. Από εμπειρία προσδιορίστηκαν 15 κύριες μεταβλητές που συντελούν στην εφαρμογή ή όχι των ΣΠΔ. Χρησιμοποιώντας ένα δείγμα 285 επιχειρήσεων (με 84 από αυτές τις μονάδες να εφαρμόζουν και 175 να μην εφαρμόζουν ΣΠΔ) εκτιμήθηκαν οι παράμετροι του προτεινόμενου υποδείματος με τη βοήθεια της μεθόδου Μέγιστης Πιθανοφάνειας.

Τα ευρήματα παρουσίασαν ότι μόνο 4 από τις 15 μεταβλητές παρουσιάζουν ατομική στατιστική σημαντικότητα. Η βαρύτητα της αντίληψης της διοίκησης των βιομηχανικών μονάδων σχετικά με την απόφαση εφαρμογής ή όχι των ΣΠΔ επιβεβαιώθηκε αναφορικά με την αντίληψή τους για τις βιομηχανικές στρατηγικές οι οποίες έχουν θετικά αποτελέσματα τόσο από πλευράς κερδοφορίας όσο και για το περιβάλλον (win-win πιθανότητες). Η πίεση στις βιομηχανικές μονάδες για βελτίωση της περιβαλλοντικής απόδοσης δεν συνεπάγεται υψηλότερη χρήση των πρότυπων

συστημάτων. Τέλος, η εικόνα της επιχείρησης (image) καθώς και το μέγεθος (size) αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την εφαρμογή των ΣΠΔ.

Αξίζει να αναφερθεί ότι μια νομοθετική πίεση στις επιχειρήσεις δεν θα οδηγήσει ούτε στο να βελτιώσουν την περιβαλλοντική τους απόδοση ούτε στο να υιοθετήσουν υψηλότερα επίπεδα περιβαλλοντικής ευαισθησίας. Αυτό στο οποίο τελικά καταλήγουμε είναι ότι υπάρχει διαφορετική οπτική μεταξύ εκείνων των επιχειρήσεων που εφαρμόζουν εθελοντικά περιβαλλοντικές στρατηγικές και εκείνων που δεν έχουν πάρει ακόμα μια τέτοια απόφαση. Στην πρώτη περίπτωση, οι επιχειρήσεις δεν πιέζονται από τους περιβαλλοντικούς όρους που υπαγορεύει η νομοθεσία. Και αντιμετωπίζουν αυτούς τους όρους ως ευκαιρία και ως συνέπεια καταβάλουν προσπάθειες να συμμορφώνονται με αυτούς. Επιπλέον, σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, οι επιχειρήσεις που δεν ανταποκρίνονται πρόθυμα στις νομοθετικές προτάσεις, λειτουργούν εξίσου απρόθυμα στην υιοθέτηση των ΣΠΔ.

Οι Kollman και Prakash (2001) επίσης έδειξαν ότι οι επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό την ύπαρξη περιβαλλοντικών νομοθεσιών είναι περισσότερο ανεπαρκείς και οικονομικά ασταθείς συγκριτικά με τις επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν τα νομοθετικά ζητήματα με λιγότερη πίεση. Οι επιχειρήσεις που εστιάζουν στην εξωτερική τους εικόνα έχουν περισσότερες πιθανότητες να εφαρμόσουν τα ΣΠΔ, συγκριτικά με εκείνες, που θεωρούν την εξωτερική τους εικόνα ως δευτερεύουσας σημασίας.

Αυτή η διαπίστωση συναντάται στη βιβλιογραφία (Diller, 1997 και Pflieger, 1997) καθώς επίσης, και ότι η καλύτερη εξωτερική εικόνα της επιχείρησης και ο αυξανόμενος ανταγωνιστικός της ρόλος, αποτελούν βασικές προϋποθέσεις προκειμένου να την ωθήσουν στην υιοθέτηση των εκάστοτε νομοθετικών και περιβαλλοντικών αρχών. Ακόμα, οι Arora και Cason (1996) σημειώνουν ότι οι

επιχειρήσεις που έχουν πιο στενή επαφή με τους πελάτες τους, μπορεί να είναι προθυμότερες να ασχοληθούν εθελοντικά με τα διάφορα περιβαλλοντικά θέματα.

Ομοίως οι Halkos και Serpetis (2007) εκτίμησαν τη μετοχική αξία των Ελληνικών επιχειρήσεων οι οποίες εφαρμόζουν ΣΠΔ υπό το πρίσμα του συστηματικού κινδύνου. Ο κίνδυνος εξετάζεται εμπειρικά με τη βοήθεια υπό συνθήκη (δεσμευμένων) υποδειγμάτων μεταβλητότητας επενδύσεων σε περιβαλλοντικά φιλικές επιχειρήσεις. Η εμπειρική ανάλυση βασίζεται σε χρηματοοικονομικά οικονομετρικά υποδείγματα τιμολόγησης όπως αυτά των Κεφαλαιουχικών Αγαθών (CAPM) και αντισταθμιστικής κερδοσκοπίας (APM), τα οποία καθορίζουν την υπό εξέταση μεταβλητότητα. Βάσει των εμπειρικών αποτελεσμάτων διαπιστώνεται ότι τα βελτιωμένα ΣΠΔ και η περιβαλλοντική αποδοτικότητα έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση των συντελεστών επικινδυνότητας beta.

1.7 Η προβληματική των επιχειρησιακών πολιτικών

Οι βασικοί προβληματισμοί των επιχειρησιακών πολιτικών περιστρέφονται στον προσδιορισμό της έννοιας και των μορφών της ανάπτυξης, καθώς και στο συσχετισμό με την έννοια του κοινοτικού δικαίου της κρατικής ενίσχυσης. Είναι σαφές ότι ο επιχειρηματικός και ο νομικός κόσμος αλλά και η Πανεπιστημιακή κοινότητα αντιμετωπίζουν τις κυβερνητικές πρωτοβουλίες για τη στήριξη της ανάπτυξης με προφανή θετικότητα παρακολουθώντας επιμελώς τις απόψεις των εκπροσώπων του οικονομικού και επιχειρηματικού κόσμου (εκπροσώπων επιμελητηρίων, επιφανών επιχειρηματιών, διοικητών ΔΕΚΟ και άλλων επιχειρηματικών φορέων) και του νομικού κόσμου (επιφανών νομικών, δημοσιογράφων και στελεχών οικονομικών εφημερίδων).

Είναι σηνατικό να κατανοήσουμε τους λόγους που ωθούν τις κυβερνήσεις και τους πολιτικούς φορείς να στηρίζουν την επιχειρηματικότητα και να εκτιμώνται σωστά τα ως τώρα αποτελέσματα με κατάλληλες διαχρονικές ερμηνείες βάσει αιτιολογικών και εισηγητικών εκθέσεων, πρακτικών συνεδριάσεων της Βουλής και νομοπαρασκευαστικών επιτροπών, αρθογραφίας σε νομικά και οικονομικά επιστημονικά περιοδικά και στον τύπο.

Ταυτόχρονα, είναι απαραίτητη η θεώρηση των διεθνών συνθηκών υπό τις οποίες θεσπίζεται η επιχειρηματικότητα αλλά και η διαπίστωση τοθ τι καινούργιο καλείται να αντιμετωπίσει και να ρυθμίσει. Ο συσχετισμός των πραγματικών αναγκών και των νομοθετικών πρωτοβουλιών, θα πρέπει να βάζει στο μικροσκόπιο τις συνθήκες τόσο στο εσωτερικό οικονομικό περιβάλλον όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στη Διεθνή οικονομική σκηνή.

Προφανώς απαιτείται η διαπίστωση και ο εντοπισμός της όποιας οικονομικής ύφεσης στην αγορά και η σύνδεση των προβλημάτων της αγοράς με την ανάγκη στήριξης της επιχειρηματικότητας. Είναι ενδεικτικοί οι διάφοροι αναπτυξιακοί νόμοι και η θέση τους στο ελληνικό οικονομικό σύνταγμα (Άρθρα 4 παρ.5, αρθρ. 73 παρ.2,3,5, άρθρ. 75 παρ. 1,2,3, άρθρ. 78 παρ. 1,2,3,4,5, [στο 78 παρ. 2 εξαίρεση αποτελεί η υπουργική απόφαση- περαιώσεις φορολογικών υποθέσεων] άρθρ.79, άρθρ. 80 [στο 80 παρ.2 εξαίρεση αποτελεί η έκδοση του ευρώ με απόφαση των ευρωπαϊκών οργάνων], άρθρ.98 Συντάγματος 75/86/01.

Καθώς οι φόροι αποτελούν κίνητρο ή αντικίνητρο σε μια οικονομία της αγοράς, η φορολογική πολιτική και η φύση των λαμβανομένων μέτρων, αποτελεί ένα κίνητρο για την ανάπτυξη. Δηλαδή, η κατηγοριοποίηση των μεθόδων και η αναγωγή σε θεωρία των μέσων που θεσμοθετούνται ώστε να διαπιστωθεί το πώς υλοποιείται και πραγματώνεται η στήριξη της επιχειρηματικότητας έχει πρακτική σημασία. Οι

περιορισμοί στη νομοθετική πρωτοβουλία και η συνταγματικότητα, η επιχειρηματική ελευθερία, η ελευθερία του εμπορίου - κοινοτική συμβατότητα στο πλαίσιο της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς και του υγιούς και ανόθευτου ανταγωνισμού, δηλαδή σε ποιο βαθμό επιτρέπεται στα κράτη μέλη να επηρεάζουν την ελεύθερη αγορά με φορολογικούς αναπτυξιακούς νόμους, είναι σημαντικές συνιστώσες ανάπτυξης. Οι ρυθμίσεις αυτές έχουν συνέπειες και επιπτώσεις στην ιδιωτική και κρατική οικονομία και κατ' επέκταση στην κοινωνία.

1.8 Επισημάνσεις-Προτάσεις

Με την εφαρμογή πολιτικών από τις διοικήσεις των επιχειρήσεων που θα προσαρμόζονται στις ανάγκες και επιταγές της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, όπως της χρήσης για την καθημερινή δραστηριότητα των, καθαρής ενέργειας που δεν θα επιβαρύνει το φυσικό περιβάλλον, θα μπορούσε το ισχύον επιχειρηματικό, φορολογικό και νομικό πλαίσιο να δώσει ως κίνητρο μεταξύ άλλων, τη μείωση των συντελεστών φορολογίας εισοδήματος και ΦΠΑ για ορισμένα χρονικά διαστήματα.

Επίσης την μείωση των συντελεστών ΙΚΑ και λοιπών ταμείων κοινωνικής ασφάλισης, την επιδότηση της πρόσληψης εργαζομένων, είτε με εξειδικευμένες δεξιότητες στο αντικείμενο δραστηριότητάς των ή ακόμη και ανειδίκευτου προσωπικού. Ήδη στην χώρα μας δραστηριοποιούνται επιχειρήσεις με αντικείμενο δραστηριότητας, την ανακύκλωση υλικών, την βιομάζα, βιοντήζελ κλπ.

Άλλωστε σημειωτέον είναι το γεγονός ότι, η ανθρωπότητα σχεδόν στο σύνολό της, εφαρμόζει πολιτικές για την αναστροφή της κλιματικής αλλαγής που θα επιφέρει ολέθρια αποτελέσματα στον πλανήτη αν δεν σταματήσει άμεσα, εδώ και 25 χρόνια, όπως η Διάσκεψη του Ρίο το 1992, το Πρωτόκολλο του Κιότο του 1997 και η Συνθήκη των Παρισίων του 2016. Διαπιστώνουμε ότι με τις μεγάλες οικολογικές

καταστροφές που συμβαίνουν σε διάφορα σημεία του πλανήτη, συγκεκριμένα στις Η.Π.Α. καταστροφή των δασών κατά την περίοδο του καλοκαιριού, με αποτέλεσμα τις καταστροφικές πλημμύρες τον χειμώνα συνεπεία της καταστροφής των δασών, ότι ακόμη και ο πρόεδρος Τραμπ δήλωσε ότι συζητά την υπό όρους ένταξη των Η.Π.Α. στην πολιτική κατά της κλιματικής αλλαγής, αφού διαπίστωσε και ο ίδιος τις καταστροφές στην χώρα του ως συνέπεια της κλιματικής αλλαγής.

Ενότητα 2

2.1 Ορισμοί της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ)

Σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός, σαφής ορισμός της ΕΚΕ, παρόλο που υπάρχει μία γενικά κοινή αντίληψη για το τι είναι και το τι εκφράζει. Πίσω από αυτό το γεγονός, κρύβεται κατά βάση η υψηλή εθνική και χωρική διαφοροποίηση που παρατηρείται τόσο σε επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης μεταξύ των χωρών, αλλά και των θεσμικών και πολιτικών συστημάτων, των πολιτιστικών προτύπων και της κοινωνικής και επιχειρηματικής κουλτούρας (Hofstede 1991, 2001. Wotruba 1997). Ως εκ τούτου, μια σειρά διαφορετικών ορισμών έχουν προταθεί, εκφράζοντας τη διαφορετική φιλοσοφία κοινωνικής και επιχειρηματικής ανάπτυξης όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.1.

2.2 Ιστορικό υπόβαθρο της ΕΚΕ

Η ανάγκη για τη θέσπιση ενός ξεκάθαρα πλαισίου μεταξύ κοινωνίας και επιχειρήσεων ενισχύθηκε ως αποτέλεσμα ορισμένων ιστορικών γεγονότων, όπως η βιομηχανική επανάσταση, το κραχ του 1929 και η ανάπτυξη των πολυεθνικών μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο. Πιο συγκεκριμένα, η βιομηχανική επανάσταση έθεσε το θέμα των εργασιακών πρακτικών και της αντιμετώπισης των εργαζομένων· το κραχ του 1929 έφερε στο προσκήνιο ζητήματα φιλανθρωπικής δράσης και την ανάγκη για θεσμικές και οργανωτικές δομές πρόνοιας· η ανάπτυξη των πολυεθνικών μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο είχε σημαντική οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική επίδραση στις χώρες δραστηριοποίησης: όλα αυτά, επέτειναν την ανάγκη δημιουργίας ενός πλαισίου αναφορικά με τις σχέσεις κοινωνίας-επιχειρήσεων (Carroll 2007, Gail & Nowak 2006).

Πίνακας 2.1: Διάφοροι ορισμοί ΕΚΕ

Πηγή	Ορισμός
<p>Επιχειρηματικό Συμβούλιο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (WBCSD) (WBCSD Stakeholder Dialogue on CSR, 1998)</p>	<p>«Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι η διαρκής δέσμευση των επιχειρήσεων για ηθική συμπεριφορά και συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη με ταυτόχρονη βελτίωση της ποιότητας ζωής τόσο του εργατικού τους δυναμικού και των οικογενειών τους καθώς επίσης και των τοπικών κοινοτήτων και της κοινωνίας γενικότερα»</p>
<p>Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Πράσινη Βίβλος, 2001)</p>	<p>«Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι η έννοια σύμφωνα με την οποία οι επιχειρήσεις ενσωματώνουν σε εθελοντική βάση κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς προβληματισμούς στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στις επαφές τους με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη»</p>
<p>Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ανακοίνωση για την ΕΚΕ, 2011)</p>	<p>«Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι η ευθύνη των επιχειρήσεων για τον αντίκτυπό τους στην κοινωνία»</p>
<p>Institute of Directors του Ηνωμένου Βασιλείου (Τσιλιώνη, 2012, σελ. 11)</p>	<p>Η ΕΚΕ αναφέρεται σε επιχειρήσεις και οργανισμούς, που σε ό,τι αφορά τη διαχείριση του κοινωνικού και περιβαλλοντικού αντίκτυπου των δραστηριοτήτων τους, προχωρούν πέραν των νομικών τους υποχρεώσεων σε συγκεκριμένες ενέργειες που αφορούν τους εργαζομένους, τους προμηθευτές, τους πελάτες, την κοινωνία όπου δραστηριοποιούνται, καθώς και θέματα προστασίας του περιβάλλοντος</p>
<p>Βαξεβανίδου (2011) (Τσιλιώνη, 2012, σελ. 11)</p>	<p>Στις ΗΠΑ, η ΕΚΕ αναφέρεται στην υποχρέωση των επιχειρήσεων για προσωπική ευθύνη σε σχέση με τις επιπτώσεις των δραστηριοτήτων τους στην κοινωνία, ενώ αντίστοιχα στην Ασία γενικότερα η ΕΚΕ δεσμεύει τις εταιρίες να λειτουργούν με οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό βιώσιμο τρόπο διασφαλίζοντας τα συμφέροντα του συνόλου των ενδιαφερόμενων μερών στο σύνολο τους</p>
<p>Jones (1980)</p>	<p>Ο συγγραφέας εστιάζει σε μία θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών, σύμφωνα με την οποία η διαμορφούμενη αντίληψη με την οποία οι επιχειρήσεις πέραν της υποχρέωσης στους μετόχους, έχουν υποχρέωση στις επιμέρους ομάδες της κοινωνίας και σε αυτές που ορίζονται από το νομικό καθεστώς καλείται εταιρική κοινωνική ευθύνη</p>

Ο βασικός θεμελιωτής της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης θεωρείται πως είναι ο Bowen Howard και το βιβλίο του «Social Responsibilities of the Businessman» (1953), ο οποίος αναφέρει πως «η υπευθυνότητα αναφέρεται στην υποχρέωση των επιχειρηματιών να επιδιώκουν εκείνες τις πολιτικές, να λαμβάνουν εκείνες τις αποφάσεις ή να ακολουθούν εκείνες τις δράσεις, που συνάδουν με τους στόχους και τις αξίες της κοινωνίας μας». Επιπλέον, αυτοί που υποστήριξαν πρώτοι πως η ΕΚΕ μπορεί να αποτελέσει μια υπηρεσία που θα αντλεί οφέλη από την αποδοχή των ενδιαφερόμενων μερών τους, ήταν οι Merrick Dodd και Adolf Berle (αρχές του 1930), σύμφωνα με τον Θανόπουλο (2003).

Από το 1970 και μετά, οι επιχειρήσεις επέκτειναν τον βασικό στόχο τους που αφορούσε τη μεγιστοποίηση των κερδών τους, ενσωματώνοντας την ευαισθητοποίηση των πολιτών σχετικά με περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα, την αύξηση ενημέρωσης και επιρροής των καταναλωτών και την ενίσχυση του ρόλου της Κοινωνίας των Πολιτών στις πρακτικές τους. Με τον τρόπο αυτό, η εταιρική υπευθυνότητα ξεκίνησε να ενισχύεται, ώσπου το 1994 ο Elkington τοποθέτησε την ΕΚΕ στο πλαίσιο της υιοθέτησης των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης εκ μέρους των επιχειρήσεων, παρέχοντας οφέλη τόσο για το κοινωνικό σύνολο και το περιβάλλον, όσο και για την ίδια. Έκτοτε, το πλαίσιο ανάπτυξης και εφαρμογής της ΕΚΕ διαμορφώνεται από μία πληθώρα άλλων ζητημάτων, όπως από την παγκόσμια οικονομική κρίση με την απορρύθμιση των αγορών, τις ταχύτατες τεχνολογικές εξελίξεις στην επικοινωνία και στην πληροφόρηση, την περαιτέρω ευαισθητοποίηση, πληροφόρηση και διαδικτυακή ενεργοποίηση των πολιτών σε συνάρτηση με τα παγκόσμια κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα, κ.ά.

Με τη πάροδο των χρόνων, λοιπόν, η έννοια της υπεύθυνης επιχειρηματικής συμπεριφοράς ξεκίνησε να αποκτά διαρκώς μεγαλύτερη απήχηση μεταξύ τόσο των

μεγαλύτερων, αρχικά, εταιρειών αλλά και των μικρομεσαίων στη συνέχεια, αμφισβητώντας έτσι την αρχή της μεγιστοποίησης του κέρδους ως μόνο εταιρικού στόχου στη λήψη αποφάσεων μίας επιχείρησης (Davis, 1973; Preston and Post, 1975; Carroll, 1979; Jones, 1980; Epstein, 1987; Wood, 1991; Swanson, 1995). Οι πολίτες, οι οποίοι είναι οι πελάτες-καταναλωτές-εργαζόμενοι των επιχειρήσεων είναι πλέον ευαισθητοποιημένοι με τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα (Brunk & Blümelhuber, 2011) και οι καταναλωτικές τους αποφάσεις συνδέονται άμεσα με την κοινωνικά υπεύθυνη επιχειρηματική συμπεριφορά των εταιριών (Lee & Shin, 2010; Mohr & Webb, 2005; Wigley, 2008).

2.3. Αναφορά¹ ΕΚΕ

2.3.1. Ορισμός Αναφοράς ΕΚΕ

Πολλές επιχειρήσεις σε όλο τον κόσμο εντείνουν συνεχώς τις προσπάθειές τους για την υιοθέτηση ενός ευρέως θεματολογίου έκφρασης της ΕΚΕ, προσπαθώντας έτσι να απαντήσουν στις όλο και μεγαλύτερες κοινωνικές πιέσεις και στοχεύοντας στην μείωση του επιχειρηματικού κινδύνου για τη φήμη τους, την απόκτηση οικονομικού οφέλους και τη συμβολή στην επίτευξη της βιωσιμότητας (Skouloudis & Evangelinos, 2012). Έτσι, οι επιχειρήσεις πέρα από την έκδοση των εταιρικών οικονομικών αποτελεσμάτων τους, εστιάζουν πλέον και στην έκδοση των μη χρηματοοικονομικών τους αποτελεσμάτων μέσω των λεγόμενων αναφορών ΕΚΕ.

Οι αναφορές ΕΚΕ απεικονίζουν την εταιρική πολιτική της επιχείρησης, τους στόχους, τα σχέδια και τις δράσεις που η επιχείρηση έχει θέσει σε εφαρμογή στο πλαίσιο της ΕΚΕ, ενώ παράλληλα ενσωματώνουν ποσοτικές και ποιοτικές πληροφορίες σχετικά με την οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική απόδοση της

¹ Οι Αναφορές ΕΚΕ (CSR Reports) συναντώνται, εναλλακτικά, ως Εκθέσεις ΕΚΕ ή Απολογισμοί ΕΚΕ.

επιχείρησης, υπό την έννοια της τριπλής βάσης (Triple Bottom Line). Η έννοια αυτή επινοήθηκε από τον Elkington το 1994 και χρησιμοποιήθηκε το 1997 στο βιβλίο του “Cannibals With Forks: Triple Bottom Line of 21st Century Business” για να περιγράψει τη διαφορετική οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική βάση των εταιρειών (Elkington, 1997), η οποία θα πρέπει να παρουσιαστεί με ισορροπημένο και ολοκληρωμένο τρόπο με τη μορφή επίδοσης. Οι εκθέσεις που συμπεριλαμβάνουν τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές πληροφορίες και που ενσωματώνουν την οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική εταιρική επίδοση, ονομάζονται εκθέσεις βιωσιμότητας (Daub et al., 2003).

Σύμφωνα με τους Sethi et al. (2015), σε παγκόσμιο επίπεδο, οι επιμέρους πτυχές δημοσιοποιήσεων ΕΚΕ αφορούν το περιβάλλον, τις φιλανθρωπικές δραστηριότητες τα θέματα διαφθοράς και δωροδοκίας και τα θέματα διασφάλισης της ακεραιότητας. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις εστιάζουν στις πτυχές που αφορούν τις φιλανθρωπικές δράσεις, τη δωροδοκία και τη διαφθορά. Σε χώρες όπου το εγχώριο επιχειρηματικό πλαίσιο είναι χαλαρό και, κατά συνέπεια, το ίδιο και η εφαρμογή αρχών της ΕΚΕ, μία ξένη επιχείρηση μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση της τάσης για ανάπτυξη της ΕΚΕ. Αντίστοιχα σε χώρες όπου η διεύθυνση της ΕΚΕ είναι υψηλή, οι επιχειρήσεις καλούνται να πληρούν τα ελάχιστα επίπεδα της ΕΚΕ σύμφωνα με τους εγχώριους ανταγωνιστές της, οι οποίοι δύναται να είναι παραρτήματα πολυεθνικών επιχειρήσεων (Skouloudis et al., 2016).

Σύμφωνα με τους Baumann-Pauly et al. (2013), οι εταιρίες με μεγάλο μέγεθος υιοθετούν πολιτικές σύνταξης μίας ποιοτικής έκθεσης με στόχο της βελτίωση της εικόνας τους απέναντι στα ενδιαφερόμενα μέρη, ενώ αντίθετα οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) εστιάζουν σε άτυπους μηχανισμούς δημοσιοποίησης ή εκθέσεις που εστιάζουν στα πιο σημαντικά θέματα για τα ενδιαφερόμενα μέρη. Αντίθετα, οι

Sethi et al. (2015) υποστηρίζουν πως το μέγεθος της επιχείρησης δεν έχει καμία επίδραση στην συνολική ποιότητα των αναφορών ΕΚΕ. Ο Πίνακας 2.2 παρουσιάζει διάφορους ορισμούς εκθέσεων βιωσιμότητας.

Πίνακας 2.2: Διάφοροι ορισμοί εκθέσεων βιωσιμότητας

Πηγή	Ορισμός
Παγκόσμιο Συμβούλιο Επιχειρήσεων για την Αειφόρο Ανάπτυξη (WBCSD, 2002) για τις εκθέσεις βιωσιμότητας	«Ορίζουμε ως εκθέσεις αειφόρου ανάπτυξης (βιωσιμότητας) τις δημόσιες εκθέσεις των εταιρειών που παρέχουν στα εσωτερικά και εξωτερικά ενδιαφερόμενα μέρη μια εικόνα της εταιρικής θέσης και των δραστηριοτήτων της, σχετικά με την οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική της διάσταση»
GRI (2011) για την υποβολή εκθέσεων βιωσιμότητας	«Η πρακτική της μέτρησης, της δημοσιοποίησης και της υπευθυνότητας απέναντι στα εσωτερικά και εξωτερικά ενδιαφερόμενα μέρη σε σχέση με τις επιδόσεις του οργανισμού προς το στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης»
GRI (2011) για τις εκθέσεις βιωσιμότητας	Η υποβολή εκθέσεων σχετικά με τις οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις στα πρότυπα της τριπλής βάσης (Triple Bottom Line). Μία έκθεση βιωσιμότητας θα πρέπει να παρέχει μία ισορροπημένη και αντιπροσωπευτική παρουσίαση της επίδοσης βιωσιμότητας του οργανισμού που την δημοσιοποιεί – συμπεριλαμβανομένου τόσο των θετικών όσο και των αρνητικών επιδόσεων
GRI-G4 (2013) για τα ενδιαφερόμενα μέρη	«Ως ενδιαφερόμενα μέρη, ορίζονται οντότητες ή πρόσωπα που εύλογα θεωρείται ότι θα επηρεαστούν σημαντικά από τις δραστηριότητες, τα προϊόντα και τις υπηρεσίες του οργανισμού, και φορείς ή πρόσωπα των οποίων οι ενέργειες εύλογα θεωρείται ότι θα επηρεάσουν την ικανότητα του οργανισμού να υλοποιεί με επιτυχία τις στρατηγικές του και να επιτυγχάνει τους στόχους του. Συμπεριλαμβάνονται οντότητες ή πρόσωπα που σύμφωνα με τον νόμο ή διεθνείς συνθήκες δικαιούνται να έχουν νόμιμες αξιώσεις έναντι του οργανισμού. Κατά αυτή την έννοια τα ενδιαφερόμενα μέρη μίας επιχείρησης συντίθενται από τους εργαζόμενους, μετόχους, επενδυτές, πιστωτές, προμηθευτές, πελάτες, ανταγωνιστές, κρατικούς φορείς, τοπική κοινωνία, κοινωνία των πολιτών κ.α. και βρίσκονται σε μία διαδικασία διαρκούς αλληλεπίδρασης, επηρεαζόμενοι και επηρεάζοντας κατά περίπτωση ο ένας τον άλλο»

2.3.2. *Κίνητρα δημοσιοποίησης αναφορών EKE και οφέλη*

Η παγκοσμιοποιημένη οικονομία μπορεί να έχει οδηγήσει στην ύπαρξη ομοιομορφίας όσον αφορά την ανάπτυξη επιχειρησιακών διαδικασιών και δραστηριοτήτων παγκοσμίως, παρόλα αυτά η ομοιομορφία αυτή δεν αποτυπώνεται στις κοινωνικά υπεύθυνες επιχειρηματικές πρακτικές (Vogel, 1992; Van Marrewijk, 2003). Τα κίνητρα των επιχειρήσεων για την έκδοση και δημοσιοποίηση μη χρηματοοικονομικών εκθέσεων ως μέσο εκπλήρωσης της περιβαλλοντικής και κοινωνικής τους λογοδοσίας περιλαμβάνουν (Mathews, 1995; Morhardt et al., 2002):

- Συμμόρφωση με τις κανονιστικές απαιτήσεις και προληπτική μείωση του κόστους των μελλοντικών κανονισμών
- Συμμόρφωση με τη βιομηχανία περιβαλλοντικών κωδικών, ειδικά σε περιπτώσεις κυρώσεων για τη μη συμμόρφωση
- Μείωση του λειτουργικού κόστους
- Προώθηση των σχέσεων των ενδιαφερομένων μερών
- Αντίληψη ως μέσου προβολής της επιχείρησης
- Αντίληψη ότι η υποβολή εκθέσεων σχετικά με τα ζητήματα αυτά μπορεί να αποφέρει ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα
- Αίσθηση ότι η οργανωτική νομιμότητα της εταιρείας είναι αμφισβητήσιμη, λόγω της έλλειψης ενεργούς διαχείρισης του περιβάλλοντος
- Αίσθηση της κοινωνικής υπευθυνότητας, μέσα από την επιθυμία για επιχειρηματική δραστηριοποίηση με παράλληλη τήρηση των κοινωνικών κανόνων

Τα τελευταία 15 χρόνια παρατηρείται μία αύξηση του αριθμού των εταιριών που γνωστοποιούν τις δεσμεύσεις της EKE μέσω εκθέσεων βιωσιμότητας, ιστοσελίδων, και άλλων επικοινωνιακών εργαλείων στα ενδιαφερόμενα μέρη

(Capriotti & Moreno, 2007; Kolk & Pinkse, 201). Έτσι, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα αυτής της γνωστοποίησης, προκειμένου να ενισχύσουν το ενδιαφέρον των ενδιαφερόμενων μερών τους αλλά και να ικανοποιήσουν τις προσδοκίες τους (Calabrese et al., 2015). Μια σειρά οφελών θα μπορούσε να προκύψει από τη δημιουργία ενός αξιόπιστου και αποτελεσματικού συστήματος βαθμολόγησης, για τη συγκριτική αξιολόγηση των εκθέσεων βιωσιμότητας:

- Ενημέρωση των ενδιαφερομένων μερών με ένα απλό και συστηματικό τρόπο
- Παροχή επαρκούς και ουσιαστικής πληροφορίας για τη λειτουργία του οργανισμού και τις επιπτώσεις της
- Ενημέρωση των ίδιων των εταιριών σχετικά με τις ελλείψεις και τα κενά που πρέπει να καλύψουν, για την καλύτερη γνωστοποίηση των επιδόσεών τους
- Δυνατότητα σύγκρισης των αποτελεσμάτων και επιδόσεων με άλλων εταιριών, για παροχή πρόσβασης σε καλές πρακτικές προς μελλοντική εφαρμογή

Το 95% από τις 250 μεγαλύτερες εταιρείες παγκοσμίως δημοσιοποιούν εκθέσεις βιωσιμότητας (GRI, 2013), καθώς φαίνεται να αναγνωρίζουν τη σημασία τους και τα οφέλη τους. Η εκπόνηση εκθέσεων εταιρικής υπευθυνότητας παρέχει την ευκαιρία και τη δυνατότητα να καταγραφούν οι κίνδυνοι και οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται, όπως και η διαχείρισή τους, όσον αφορά τα άυλα και υλικά περιουσιακά στοιχεία. Η υποβολή εκθέσεων βιωσιμότητας έχει υιοθετηθεί από επιχειρήσεις σε όλο τον κόσμο και φαίνεται να εξελίσσεται σε κοινή πρακτική (E.Y., 2014 & KPMG, 2013). Έτσι, οι εταιρίες φαίνεται να αναγνωρίζουν τη αξία της υποβολής εκθέσεων βιωσιμότητας, μιας και έχουν θετικό αντίκτυπο στη φήμη τους, στις οικονομικές και μη επιδόσεις τους και στην άντληση κεφαλαίων (E.Y., 2014).

Η στενή σχέση της οργανωτικής και διαχειριστικής λειτουργίας με τις ενδιαφερόμενες κοινωνικές ομάδες που συνδέονται και με την ανάγκη λογοδοσίας απέναντι σε αυτές έχει μελετηθεί και αποτυπωθεί από μία σειρά μελετητών (Freeman, 1984; Grayetal, 1987; Williams, 1987; Roberts & Scapens, 1985; Goodpaster, 1991; Roberts, 1992; Frooman, 1999, όπως αναφέρεται στο Evangelinos et al., 2016, p. 3). Οι ενδιαφερόμενες ομάδες (πελάτες, προμηθευτές, εργαζόμενοι, τοπικές κοινότητες ή άλλες κοινωνικές ομάδες) φαίνεται να αναμένουν υψηλά επίπεδα λογοδοσίας και μία ολοκληρωμένη απεικόνιση της εταιρικής επίδρασης, των κινδύνων και επιδόσεων για το σύνολο των ενδιαφερομένων (WBCSD, 2002; Rasche και Esser 2006; GRI 2011, 2013). Τα στελέχη των επιχειρήσεων μπορούν να διαμορφώσουν τις δράσεις αλλά και τον ρόλο των επιχειρήσεων στην κοινωνία μέσα από τις ανησυχίες τους, τις δράσεις τους και την κοινωνική τους συνείδηση (Rupp et al., 2006; Skouloudis et al., 2015).

2.3.3. Πρότυπα αναφορών ΕΚΕ

Από το 1992, και έπειτα από την έκδοση των πρώτων μη οικονομικών εταιρικών εκθέσεων έως και σήμερα (ο αριθμός τους σε ποσοστιαία βάση έχει ξεπεράσει το 50%) (E.Y., 2015; E.U., 2014; Kolk 2003, KPMG 2013), έχουν αναπτυχθεί διάφορα διεθνή πρότυπα κωδικών κατευθυντήριων οδηγιών και κανονισμών για τη σύνταξη αναφορών ΕΚΕ. Ακολουθούν τα ευρέως αποδεκτά πρωτόκολλα σύνταξης αναφορών και οι ευρύτερα διαδεδομένες κατευθυντήριες οδηγίες σύνταξης εταιρικών αναφορών.

ISO 26000:2010

Παρέχει στις επιχειρήσεις κατεύθυνση σχετικά με την υλοποίηση δράσεων βάσει των αρχών της αειφορίας. Δεν επιβάλλει προϋποθέσεις ή απαιτήσεις στις εταιρίες, σε αντίθεση με τα συνήθη κατά ISO πρότυπα. Επιπλέον, δεν απαιτεί πιστοποίηση.

AA1000 -AccountAbility Principles Standard (2008)

Εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1999 και έκτοτε εξελίχθηκε και αναθεωρήθηκε, περιλαμβάνοντας τη δέσμευση των επιχειρήσεων σε τρεις αρχές: τη θεμελιώδη αρχή της Συμμετοχικότητας (ενδιαφερόμενων μερών) και τις αρχές της Ουσιαστικότητας και της Ανταπόκρισης.

Παγκόσμια Πρωτοβουλία Αναφοράς (GRI)

Είναι το πιο διαδεδομένο και υιοθετημένο πρότυπο σύνταξης αναφορών ΕΚΕ σε παγκόσμια κλίμακα. Προωθεί τη διαφάνεια και λογοδοσία στις εταιρικές εκθέσεις Βιωσιμότητας (Brown, 2005, Brown, De Jong, & Lessidrenska, 2009; Skouloudis et al., 2009, E.Y. 2015) και είναι συμβατό και εναρμονισμένο με διάφορα άλλα πρότυπα υποβολής εκθέσεων, βοηθώντας έτσι την υποβολή και συγκρισιμότητα των εκθέσεων.

Το GRI ξεκίνησε το 1997, από τη συνεργασία της Συμμαχίας για Περιβαλλοντικά Υπεύθυνα Οικονομικά με το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον. Το 2002, το GRI εξελίχθηκε σε ανεξάρτητο οργανισμό και οι πρώτες κατευθυντήριες οδηγίες (GRI-G2) που δημοσιεύθηκαν αρχικά το 2000 έλαβαν δομημένη μορφή (Moneva, Archel, & Correa, 2006).

Οι Κατευθυντήριες Οδηγίες του GRI αναθεωρούνται περιοδικά και παρέχουν τις καλύτερες και πλέον επίκαιρες οδηγίες για την αποτελεσματική σύνταξη εκθέσεων βιωσιμότητας. Είναι απαραίτητο οι εκθέσεις βιωσιμότητας να εξελίσσονται ως προς το περιεχόμενό τους και να καταστούν ως πάγια πρακτική, χωρίς να είναι μία δραστηριότητα που διεξάγει μια μειονότητα κορυφαίων εταιρειών (GRI, 2013).

UN Global Compact

Θεσπίστηκε το 2000 από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών ως μία εθελοντική πρωτοβουλία για την ανάπτυξη, εφαρμογή και παράθεση των εταιρικών πρακτικών αειφορίας. Οι επιχειρήσεις δεσμεύονται να ευθυγραμμίσουν τις λειτουργίες τους και τις στρατηγικές τους με τις δέκα παγκόσμιες αρχές που αφορούν τους τομείς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συνθηκών εργασίας, περιβάλλοντος, και καταπολέμησης της διαφθοράς. Έτσι, εκδίδουν μία Έκθεση Προόδου (Communication on Progress-COP) των επιδόσεών της σε ετήσια βάση. Σε αυτή συμμετέχουν 8500 επιχειρήσεις από 145 χώρες.

Ελληνικός Κώδικας Βιωσιμότητας

Είναι ένα δομημένο σύστημα σχετικά με τη διαφάνεια και την αυτοδέσμευση των ελληνικών οργανισμών και επιχειρήσεων. Στόχος του είναι η μέτρηση της οικονομικής, περιβαλλοντικής και κοινωνικής επίδοσης των οργανισμών και των επιχειρήσεων για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς τους, βάσει διεθνών προτύπων αναφοράς και διαχειριστικών συστημάτων που ήδη εφαρμόζουν οι οργανισμοί.

Η εκπόνηση εκθέσεων μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών αυξάνεται ραγδαία τόσο σε παγκόσμιο όσο και συγκεκριμένα σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί τη δημοσιοποίηση μη χρηματοοικονομικών εκθέσεων για περίπου 6.000 μεγάλες επιχειρήσεις, οι οποίες απασχολούν πάνω από 500 εργαζόμενους, έχοντας υποχρέωση να δημοσιοποιήσουν πληροφορίες που αφορούν τις πολιτικές, τους κινδύνους και τα αποτελέσματα σχετικά με περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα, τις εργασιακές πτυχές, τον σεβασμό των ανθρωπίνων

δικαιωμάτων και τη διαφθοράς και τα ζητήματα δωροδοκίας, μέσω της οδηγίας 2014/95 / ΕΕ (Ε.Υ., 2015, Ε.Σ., 2015).

2.3.3.1 Global Reporting Initiative (GRI) & GRI-G4

Οι κατευθυντήριες οδηγίες του Global Reporting Initiative (GRI) αποτελούν σήμερα το πιο ευρέως χρησιμοποιούμενο πλαίσιο για τη σύνταξη εκθέσεων βιωσιμότητας σχετικές με την ΕΚΕ από τις επιχειρήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο (Ε.Υ., 2015; KPMG, 2013; Skouloudis et. al. 2011; Jankalova, 2016; Etzion & Ferraro, 2010, όπως αναφέρεται στη Lamprinaki, 2015, p. 17). Έτσι, οι εταιρίες καλούνται να υποβάλουν εκθέσεις για τις θετικές αλλά και για τις αρνητικές επιδόσεις των δραστηριοτήτων τους, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό τη λογοδοσία (Brown et al., 2009).

“Οι Κατευθυντήριες Οδηγίες του GRI για τη Σύνταξη Απολογισμού Βιωσιμότητας («Κατευθυντήριες Οδηγίες» στο εξής) προσφέρουν τις Αρχές Σύνταξης Απολογισμού, τις Τυποποιημένες Δημοσιοποιήσεις και ένα Εγχειρίδιο Εφαρμογής για την κατάρτιση απολογισμών βιωσιμότητας από οργανισμούς ανεξαρτήτως μεγέθους, κλάδου ή γεωγραφικής θέσης” (GRI, 2013)

“Ο απολογισμός βιωσιμότητας δημοσιοποιεί τις επιδράσεις ενός οργανισμού –θετικές ή αρνητικές– στο περιβάλλον, την κοινωνία και την οικονομία. Με αυτόν τον τρόπο, ο απολογισμός βιωσιμότητας καθιστά αφηρημένες έννοιες απτές και σαφείς, συμβάλλοντας έτσι στην κατανόηση και τη διαχείριση των αποτελεσμάτων που έχουν στις δραστηριότητες και τη στρατηγική του οργανισμού οι εξελίξεις που αποσκοπούν στη βιωσιμότητα” (GRI, 2011, 2013)

Τα προηγούμενα χρόνια είχε τεθεί επιτακτικά η ανάγκη εντοπισμού και επιλογής σημαντικών πτυχών βιωσιμότητας των επιχειρήσεων που επηρεάζουν τις ίδιες τις επιχειρήσεις και τα ενδιαφερόμενα μέρη, καθώς και η ανάγκη να δοθεί

προτεραιότητα σε αυτές. Αυτή η απαίτηση έως σήμερα παρέμενε μία υποκειμενική διαδικασία (Hsu et al., 2013). Η πιο πρόσφατη αναθεώρηση των οδηγιών GRI, η έκδοση G4, η οποία εκδόθηκε το 2013 και από την 1-1-2016 αντικατέστησε πλήρως τις προηγούμενες εκδόσεις, απαντά στην απαίτηση αυτή.

Η G4 σχεδιάστηκε και αναπτύχθηκε βάσει των διεθνών συμφωνημένων δημοσιοποιήσεων και μετρικών συστημάτων που διασφαλίζουν την προσβασιμότητα και συγκρισιμότητα των πληροφοριών που περιέχονται στις εκθέσεις βιωσιμότητας, διασφαλίζοντας έτσι τη δυνατότητα στα ενδιαφερόμενα μέρη να είναι καλύτερα πληροφορημένα κατά τη λήψη αποφάσεων (GRI, 2013a). Η G4 περιλαμβάνει παραπομπές σε έγγραφα κατάρτισης αναφορών για συγκεκριμένα θέματα, τα οποία είναι ευρέως αποδεκτά, και έχει σχεδιαστεί ως ενοποιημένο πλαίσιο για τη δημοσιοποίηση της επίδοσης σε σχέση με διάφορους κώδικες και κανόνες βιωσιμότητας. Με αυτόν τον τρόπο, διευκολύνει τη συγκρισιμότητα σε όλα τα επίπεδα.

«Ο στόχος του G4, της τέταρτης τέτοιας αναθεώρησης, είναι απλός: να βοηθήσει τους αρμοδίους να συντάσσουν απολογισμούς βιωσιμότητας με ουσία, που να περιέχουν πολύτιμες πληροφορίες για τα πιο κρίσιμα ζητήματα του οργανισμού που σχετίζονται με τη βιωσιμότητά του, και να καταστήσει τη σύνταξη τέτοιων απολογισμών πάγια πρακτική.... Αυτή η έμφαση στην «ουσιαστικότητα» θα διασφαλίσει ότι οι απολογισμοί θα είναι πιο εύστοχοι, πιο έγκυροι και πιο φιλικοί προς τους χρήστες. Αυτό, με τη σειρά του, θα καταστήσει τους απολογισμούς πιο συναφείς, πιο αξιόπιστους και πιο ευανάγνωστους». (GRI, 2013a)

Οι Αρχές Σύνταξης Αναφορών, όπως τις θέτουν οι κατευθυντήριες οδηγίες GRI-G4, και οι οποίες έχουν θεμελιώδη σημασία για την επίτευξη διαφάνειας στις εκθέσεις βιωσιμότητας, χωρίζονται σε:

- Αρχές Καθορισμού του Περιεχομένου: περιγράφουν τη διαδικασία αναγνώρισης του περιεχομένου που θα πρέπει να καλύπτει η έκθεση. Λαμβάνουν υπόψη: δραστηριότητες και επιδράσεις του οργανισμού, ουσιαστικές προσδοκίες και συμφέροντα των ενδιαφερόμενων μερών
- Αρχές Καθορισμού της Ποιότητας: καθορίζουν τις επιλογές για τη διασφάλιση της ποιότητας των πληροφοριών που περιέχει η έκθεση βιωσιμότητας, συμπεριλαμβανομένης και της ορθής παρουσίασής του. Η ποιότητα των πληροφοριών είναι σημαντική για την επίτευξη της αντικειμενικής αξιολόγησης της επίδοσης του οργανισμού από τα ενδιαφερόμενα μέρη και τη λήψη κατάλληλων ενεργειών (GRI, 2013a).

Δίνονται δύο επιλογές στους οργανισμούς για την κατάρτιση της έκθεσης βιωσιμότητας, βάσει των κατευθυντήριων οδηγιών:

- Βασική επιλογή: Περιλαμβάνει τα απαραίτητα στοιχεία μιας έκθεσης βιωσιμότητας. Παρέχει το υπόβαθρο για τη γνωστοποίηση των επιδράσεων της οικονομικής, περιβαλλοντικής και κοινωνικής επίδοσης ενός οργανισμού και της επίδοσής του στη διακυβέρνηση.
- Εκτενής επιλογή: απαιτεί επιπρόσθετες τυποποιημένες δημοσιοποιήσεις της στρατηγικής και ανάλυσης, της διακυβέρνησης, της ηθικής και ακεραιότητας του οργανισμού. Ο οργανισμός πρέπει να κοινοποιεί πιο εκτεταμένα την επίδοσή του, εντάσσοντας στην έκθεσή του όλους τους δείκτες που αφορούν τα αναγνωρισμένα ουσιαστικά θέματα (GRI, 2013a).

Επιπλέον, το GRI-G4 διατυπώνει δύο διαφορετικούς τύπους τυποποιημένων δημοσιοποιήσεων (GRI, 2013b):

- Γενικές Τυποποιημένες Δημοσιοποιήσεις: ισχύουν για όλους τους οργανισμούς που συντάσσουν εκθέσεις βιωσιμότητας. Οι 34 από τις 58 Γενικές Τυποποιημένες Δημοσιοποιήσεις αφορούν τη βασική επιλογή και πρέπει να δημοσιοποιηθούν υποχρεωτικά. Οι Γενικές Τυποποιημένες Δημοσιοποιήσεις αφορούν τους τομείς: Στρατηγική και Ανάλυση, Προφίλ Οργανισμού, Αναγνωρισμένα Ουσιαστικά Θέματα και Όρια, Διαβούλευση με τα Ενδιαφερόμενα Μέρη, Προφίλ Απολογισμού, Διακυβέρνηση, Ηθική και Ακεραιότητα.
- Ειδικές Τυποποιημένες Δημοσιοποιήσεις: αφορούν τις δημοσιοποιήσεις της Διοικητικής Προσέγγισης και τους Δείκτες. Ο συνολικός αριθμός των δεικτών Ειδικής Τυποποιημένης Δημοσιοποίησης (91 συνολικά) αφορούν την οικονομία (9 δείκτες), το περιβάλλον (34 δείκτες) και την κοινωνία (48 δείκτες) και πιο συγκεκριμένα τους τομείς των εργασιακών πρακτικών και της αξιοπρεπούς εργασίας (16 δείκτες), των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (12 δείκτες), της κοινωνίας (11 δείκτες) και της υπευθυνότητας για το προϊόν (9 δείκτες).

2.3.4 Αξιολόγηση των αναφορών EKE

Οι μέθοδοι μέτρησης των κοινωνικά υπεύθυνων δραστηριοτήτων των επιχειρηματικών φορέων, σύμφωνα με τους Waddock και Graves (1997, όπως αναφέρεται στο Skouloudis & Evangelinos 2015, σελ. 7) και τους Maignan & Ferrell (2000, όπως αναφέρεται στο Skouloudis & Evangelinos 2015, σελ. 7), αφορούν:

- την υποχρεωτική επιλογή ερευνητικών εργαλείων
- δείκτες και κλίμακες φήμης (υπόληψης)
- την ανάλυση περιεχομένου κειμένων του οργανισμού

- τα μέτρα συμπεριφοράς και αντιλήψεων
- μελέτες περίπτωσης, που κατηγοριοποιούνται σε τρεις κατηγορίες: της πραγματογνωμοσύνης, των δεικτών απλών και πολλαπλών θεμάτων και της έρευνας των διευθυντικών στελεχών.

Η ακαδημαϊκή αξιολόγηση ποιότητας των εκθέσεων βιωσιμότητας βασίζεται στις εξής τρεις μεθοδολογίες (Nikolaou & Evangelinos, 2010):

- Έρευνα με ερωτηματολόγιο: Για περιπτώσεις όπου χρειάζεται η προσωπική άποψη των συμμετεχόντων σε ορισμένο θέμα, π.χ. αντιλήψεις των επικεφαλής των επιχειρήσεων σχετικά με την ΕΚΕ (Skouloudis et al., 2015)
- Βαθμολογικό σύστημα: Ποσοτικοποίηση και κατηγοριοποίηση των πληροφοριών. Π.χ. απόδοση βαθμολογίας σε συγκεκριμένα κριτήρια, βάσει οδηγιών του GRI-G2 (Morhardt et al., 2002), του GRI-G3 (Skouloudis et al., 2009; 2012) κ.ά.
- Ανάλυση περιεχομένου: Ποσοτικοποίηση κειμένων που περιέχουν ποιοτικές και ποσοτικές πληροφορίες με τη χρήση συγκεκριμένων κριτηρίων, για την συστηματική και ολοκληρωμένη συμπερίληψη ορισμένων βασικών χαρακτηριστικών σε ένα κείμενο (Weber, 1988).

Επιπλέον, και βάσει των οδηγιών του GRI, χρησιμοποιούνται αρκετές μέθοδοι που βασίζονται στην Ασαφή Λογική για την αξιολόγηση των αναφορών ΕΚΕ. Πιο συγκεκριμένα, έχουν χρησιμοποιηθεί:

- Ασαφής Αναλυτική Ιεραρχική Διαδικασία (Fuzzy analytic hierarchy process (F-AHP) method): είναι ένας συνδυασμός χρήσης ασαφών αριθμών συμπληρωματικά με τη χρήση της Αναλυτικής Ιεραρχικής Διαδικασίας στην αξιολόγηση των ποιοτικών και ποσοτικών κριτηρίων προκειμένου να μειώσει την υποκειμενική κρίση στις εκτιμήσεις (Calabrese et al., 2016).

- Ασαφές Εμπειρικό Σύστημα (Fuzzy Expert System): συνδέει την ικανότητα ενός εμπειρικού συστήματος (αλγόριθμου ομαδοποίησης) προσομοιώνοντας τη διαδικασία λήψης αποφάσεων με το χαρακτηριστικό της αβεβαιότητας της ανθρώπινης συλλογιστικής, που υπάρχει στην ασαφή λογική (Venturelli et al., 2016).

Οι εταιρικές εκθέσεις κοινωνικής υπευθυνότητας, ανεξαρτήτως του αν αποτελούν μέρος μιας συνολικής εταιρικής αναφοράς ή είναι αυτόνομες, αποτελούν μία κατασκευή η οποία είναι πολύπλοκη, πολυεπίπεδη και με μεγάλο εύρος κανόνων εφαρμογής ως προς τη σύνταξη, μέτρηση και παρουσίαση (Moon et al., 2005). Αυτό έχει ως συνέπεια, να υπάρχει ανάγκη για μία αξιόπιστη, έγκυρη και κοινά αποδεκτή μέθοδο αξιολόγησης, το οποίο δεν είναι σίγουρο ότι μπορεί να υπάρξει (Carroll 2000:473; Schwartz και Carroll 2003).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, για την αξιολόγηση των εκθέσεων ΕΚΕ αλλά και για την ποσοτικοποίηση περιεχομένων πληροφοριών και την κατηγοριοποίησή τους χρησιμοποιείται η μέθοδος της βαθμολόγησης σύμφωνα με συγκεκριμένα κριτήρια Weber (1990). Με αυτόν τον τρόπο, είναι δυνατή η αξιολόγηση της ενσωμάτωσης ή μη κάποιων συγκεκριμένων χαρακτηριστικών σε ένα οποιοδήποτε κείμενο με τρόπο συστηματικό και καθορισμένο. Αρκετές μεθοδολογίες βαθμολόγησης, αντίστοιχες με τη μέθοδο της βαθμολόγησης σύμφωνα με συγκεκριμένα κριτήρια Weber (1990), έχουν αναπτυχθεί και χρησιμοποιηθεί για την αξιολόγηση σύνταξης των εκθέσεων ΕΚΕ σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες του GRI-G2 (Morhardt et al., 2002; Skouloudis et al., 2009), του GRI-G3 (Skouloudis et al., 2009; 2011; Alazzani 2013) αλλά και, πιο πρόσφατα, του GRI-G4 (Lamprinaki, 2016).

Κατά την αξιολόγηση των αναφορών ΕΚΕ, μία υψηλή βαθμολογία δεν σημαίνει απαραίτητα ότι η έκθεση ΕΚΕ είναι περιεκτική, ισορροπημένη και ολοκληρωμένη, ενώ παράλληλα μία υψηλή βαθμολογία σε κάποιο τομέα ίσως να υποκρύπτει μία χαμηλή βαθμολογία σε κάποιον άλλο. Αυτό ισχύει τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο, όσο και σε ελληνικό (Morhardt, 2001; Escrig-Olmedo et al., 2014, Skouloudis et al., 2009). Για τον λόγο αυτό, η αξιολόγηση των απολογισμών ΕΚΕ ίσως απαιτεί τη συμμετοχή άνω του ενός αξιολογητή, για την ελαχιστοποίηση της υποκειμενικότητας (Skouloudis et al., 2009).

2.3.4.1. Αξιολόγηση της ενσωμάτωσης των βασικών αρχών του GRI-G4

Η έκδοση GRI-G4 παρέχει στις επιχειρήσεις οι οποίες θα υιοθετήσουν τις κατευθυντήριες οδηγίες της, τη δυνατότητα να επιλέξουν να καλύψουν μόνο ορισμένες παραμέτρους που αφορούν την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική επίδοση, τις οποίες θεωρούν σημαντικές για τη λειτουργία τους, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά τους και την αλληλεπίδρασή με τους κοινωνικούς τους εταίρους. Με αυτόν τον τρόπο, προσφέρεται ευελιξία και δίνεται έμφαση στα σημαντικά θέματα εταιρικής υπευθυνότητας της μεμονωμένης εταιρείας. Παράλληλα όμως, αναδύονται εμπόδια στην αξιολόγηση των εκθέσεων, καθώς τα σημαντικά θέματα παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις σε μικρό ή μεγάλο βαθμό μεταξύ εταιρειών, κάτι που μπορεί να υπονομεύσει τη σύγκριση των εκθέσεων, αφού οδηγεί στην ύπαρξη ανομοιογενούς δείγματος πληροφοριών προς αξιολόγηση από έκθεση σε έκθεση.

Για την αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού, το Εργαστήριο Επιχειρησιακής Περιβαλλοντικής Πολιτικής και Διαχείρισης (ΕΕΠΠΔ) του Τμήματος Περιβάλλοντος, στράφηκε στις δέκα βασικές αρχές που προτείνονται από το GRI, έτσι ώστε να ακολουθούνται από τις επιχειρήσεις κατά την οργάνωση, προετοιμασία

και σύνταξη της έκθεσής τους. Οι δέκα αυτές θεμελιώδεις αρχές αφορούν το περιεχόμενο και την ποιότητα του απολογισμού και απευθύνονται σε όλους τους οργανισμούς, ανεξαρτήτως του τομέα, κλάδου δραστηριοποίησής τους ή του μεγέθους τους. Ο Πίνακας 2.3 αναφέρεται στις αρχές καθορισμού του περιεχομένου και της ποιότητας των απολογισμών.

Πίνακας 2.3: Αρχές καθορισμού περιεχομένου και ποιότητας απολογισμών

Αρχές Καθορισμού του Περιεχομένου		
1.	Συμμετοχικότητα Ενδιαφερόμενων Μερών	Αναγνώριση των ενδιαφερόμενων μερών από τον οργανισμό και επεξήγηση του πώς έχει ανταποκριθεί στις προσδοκίες και τα συμφέροντά τους.
2.	Πλαίσιο Βιωσιμότητας	Παρουσίαση της επίδοσης του οργανισμού στο ευρύτερο πλαίσιο της βιωσιμότητας.
3.	Ουσιαστικότητα	Κάλυψη θεμάτων που: α) Αντανακλούν τις σημαντικές οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιδράσεις του οργανισμού, ή β) επηρεάζουν τις αξιολογήσεις και τις αποφάσεις των ενδιαφερόμενων μερών.
4.	Πληρότητα	Κάλυψη των ουσιαστικών θεμάτων και των ορίων τους, έτσι ώστε να αντανακλώνται οι σημαντικές οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιδράσεις και να επιτρέπεται στα ενδιαφερόμενα μέρη να αξιολογήσουν την επίδοση κατά την περίοδο αναφοράς.
Αρχές καθορισμού της ποιότητας του απολογισμού		
5.	Ισορροπία	Εμφάνιση των θετικών και αρνητικών πτυχών των επιδόσεων του οργανισμού, ώστε να επιτρέπεται μια αξιολόγηση της συνολικής επίδοσης.

6.	Συγκρισιμότητα	Ο οργανισμός επιλέγει, συνθέτει και αναφέρει τις πληροφορίες με συνέπεια, οι οποίες θα πρέπει να παρουσιάζονται με τρόπο που να επιτρέπουν στα ενδιαφερόμενα μέρη να αναλύουν τις διαχρονικές αλλαγές στην επίδοση του οργανισμού, που θα προσφέρεται για αντιπαραβολή με άλλους οργανισμούς.
7.	Ακρίβεια	Οι πληροφορίες θα πρέπει να είναι ακριβείς και λεπτομερείς, για να μπορούν τα ενδιαφερόμενα μέρη να αξιολογήσουν την επίδοση του οργανισμού.
8.	Τακτική και έγκαιρη ενημέρωση	Ο οργανισμός πρέπει να συντάσσει απολογισμούς σε τακτική βάση, ώστε οι πληροφορίες να είναι διαθέσιμες εγκαίρως και τα ενδιαφερόμενα μέρη να λαμβάνουν ενημερωμένες αποφάσεις.
9.	Σαφήνεια	Ο οργανισμός πρέπει να παρέχει πληροφορίες με τρόπο κατανοητό και προσβάσιμο από τα ενδιαφερόμενα μέρη.
10.	Αξιοπιστία	Ο οργανισμός πρέπει να συλλέγει, να καταγράφει, να συντάσσει, να αναλύει και να δημοσιοποιεί τις πληροφορίες και τις διαδικασίες που χρησιμοποιούνται για τη σύνταξη της έκθεσης με τρόπο που να μπορούν να ελεγχθούν και να αποδεικνύουν την ποιότητα των πληροφοριών.

Η υιοθέτηση και η ενσωμάτωση των βασικών αρχών των κατευθυντήριων οδηγιών του GRI-G4, στην οργάνωση, την προετοιμασία και τη σύνταξη των εταιρικών εκθέσεων κοινωνικής υπευθυνότητας είναι μία πολύ σημαντική παράμετρος της ποιότητας των δημοσιοποιούμενων επιδόσεων ΕΚΕ κάθε επιχείρησης. Η αναγνώριση των πιο σημαντικών θεμάτων για τη λειτουργία της κάθε επιχείρησης ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της και με την εμπλοκή των

ενδιαφερόμενων μερών, μπορεί να βοηθήσει τις επιχειρήσεις στο να θέσουν στόχους μέτρησης των επιδόσεων εταιρικής υπευθυνότητας και διαχείρισης των αλλαγών, στην πορεία τους προς μία βιώσιμη λειτουργία (Jankalova, 2016).

Ταυτόχρονα, τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με τις προσδοκίες τους και μπορούν να αξιολογούν τις επιδόσεις κοινωνικής υπευθυνότητας της κάθε εταιρίας (Bouten et al., 2011; Hsu, Lee, & Chao, 2013), δημιουργώντας κοινή αξία με τους στόχους και τις επιδιώξεις της κοινωνίας και την οικονομική πρόοδο (Schadewitz & Niskala, 2010).

Για κάθε μια από τις αρχές αυτές έχει αναπτυχθεί μια σειρά από κριτήρια αξιολόγησης, έτσι ώστε να εκτιμηθεί η υιοθέτηση της αρχής στην υπό εξέταση αναφορά, βάσει της καθοδήγηση που παρέχουν οι οδηγίες GRI-G4. Κάθε ένα από τα κριτήρια αξιολόγησης βαθμολογείται σε μια κλίμακα 0-4 και το άθροισμα των κριτηρίων ανά αρχή μπορεί να δώσει μια ποσοτικοποιημένη εκτίμηση αναφορικά με το επίπεδο ενσωμάτωσης της συγκεκριμένης αρχής στην αναφορά. Αυτή η μεθοδολογική προσέγγιση διασφαλίζει πως η αξιολόγηση όλων των αναφορών διαφορετικών οργανισμών σε ένα δεδομένο έτος θα γίνει στη βάση κοινά αποδεκτών κριτηρίων.

Επιπλέον, το άθροισμα της επιμέρους βαθμολογίας των κριτηρίων κάθε αρχής, διαιρείται με το άθροισμα των κριτηρίων της αρχής αυτής, έτσι ώστε να διευκολυνθεί η απόδοση μίας συνολικής μέσης βαθμολογίας επίδοσης ανά αρχή. Έπειτα, το άθροισμα της βαθμολογίας του συνόλου των αρχών διαιρείται με το σύνολο των αρχών (10), για να προσδιοριστεί η συνολική επίδοση του κάθε οργανισμού (βαθμολογία συγκρισιμότητας απολογισμών). Η μέση μέγιστη βαθμολογία που μπορεί να πάρει κάθε αρχή είναι το 4. Οι Πίνακες 2.4 και 2.5 παρουσιάζουν την κλίμακα βαθμολόγησης ανά κριτήριο και τον αριθμό κριτηρίων και βαθμολόγηση

ανά αρχή αντίστοιχα. Στον Πίνακα 2.5 έχουμε ισοβαρείς σταθμίσεις κάθε μια από τις δέκα αρχές έχει ίση βαρύτητα με 10% στην τελική αποτίμηση που λαμβάνει ένας απολογισμός.

Πίνακας 2.4: Κλίμακα Βαθμολόγησης ανά κριτήριο

Βαθμοί	Επίπεδο κάλυψης κριτηρίου
0	Ο απολογισμός δεν καλύπτει το κριτήριο
1	Παρουσιάζονται σημαντικές ελλείψεις στην κάλυψη του κριτηρίου
2	Αν και ο απολογισμός καλύπτει το κριτήριο υπάρχουν κενά ή/και ασάφειες υποδηλώνοντας μερική ενσωμάτωση της αρχής στην οποία αναφέρεται
3	Ο απολογισμός έχει επαρκή στοιχεία που υποδηλώνουν την κάλυψη του κριτηρίου ενσωμάτωσης της αρχής στην οποία αναφέρεται
4	Ο απολογισμός καλύπτει πλήρως το κριτήριο, αποδεικνύοντας ότι η σύνταξη του απολογισμού έλαβε υπόψη τη συγκεκριμένη αρχή

Πηγή: Τροποποιημένο από Lamprinakí (2016)

Πίνακας 2.5: Αριθμός κριτηρίων και βαθμολόγηση ανά αρχή

	Αριθμός κριτηρίων	Μεγίστη βαθμολογία	Συντελεστής βαρύτητας
Αρχές Καθορισμού Περιεχομένου Απολογισμού			
Ουσιαστικότητα	4	16	10%
Πληρότητα	3	12	10%
Πλαίσιο βιωσιμότητας	6	24	10%
Συμμετοχή ενδιαφερόμενων μερών	6	24	10%
Αρχές Καθορισμού Ποιότητας Απολογισμού			
Ακρίβεια	3	12	10%
Αξιοπιστία	2	8	10%
Ισορροπία	3	12	10%
Σαφήνεια	6	24	10%
Συγκρισιμότητα	6	24	10%
Τακτική και έγκαιρη Ενημέρωση	4	16	10%
Σύνολα	43	172	100%

Πηγή: Τροποποιημένο από Lamprinakí (2016)

Η μεθοδολογία αυτή στοχεύει στην αξιολόγηση της κάθε αναφοράς ως προς το περιεχόμενό της, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες του GRI-G4, και όχι την πραγματική εταιρική απόδοση της αντίστοιχης επιχείρησης. Έτσι, υπάρχει η πιθανότητα αν κάποια από τις 10 αρχές δεν έχει συμπεριληφθεί στην αναφορά, αυτή

να λάβει χαμηλή ή μηδενική βαθμολογία ως προς αυτή, ανεξαρτήτως της πραγματικής επίδοσης της εταιρίας σε σχέση με τη συγκεκριμένη αρχή. Επιπλέον το σύστημα βαθμολόγησης κατατάσσει τις αναφορές με βάση την μέση συνολική βαθμολογία επί της κάθε Αρχής και συνολικά. Αυτό μπορεί να οδηγήσει στην παροχή ίδιας αξιολόγησης μεταξύ εταιριών οι οποίες όμως διαφέρουν ως προς το σύνολο της αποδιδόμενης πληροφορίας αλλά και ως προς την ποιότητα. Για παράδειγμα, η μία εταιρία μπορεί να περιλαμβάνει όλες τις πληροφορίες αλλά να λάβει μικρή βαθμολογία, ενώ μία άλλη μπορεί να μη συμπεριλαμβάνει όλη την πληροφορία αλλά να λάβει μεγάλη βαθμολογία, όπως έχει παρατηρηθεί και σε άλλες περιπτώσεις αξιολόγησης αναφορών EKE (Morhardt, 2001; Escrig-Imledo et al., 2014; Skouloudis et al. 2009).

2.3.4.2. Αξιολόγηση της απόδοσης δημοσιοποίησης διοικητικής προσέγγισης ουσιαστικότητας

Σύμφωνα με τους Borga et al. (2009), η κάλυψη των πτυχών σημαντικότητας σε μία έκθεση βιωσιμότητας, μέσα από μία ανάλυση σημαντικότητας με την εμπλοκή των ενδιαφερόμενων μερών, βελτιώνει τις σχέσεις εταιρίας και ενδιαφερόμενων μερών. Όπως, λοιπόν, οι εταιρίες θα πρέπει να προχωρούν στον καθορισμό του περιεχομένου των αναφορών τους βάσει των πιο σημαντικών πτυχών τους, υιοθετώντας μία προσέγγιση σημαντικότητας (Bebbington, 2001), κατά τον ίδιο τρόπο η αξιολόγηση των αναφορών EKE και ως προς την απόδοση της σημαντικότητας (των ουσιαστικών θεμάτων EKE) αποκτά μία ιδιαίτερη σημασία, ειδικά σε ότι αφορά τις κατευθυντήριες οδηγίες του GRI που αποτελούν σήμερα το σημαντικότερο εργαλείο σύνταξης των απολογισμών.

Όπως φαίνεται, οι δύο από τις βασικές αρχές καθορισμού περιεχομένου των κατευθυντήριων οδηγιών GRI-G4 είναι η συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών κάθε εταιρίας και η ανάλυση ουσιαστικότητας. Κάθε πτυχή του GRI και δείκτης μπορεί να αναφερθεί με ένα επίπεδο ακρίβειας που αντιστοιχεί στο επίπεδο της σημαντικότητας (Calabrese et. al. 2016). Οργανωτικά χαρακτηριστικά όπως το επιχειρηματικό μοντέλο, το μέγεθος, η ιδιοκτησία και το κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο η εταιρεία δραστηριοποιείται μπορούν να επηρεάσουν τις προσδοκίες των ενδιαφερομένων μερών καθώς και την επίπτωση της κάθε εταιρίας σε σχέση με τη βιωσιμότητα (Porter και Kramer, 2006).

Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες του GRI-G4 (2013b) όπως παρουσιάστηκαν, οι οργανισμοί θα μπορούσαν να συμπεριλάβουν στην έκθεσή τους ένα μεγάλο εύρος θεμάτων, τα οποία αντανακλούν τις οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιδράσεις του οργανισμού ή επηρεάζουν τις αποφάσεις των ενδιαφερόμενων μερών. Το όριο εκείνο στο οποίο τα θέματα γίνονται αρκετά σημαντικά ώστε να συμπεριληφθούν στην αναφορά, είναι η «ουσιαστικότητα». Η αναφορά, λοιπόν, θα πρέπει να δίνει έμφαση σε πληροφορίες για την επίδοση στα πιο ουσιαστικά θέματα. Η αρχή της ουσιαστικότητας ισχύει και για τη χρήση δεικτών. Ο βαθμός πληρότητας και οι λεπτομέρειες των δεδομένων επίδοσης που θα δημοσιευθούν ενδέχεται να ποικίλουν, ανάλογα με τη σημασία των πληροφοριών αυτών για την αξιολόγηση της επίδοσης του οργανισμού και τη διευκόλυνση των συγκρίσεων.

Η αξιολόγηση της επίδοσης δημοσιοποίησης των εταιρικών εκθέσεων βιωσιμότητας για τα πιο ουσιαστικά θέματα κάθε μίας, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες GRI-G4, ακολουθεί τη λογική βαθμολόγησης που αναφέρθηκε προηγουμένως, με την ιδιαιτερότητα της αναφοράς στις κατευθυντήριες

οδηγίες των Ειδικών Τυποποιημένων Δημοσιοποιήσεων. Πιο συγκεκριμένα, θέτει κριτήρια για κάθε ουσιαστικό θέμα, αρχικά για τις Γενικές Δημοσιοποιήσεις της Διοικητικής Προσέγγισης (DMA) αλλά και για τις Ειδικές Δημοσιοποιήσεις της Διοικητικής Προσέγγισης.

Στην πρώτη περίπτωση, τα κριτήρια που τίθενται αντιστοιχούν στην κάλυψη των απαιτήσεων των οδηγιών για τις τρεις επιμέρους κατηγορίες (G4-DMA-a, G4-DMA-b, G4-DMA-c) των Γενικών Δημοσιοποιήσεων Διοικητικής προσέγγισης (GRI, 2013b, p. 67,68) και βαθμολογούνται βάσει της πρώτης μεθοδολογίας, σε κλίμακα 0-4. Στη δεύτερη περίπτωση, τα κριτήρια αντιστοιχούν στην κάλυψη του συνόλου των επιμέρους δεικτών και των πληροφοριών (ποιοτικές & ποσοτικές) που απαιτούνται για κάθε ουσιαστικό θέμα και βαθμολογούνται και πάλι με τον ίδιο τρόπο. Για παράδειγμα, το θέμα της Οικονομικής Επίδοσης απαιτεί για την κάλυψή του τους 4 δείκτες EC1, EC2, EC3, EC, οι οποίοι θα πρέπει να καλυφθούν πλήρως (GRI, 2013b, p. 71-77). Έτσι, για κάθε ουσιαστικό θέμα αντιστοιχούν τρία κριτήρια για τις Γενικές Δημοσιοποιήσεις της Διοικητικής Προσέγγισης (DMA) και ένα κριτήριο για τις Ειδικές Δημοσιοποιήσεις της Διοικητικής Προσέγγισης που αναφέρεται στην επιμέρους και συνολική κάλυψη των αντίστοιχων δεικτών.

Η μέση βαθμολογία της Γενικής Δημοσιοποίησης Διοικητικής Προσέγγισης (DMA) για κάθε θέμα προκύπτει από τη διαίρεση του αθροίσματος των βαθμολογιών των επιμέρους κριτηρίων με το 3 (τρία κριτήρια). Αντίστοιχα η βαθμολογία της Ειδικής Δημοσιοποίησης Διοικητικής Προσέγγισης για κάθε θέμα αντιστοιχεί στο ένα κριτήριο. Έπειτα, για κάθε θέμα προκύπτει μία μέση βαθμολογία, από τη διαίρεση του αθροίσματος της βαθμολογίας των Γενικών και Ειδικών Δημοσιοποιήσεων Διοικητικής Προσέγγισης με το 2, δίνοντας την ίδια βαρύτητα στη Γενική και Ειδική

Δημοσιοποίηση. Επομένως, η μέγιστη βαθμολογία που μπορεί να λάβει η επίδοση δημοσιοποίησης ανά θέμα είναι το 4.

Το τελικό αποτέλεσμα της επίδοσης της δημοσιοποίησης των ουσιαστικών θεμάτων μιας εταιρίας είναι το αποτέλεσμα της διαίρεσης του αθροίσματος της βαθμολογίας των ουσιαστικών θεμάτων προς τον συνολικό αριθμό τους, δίνοντας και πάλι την ίδια βαρύτητα στο κάθε θέμα. Η μέγιστη βαθμολογία που μπορεί να λάβει κάθε εταιρία είναι το 4.

2.3.5 Προβλήματα των αναφορών EKE

Οι σχέσεις μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών και της EKE των εταιριών, δεν περιορίζεται στην αναγνώριση της φιλανθρωπικής τους δράσης και στα αντίστοιχα κίνητρα, αλλά επεκτείνεται σε πλήθος διαχειριστικών αποφάσεων στο σύνολο των οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών τομέων και στόχων (Carroll & Shabana, 2010; Harwood, Humby, και Harwood, 2011; Porter & Kramer, 2006; Weber, 2008). Την ίδια στιγμή όμως και οι πρακτικές σύνταξης, υποβολής εκθέσεων βιωσιμότητας σε συνάρτηση με τις ίδιες τις δραστηριότητες βιωσιμότητας επηρεάζονται από τα χαρακτηριστικά εταιρικής διακυβέρνησης, το επιχειρηματικό μοντέλο, το πολιτιστικό και λειτουργικό περιβάλλον, το μέγεθος και την ιδιοκτησία (Adams, 2002; Hahn & Kuhnen, 2013; Spence, 2007).

Το πιο σημαντικό, ίσως, πρόβλημα των σημερινών εκθέσεων EKE όπως αυτές εκπονούνται από τις εταιρίες, βάσει της βιβλιογραφίας, είναι το ότι δεν καλύπτουν επαρκώς τις πτυχές σημαντικότητας (ουσιαστικότητας) από τη μεριά των ενδιαφερόμενων μερών (Adams, 2004; de Villiers & van Staden, 2010; O' Dwyer, Unerman, & Hession, 2005). Επιπλέον, δεν υπάρχει συνολική αντιμετώπιση των προσδοκιών και αντιλήψεων των ενδιαφερόμενων μερών από τις επιχειρήσεις, ενώ

παράλληλα δεν προσφέρονται αποτελεσματικά και πρακτικά εργαλεία για τον εντοπισμό και την ανάλυση των διάφορων ενδιαφερόμενων ομάδων (Unerman & Bennett, 2004; Boesso & Kumar, 2009). Έτσι, λοιπόν, η εκ των προτέρων επιλογή του επιπέδου πληρότητάς τους προς εκπόνηση ΕΚΕ, εξαιτίας των περιορισμένων πόρων που δύναται να διαθέσουν σε δραστηριότητες έρευνας, είναι ιδιαίτερα σημαντική, ειδικά για τις ΜΜΕ (Calabrese et al., 2016).

Σε ό,τι αφορά τα προβλήματα σχετικά με την αξιολόγηση των εκθέσεων ΕΚΕ, σύμφωνα με την Janakalona (2016), αυτά μπορεί να αφορούν τη διαφάνεια αξιολόγησης από τους εξωτερικούς οργανισμούς αξιολόγησης. Πιο συγκεκριμένα, οι οργανισμοί συνήθως χρησιμοποιούν μία μεθοδολογία η οποία βασίζεται σε συγκεκριμένα πρότυπα εξωτερικής αξιολόγησης και χωρίς να αποκαλύπτουν λεπτομέρειες αυτής της διαδικασίας, λόγω του ότι αποτελεί τεχνογνωσία των εταιριών αλλά και λόγω των στοιχείων υποκειμενικότητας που εμφανίζονται συχνά.

2.4 Η ΕΚΕ στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, η ευαισθητοποίηση σχετικά με την ΕΚΕ παρότι ακολουθεί μία αυξανόμενη τάση τα τελευταία χρόνια, εξακολουθεί να είναι χαμηλή, ενώ μόνο λίγες μεγάλες εταιρίες έχουν μία στρατηγική ανάπτυξης και προώθησης της ΕΚΕ και συντάσσουν ποιοτικές εκθέσεις (Skouloudis et al., 2011). Η πλειονότητα των εκθέσεων ΕΚΕ στην Ελλάδα αφορούν μεγάλες εταιρίες από την άποψη των στοιχείων του ενεργητικού και των εσόδων, όπως ακριβώς γίνεται και σε παγκόσμιο επίπεδο, όπου οι μεγάλες εταιρίες δημοσιοποιούν μη χρηματοοικονομικά στοιχεία σε μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση οι μικρές. Κατά βάση ο τραπεζικός κλάδος, οι κλάδοι των τηλεπικοινωνιών, των ασφαλειών και των βιομηχανικών προϊόντων είναι εκείνοι που εμφανίζουν τη μεγαλύτερη συνέπεια όσον αφορά τις εκθέσεις βιωσιμότητας, ενώ

κλάδοι όπως της ενέργειας και της υγείας και φαρμάκων εμφανίζουν μία μείωση στις εκθέσεις τους. Παράλληλα, κάποιοι από τους πιο ανεπτυγμένους κλάδους, όπως αυτοί της ναυτιλίας και του τουρισμού, έχουν απογοητευτικά ποσοστά (E.Y., 2015).

Τα τελευταία χρόνια, η ΕΚΕ των ελληνικών επιχειρήσεων εστιάζει στην επαγγελματική υγεία και ασφάλεια, στην ορθή περιβαλλοντική διαχείριση, στις φιλανθρωπικές δραστηριότητες και στις υπεύθυνες μεθόδους παραγωγής (Skouloudis et al., 2011, 2015), ενώ δεν φαίνεται να δίνουν προσοχή σε θέματα που αφορούν τη διαφάνεια και λογοδοσία, σε αντίθεση με τις παγκόσμιες τάσεις (Lamprinaki, 2016). Η ΕΚΕ, όπως και σε όλο τον κόσμο έτσι και στην Ελλάδα, διαμορφώνεται από εξωγενείς παράγοντες κυρίως μέσω των πολυεθνικών εταιριών και των εξωγενών εργαλείων χάραξης πολιτικής που πολλές φορές επιβάλλονται (Skouloudis et al., 2014).

Η δημοσιοποίηση πληροφοριών σχετικά με διαδικασίες που αφορούν την αναγνώριση και την εμπλοκή των ενδιαφερόμενων ομάδων, καθώς και την ανάλυση σημαντικότητας των πιο σημαντικών πτυχών των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, μέσω των αναφορών ΕΚΕ, αποτελούν τα τελευταία χρόνια σημείο αιχμής της δημοσιοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την E.Y. (2015), μέσω της ανάλυσης σημαντικότητας εξασφαλίζεται ότι οι εκθέσεις βιωσιμότητας ή οι ολοκληρωμένες εκθέσεις εταιρικού απολογισμού, θα εστιάζουν στις πιο σημαντικές πτυχές της επιχειρηματικής λειτουργίας τους, προς όφελος της ίδιας και των ενδιαφερόμενων μερών.

Συγκεκριμένα για τις ελληνικές επιχειρήσεις για τις εκθέσεις του έτους 2013, σύμφωνα και πάλι με την E.Y. (2015), το 80% των δημοσιοποιήσεων των ελληνικών επιχειρήσεων εμφανίζουν την αναγνώριση των ενδιαφερόμενων ομάδων, ενώ το 67% αναφέρει τις διαδικασίες εμπλοκής τους. Για το 2014, τα αντίστοιχα ποσοστά

φαίνεται να είναι 85% και 40% αντίστοιχα, βάσει στοιχείων μικρότερου δείγματος (30 εταιρειών) (Lamprinaki, 2016).

Ο αριθμός των επιχειρήσεων που επιδιώκουν εξωτερική διασφάλιση για τις εκθέσεις τους στην Ελλάδα για το 2013 ανερχόταν στο 45%, σύμφωνα με την E.Y. (2015), ενώ για το 2014 υπολογίζεται πως περίπου το 50% των επιχειρήσεων διέθεταν εξωτερική διασφάλιση, χωρίς όμως να παρέχονται πάντα όλες οι απαραίτητες πληροφορίες, βάσει του GRI-G4 (Lamprinaki, 2016). Ο αριθμός των επιχειρήσεων που επιδιώκουν εξωτερική διασφάλιση φαίνεται να είναι σχετικά μεγάλος στις περισσότερες χώρες, ενώ ο αριθμός τους αυξάνεται σταδιακά (KPMG, 2013).

Παρόλο που η ποσότητα και η ποιότητα των εκθέσεων ΕΚΕ στην Ελλάδα δεν είναι ικανοποιητική και περιορίζεται κυρίως στις μεγάλες επιχειρήσεις, η ποιότητα φαίνεται να βελτιώνεται διαρκώς, εφαρμόζοντας τα διεθνή πρότυπα και κανόνες διαχείρισης, όπως και η ποσότητα επίσης στο πλαίσιο του ανταγωνισμού. Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη και το δυσμενές οικονομικό περιβάλλον, η δημοσιοποίηση εκθέσεων βιωσιμότητας έχει εξελιχθεί από μία απλή ανακοίνωση σε ένα εργαλείο στρατηγικής και βιώσιμης επιχειρηματικής συμπεριφοράς (E.Y., 2015; Lamprinaki, 2016; Skouloudis et al., 2011).

Οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις, για την υποβολή των αναφορών τους, χρησιμοποιούν είτε τις κατευθυντήριες οδηγίες του GRI ή την μορφή που προτείνεται από το Οικουμενικό Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών (UNGC-Communication on Progress-COP). Πιο συγκεκριμένα, τα στοιχεία του 2013 έδειξαν πως το 78% των εκθέσεων βασίστηκε στις κατευθυντήριες οδηγίες του GRI (E.Y., 2015). Παρόλα αυτά, παρά τη χρήση των κατευθυντήριων οδηγιών του GRI-G4 από τις περισσότερες επιχειρήσεις στην Ελλάδα, οι εκθέσεις ΕΚΕ δεν παρουσιάζουν

υψηλή ομοιογένεια: αντιθέτως, έχουν πολλές διαφορές στον τρόπο και τον βαθμό στον οποίο δημοσιοποιούν πληροφορίες (Lamprinaki, 2016).

2.4.1 Αξιολόγηση αναφορών ΕΚΕ στην Ελλάδα

Για την περίπτωση της Ελλάδας, γίνεται αξιολόγηση των ελληνικών εκθέσεων εταιρικής κοινωνικής υπευθυνότητας που εκδόθηκαν το 2016 και οι οποίες χρησιμοποίησαν τις κατευθυντήριες οδηγίες της τελευταίας έκδοσης του GRI-G4. Από το σύνολο των επιχειρήσεων του δείγματος, το 65% είναι μεγάλες, το 17,5% είναι πολυεθνικές και άλλο ένα 17,5% είναι μικρομεσαίες (σύμφωνα με έκθεση της E.Y. (2015), το 72% των επιχειρήσεων που δημοσιοποίησε αναφορά ΕΚΕ ήταν μεγάλες και μόνο το 9% μικρές, με προσωπικό κάτω των 100 ατόμων). Το γεγονός αυτό συμβαδίζει με τις διεθνείς τάσεις όπου οι μεγάλες εταιρίες είναι αυτές που κυρίως εκδίδουν απολογισμούς ΕΚΕ και χρησιμοποιούν και αναγνωρισμένα πρωτόκολλα σύνταξης.

Στην Ελλάδα το μεγαλύτερο ποσοστό των εκθέσεων βιωσιμότητας ακολουθεί τις κατευθυντήριες αρχές του GRI και η ανοδική τάση είναι ευδιάκριτη, με τον αριθμό των εταιρειών που προάγουν τη συγκεκριμένη προσέγγιση να έχει σχεδόν τετραπλασιαστεί κατά τη δεκαετία 2005-2015. Στις ελληνικές επιχειρήσεις του δείγματος, όσον αφορά τα ευρέως αποδεκτά πρωτόκολλα σύνταξης απολογισμών, 8 στις 23 εκθέσεις (35%) χρησιμοποιούν το ISO 26000, (24% το 2013 (E.Y., 2015)), 5 στις 23 εκθέσεις (22%) χρησιμοποιούν το AA1000APS, ενώ συνολικά 12 (52%) από τις 23 εκθέσεις χρησιμοποιούν τουλάχιστον ένα από τα ανωτέρω πρωτόκολλα. Στις 15 από τις 23 εκθέσεις (65%), επισυνάπτεται τουλάχιστον ένας πίνακας συμμόρφωσης ή προόδου, έτσι όπως ορίζουν οι αρχές ή τα κριτήρια του

Οικουμενικού Συμφώνου του ΟΗΕ (UN Global Compact) (56,5% (13 από τις 23), σε σύγκριση με το 32% του 2013 (E.Y., 2015)) ή του Ελληνικού Κώδικα Βιωσιμότητας.

Η αξιολόγηση των εταιρικών εκθέσεων των ελληνικών επιχειρήσεων του δείγματος έδειξε υψηλό ποσοστό ενσωμάτωσης άνω του 60% για τις μισές από τις βασικές αρχές (Τακτική και έγκαιρη ενημέρωση, Συμμετοχικότητα Ενδιαφερόμενων Μερών, Σαφήνεια, Πληρότητα και Ουσιαστικότητα). Σχεδόν για το σύνολο των εκθέσεων και σχετικά με την πρώτη αρχή, το επίπεδο πληρότητας πληροφοριών για το σύνολο των κριτηρίων ήταν υψηλό· παρόλα αυτά, για τις υπόλοιπες τέσσερις υπήρχε ελλιπής κάλυψη ορισμένων κριτηρίων. Τα ποσοστά ενσωμάτωσης για τις αρχές της Συγκρισιμότητας, του Πλαισίου Βιωσιμότητας και της Ισορροπίας κυμάνθηκαν σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο περίπου στο 55%, λόγω της περιορισμένης κάλυψης για συγκεκριμένα επιμέρους κριτήρια. Οι αρχές της Αξιοπιστίας και της Ακρίβειας παρουσίασαν τα μικρότερα ποσοστά ενσωμάτωσης στο σύνολο των εταιρικών αναφορών των επιχειρήσεων του δείγματος.

Πιο συγκεκριμένα:

- Αρχή της Συμμετοχικότητας των Ενδιαφερόμενων Μερών: περιορισμένες αναφορές στις διαδικασίες επιλογής των ενδιαφερόμενων μερών (επαρκής πληροφορία μόνο στο 35% των εκθέσεων), στις διαδικασίες συμμετοχής των ενδιαφερόμενων μερών (87% των εκθέσεων ασαφώς με κενά ή συνοπτικά) και στην αναλυτική παρουσίαση ζητημάτων που έχουν προκύψει από την εμπλοκή των ενδιαφερόμενων μερών και την ανταπόκριση του οργανισμού (83% ασαφώς με κενά).
- Αρχή της Σαφήνειας: καμία έκθεση προσβάσιμη για άτομα με ειδικές δυσκολίες, ενώ τα υπόλοιπα κριτήρια παρουσιάζουν ποσοστά επαρκούς κάλυψης άνω του 60%.

- Αρχή της Πληρότητας: το 57% των εκθέσεων αναφέρεται με ασάφεια και κενά, επιγραμματικά ή καθόλου στα όρια των σημαντικών πτυχών δραστηριοποίησης εντός και εκτός του οργανισμού.
- Αρχή της Ουσιαστικότητας: περιορισμένη κάλυψη του κριτηρίου των διαδικασιών καθορισμού του περιεχομένου της έκθεσης: το 52% περιγράφεται είτε ασαφώς και με κενά είτε συνοπτικά. Το κριτήριο παρουσίασης των ουσιαστικών θεμάτων, παρουσιάζεται με κενά ή ασαφώς στο 57% των εταιρικών εκθέσεων, και το κριτήριο ιεράρχησής τους παρουσιάζεται αποσπασματικά ή με ασάφεια στο 66% των εκθέσεων.
- Αρχή της Συγκρισιμότητας: περιορισμένη κάλυψη για το κριτήριο της χρήσης ευρέως αποδεκτών δεικτών σύγκρισης της επίδοσης, οι οποίοι μπορούν να συγκριθούν με κατάλληλα σημεία αναφοράς: το 87% των εκθέσεων παρουσιάζει είτε λίγους δείκτες είτε κενά και ασάφειες. Το κριτήριο της πλήρους χρήσης αποδεκτών πρωτοκόλλων σύνταξης των αναφορών (είτε το GRI είτε κάποιο άλλο), ικανοποιήθηκε από το περίπου 48%.
- Αρχή του Πλαισίου Βιωσιμότητας: τα κριτήρια που δεν καλύφθηκαν επαρκώς στις εταιρικές αναφορές ήταν (α) η κάλυψη της επίδοσης των επιχειρήσεων με αναφορά στις ευρύτερες συνθήκες και τους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης, στο μέγεθος των επιδράσεων και της συμβολής τους (79%), (β) η απόδοσης κατανόησης του πλαισίου αειφόρου ανάπτυξης και πληροφοριών που λειτουργούν ως κατάλληλα μέτρα αειφορίας (65%), και (γ) η συσχέτιση της μακροπρόθεσμης στρατηγικής με τα ευρύτερα θέματα βιωσιμότητας, τους κινδύνους και τις ευκαιρίες (56%).

- Αρχή της Ισορροπίας: περιορισμένη κάλυψη άνω του 80% των εκθέσεων σχετικά με το κριτήριο της αναφοράς δυσμενών αποτελεσμάτων, με περιορισμένες πληροφορίες σχετικά με τις επιπτώσεις και το μέγεθός τους.

Το υψηλό ποσοστό ενσωμάτωσης της αρχής της Τακτικής και Έγκαιρης Ενημέρωσης στις αναφορές των ελληνικών επιχειρήσεων (79,1%), βοηθούν στην έγκαιρη διάθεση των πληροφοριών, δίνοντας τη δυνατότητα στα ενδιαφερόμενα μέρη να λαμβάνουν ενημερωμένες αποφάσεις (GRI, 2013b), οι οποίες μπορεί να επηρεάσουν άμεσα τις επιχειρήσεις, συμβάλλοντας θετικά ή αρνητικά στις επιδόσεις, στη φήμη και στην δυνατότητα άντλησης επενδυτικών κεφαλαίων (E.Y., 2014). Επιπλέον, επιβεβαιώνονται τα κίνητρα των επιχειρήσεων για την έκδοση και δημοσιοποίηση μη χρηματοοικονομικών εκθέσεων ως μέσο εκπλήρωσης της περιβαλλοντικής και κοινωνικής τους λογοδοσίας (Mathews, 1995; Morhardt et al., 2002).

Αντιθέτως, τα χαμηλά ποσοστά ενσωμάτωσης των αρχών της Ακρίβειας (38,3%) και Αξιοπιστίας (41,3%), μπορεί να οδηγήσουν στην υπονόμηση των βασικών στόχων δημοσιοποίησης των εταιρικών αναφορών σχετικά με τη διαφάνεια, την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία απέναντι στα ενδιαφερόμενα μέρη, τις προσδοκίες και απαιτήσεις τους (Castaldo, Perrini, Misani, & Tencati, 2009; Calabrese et al., 2015; Weber, 2008; Sustainability/UNEP, 1998). Το χαμηλό ποσοστό ενσωμάτωσης της αρχής της Ακρίβειας, δείχνει ότι οι πληροφορίες επιδόσεων της έκθεσης σχετικά με τα πιο ουσιαστικά θέματα της ΕΚΕ, δεν είναι αρκετά ακριβείς, λεπτομερείς και αξιόπιστες, έτσι ώστε να μπορέσουν τα ενδιαφερόμενα μέρη να αξιολογήσουν την επίδοση του οργανισμού.

Από το σύνολο των εκθέσεων, οι 21 βρίσκονται σε “συμφωνία” με την βασική επιλογή σύνταξης (core) και μόλις δύο με την εκτενή (comprehensive), σε σύγκριση

με τον ένα που είχε καταγραφεί το 2013 (E.Y., 2015). Το ποσοστό των εταιρικών αναφορών των ελληνικών επιχειρήσεων του δείγματος που διαθέτει εξωτερική διασφάλιση φτάνει το 56,5%, αρκετά υψηλότερο συγκριτικά με το ποσοστό του 2009 (14%) (Skouloudis et al., 2010), του 2013 (45%) (E.Y., 2015) και του 2014 (50%) (Lambrinaki, 2016). παράλληλα, όμως, το ποσοστό των εκθέσεων που δεν διαθέτει εξωτερική διασφάλιση χαρακτηρίζεται ως μειωμένο, βάσει των διεθνών αυξητικών τάσεων (KPMG, 2013).

Το μέγεθος των επιχειρήσεων φαίνεται να συνδέεται με το ποσοστό ενσωμάτωσης των αρχών των κατευθυντήριων οδηγιών του GRI-G4: από τις 8 εταιρικές αναφορές που έχουν ποσοστό ενσωμάτωσης κάτω από το μέσο ποσοστό και κάτω του 50%, οι 4 είναι μεγάλες (50%), οι 3 μικρομεσαίες (37,5%) και μόνο μία πολυεθνική (12,5%), ενώ από τις 15 με ποσοστό ενσωμάτωσης άνω του 50%, οι 11 είναι μεγάλες (73%), οι 3 είναι πολυεθνικές (21%) και μόνο μία ΜΜΕ (6%). Αυτό επιβεβαιώνει το ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις, εξαιτίας της πίεσης της ευρύτερης δημοσιότητας και των υψηλότερων νομοθετικών και ρυθμιστικών πιέσεων (Brammer και Pavelin 2004) τείνουν να υιοθετούν υψηλότερο επίπεδο λογοδοσίας, δημοσιοποιώντας εταιρικές αναφορές κοινωνικής ευθύνης, έτσι ώστε να βελτιώσουν την εικόνα τους (Brammer και Pavelin 2004; Bravo et al. 2012; Chih et al. 2010;) ή ακόμη και λόγω της συνήθους γεωγραφικής τους διαφοροποίησης ως προς τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους (Brammer και Pavelin 2004). Αντιθέτως, οι ΜΜΕ εστιάζουν περισσότερο στη δημοσιοποίηση πληροφοριών που αφορούν τα πλησιέστερα ενδιαφερόμενα μέρη (τοπικές κοινωνίες, εργαζόμενοι) (Battaglia et al, 2010) εξαιτίας έλλειψης χρόνου, εξειδικευμένου προσωπικού & μέσων και οικονομικών πόρων (Borga et al., 2009). Για την Ελλάδα, έχει βρεθεί από τους Spanos & Milonakis (2006) πως οι μεγάλες επιχειρήσεις επιτυγχάνουν υψηλότερο

επίπεδο απόδοσης των εταιρικών πρακτικών από ότι οι μικρομεσαίες. Αντιθέτως, ο Sethi (2015) υποστηρίζει πως το μέγεθος της επιχείρησης δεν σχετίζεται με τη συνολική ποιότητα της έκθεσης κοινωνικής υπευθυνότητας.

Τα κενά πληρότητας στην απόδοση των επιδόσεων των επιχειρήσεων σε σχέση με τις δραστηριότητές τους στο πλαίσιο της ΕΚΕ παρατηρήθηκαν και παλαιότερα στις ελληνικές εκθέσεις (Skouloudis et al., 2009, 2010; Lambrinaki, 2016), αλλά και σε διεθνές επίπεδο (Adams, 2004; de Villiers & van Staden, 2010; O'Dwyer, Unerman, & Hession, 2005). Το υψηλό ποσοστό ενσωμάτωσης των περισσότερων αρχών στις εκθέσεις των επιχειρήσεων του δείγματος που εκδόθηκαν εντός του 2015, επιβεβαιώνει παλαιότερα συμπεράσματα για υψηλότερες βαθμολογίες σε έναν τομέα, που μπορεί να υποκρύπτει πολύ χαμηλές βαθμολογίες σε άλλο τομέα. Για παράδειγμα, η κάλυψη κάποιων γενικότερων τομέων επιχειρηματικής λειτουργίας μίας επιχείρησης (π.χ. εταιρική διακυβέρνηση, προφίλ, εργασιακές σχέσεις, κοινωνική προσφορά) με παράλληλη περιορισμένη ή ασαφή κάλυψη τομέων όπως οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις, η ασφάλεια και υγεία στους χώρους εργασίας, η διαφθορά, η φορολογική συμμόρφωση, οι οποίοι απαιτούν περισσότερες, ουσιαστικότερες και λεπτομερέστερες πληροφορίες, οδηγούν σε μια μη περιεκτική, ισορροπημένη και αξιόπιστη αναφορά ΕΚΕ (Escrig-Olmedo et al., 2014; Skouloudis et al., 2009, 2010).

Φαίνεται να μην προκύπτει καμία σχεδόν διαφοροποίηση ως προς τα βασικά συμπεράσματα κατά τη σύγκριση των βαθμολογιών μεταξύ των κλάδων των επιχειρήσεων του δείγματος (μεταποίηση παραγωγή και διάθεση προϊόντων & παροχής υπηρεσιών), μιας και η μέση συνολική βαθμολογία και για τις δύο ομάδες να είναι ίδια (2,2) ενώ παράλληλα και οι δύο ομάδες παρουσιάζουν τις μικρότερες μέσες

τιμές για τις αρχές Ακρίβειας & Αξιοπιστίας και τη μεγαλύτερη για την αρχή της Τακτικής και Έγκαιρης Ενημέρωσης.

Επιπλέον, αξιολογείται η απόδοση δημοσιοποίησης διοικητικής προσέγγισης ουσιαστικότητας για ένα δείγμα 10 εταιρικών εκθέσεων· το επίπεδο της απόδοσης δημοσιοποίησης των δεικτών που σχετίζονται με την εταιρική βιωσιμότητα, καθορίζει το επίπεδο υπεύθυνης, αξιόπιστης και διαφανούς δημοσιοποίησης των επιδόσεων της ΕΚΕ για κάθε εταιρία, δεδομένου ότι δεν έχουν την ίδια σημασία όλα τα ζητήματα βιωσιμότητας για κάθε επιχείρηση (Calabrese et al., 2016). Εστιάζοντας στα πιο ουσιαστικά θέματα, έπειτα από την ιεράρχηση από μέρους κάθε αναφοράς ΕΚΕ και στη συνέχεια στους δείκτες δημοσιοποίησης διοικητικής προσέγγισης, μπορούν να προκύψουν σημαντικά συμπεράσματα για τις εκθέσεις κοινωνικής υπευθυνότητας των ελληνικών επιχειρήσεων του δείγματος που χρησιμοποιήθηκε σε εταιρικό και κλαδικό επίπεδο.

Τα περισσότερα κοινά θέματα που αναγνωρίστηκαν ως ουσιαστικότερα στις αναφορές και των τεσσάρων κλάδων ήταν: η Οικονομική Επίδοση και η Ασφάλεια και Υγεία Εργαζομένων με (7 παρουσίες στις 10 εκθέσεις), η Προστασία Προσωπικών Δεδομένων και η Προσφορά στην Κοινωνία (6 παρουσίες) και η Ασφάλεια και Υγεία Πελατών, η Εκπαίδευση και Ανάπτυξη Εργαζομένων και η Διαχείριση Αποβλήτων (5 παρουσίες). Παλαιότερες μελέτες για ελληνικές επιχειρήσεις αναγνώρισαν την Ασφάλεια και Υγεία στον χώρο εργασίας, την Περιβαλλοντική Διαχείριση και τις Υπεύθυνες Μεθόδους Παραγωγής ως ουσιαστικότερα θέματα (Skouloudis et al., 2015). Σε αντίστοιχη έρευνα της διεθνούς βιβλιογραφίας του Hammer (2005, όπως αναφέρεται στη Jankalova, 2016, p. 4) τα ζητήματα των εργασιακών σχέσεων, της Υγείας και Ασφάλειας και της πρόληψης της ρύπανσης κατεγράφησαν ως ουσιαστικά θέματα βιωσιμότητας.

Οι εταιρίες του ενεργειακού κλάδου αναγνώρισαν τον μεγαλύτερο αριθμό ουσιαστικότερων θεμάτων (ΕΛΠΕ: 21 & MOTOR OIL: 17) ενώ οι υπόλοιπες εταιρίες των άλλων 3 κλάδων δεν αναγνώρισαν περισσότερα από 11 (εξαιρέση το ΙΑΤΡΙΚΟ ΑΘΗΝΩΝ: 15). Στον ενεργειακό κλάδο, τα περισσότερα κοινά θέματα μεταξύ εταιριών του ίδιου κλάδου αναγνωρίστηκαν σε ποσοστό λίγο μεγαλύτερο του 50%, ενώ στους τους υπόλοιπους κλάδους η συνάφεια των θεμάτων αφορούσε ποσοστό μικρότερο και αρκετά μικρότερο του 50%. Επισημαίνεται ότι στον κλάδο Χρηματοπιστωτικών και Ασφαλιστικών υπηρεσιών, τα τραπεζικά ιδρύματα παρουσιάζουν μεταξύ τους συνάφεια μεγαλύτερη του 50%. Στον κλάδο Υπηρεσιών Υγείας, η μεγάλη απόκλιση συνάφειας κοινών θεμάτων οφείλεται στο ότι η μία επιχείρηση ήταν καθαρά παροχής υπηρεσιών υγείας ενώ η άλλη κυρίως φαρμακευτική επιχείρηση.

Η αξιολόγηση της απόδοσης δημοσιοποίησης των σχετικών δεικτών διοικητικής προσέγγισης για κάθε ουσιαστικό θέμα ανά εταιρική αναφορά έδειξε πως το μέσο ποσοστό ενσωμάτωσης των σχετικών κατευθυντήριων οδηγιών του GRI-G4 ήταν στο 35,6%. Μόλις μία εταιρία παρουσίασε ποσοστό μεγαλύτερο του 50% (Novartis με 54,2%), ενώ παρουσιάστηκε και μεγάλη έκταση της διακύμανσης, μιας και το μικρότερο ποσοστό ενσωμάτωσης υπολογίστηκε στο 9,2% (Interlife). Όσον αφορά τους επιμέρους κλάδους, το μέσο ποσοστό ενσωμάτωσης των κατευθυντήριων οδηγιών δημοσιοποίησης Διοικητικής Προσέγγισης (Γενικές και Ειδικές) ανέρχεται στο 36,6%.

Ο ενεργειακός κλάδος παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό ενσωμάτωσης (42,4%) και ο κλάδος των υπηρεσιών Υγείας ακολουθεί (40%)· στην περίπτωση που εξαιρεθεί η εταιρία Interlife, ο κλάδος των καθαρά χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών παρουσιάζει ποσοστά ενσωμάτωσης 40,7%, από τελευταίος που ήταν στην

προηγούμενη περίπτωση. Επιπλέον, τα ποσοστά ενσωμάτωσης των κατευθυντήριων οδηγιών για τις ειδικές δημοσιοποιήσεις διοικητικής προσέγγισης, που σχετίζονται απευθείας με εξειδικευμένους δείκτες και σε εταιρικό και σε κλαδικό επίπεδο, είναι υψηλότερα ή τουλάχιστον ίσα των γενικών δεικτών για τις περισσότερες εταιρίες ή κλάδους.

Το μεγαλύτερο ποσοστό ενσωμάτωσης των ειδικών δεικτών διοικητικής προσέγγισης παρουσιάζουν ο ενεργειακός κλάδος και οι εταιρίες ΕΛΠΕ & MOTOR OIL, ενώ οι εταιρίες VODAFONE & NOVARTIS και ο κλάδος των Υπηρεσιών Υγείας ακολουθούν. Αυτό πιθανώς να οφείλεται στην ανάγκη των μεγάλων εταιριών να πρέπει να δημοσιοποιούν υψηλότερης ποιότητας εκθέσεις ΕΚΕ, τόσο για λόγους έξωθεν καλής μαρτυρίας, αλλά και λόγω του πιο αυστηρού νομικού καθεστώτος στο οποίο υπάγονται (Brammer και Pavelin 2004; Bravo et al. 2012; Chih et al. 2010;). Ταυτόχρονα, οι μεγάλες εταιρίες διαθέτουν είτε το εξειδικευμένο προσωπικό, εξοπλισμό και γνώσεις, είτε τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους, είτε και τα δύο για να επιτύχουν την κάλυψη των συγκεκριμένων εξειδικευμένων δεικτών.

Αυτός μπορεί να είναι και ο λόγος της μη επαρκούς κάλυψης των αντίστοιχων γενικών δεικτών διοικητικής προσέγγισης. Μία μικρομεσαία επιχείρηση (η INTERLIFE) και μία μεγάλη (η WIND), παρουσιάζουν τα μικρότερα ποσοστά ενσωμάτωσης των οδηγιών κάλυψης των ειδικών δεικτών διοικητικής προσέγγισης. Το γεγονός αυτό μπορεί να υποδηλώνει ότι το μέγεθος δεν επηρεάζει, αν και το συμπέρασμα αυτό δεν είναι ασφαλές, εξαιτίας του μικρού δείγματος εταιριών και ιδίως των μικρομεσαίων, μιας και η INTERLIFE είναι η μοναδική στο δείγμα.

Όλα τα παραπάνω αποκαλύπτουν τη μη κάλυψη σε επίπεδο πληρότητας και ακρίβειας των επιμέρους δεικτών διοικητικής προσέγγισης (γενικών και ειδικών) σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες του GRI-G4 για τα ουσιαστικότερα θέματα

κάθε εταιρίας, ενώ παράλληλα αποκαλύπτουν τη μη κάλυψη της απαιτούμενης πληρότητας και αξιοπιστίας συνολικά της έκθεσης κοινωνικής υπευθυνότητας, για τις ελληνικές επιχειρήσεις του δείγματος. Αυτή η έλλειψη πληρότητας των πιο σημαντικών πτυχών δραστηριοποίησης αποτελεί ένα γενικότερο θέμα και πρόβλημα της ποιότητας των δημοσιοποιουμένων εκθέσεων ΕΚΕ (Adams, 2004; de Villiers & van Staden, 2010; O'Dwyer, Unerman, & Hession, 2005). Η υψηλότερη ενσωμάτωση των ειδικών δεικτών διοικητικής προσέγγισης για τα ουσιαστικότερα θέματα της κάθε εταιρίας, ίσως υποδηλώνει ότι οι γενικοί δείκτες είτε έχουν μεγαλύτερες απαιτήσεις κάλυψης και απαιτούν εξειδικευμένες γνώσεις που δεν υπάρχουν, είτε δεν είναι αρκετά συγκεκριμένοι και σαφείς. Επιπλέον, η διαφοροποίηση που παρατηρείται μεταξύ των εταιριών και κλάδων ως προς τα ποσοστά ενσωμάτωσης των οδηγιών για την κάλυψη των δεικτών διοικητικής προσέγγισης, είναι πιθανόν οφείλεται στο ότι μεγάλες εταιρίες από διαφορετικούς κλάδους έχουν διαφορετικό περιβαλλοντικό και κοινωνικό αποτύπωμα (Krut και Munis, 1998; Morhardt, 2002), με διακυμάνσεις σημαντικότητας.

Επιπλέον, είναι εμφανές πως, για τις ελληνικές αναφορές ΕΚΕ του δείγματος, υπάρχει σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό ενσωμάτωσης των βασικών αρχών δημοσιοποίησης, των κατευθυντήριων οδηγιών του GRI-G4 ανά εταιρική αναφορά και κλάδο, συγκριτικά με την ενσωμάτωση των αντίστοιχων οδηγιών δημοσιοποίησης της διοικητικής προσέγγισης (μέσω των γενικών και ειδικών δεικτών που απαιτούνται) για τα ουσιαστικότερα θέματα κάθε επιχείρησης. Πιο συγκεκριμένα, το μέσο ποσοστό ενσωμάτωσης των αρχών ανά εταιρική αναφορά ανέρχεται στο 57,1% και στο 59,7% σε κλαδικό επίπεδο, ενώ το αντίστοιχο μέσο ποσοστό ενσωμάτωσης των οδηγιών διοικητικής προσέγγισης για τα ουσιαστικότερα θέματα ανέρχεται στο 35,6% ανά αναφορά και στο 36,6% σε κλαδικό επίπεδο.

Επιπλέον, παρατηρείται πως υπάρχουν εταιρικές αναφορές με υψηλότερη βαθμολογία ως προς την ενσωμάτωση των αρχών σε σχέση με άλλες, ενώ παράλληλα παρουσιάζουν μικρότερη βαθμολογία σχετικά με την ενσωμάτωση των οδηγιών διοικητικής προσέγγισης για τα ουσιαστικότερα θέματα της δραστηριότητάς τους συγκριτικά με άλλες, υποδηλώνοντας τη μη πληρότητα κάλυψης των σχετικών γενικών και ειδικών δεικτών επίδοσης στους αντίστοιχους τομείς ΕΚΕ, σε ποιοτικό και ποσοτικό επίπεδο. Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και σε κλαδικό επίπεδο, αν και το δείγμα είναι μικρό για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

Συγκεκριμένα για την περίπτωση της NOVARTIS, η εταιρία αυτή αποτελεί μία ιδιαίτερη περίπτωση που μας προσφέρει σημαντικά συμπεράσματα σχετικά με την απόδοση της δημοσιοποίησης των επιδόσεων ΕΚΕ της επιχείρησης, όπως και του βαθμού ενσωμάτωσης των κατευθυντήριων οδηγιών σύνταξης απολογισμών κοινωνικής υπευθυνότητας του GRI-G4. Ο βαθμός ενσωμάτωσης των κατευθυντήριων οδηγιών σχετικά με τις αρχές και με την κάλυψη των δεικτών διοικητικής προσέγγισης για τα ουσιαστικότερα θέματα ΕΚΕ της επιχείρησης είναι σχεδόν ο ίδιος. Αυτό προσδιορίζει μία ισορροπία, μία πληρότητα, μία ουσιαστικότητα και μία σχετική σαφήνεια σε επίπεδο έκθεσης, όπως αποδεικνύεται και από τα ποσοστά ενσωμάτωσης των σχετικών αρχών. Δεν προσδιορίζει όμως απαραίτητα και αξιοπιστία, μιας και δεν υπάρχει εξωτερική διασφάλιση αλλά και διενεργείται δικαστική έρευνα αυτή τη στιγμή σχετικά με θέματα διαφθοράς, διαφάνειας, δωροδοκίας που τυγχάνει να αποτελούν και από τα ουσιαστικότερα θέματα κοινωνικής υπευθυνότητας της επιχείρησης.

Επομένως, η τελική κατάταξη αξιολόγησης των εταιρικών αναφορών ως προς τον βαθμό ενσωμάτωσης των κατευθυντήριων οδηγιών σύνταξης και μέτρησης των επιδόσεων μιας επιχείρησης, ακόμη και στη περίπτωση όπου αυτές βρίσκονται στο

ίδιο επίπεδο, δεν προσδιορίζει αντίστοιχη ισομερή βαθμολόγηση των επιμέρους τμημάτων της σύμφωνα με αυτές (οδηγίες), αλλά την περίπτωση μία υψηλή βαθμολογία σε ένα τομέα να υποκρύπτει χαμηλή βαθμολογία σε άλλο. Και σίγουρα δεν διασφαλίζει ότι μία έκθεση ΕΚΕ, είναι περιεκτική, ισορροπημένη και αξιόπιστη. Αυτά τα συμπεράσματα έχουν καταγραφεί και σε άλλες μελέτες, τόσο για την Ελλάδα (Skouloudis et al., 2009), όσο και διεθνώς (Escrig-Olmedo et al., 2014; Zhao et al., 2016).

2.5 Συμπεράσματα

Οι πρακτικές ΕΚΕ των επιχειρήσεων σε όλο τον κόσμο και στην Ελλάδα, παρουσιάζουν ανοδικές τάσεις, τόσο εξαιτίας των κανονιστικών πιέσεων, κρατών, οργανισμών και φορέων για διαφάνεια και λογοδοσία, αλλά και εξαιτίας της πίεσης των ίδιων των κοινωνιών ή της ευαισθητοποίησής τους για θέματα που συνδέονται με τη δραστηριότητα τους, οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική. Οι επιχειρήσεις, στο πλαίσιο βελτίωσης της εικόνας τους και της αναγνώρισης της επίδρασης στα συνολικά τους εταιρικά αποτελέσματα που επηρεάζουν και επηρεάζονται από τα ενδιαφερόμενα μέρη τους, αναπτύσσουν πρακτικές ΕΚΕ και δημοσιοποιούν τις αντίστοιχες επιδόσεις τους.

Για τη δημοσιοποίηση, χρησιμοποιούνται ευρέως αποδεκτά πρωτόκολλα οργάνωσης, προετοιμασίας, σύνταξης, μέτρησης και παρουσίασης των επιδόσεων με τη μορφή αναφορών κοινωνικής υπευθυνότητας, είτε αυτόνομα είτε ως μέρος μιας συνολικής εταιρικής έκθεσης. Οι κατευθυντήριες οδηγίες GRI αποτελούν σήμερα το πιο ευρέως χρησιμοποιούμενο, σε παγκόσμιο επίπεδο, πλαίσιο σύνταξης εκθέσεων βιωσιμότητας από τις επιχειρήσεις. Οι κατευθυντήριες οδηγίες GRI-G4 αποτελούν

την τέταρτη και τελευταία έκδοση, που από το 2016 αντικαθιστά όλες τις προηγούμενες.

Για την περίπτωση της Ελλάδας, και συγκεκριμένα για ένα δείγμα 23 εταιρικών αναφορών από διάφορους κλάδους, αξιολογείται ο βαθμός ενσωμάτωσης των δέκα βασικών αρχών, που προτείνονται από το GRI να ακολουθούνται κατά την οργάνωση, προετοιμασία και σύνταξη μιας έκθεσης εταιρικής υπευθυνότητας, ενώ παράλληλα αξιολογείται ο βαθμός ενσωμάτωσης των κατευθυντήριων οδηγιών δημοσιοποίησης της διοικητικής προσέγγισης για τα ουσιαστικότερα θέματα κάθε επιχείρησης μέσα από συγκεκριμένους γενικούς και ειδικούς δείκτες, για ένα δείγμα 10 εταιρικών εκθέσεων. Μέσα από ένα συγκεκριμένο πλαίσιο βαθμολόγησης συγκεκριμένων κριτηρίων που αναφέρονται στην κάλυψη των απαιτήσεων κάθε αρχής, προέκυψε η βελτίωση του ποσοστού ενσωμάτωσης των δέκα αρχών για τις ελληνικές εκθέσεις ΕΚΕ που αναφέρονται στο 2015.

Το υψηλότερο ποσοστό ενσωμάτωσης για τις ελληνικές αναφορές αφορούσε την αρχή της Τακτικής και Έγκαιρης Ενημέρωσης (79,1%), υποδηλώνοντας τη συνειδητοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων ν' ανταποκριθούν στην ανάγκη του να προσφέρουν τις πληροφορίες εγκαίρως, έτσι ώστε τα ενδιαφερόμενα μέρη να λαμβάνουν ενημερωμένες αποφάσεις. Τα χαμηλότερα ποσοστά αφορούσαν τις αρχές της Ακρίβειας (38,3%) και Αξιοπιστίας (41,3%), υποδηλώνοντας την υπονόμηση του βασικού στόχου της δημοσιοποίησης αναφορών ΕΚΕ για διαφάνεια, ειλικρίνεια και αξιοπιστία λογοδοσίας, απέναντι στα ενδιαφερόμενα μέρη κάθε επιχείρησης.

Επιπλέον, προκύπτει πως το μέσο ποσοστό ενσωμάτωσης των δέκα βασικών αρχών των κατευθυντήριων οδηγιών του GRI-G4 ανά εταιρική έκθεση ανέρχεται στο 57,1%, βάσει του δείγματος των 10 εταιρικών εκθέσεων, με το αντίστοιχο μέσο ποσοστό ενσωμάτωσης των οδηγιών δημοσιοποίησης της διοικητικής προσέγγισης

(μέσα από γενικούς και ειδικούς δείκτες) για τα ουσιαστικότερα θέματα να ανέρχεται στο 35,6%. Αντίστοιχα, σε κλαδικό επίπεδο, το μέσο ποσοστό ενσωμάτωσης των αρχών είναι 59,7% και αυτό των οδηγιών δημοσιοποίησης της διοικητικής προσέγγισης για τα ουσιαστικότερα θέματα φτάνει μόλις το 36,6%.

Τα στοιχεία αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι παρότι οι εταιρικές αναφορές κοινωνικής υπευθυνότητας των ελληνικών επιχειρήσεων ενσωματώνουν σε σημαντικό ποσοστό της περισσότερες από τις βασικές αρχές των κατευθυντήριων οδηγιών του GRI-G4, δεν φαίνεται να διασφαλίζουν την πληρότητα, αποτελεσματικότητα, αξιοπιστία, ακρίβεια και ισορροπία στη δημοσιοποίηση των ουσιαστικότερων θεμάτων. Το γεγονός αυτό υπονομεύει τη διαφάνεια και αξιοπιστία της λογοδοσίας απέναντι στα ενδιαφερόμενα μέρη και τη βασική λογική κάλυψης των κατευθυντήριων οδηγιών του GRI-G4.

Μπορεί επίσης να υποστηριχθεί πως η υστέρηση των εταιρικών αναφορών ως προς την επίτευξη του στόχου κάλυψης του συνόλου των απαιτούμενων δεικτών δημοσιοποίησης δεδομένων επίδοσης για τα ουσιαστικότερα θέματα με υψηλό βαθμό πληρότητας, ακρίβειας, συγκρισιμότητας, σαφήνειας και αξιοπιστίας, προσδιορίζει μία περισσότερο επιφανειακή προσέγγιση δημοσιοποίησης επιδόσεων που, αν και καλύπτει σε ικανοποιητικό βαθμό την ενσωμάτωση των οδηγιών για τη κάλυψη των αρχών, στην πραγματικότητα δεν αποδίδει σε βάθος το σύνολο των ποιοτικών και ποσοτικών πληροφοριών επίδοσης, ειδικά για τα πιο ουσιαστικά θέματα, στα οποία και θα έπρεπε να εστιάσει.

Τα πιθανά κίνητρα των επιχειρήσεων ως προς το συγκεκριμένο επίπεδο δημοσιοποίησης θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν την απουσία εξειδικευμένου προσωπικού, την απουσία χρήσης των απαιτούμενων πρωτοκόλλων συλλογής και μέτρησης δεδομένων, την απουσία σχετικού προϋπολογισμού (κυρίως στις

μικρομεσαίες επιχειρήσεις), την απουσία κατανόησης της σημαντικότητας σύνταξης ενός ολοκληρωμένου απολογισμού κοινωνικής υπευθυνότητας, την έλλειψη επαρκούς σαφήνειας εκ μέρους των κατευθυντήριων οδηγιών κάλυψης των επιμέρους δεικτών, την ηθελημένη απόκρυψη για λόγους εταιρικού συμφέροντος ή πολιτικής, ή συνδυασμό των παραπάνω.

Επιπλέον, προκύπτει ότι ως ουσιαστικότερα θέματα για τις ελληνικές επιχειρήσεις φαίνεται να είναι (με την εμπλοκή των ενδιαφερόμενων μερών), η Οικονομική Επίδοση, η Ασφάλεια και Υγεία Εργαζομένων, η Προστασία Προσωπικών Δεδομένων, η Προσφορά στην Κοινωνία η Ασφάλεια και Υγεία Πελατών, η Εκπαίδευση και Ανάπτυξη Εργαζομένων και η Διαχείριση Αποβλήτων.

Οι ελληνικές αναφορές ΕΚΕ φαίνεται να βελτιώνονται στη πάροδο του χρόνου, συγκριτικά με τα αποτελέσματα παλαιότερων μελετών ακολουθώντας την παγκόσμια τάση σε θέματα εμπλοκής των ενδιαφερόμενων μερών, ουσιαστικότητας, σαφήνειας, πληρότητας ακόμη και αξιοπιστίας, ενώ επιπλέον του GRI χρησιμοποιούνται και ευρέως αποδεκτά πρωτόκολλα σύνταξης απολογισμών και υποβάλλονται εκθέσεις συμμόρφωσης ή προόδου σύμφωνα με τις αρχές ή τα κριτήρια είτε του Οικουμενικού Συμφώνου του ΟΗΕ (UN Global Compact) είτε του Ελληνικού Κώδικα Βιωσιμότητας. Παρόλα αυτά, απαιτείται μεγαλύτερη εστίαση στην αξιοπιστία και στην ακρίβεια καταγραφής και παρουσίασης των επιδόσεων, καθώς και στη σαφή χρήση ευρέως αποδεκτών δεικτών μέτρησης και σύγκρισης διεθνώς αναγνωρισμένων σημείων αναφοράς σε όλους τους τομείς. Τα στοιχεία αυτά θα οδηγήσουν στην επίτευξη μεγαλύτερου ποσοστού διαφάνειας και αξιοπιστίας στη λογοδοσία των επιχειρήσεων απέναντι στα ενδιαφερόμενα μέρη.

Ενότητα 3

Νομικό πλαίσιο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

3.1 Εισαγωγή

Η έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ) είναι μια ευρεία και πολύπλοκη έννοια με αχνά όρια (Jentsch, 2018). Η ΕΚΕ αναπτύχθηκε για πρώτη φορά στις Ηνωμένες Πολιτείες (Bowen, 1953) και από τότε έχει υιοθετηθεί από επιχειρήσεις σε όλο τον κόσμο. Λόγω της παγκοσμιοποίησης, η ΕΚΕ εξαπλώθηκε μέσω των πολυεθνικών εταιρειών, των θυγατρικών τους και της διεθνούς τυποποίησης (Jamali & Neville, 2011). Η ΕΚΕ ενσωματώνει περιβαλλοντικές, κοινωνικές και ανθρωπιστικές ανησυχίες σε ολόκληρη την αλυσίδα αξίας των εταιρικών επιχειρήσεων (Dahlsrud & Alexander, 2008). Μια μεγάλη πρόκληση αυτού του αιώνα είναι η διασφάλιση της βιωσιμότητας και της ισορροπημένης ανάπτυξης (Revathy, 2012) και πρόσφατα, η ιδέα της ΕΚΕ έχει γίνει εξαιρετικά δημοφιλής μεταξύ εταιρειών και επιχειρήσεων, μεγάλων και μικρών, οι οποίες θέλουν να αποδείξουν ότι μπορούν να λειτουργήσουν με νόμιμο και δίκαιο τρόπο (Crane κ.ά., 2014).

Μέχρι τώρα, δεν υπάρχει καθιερωμένος ορισμός της ΕΚΕ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χαρακτηρίζει την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ως *«ευθύνη των επιχειρήσεων για τον αντίκτυπό τους στην κοινωνία»* και προσθέτει ότι μια εταιρεία μπορεί να γίνει πιο κοινωνικά υπεύθυνη με την *«ενσωμάτωση των κοινωνικών, περιβαλλοντικών, ηθικών, καταναλωτικών και ανθρωπιστικών ανησυχιών»* στις στρατηγικές και τις πολιτικές της και στη λειτουργία της (European Commission, 2017).

Ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης και των συνεχών πιέσεων των ενδιαφερόμενων μερών (Navickas & Kontautiene, 2012), οι εταιρείες προσπαθούν να είναι κάτι περισσότερο από ένα κερδοφόρο εργαλείο και να προωθούν δράσεις που ωφελούν ολόκληρη την κοινωνία (Tai & Chuang, 2014). Προσπαθούν να ενεργήσουν με ηθικό και κοινωνικά υπεύθυνο τρόπο, ενσωματώνοντας στρατηγικές ΕΚΕ, προκειμένου να είναι πιο ανταγωνιστικές και να βελτιστοποιήσουν τη δημόσια φήμη τους (Navickas & Kontautiene, 2012). Επιπλέον, οι επιχειρήσεις συχνά προσπαθούν να εφαρμόσουν πολιτικές ΕΚΕ που υπερβαίνουν τις νομικές τους υποχρεώσεις και η κοινωνία, πράγματι, αναμένει από αυτές να το πράξουν (Turyakira, 2017).

Οι στρατηγικές ΕΚΕ μπορούν να βελτιώσουν τη διαφάνεια και την αξιοπιστία μιας εταιρείας (Buturoaga, 2017), ενώ μπορούν να ωφελήσουν πολλές πτυχές μιας επιχείρησης, όπως την εξοικονόμηση κόστους, την πρόσβαση σε κεφάλαιο, τη διαχείριση κινδύνων, τις πελατειακές σχέσεις κ.λπ. (European Commission, 2011). Η ΕΚΕ βελτιώνει την εταιρική φήμη και την εμπιστοσύνη διαφόρων ενδιαφερόμενων μερών προς την εταιρεία, οδηγώντας στη μείωση του χρηματοοικονομικού κινδύνου μιας εταιρείας (Prior κ.ά., 2008). Εάν εφαρμοστεί σωστά, η ΕΚΕ μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη παραμονή των εργαζομένων (Cespa & Cestona, 2007), σε αυξημένη ικανοποίηση και πίστη των πελατών (Loureiro κ.ά., 2012) και σε υψηλότερη απόδοση λόγω μειωμένης κατανάλωσης πόρων μέσω νέων τεχνολογιών (Xueming & Bhattacharya, 2006). Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, οι πολιτικές ΕΚΕ μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην οικονομική και κοινωνική ευημερία, καθώς και στην καλύτερη ποιότητα του περιβάλλοντος (ILO, 2017), ενώ μπορούν μακροπρόθεσμα να αποτελέσουν τη βάση για βιώσιμα επιχειρηματικά μοντέλα (European Commission, 2011).

Το θέμα της ΕΚΕ έχει επίσης επικριθεί, δεδομένου του ότι θεωρείται ότι αποσπά την προσοχή από τον οικονομικό ρόλο της επιχείρησης ή θεωρείται απλώς ως μία επιφανειακή προβολή της επιχείρησης (Amaeshi κ.ά., 2006).

Οι προσεγγίσεις ΕΚΕ επηρεάζονται από τις αξίες, τα κίνητρα και τις αποφάσεις των διαχειριστών (Hanniffa & Cooke, 2005). Υπάρχουν αρκετές προσεγγίσεις για την κοινωνική ευθύνη. Οι εταιρείες συνειδητοποιούν ότι εκτός από τη νομική τους υποχρέωση για τη μεγιστοποίηση των κερδών, έχουν επίσης κοινωνική ευθύνη απέναντι στους υπαλλήλους, τους πελάτες τους και την κοινωνία γενικά (Avi-Yonah, 2014).

Παρά την ευρεία ανάλυση της ΕΚΕ στη βιβλιογραφία, εξακολουθεί να υπάρχει δυσκολία στον καθορισμό της έννοιάς της. Φαίνεται να υπάρχει ένα μεταβαλλόμενο νομικό καθεστώς της ΕΚΕ. Παρόλο που η πλειονότητα των ορισμών θεωρεί την ΕΚΕ ως εθελοντική (Gatti κ.ά., 2018), ορισμένες πρόσφατες περιπτώσεις στον κόσμο που υποχρεώνουν την υιοθέτηση της ΕΚΕ, θέτουν αυτόν τον εθελοντικό χαρακτήρα της υπό αμφισβήτηση (Waagstein, 2011).

Την τελευταία δεκαετία, η ιδέα της ΕΚΕ έγινε μέρος ενός παγκόσμιου διαλόγου (Waddock, 2008) και παρατηρούνται διαφορές μεταξύ των χωρών, π.χ. η ομοσπονδιακή κυβέρνηση των ΗΠΑ αποφεύγει να συμμετάσχει ενεργά στη συζήτηση για την ΕΚΕ (Aarons, 2003), ενώ η Κινεζική κυβέρνηση έχει αποκτήσει έναν άμεσο ρόλο στον καθορισμό του τρόπου με τον οποίο οι επιχειρήσεις υιοθετούν την ΕΚΕ (Prieto-Carrón κ.ά., 2006).

Η ενσωμάτωση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης από τις επιχειρήσεις οφείλεται κυρίως στην πολιτική πίεση, την πρόοδο του νόμου και την κοινωνία των πολιτών (Delchet-Cochet & Vo, 2013). Ακόμα και στις ανεπτυγμένες κοινωνίες, το ατομικό συμφέρον όπως εκφράζεται σε εθελοντικές πρωτοβουλίες ΕΚΕ, είναι

ανεπαρκές για να οδηγήσει μια επιχείρηση στη βιωσιμότητα (Lucas κ.ά., 2009). Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι κυβερνήσεις στις ανεπτυγμένες χώρες έχουν αυξήσει το επίπεδο συμμετοχής τους στην προώθηση της ΕΚΕ τα τελευταία χρόνια (Steurer κ.ά., 2012). Σύμφωνα με τον De Schutter (2008), η θέσπιση ενός κανονιστικού πλαισίου ΕΚΕ αφορά τα θετικά ή αρνητικά κίνητρα που απαιτούνται για την ανταμοιβή ή την τιμωρία των επιχειρηματικών πρακτικών.

Η ΕΚΕ είναι δυναμική, αφού το περιεχόμενό της εξελίσσεται λόγω κανονισμών, προκλήσεων που αφορούν τη φήμη και κοινωνικών προτύπων (Baxi, 2005). Η ΕΚΕ περιλαμβάνει κυρίως εθελοντικές πρωτοβουλίες για τη βελτίωση κοινωνικών, περιβαλλοντικών και ανθρωπιστικών πτυχών (Utting, 2007). Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ) ορίζεται συνήθως ως μια εθελοντική αρχή που καθοδηγεί τις κοινωνικές επιχειρηματικές δραστηριότητες (Dahlsrud 2006). Η ΕΚΕ αναφέρεται σε επιχειρηματικές πρακτικές που ωφελούν την κοινωνία, αλλά οι πρακτικές ΕΚΕ φαίνεται να διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των χωρών (Hartman κ.ά. 2007).

Οι καταναλωτές και τα εξωτερικά ενδιαφερόμενα μέρη έχουν ισχυρό ρόλο στη διαμόρφωση των ιδιωτικών νομικών συστημάτων ΕΚΕ (Backer, 2007). Ο ρόλος του νόμου δεν είναι απαραίτητα ο καθορισμός απόλυτων προτύπων, αλλά και η δημιουργία κινήτρων που ανταμείβουν εκείνες τις εταιρείες που ελαχιστοποιούν τις βλάβες και που τιμωρούν αυτές που τις αυξάνουν (Deakin & Hobbs, 2007). Οι κοινωνικές προσδοκίες της ΕΚΕ αντικατοπτρίζονται στους κανονισμούς και τη νομοθεσία μιας χώρας σχετικά με τη δημοσιοποίηση της ΕΚΕ (Kagan κ.ά. 2003). Η ΕΚΕ υποστηρίζεται από τα εθνικά συστήματα διακυβέρνησης για τη διαμόρφωση της κοινωνικής ευθύνης μιας επιχείρησης (Albareda κ.ά. 2007).

Οι πρωτοβουλίες για την προώθηση της ΕΚΕ μέσω νομικών κανόνων μπορούν να προέρχονται από το κράτος, την αγορά και την κοινωνία των πολιτών.

Όπως υποστηρίζουν οι Brammer κ.ά. (2012), η θεσμική θεωρία υποδηλώνει ότι η ΕΚΕ επηρεάζεται από διαφορετικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της αγοράς και των κανονισμών του κράτους. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα κρατικής παρέμβασης στην ΕΚΕ. Αυτό φαίνεται να είναι μια αυξανόμενη τάση, σύμφωνα με τους Panwar κ.ά. (2018). Μέσω πολλών στρατηγικών προγραμμάτων και πολιτικών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για παράδειγμα, έχει προωθήσει ενεργά την ΕΚΕ μεταξύ των κρατών μελών της (Dentchev, Haezendonck, & van Balen, 2017). Γνωστές πρωτοβουλίες της αγοράς είναι ο δείκτης Dow Jones Sustainability Group Index και το Παγκόσμιο Συμβούλιο Επιχειρήσεων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Runhaar & Lafferty, 2009).

Παρά την αρκετά εκτενή ανάλυση της ΕΚΕ, υπάρχουν ορισμένοι κρίσιμοι τομείς που δεν έχουν διερευνηθεί ευρέως. Το νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ άρχισε πρόσφατα να ερευνάται και είναι το κύριο θέμα αυτού του άρθρου. Σκοπός αυτού του άρθρου είναι να αναλύσει τη νομική πτυχή της ΕΚΕ και να εξετάσει την εφαρμογή της σε όλο τον κόσμο. Θα εξεταστούν τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της νομιμοποίησης της ΕΚΕ.

3.2 Εθελοντική ή υποχρεωτική ΕΚΕ

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη έχει κατά κύριο λόγο εθελοντικό χαρακτήρα, ενώ περιλαμβάνει ένα κανονιστικό καθεστώς λόγω των κοινωνικών πιέσεων και των πιέσεων της αγοράς. Η τάση επιβολής της υιοθέτησης της ΕΚΕ στις εταιρείες οδηγεί στη νομιμοποίηση της ΕΚΕ (Abbott κ.ά., 2000). Οι κυβερνήσεις στρέφονται όλο και περισσότερο σε υποχρεωτικές απαιτήσεις σχετικά με τις πολιτικές ΕΚΕ, μια τάση που ονομάζεται νομιμοποίηση της ΕΚΕ (Berger-Walliser & Scott, 2017).

Η εξάπλωση της ΕΚΕ σε όλο τον κόσμο έχει παρατηρηθεί τα τελευταία χρόνια (Spence, 2007). Η άνοδος της ΕΚΕ ακολουθήθηκε από τη δημιουργία διεθνών προτύπων ΕΚΕ.

Σύμφωνα με τον Ward (2004) υπάρχουν τέσσερις δημόσιες πολιτικές που σχετίζονται με την ΕΚΕ: έμμεσες, άμεσες, ρυθμιζόμενες και παρακινούμενες. Η άμεση ΕΚΕ περιλαμβάνει εταιρικές πολιτικές που εμπλέκουν την ευθύνη για την προώθηση του συμφέροντος της κοινωνίας με εθελοντικές και προσωπικές στρατηγικές και πολιτικές. Το εταιρικό συμφέρον είναι το κίνητρο της άμεσης ΕΚΕ. Η ρυθμιζόμενη ΕΚΕ στοχεύει να επηρεάσει τις στρατηγικές δραστηριότητες της εταιρείας με μια πιο διαδικαστική μορφή διακυβέρνησης. Η παρακινούμενη ΕΚΕ προωθεί κυρίως την άμεση ΕΚΕ.

Οι κυβερνήσεις μπορούν επίσης να αξιοποιήσουν μη κυβερνητικές οντότητες για να βοηθήσουν στην παρακίνηση των εταιρειών (Gunningham, 2015). Φαίνεται ότι οι εθνικοί κανονισμοί παρέχουν το πρωταρχικό κίνητρο στις εταιρείες για να υιοθετήσουν πρακτικές βιωσιμότητας (Gunningham, 2015). Η ισχύς των εθνικών ρυθμιστικών αρχών είναι άμεση (Sharma και Henriques, 2005). Αν και οι δραστηριότητες ΕΚΕ είναι εθελοντικές, αυτό δεν σημαίνει ότι οι κυβερνήσεις δεν μπορούν να αναπτύξουν από κοινού δεσμευτικά πρότυπα για να διασφαλίσουν τις καλύτερες πολιτικές ΕΚΕ (Reinhard, 2010). Παρά τους πρόσφατους κανονισμούς των κυβερνήσεων σχετικά με την ΕΚΕ, η ιδέα ότι η ΕΚΕ είναι εθελοντική κυριαρχεί (Waagstein 2011).

Οι κανονισμοί περιλαμβάνουν όλα τα συστήματα κανόνων που διασφαλίζουν την τάξη σε οικονομικές δραστηριότητες και επιχειρηματική συμπεριφορά (Cane and Tushnet, 2003). Αυτά τα συστήματα περιλαμβάνουν τον τύπο διοίκησης και ελέγχου, τα έθιμα και τις παραδόσεις που ασκούνται από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Οι

κανονισμοί χωρίζονται συνήθως σε αυτορρύθμιση και κανονιστική ρύθμιση (Bethel, 2014). Η αυτορρύθμιση αναφέρεται σε μη νομικά δεσμευτικές προσδοκίες (Sarre, 2002). Η αυτορρύθμιση επιτρέπει στις επιχειρήσεις να διατηρούν τη δημιουργικότητα και την προσαρμοστικότητα τους στην ευθυγράμμιση με τους στόχους της ΕΚΕ, με τις επικρατούσες κοινωνικοπολιτιστικές επιταγές (Wotruba, 1997). Ωστόσο, οι κύριοι περιορισμοί της είναι το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής, η ασάφεια της δέσμευσης και η έλλειψη παρακολούθησης (Field, 1999). Η κανονιστική ρύθμιση αναφέρεται είτε σε υποχρεωτικούς νόμους είτε σε δικαστικές αποφάσεις (Ihugba, 2012), αλλά ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι το να εξαρτάται η ΕΚΕ από την κανονιστική ρύθμιση έρχεται σε αντίθεση με το εθελοντικό υπόβαθρό της.

Οι κυβερνητικοί κανονισμοί της ΕΚΕ έχουν διάφορες μορφές. Μπορεί να είναι επίσημοι, δεσμευτικοί νόμοι ή συστάσεις με στόχο καθοδήγησης. Οι δημόσιοι κανονισμοί μπορεί να εκδίδονται από φορείς σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο (Buhmann, 2006). Οι διεθνείς αρχές ασκούν κυρίως έμμεσες πιέσεις, εισάγοντας εθελοντικές πρακτικές για εταιρείες όπως κατευθυντήριες γραμμές, πρότυπα ή βιομηχανικούς κώδικες πρακτικής (Gunningham κ.ά., 2004). Η πίεση είναι έμμεση επειδή οι εταιρείες δεν εξαρτώνται για την επιτυχία από τους πόρους αυτών των αρχών (Sharma και Henriques, 2005).

Η υπάρχουσα έρευνα τείνει να επικεντρώνεται στον ρόλο του κράτους ως ρυθμιστή, τονίζοντας την επιρροή του στην επιχείρηση (Zimmerman και Zeitz 2002). Τα παραδοσιακά εθνικά νομικά μέσα που έρχονται αντιμέτωπα με μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία, πρέπει να συνδυαστούν με εθελοντικές προσεγγίσεις (Carron και Quairel-Lanoizele'e, 2004). Η αλληλεπίδραση μεταξύ της ΕΚΕ και του νόμου περιλαμβάνει ένα βαθμό πολυπλοκότητας και θέτει προκλήσεις για τη νομική κανονικότητα. Η αυστηρή νομοθεσία μπορεί να συνυπάρχει με την ελαστική

νομοθεσία και η αλληλεπίδραση μεταξύ ΕΚΕ και νόμου μπορεί να κυμαίνεται από ενθάρρυνση έως περιορισμό. Η ενθάρρυνση είναι εθελοντική και δεν έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα (Diawara & Lavallée, 2014).

Οι κανόνες ΕΚΕ μπορούν να προκύψουν από κυβερνητικές και διακυβερνητικές διαδικασίες, ιδιωτικές πρωτοβουλίες ή διεθνείς κανόνες (Auld κ.ά., 2008). Διεθνείς οργανισμοί όπως τα Ηνωμένα Έθνη και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD) έχουν διαδραματίσει βασικό ρόλο στην ανάπτυξη προτύπων ΕΚΕ (Dine, 2004).

Μια βασική κριτική για την ελαστική νομοθεσία είναι η έλλειψη νομικής δέσμευσης (Utting and Clapp, 2008). Παρόλο που έχουν υιοθετηθεί νομικά μέτρα από την ελαστική νομοθεσία για τη ρύθμιση των εταιρικών πρακτικών, σε αυτά τα μέσα δεν έχει δοθεί πλήρης εξουσία στο εσωτερικό δίκαιο (Prapanpong, 2011). Οι Gatti κ.ά. (2018) αναφέρουν ότι η ΕΚΕ ως μορφή κανονισμού δεν παραμελεί την εθελοντική πτυχή, καθώς περιλαμβάνει αυτορρύθμιση και ιδιωτική ρύθμιση.

Οι Cominetti και Seele (2016) έχουν κατηγοριοποιήσει τους διάφορους κανονισμούς ΕΚΕ. Σύμφωνα με τους συγγραφείς, οι διάφορες κατευθυντήριες γραμμές ΕΚΕ χαρακτηρίζονται επί του παρόντος από διαφορετικά επίπεδα εκτελεστότητας, με ορισμένες να θεωρούνται αυστηρές νομοθεσίες και άλλες εθελοντικές. Οι πρωτοβουλίες αυστηρής νομοθεσίας συνεπάγονται νομική υποχρέωση, ενώ τα πρότυπα ελαστικής νομοθεσίας είναι μη δεσμευτικά. Υπάρχουν διαφορετικά στάδια κανονισμών που υποδηλώνουν διαφορετικά επίπεδα υποχρεώσεων. Το περιεχόμενο της αυτορρύθμισης επικεντρώνεται σε γενικές αρχές που καθοδηγούν την εταιρική συμπεριφορά (Jackson κ.ά., 2019). Η αυτορρύθμιση επιβάλλεται με την έννοια ότι οι παράγοντες της αγοράς μπορούν να ανταμείψουν ή να επιδοκιμάσουν την ΕΚΕ. Για παράδειγμα, οι επενδυτές ενδέχεται να

παρακολουθούν τη συμμόρφωση μέσω χαμηλότερων τιμών μετοχών (MacNeil and Li, 2006).

Καθώς η ΕΚΕ καθιερώνεται, δίνεται μεγάλη έμφαση στους πιο αποτελεσματικούς τρόπους ρύθμισης των δραστηριοτήτων ΕΚΕ και στον ρόλο της κυβέρνησης (Knudsen and Moon, 2017). Ο υποχρεωτικός κανονισμός περί δημοσιοποίησης μη-χρηματοοικονομικών δεδομένων είναι ένα σημαντικό μέσο της κυβερνητικής πολιτικής ΕΚΕ. Αυτός ο τύπος κανονισμού προάγει τη διαφάνεια, μειώνοντας την ασύμμετρη πληροφόρηση μεταξύ επιχειρήσεων και ενδιαφερομένων (Hess 2007).

Εκτός από τις εθνικές κυβερνήσεις, και οι διακυβερνητικοί οργανισμοί επικεντρώνονται στην ΕΚΕ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για παράδειγμα, καθορίζει μια ατζέντα για την ΕΚΕ για τις επιχειρήσεις και τις κυβερνήσεις στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα Ηνωμένα Έθνη προωθούν αρχές σχετικά με τα εργασιακά πρότυπα και το περιβάλλον μέσω του Global Compact (Dentchev κ.ά., 2015).

Μια υποχρεωτική προσέγγιση ΕΚΕ φαίνεται να είναι κατάλληλη σε περιπτώσεις όπου οι στόχοι είναι σαφείς και όπου υπάρχουν αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ των ενδιαφερομένων. Από την άλλη πλευρά, η εθελοντική προσέγγιση ΕΚΕ είναι πιο κατάλληλη για περιπτώσεις που απαιτούν την ανάπτυξη κοινού οράματος (Dentchev κ.ά., 2015). Οι Glachant κ.ά. (2002) υποστηρίζουν ότι οι κυβερνήσεις μπορούν να ενθαρρύνουν την εθελοντική υιοθέτηση προτύπων περιβαλλοντικής διαχείρισης όπως το EMAS και το ISO 14001 μέσω ρυθμιστικών ελαφρύνσεων, μεταχείρισης με άδειες ή μέσω ελαφρύνσεων στους κανονισμούς.

Η υποχρεωτική ΕΚΕ θα μπορούσε να αντικατοπτρίζει τις προσπάθειες για τον έλεγχο της αυξανόμενης ισχύος των πολυεθνικών στην κοινωνία, καθώς και των αρνητικών εξωτερικών συνεπειών λόγω της παγκοσμιοποίησης (TriponeL, 2008). Ενώ

η κυβέρνηση έχει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην παροχή του νομικού πλαισίου για την ενίσχυση των βέλτιστων πρακτικών στην εταιρική περιβαλλοντική διακυβέρνηση, η τελική ευθύνη για τη σωστή περιβαλλοντική συμπεριφορά ανήκει στις ίδιες τις εταιρείες (Armah κ.ά., 2011).

Οι κυβερνήσεις μπορούν να προχωρήσουν περαιτέρω και να διευκολύνουν την ΕΚΕ μέσω της επιβράβευσης με τη μορφή φορολογικών κινήτρων και άλλων μέσων, όπως τα βραβεία (Gond κ.ά., 2011).

Η αναφορά της ΕΚΕ έχει θεωρηθεί ως μια σημαντική μορφή των κυβερνητικών κανονισμών για την υπευθυνότητα των ενδιαφερομένων μερών (Hess, 2007), ως ένα εργαλείο μάθησης για τους οργανισμούς (Gond και Herrbach, 2006), αλλά και ως ένας νέος κίνδυνος για τις εταιρείες (DeTienne and Lewis, 2005). Έχουν αναπτυχθεί αρκετά εργαλεία για να βοηθήσουν στην αναφορά της ΕΚΕ. Οι ΜΚΟ δραστηριοποιούνται σε αυτό σε συνεργασία με τις κυβερνήσεις (Buhmann, 2006).

Η ρυθμιστική διακυβέρνηση παρέχει επιβολή τόσο στο επίπεδο της εταιρείας όσο και στην πολιτική οικονομία. Στο επίπεδο της εταιρείας, τα μέτρα ρυθμιστικής διακυβέρνησης περιλαμβάνουν υποχρεωτική αναφορά και εκτεταμένη εταιρική ευθύνη. Σε επίπεδο πολιτικής οικονομίας, υπάρχει ανάγκη για περισσότερη θεσμική ευθύνη και διεθνείς νόμους (Subhabrata, 2014).

3.2.1 Επιχειρήματα για τη νομιμοποίηση της ΕΚΕ

Στη βιβλιογραφία έχουν συζητηθεί αρκετά επιχειρήματα που υποστηρίζουν τη νομιμοποίηση της ΕΚΕ. Η νομοθέτηση μπορεί να θεωρηθεί ως ευκαιρία να εμπλακούν οι εταιρείες στην υποστήριξη κοινωνικών προγραμμάτων, επιτρέποντάς τους να αποκτήσουν αξιοπιστία δημιουργώντας εμπιστοσύνη μέσω των συνεισφορών τους στις κοινότητες. Αυτό μπορεί επίσης να οδηγήσει στη μείωση των

αναποτελεσματικότητων που υπάρχουν συνήθως στις κυβερνητικές πρωτοβουλίες (Panwar κ.ά., 2018).

Η υποχρεωτική ΕΚΕ φαίνεται να εξυπηρετεί έναν διπλό σκοπό: πρώτον, επιτρέπει στην κυβέρνηση να αναγκάσει τον ιδιωτικό τομέα να υποστηρίξει την κοινωνική πρόνοια και δεύτερον, ευχαριστεί τις εταιρείες επιτρέποντάς τους να αποφύγουν πρόσθετους φόρους (Zile, 2012). Η υποχρεωτική δημοσιοποίηση μη-χρηματοοικονομικών δεδομένων ενδέχεται να αυξήσει την υιοθέτηση πολιτικών και πρακτικών που σχετίζονται με την ΕΚΕ (Mena κ.ά., 2016). Η υποχρεωτική δημοσιοποίηση μη-χρηματοοικονομικών δεδομένων μπορεί να συνδυάσει τα πλεονεκτήματα της αυτορρύθμισης των επιχειρήσεων και της κυβερνητικής ρύθμισης, καθώς χρησιμοποιεί μέσα κυβερνητικής ρύθμισης για την ενίσχυση της διαφάνειας, καθιστώντας έτσι την αυτορρύθμιση πιο αποτελεσματική (Steurer, 2013), μειώνοντας την ασύμμετρη πληροφόρηση (Cui κ.ά., 2018) και συμβάλλοντας στην επίτευξη μεγαλύτερης διαφάνειας μέσω πιο τυποποιημένων μορφών αναφοράς (Slager κ.ά., 2012).

Οι Subramaniam κ.ά. (2017), διαπίστωσαν ότι οι διευθυντές κρατικών επιχειρήσεων θεωρούν ότι η νομοθεσία για την ΕΚΕ έχει βελτιώσει την υπευθυνότητα και τη δέσμευση των διοικητικών συμβουλίων και των ανώτερων διοικητικών στελεχών για την ΕΚΕ.

Η υποχρεωτική ΕΚΕ μπορεί επίσης να ευαισθητοποιήσει και να δώσει στην ΕΚΕ μια σωστή προτεραιότητα στην πολιτική (Cominetti and Seele, 2016). Επιπλέον, εάν η ΕΚΕ είναι μόνο εθελοντική, η υιοθέτησή της από τις εταιρείες ενδέχεται να μην περιλαμβάνει επαρκώς τις ανάγκες της κοινωνίας και να μην αντιμετωπίζει επαρκώς τα κοινωνικά ζητήματα (Panwar κ.ά., 2018). Ο Campbell (2006) υποστηρίζει ότι οι επιχειρήσεις που λειτουργούν σε θεσμικά πλαίσια εντός ενός ανεπτυγμένου νομικού

συστήματος είναι πιθανότερο να ενεργούν με υπευθυνότητα. Η νομιμοποίηση της ΕΚΕ μπορεί επιτέλους να βοηθήσει στη μέτρηση της απόδοσης της αυτορρύθμισης των εταιρειών (Luckeath & De Bos, 2011), αυξάνοντας την αλληλεπίδραση των ενδιαφερομένων (Mathis, 2007).

Οι Tencati κ.ά. (2004) αναλύουν τους κύριους λόγους για τη στήριξη των πρωτοβουλιών ΕΚΕ από τις δημόσιες αρχές. Υποστηρίζουν ότι μπορεί να οδηγήσει στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, στην προώθηση βέλτιστων πρακτικών ΕΚΕ, στη δημιουργία νέων συνεργασιών για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων και στην ανάπτυξη ηθικών συνταξιοδοτικών ταμείων. Οι κυβερνήσεις μπορούν να υποστηρίξουν την επιβολή της ΕΚΕ όχι μόνο μέσω της νομοθεσίας αλλά και με τη χρήση διαφόρων μέσων όπως φόροι και επιδοτήσεις (Nyquist, 2003) και απαιτήσεις αναφοράς (Glachant κ.ά., 2002).

3.2.2 Επιχειρήματα κατά της νομιμοποίησης της ΕΚΕ

Τα επιχειρήματα που αντιτίθενται στη νομιμοποίηση της ΕΚΕ έχουν επίσης συζητηθεί στη διεθνή βιβλιογραφία. Η επιβολή νομικών υποχρεώσεων θα περιορίσει πιθανώς τις εθελοντικές πρωτοβουλίες, τοποθετώντας τις εταιρείες στην αμυντική πλευρά (Halme & Laurila, 2009). Επιπλέον, ο νόμος δεν μπορεί να αντιμετωπίσει κάθε πιθανό μελλοντικό σενάριο, επομένως θα υπάρχουν πτυχές που δεν θα αντιμετωπιστούν εύκολα. Η δημιουργία σύνθετων ρυθμιστικών δομών θα εμποδίσει τις εταιρείες να λειτουργούν στα βέλτιστα επίπεδα (Skare & Golja, 2014).

Το γραφειοκρατικό πρότυπο της αυστηρής νομοθεσίας μπορεί επίσης να αποτελέσει εμπόδιο για την ορθή εφαρμογή των πολιτικών ΕΚΕ (Rahim, 2011), καθώς η πολιτική διαδικασία ανταποκρίνεται αργά στις αλλαγές στο επιχειρηματικό περιβάλλον (Abbott and Snidal, 2000). Η κυβερνητική ρύθμιση είναι συνήθως

άκαμπτη και επιβάλλει απαιτήσεις που δεν ταιριάζουν σε συγκεκριμένες επιχειρήσεις, αυξάνοντας το κόστος τους (Adams, 2004).

Οι Wang κ.ά. (2016) υποστηρίζουν ότι τα υποχρεωτικά συστήματα μπορεί να οδηγήσουν σε κατανομή πόρων ΕΚΕ σε προσωπικά έργα με περιορισμένο όφελος για την κοινωνία ή το περιβάλλον. Η υποχρεωτική κοινωνική και περιβαλλοντική αναφορά μπορεί να επιβαρύνει με πρόσθετα διοικητικά και οικονομικά βάρη μια εταιρεία, ιδίως τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (Yildiz & Ozerim, 2014). Ο εθελοντικός χαρακτήρας της ΕΚΕ μπορεί να περιορίσει το κόστος της ΕΚΕ για τις εταιρείες στο ελάχιστο (Rodriguez & LeMaster, 2007), ενώ η υποχρεωτική ΕΚΕ μπορεί να οδηγήσει σε υπερβολικό κόστος. Οι εθελοντικές πρωτοβουλίες ΕΚΕ μπορούν να βελτιώσουν την οικονομική απόδοση βελτιώνοντας την αγοραία αξία (McWilliams & Siegel, 2000), μειώνοντας τους οικονομικούς κινδύνους (Orlitzky & Benjamin, 2001) και δημιουργώντας αξία για τα άτομα (Turban & Greening, 1997).

3.3 Νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ παγκοσμίως

Η εκστρατεία για τις επιχειρήσεις να υιοθετήσουν την ΕΚΕ προήλθε κυρίως από διεθνείς οργανισμούς όπως το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, το Διεθνές Φόρουμ Ηγετών Επιχειρήσεων και άλλους (Smith, 2003). Η υιοθέτηση της ΕΚΕ δεν μπορεί πλέον να αγνοηθεί από επιχειρήσεις σε όλο τον κόσμο. Τα οικονομικά, πολιτικά και πολιτιστικά συστήματα είναι βασικά χαρακτηριστικά των θεσμικών πλαισίων (Matten and Moon, 2008). Όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία, υπάρχει έλλειψη νομοθεσίας και θεσμοθετημένου συστήματος για την ΕΚΕ, με αποτέλεσμα να γίνονται αποσπασματικές προσπάθειες με χαμηλό επίπεδο στρατηγικής ισχύος (Emtairah κ.ά., 2009).

Στις ακόλουθες ενότητες, θα παρουσιαστεί μια διεξοδική ανάλυση της ΕΚΕ σε όλο τον κόσμο.

3.3.1 Διεθνές νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ

Ενώ οι διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές μπορούν να παράγουν κώδικες συμπεριφοράς, ο πραγματικός νομικός αντίκτυπος αυτών των εθελοντικών κωδίκων σχετικά με την ΕΚΕ εξακολουθεί να βρίσκεται σε αμφισβήτηση (Milman, 2009). Το διεθνές δίκαιο που σχετίζεται με την ΕΚΕ δεν ισχύει για τις εταιρείες ως νομική τους υποχρέωση, αν και πολλές εταιρείες και ενδιαφερόμενα μέρη ενεργούν σαν το διεθνές δίκαιο να είναι πραγματικά νομικά δεσμευτικό. Αυτό συμβαίνει επειδή, για παράδειγμα, οι καταναλωτές ή οι επενδυτές ενδέχεται να απομακρυνθούν από προϊόντα που παράγονται από εταιρείες που δεν συμμορφώνονται με τη διεθνή ΕΚΕ (Buhmann, 2006).

Η πρώτη μεγάλη πρωτοβουλία του ΟΗΕ που σχετίζεται με την ΕΚΕ χρονολογείται στη δεκαετία του 1970 (Morgera, 2006). Οι διεθνείς κανόνες και οι κατευθυντήριες γραμμές φαίνεται να είναι τα πρώτα βήματα προς μία αυστηρή νομοθεσία για τη συμμόρφωση με την ΕΚΕ (Sindico, 2006). Αν και αυτές οι διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές είναι μη δεσμευτικές, δεν μπορούν να αγνοηθούν πλήρως, καθώς οι ενδιαφερόμενοι μπορεί να απαιτήσουν συμμόρφωση (Vives, 2008). Το διεθνές δίκαιο θα ορίσει τα ελάχιστα διεθνή πρότυπα, διασφαλίζοντας ότι οι εταιρείες θα ανταποκριθούν στο βέλτιστο επίπεδο ευθύνης ανεξάρτητα από το νομικό σύστημα της χώρας τους (Bethel, 2014).

Το διεθνές δίκαιο ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ κρατών, επομένως λίγες επιπτώσεις μπορεί να υπάρχουν στη συμπεριφορά ιδιωτικών φορέων (Aust, 2005; Buhmann, 2006). Με την αποδοχή της υποχρέωσης μιας συνθήκης, τα κράτη

αναλαμβάνουν υποχρέωση βάσει του διεθνούς δικαίου να τηρούν αυτή την υποχρέωση της συνθήκης.

Οι κατευθυντήριες γραμμές του ΟΟΣΑ (OECD) για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις είναι μη δεσμευτικές οδηγίες που εκδίδονται από κυβερνήσεις και απευθύνονται σε εταιρείες. Η εταιρική τήρηση των οδηγιών δεν υπόκειται σε νομική επιβολή, απλώς ενθαρρύνεται η αυτορρύθμιση των εταιριών. Μέσω αυτών των κατευθυντήριων γραμμών, ο ΟΟΣΑ είχε ως στόχο να προωθήσει τις θετικές επιπτώσεις που μπορούν να έχουν οι επιχειρήσεις στον οικονομικό, περιβαλλοντικό ή κοινωνικό τομέα παγκοσμίως και να προωθήσει γενικά τις στρατηγικές και τις πολιτικές ΕΚΕ. Πιο συγκεκριμένα, ο ΟΟΣΑ ενθαρρύνει τις επιχειρήσεις να σέβονται τις πολιτικές για τα ανθρώπινα δικαιώματα και κάθε διεθνές πλαίσιο που σχετίζεται με το περιβάλλον, την υγεία, την ασφάλεια, την εργασία κ.λπ. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις προτείνεται, μεταξύ άλλων, να δημιουργήσουν ευκαιρίες απασχόλησης, να υποστηρίξουν καλές εταιρικές πρακτικές, να αποφύγουν το να προκαλέσουν ή να συμβάλλουν σε αρνητικές καταστάσεις και να προλάβουν τις αρνητικές επιπτώσεις όταν εμφανιστούν, ακόμη και αν δεν είναι υπεύθυνοι για αυτές (OECD, 2011).

Το Global Compact του ΟΗΕ που ξεκίνησε το 2000 από τα Ηνωμένα Έθνη, είναι ένα άλλο παράδειγμα εθελοντικής δράσης ΕΚΕ. Οι εταιρείες που συμμετέχουν στο Global Compact τηρούν δέκα αρχές που σχετίζονται με την προστασία του περιβάλλοντος, τα εργασιακά δικαιώματα και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτές οι αρχές είναι διακηρύξεις, επομένως δεν είναι νομικά δεσμευτικές (Buhmann, 2006). Το Global Compact βασίζεται σε δύο προσεγγίσεις: καθορίζει πρώτα ένα σύνολο 10 κανόνων για την ΕΚΕ και, στη συνέχεια, προσφέρει πλατφόρμες για εταιρείες και ΜΚΟ για να συζητήσουν θέματα που σχετίζονται με την εφαρμογή της ΕΚΕ, ανταλλάσσοντας τις εμπειρίες τους (Runhaar & Lafferty, 2009). Θεωρείται ως η

μεγαλύτερη εταιρική πρωτοβουλία βιωσιμότητας στον κόσμο και συνεχίζει να εξελίσσεται για τα τελευταία 20 χρόνια, εστιάζοντας σε πολλαπλές πτυχές της εταιρικής βιωσιμότητας. Τον τελευταίο καιρό, το Global Compact έχει ευθυγραμμιστεί με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ, προκειμένου να ενθαρρύνει τις εταιρείες να λειτουργούν με πιο βιώσιμο τρόπο, στον δρόμο προς τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (UN Global Compact, 2020).

Τα Ηνωμένα Έθνη δημοσίευσαν το 2011 τις «Κατευθυντήριες αρχές για τις Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα», ένα σύνολο αρχών και κατευθυντήριων γραμμών που μπορούν να εφαρμόσουν οι χώρες και οι επιχειρήσεις. Αυτές οι οδηγίες βασίζονται στους πυλώνες «προστασία, σεβασμός και αποκατάσταση» και σκοπεύουν να αποτρέψουν παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που συμβαίνουν λόγω επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Οι επιχειρήσεις, παράλληλα με τα κράτη, έχουν την ευθύνη να σέβονται και να προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς είναι σημαντικά όργανα της κοινωνίας. Επομένως, πρέπει να αποφεύγουν να προκαλούν ή να συμβάλλουν σε δραστηριότητες που έχουν αρνητικό αντίκτυπο στα ανθρώπινα δικαιώματα και πρέπει να αποτρέπουν κάθε αρνητικό αντίκτυπο στα ανθρώπινα δικαιώματα που είναι άμεσο αποτέλεσμα της λειτουργίας τους. Αυτό ισχύει για κάθε επιχείρηση κάθε μεγέθους, τομέα, λειτουργίας και δομής. Οι κατάλληλες ενέργειες που πρέπει να εφαρμόσουν οι επιχειρήσεις μπορεί να ποικίλλουν, ανάλογα με το αν μια επιχείρηση προκαλεί ή συμβάλλει σε αρνητικό αντίκτυπο ή εάν δεν έχει συμβάλει σε αυτόν τον αντίκτυπο, αλλά αυτός συνδέεται με τη λειτουργία της επιχείρησης λόγω σχέσης της με άλλη επιχείρηση/οντότητα. Επιπλέον, οι κατάλληλες ενέργειες ποικίλλουν ανάλογα με το αν μια εταιρεία έχει τρόπο για να αποτρέψει τις αρνητικές επιπτώσεις ή όχι. Σύμφωνα με τα Ηνωμένα

Έθνη, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να αναφέρουν επίσημα τον τρόπο αντιμετώπισης των επιπτώσεών τους και να τον παρουσιάζουν στο κοινό τους (United Nations, 2011).

Το 2017, η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO) δημοσίευσε την «Τριμερή Διακήρυξη Αρχών που αφορούν Πολυεθνικές Επιχειρήσεις και την Κοινωνική Πολιτική», η οποία προσφέρει επίσης κατευθυντήριες γραμμές ΕΚΕ στις επιχειρήσεις, που αφορούν κυρίως τους τομείς της απασχόλησης, τις συνθήκες εργασίας, την κατάρτιση κ.λπ. Αυτή η Διακήρυξη ενθαρρύνει τις επιχειρήσεις, πολυεθνικές και εθνικές, μεγάλες και μικρές, με έδρα σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, να συμβάλλουν θετικά στην οικονομία και την κοινωνία.

Ειδικότερα, η παρούσα διακήρυξη εστιάζει, μεταξύ άλλων, στην προώθηση της απασχόλησης και στην ασφάλεια στην εργασία, στην κοινωνική ασφάλιση, στην κατάργηση της παιδικής εργασίας, στις συνθήκες εργασίας και στην ασφάλεια και την υγεία κ.λπ. Οι επιχειρήσεις θα μπορούσαν να έχουν πολύ θετικό αντίκτυπο στην κοινωνία και την οικονομία, άμεσα και έμμεσα, με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και με συμβολή στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών (ILO, 2017).

Το 2010, παρουσιάστηκε το ISO 26000 και παρείχε οδηγίες για τις επιχειρήσεις, έτσι ώστε να μπορούν να λειτουργούν με κοινωνικά υπεύθυνο τρόπο. Είναι ένα συμπληρωματικό εργαλείο για τις άλλες πρωτοβουλίες και στοχεύει στην «προώθηση μιας κοινής κατανόησης της κοινωνικής ευθύνης». Οι οδηγίες που παρουσιάζει ενθαρρύνουν την εφαρμογή πολιτικών ΕΚΕ στις επιχειρήσεις. Επικεντρώνεται σε 7 βασικά θέματα: οργανωτική διακυβέρνηση, ανθρώπινα δικαιώματα, εργασιακές πρακτικές, περιβάλλον, δίκαιες πρακτικές λειτουργίας, θέματα καταναλωτών και συμμετοχή και ανάπτυξη της κοινότητας. Με την εφαρμογή του ISO 26000, μια εταιρεία μπορεί να είναι πιο ανταγωνιστική, να αποκτήσει φήμη,

να προσελκύσει περισσότερους πελάτες και επενδυτές και να βελτιώσει την παραγωγικότητά της (ISO, 2010).

Στη Διακήρυξη Κορυφής του 2007, οι ηγέτες της παγκόσμιας ομάδας G8 δεσμεύτηκαν με τις χώρες τους να προωθήσουν και να ενισχύσουν διάφορες μορφές κοινωνικής ευθύνης (G8 Summit Declaration, 2007). Μερικά παραδείγματα παγκόσμιων κανονισμών και κατευθυντήριων γραμμών ΕΚΕ περιλαμβάνουν: το Global Compact των Ηνωμένων Εθνών, τον δείκτη Dow Jones Sustainability Index, τον Κώδικα δεοντολογίας για τις διεθνικές εταιρίες των Ηνωμένων Εθνών (1972), τις Κατευθυντήριες οδηγίες για Πολυεθνικές Επιχειρήσεις του ΟΟΣΑ (1976) (Maximiano, 2007).

Η GRI είναι ο κορυφαίος οργανισμός στον τομέα της βιωσιμότητας που χρησιμοποιείται ευρύτερα, προωθώντας τη δημοσιοποίηση της ΕΚΕ μέσω των οδηγιών αναφοράς βιωσιμότητας της GRI, παρά την κριτική σχετικά με την αποτελεσματικότητά του (Fonseca κ.ά., 2014).

Οι κρατικοί φορείς προσπαθούν να προωθήσουν την ΕΚΕ μέσω των παραδοσιακών κανόνων και επιδοτήσεων (Dummett, 2006). Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση έχει αποδειχθεί λιγότερο αποτελεσματική για τις διακρατικές εταιρίες, επομένως για τέτοιες εταιρίες έχουν αναληφθεί πρωτοβουλίες για την προώθηση της ΕΚΕ από διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ, η ILO και ο ΟΟΣΑ.

Οι εταιρίες λαμβάνουν σοβαρά υπόψη την κοινή γνώμη και τον περιβαλλοντικό ακτιβισμό (Clark, 2000). Οι εταιρικές σχέσεις μεταξύ κυβερνήσεων, εταιριών, κοινωνίας των πολιτών και ομάδων υπεράσπισης μπορούν να προωθήσουν τους στόχους όλων των εμπλεκόμενων φορέων, υποστηρίζοντας τη βιώσιμη ανάπτυξη (Dernbach, 2008).

Εκτός από το διεθνές δίκαιο, τα πλαίσια πολιτικής υπάρχουν σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση). Η ελαστική νομοθεσία και οι κώδικες που προέρχονται από παγκόσμια όργανα όπως η ILO, ο ΟΟΣΑ, ο ΟΗΕ, η Παγκόσμια Τράπεζα, θεσπίζουν κοινά πλαίσια για ολόκληρες ή μερικές πτυχές της εταιρικής ευθύνης, που ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα. Τέτοιες διακυβερνητικές και κυβερνητικές πρωτοβουλίες παρέχουν επίσημη αξιοπιστία για την ανάπτυξη συμπληρωματικών πολυμερών πρωτοβουλιών ΕΚΕ σε βιομηχανικά, περιφερειακά ή ευρύτερα επίπεδα (Horrigan, 2007). Η νομοθεσία και οι κανονισμοί μιας χώρας είναι ζωτικής σημασίας για την εγχώρια αναγνώριση των διεθνών κωδικών (Dine, 2004).

Οι αγορές και τα ιδρύματα σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες δεν ανταμείβουν τη συμπεριφορά των εταιρειών στον τομέα της ΕΚΕ στον ίδιο βαθμό όπως στις ανεπτυγμένες χώρες, οδηγώντας πολλές εταιρείες ακόμη και να μην συμμορφωθούν με τους κανονισμούς (Panwar et al., 2018). Ωστόσο, η ανάγκη για ΕΚΕ είναι ακόμη μεγαλύτερη στις αναπτυσσόμενες χώρες (Yadav, 2013).

Οι διακρατικές εταιρείες έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην προστασία του περιβάλλοντος λόγω της παγκόσμιας κλίμακας των δραστηριοτήτων τους. Ο Κώδικας Δεοντολογίας του ΟΗΕ έχει αφιερώσει τρεις παραγράφους στην προστασία του περιβάλλοντος, με προσχέδιες διατάξεις, που προβλέπουν οι διακρατικές εταιρείες να εκτελούν τις δραστηριότητές τους σύμφωνα με τους εθνικούς νόμους και κανονισμούς. Ο ΟΗΕ, μέσω ενός συνδυασμού διαφορετικών μέσων, έχει διατηρήσει αποτελεσματικά το ζήτημα της ΕΚΕ στη διεθνή ατζέντα (Morgera, 2006).

Σύμφωνα με τους Wei-Feng κ.ά. (2015), η παγκόσμια πράσινη ιδέα έχει εφαρμοστεί από βιομηχανίες σε όλο τον κόσμο. Οι παγκόσμιες προδιαγραφές πράσινου εμπορίου ήταν αρχικά προαιρετικές, αλλά ενισχύθηκαν έτσι ώστε να είναι υποχρεωτικές. Οι εταιρείες έχουν αλλάξει την προηγούμενη αρνητική τους στάση και

άρχισαν να ασχολούνται με τον σχεδιασμό και την εκτέλεση προγραμμάτων για την προστασία του περιβάλλοντος. Σχέδια για τη μείωση των εκπομπών άνθρακα και των αποτυπωμάτων έχουν καθιερωθεί παγκοσμίως. Η πράσινη παραγωγή ασχολείται με τη διατήρηση της ενέργειας και τη μείωση της ρύπανσης (Wei-Feng κ.ά., 2015). Η πράσινη παραγωγή υποτίθεται ότι μετριάζει τη ρύπανση και επιδιώκει οικολογικά οφέλη και βιώσιμη ανάπτυξη (Despeisse et al. 2012; Oliver και Abhishek 2013).

Το διεθνές δίκαιο είναι σημαντικό δεδομένου ότι διατυπώνει την ουσία της ΕΚΕ, καθοδηγεί την αυτορρύθμιση και την αναφορά της ΕΚΕ. Οι κυβερνήσεις αρχίζουν να θεσπίζουν νομοθεσία που απαιτεί από τις εταιρείες να υποβάλλουν αναφορές για θέματα ΕΚΕ. Αν και η ΕΚΕ θεωρείται γενικά ως εθελοντική, πολλές απαιτήσεις σχετικά με την ΕΚΕ από τα ενδιαφερόμενα μέρη βασίζονται σε εκτιμήσεις συμμόρφωσης με το διεθνές δίκαιο, ιδίως όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα και το εργατικό δίκαιο (Buhmann, 2006).

3.3.2 Νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ στην Ευρώπη

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ξεκίνησε το πρώτο της σχέδιο δράσης για το περιβάλλον το 1972 και από τότε συνέχισε να αναπτύσσει υπερεθνική πολιτική για το περιβάλλον. Η περιβαλλοντική πολιτική της ΕΕ περιλαμβάνει περισσότερες από 300 οδηγίες και κανονισμούς και οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην ΕΕ υπόκεινται σε διάφορους περιβαλλοντικούς κανονισμούς. Οι οδηγίες καταχώρισης, αξιολόγησης και έγκρισης χημικών ουσιών (κανονισμός REACH) και οι οδηγίες περιβαλλοντικής ευθύνης δείχνουν τη βούληση της ΕΕ να αναγκάσει τις εταιρείες να περιορίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις τους στο περιβάλλον (Delbard, 2008).

Στη δεκαετία του 1990 ορισμένες έρευνες έδειξαν το χαμηλό επίπεδο συμμόρφωσης με την περιβαλλοντική νομοθεσία της ΕΕ λόγω της αρνητικής εικόνας

της νομοθεσίας. Πρόσφατα, ωστόσο, οι εταιρείες στην ΕΕ δεν έχουν άλλη επιλογή παρά να ενσωματώσουν την περιβαλλοντική νομοθεσία της ΕΕ στις καθημερινές τους πρακτικές, καθώς έχει γίνει καθημερινή πραγματικότητα για την πλειονότητα των εταιρειών της ΕΕ που αντιμετωπίζουν νέες υποχρεώσεις σχετικά με τη μείωση των ρυπογόνων εκπομπών και τη μείωση των αποβλήτων (Delbard, 2008).

Η Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ΕΚΕ το 2001 αναγνωρίζει τον εθελοντικό χαρακτήρα της, αλλά επίσης αναφέρει την κάλυψη των κανονισμών για τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά δικαιώματα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2003). Η Πράσινη Βίβλος τονίζει το γεγονός ότι κοινωνική ευθύνη σημαίνει υπέρβαση από ό,τι απαιτείται από το νόμο για την ικανοποίηση των αναγκών των ενδιαφερομένων (Cominetti and Seele, 2016). Η Πράσινη Βίβλος αναφέρεται σε διεθνείς πρωτοβουλίες όπως το Global Compact των Ηνωμένων Εθνών, η Διακήρυξη Αρχών σχετικά με τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ILO) (1997-2000) και τις Κατευθυντήριες οδηγίες για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις του ΟΟΣΑ (OECD) (2000), όπως αναφέρει ο Eberhard-Harribey (2006).

Μετά την Πράσινη Βίβλο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προώθησε έντονα τη σημασία της ΕΚΕ για τη βιώσιμη ανάπτυξη, την ενίσχυση του καινοτόμου δυναμικού της Ευρώπης και την ανταγωνιστικότητα και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Η Επιτροπή αναμένει από τις ευρωπαϊκές εταιρείες να επιδείξουν τη δέσμευσή τους για την ΕΚΕ μέσω υπεύθυνης και διαφανούς επιχειρηματικής συμπεριφοράς (Yildiz, & Ozerim, 2014).

Το 2003, η Οδηγία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου κάλεσε τα κράτη μέλη να απαιτούν μη χρηματοοικονομικές αναφορές από εταιρείες. Δεδομένου ότι η οδηγία δεν παρείχε συγκεκριμένο πλαίσιο, τα κράτη μέλη την ερμήνευσαν με διαφορετικούς τρόπους. Μια άλλη κύρια πρωτοβουλία για την προώθηση της ΕΚΕ ήταν η έναρξη

της Ευρωπαϊκής Συμμαχίας για την ΕΚΕ το 2006, που καλούσε τις επιχειρήσεις να εκφράσουν την υποστήριξή τους για νέες ή υπάρχουσες πρωτοβουλίες ΕΚΕ (Yildiz, & Ozerim, 2014).

Τον Οκτώβριο του 2011, το ΕΣ ενέκρινε μια νέα στρατηγική που ορίζει την ΕΚΕ ως σημαντικό εργαλείο για την οικοδόμηση και τη βελτίωση πιο βιώσιμων οργανισμών στην Ευρώπη, εστιάζοντας σε ένα βασικό σύνολο διεθνώς αναγνωρισμένων κατευθυντήριων γραμμών και αρχών ΕΚΕ, συμπεριλαμβανομένων των Κατευθυντήριων Οδηγιών για Πολυεθνικές Επιχειρήσεις του ΟΟΣΑ, του Global Compact του ΟΗΕ, του Πρότυπου καθοδήγησης ISO 26000 για την κοινωνική ευθύνη, τις Κατευθυντήριες Αρχές των Ηνωμένων Εθνών για τις επιχειρήσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα κ.ά. Όλες οι μεγάλες ευρωπαϊκές επιχειρήσεις κλήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να δεσμευτούν έως το 2014 να εξετάσουν τουλάχιστον ένα από αυτά τα εργαλεία κατά την ανάπτυξη των πολιτικών τους για την ΕΚΕ (Yildiz, & Ozerim, 2014).

Για σχεδόν μια δεκαετία, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τόνισε τον εθελοντικό χαρακτήρα της ΕΚΕ, προωθώντας μια στρατηγική προσέγγιση. Ωστόσο, το 2011 η Επιτροπή άρχισε να εξετάζει μια νέα προσέγγιση της ΕΚΕ, συμπεριλαμβανομένων και των υποχρεωτικών πτυχών, υπογραμμίζοντας τον ρόλο των δημόσιων αρχών στην υποστήριξη της ΕΚΕ (Gatti κ.ά., 2018). Το 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε μια νέα ανακοίνωση σχετικά με την ΕΚΕ που επαναπροσδιορίζει τον όρο, τονίζοντας τη σημασία της τήρησης του νόμου και των εθελοντικών συμφωνιών (Sobczak, 2006). Στο έγγραφο πολιτικής ΕΚΕ τονίζεται η ενσωμάτωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη διαχείριση των επιχειρήσεων (Buhmann, 2015).

Η επιρροή από τα εργαλεία του ΟΗΕ είναι εμφανής στη διαφάνεια της ΕΚΕ και στον κανονισμό υποβολής αναφορών που ανακοινώθηκε το 2011 (Buhmann,

2015). Υπάρχουν πολλά υποχρεωτικά εργαλεία για όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, όπως το Ευρωπαϊκό Μητρώο Έκλυσης και Μεταφοράς Ρύπων και το Σύστημα Εμπορίας Εκπομπών της ΕΕ. Δεν υπάρχει συναίνεση σχετικά με την κοινή μορφή και το περιεχόμενο για την αναφορά μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών. Μια τυποποιημένη πρακτική της ΕΕ και μια εναρμονισμένη πολιτική ΕΚΕ θα αυξήσει τη συνοχή και τη συγκρισιμότητα των αναφορών μεταξύ των κρατών μελών (Yildiz, & Ozerim, 2014).

Οι υποχρεώσεις υποβολής περιβαλλοντικών αναφορών αυξάνονται στην ΕΕ, δείχνοντας την προηγμένη ενσωμάτωση της βιώσιμης ανάπτυξης στην οικονομική πολιτική της ΕΕ (Delbard, 2008). Μια πρόσφατη οδηγία της ΕΕ σχετικά με τη μη χρηματοοικονομική δημοσιοποίηση απαιτεί από τις εταιρείες να δημοσιοποιούν σχετικές πληροφορίες για τις πολιτικές και σχετικούς μη χρηματοοικονομικούς βασικούς δείκτες απόδοσης για τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα, καθώς και για όσα ζητήματα αφορούν τους υπαλλήλους τους (Berger-Walliser & Scott, 2017).

Στο πλαίσιο της νομοθεσίας της ΕΕ, η ελαστική νομοθεσία περιλαμβάνει εργαλεία όπως κατευθυντήριες γραμμές και δηλώσεις με μη δεσμευτικό χαρακτήρα, που ωστόσο στην πράξη έχουν σημαντικό αντίκτυπο, επομένως οι δυνατότητές τους δεν πρέπει να υποτιμούνται (Bercusson, 2009). Η Ευρωπαϊκή ΕΚΕ συνδέεται στενά με τις κυβερνητικές πολιτικές, διευκολύνεται από διάφορες μορφές έγκρισης και τις εταιρικές σχέσεις με την κυβέρνηση (Habisch κ.ά., 2005).

Το EMAS, ένα ευρωπαϊκό πρότυπο περιβαλλοντικής διαχείρισης περιλαμβάνει αυστηρότερες απαιτήσεις σε σχέση με το παγκόσμιο πρότυπο ISO 14001, σχετικά με τη συμμετοχή των εργαζομένων, την περιβαλλοντική αναφορά και την επικοινωνία με εξωτερικά ενδιαφερόμενα μέρη (Heras-Saizarbitoria κ.ά., 2015).

Στόχος αυτού του κανονισμού είναι να προωθήσει τη βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων στις βιομηχανικές δραστηριότητες. Οι συμμετέχουσες εταιρείες πρέπει να υιοθετήσουν μια περιβαλλοντική πολιτική, να καθιερώσουν ένα σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης, να αποδεχθούν ελέγχους και να αναφέρουν τις περιβαλλοντικές τους επιδόσεις (Hillary Ruth, 1995).

Οι κυβερνήσεις στη Δυτική Ευρώπη, έχουν γίνει όλο και πιο ενεργές στη διαμόρφωση και την προώθηση της ΕΚΕ (Steurer, 2010). Έχουν αναπτυχθεί διάφορες πρωτοβουλίες ΕΚΕ για την προώθηση της πρακτικής ΕΚΕ (Ogiri Itotenaan κ.ά., 2014). Τα συστήματα διακυβέρνησης της Δυτικής Ευρώπης είναι ενσωματωμένα στο οργανωμένο μοντέλο του καπιταλισμού, που χαρακτηρίζεται από πιο συγκεντρωμένα χρηματοπιστωτικά συστήματα (Hall & Soskice, 2001) και αντανακλά ποικίλες ισορροπίες των νεο-εταιρικών και κρατικών δυνάμεων. Οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις υπόκεινται σε πολλούς ελαστικούς, κοινωνικούς και αυτορρυθμιστικούς κανόνες, συμπεριλαμβανομένων διακυβερνητικών πρωτοβουλιών και νέων κοινωνικά υπεύθυνων κριτηρίων (Gond κ.ά., 2011).

Το 2008, εγκρίθηκε ένας νόμος στη Δανία, ο οποίος καθιστά υποχρεωτική για τις εισηγμένες στο χρηματιστήριο εταιρείες και τις κρατικές εταιρείες να συμπεριλαμβάνουν πληροφορίες ΕΚΕ στις ετήσιες οικονομικές τους εκθέσεις (Hultmann, 2008). Αν και η πρακτική της ΕΚΕ στη Δανία παραμένει εθελοντική, οι εταιρείες πρέπει να δηλώσουν ρητά εάν έχουν υιοθετήσει πολιτική ΕΚΕ ή όχι.

Η Σουηδική Συνεργασία για την Παγκόσμια Ευθύνη, που ξεκίνησε το 2002 από την κυβέρνηση, ενθαρρύνει τις εταιρείες να τηρούν τις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΟΣΑ και τις αρχές του Global Compact του ΟΗΕ (Knopf κ.ά., 2010). Η Γαλλία είναι μία από τις λίγες χώρες με νόμο που απαιτεί τη δημοσιοποίηση περιβαλλοντικών και κοινωνικών πληροφοριών. Το Nouvelles Regulations

Economiques απαιτεί από τις γαλλικές εταιρείες να παρέχουν τέτοιες πληροφορίες στις οικονομικές τους εκθέσεις. Ωστόσο, όπως σημειώνει ο Delbard (2008), η αρχική συμμόρφωση με τις παραπάνω απαιτήσεις ήταν αρκετά χαμηλή. Παρόλο που είναι νομική υποχρέωση για τις εταιρείες να δημοσιεύουν τέτοιες αναφορές, τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την εφαρμογή του νόμου είναι ασαφή όσον αφορά τη δημιουργία δεικτών και το πεδίο ενοποίησης. Δεν διευκρινίστηκαν συγκεκριμένοι περιορισμοί (Delbard, 2008).

Τον Φεβρουάριο του 2017, ψηφίστηκε ένας νέος νόμος που υποχρεώνει τις γαλλικές εταιρείες με 5000 ή περισσότερους υπαλλήλους να παρακολουθούν τις θυγατρικές και τους προμηθευτές τους, προκειμένου να αποφεύγονται παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και οι κίνδυνοι για την υγεία και το περιβάλλον (Berger-Walliser & Scott, 2017).

Στη Γερμανία, τα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας ξεκίνησαν στις αρχές του 19ου αιώνα με ασφάλιση υγείας, στέγαση και νοσοκομεία. Διάφορα μέτρα για την ευημερία της κοινωνίας εισήχθησαν από βιομηχάνους και επιχειρήσεις (Husted, 2015). Η Γερμανία, όπως και η Γαλλία, είναι σχετικά λίγο ενθουσιώδης για την ΕΚΕ ως αυτοδιοίκηση, προτιμώντας την ΕΚΕ ως εντολή, εισάγοντας πολλούς νόμους εργασίας και διακυβέρνησης (Berthoin-Antal & Sobzack, 2007).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η νέα απαίτηση επισκόπησης των επιχειρήσεων απαιτεί από τους διευθυντές των μεσαίων και μεγάλων επιχειρήσεων να αναφέρουν μη χρηματοοικονομικά ζητήματα. Κάθε εταιρεία που δεν συμμορφώνεται με την απαίτηση υπόκειται σε αστικές κυρώσεις (Amao, 2008b). Οι Xiao κ.ά. (2005) υποστηρίζουν ότι το στάδιο κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας επηρεάζει την έκταση των αναφορών ΕΚΕ, επομένως πιστεύουν ότι οι εταιρείες του Ηνωμένου Βασιλείου δημοσιοποιούν περισσότερες πληροφορίες ΕΚΕ συγκριτικά με

τις εταιρείες του Χονγκ Κονγκ λόγω της οικονομικής ανάπτυξης. Το Ηνωμένο Βασίλειο συνδυάζει την ΕΚΕ ως αυτοδιοίκηση με μια σειρά κυβερνητικών πολιτικών με συνδυασμένες μορφές συνεργασιών, έγκρισης και εντολής (Moon, 2004).

Η Ολλανδική Κυβέρνηση ίδρυσε το MVO Nederland για διασύνδεση μεταξύ κυβέρνησης και εταιρειών σχετικά με την ΕΚΕ, παρέχοντας πληροφορίες σε ολλανδικές επιχειρήσεις σχετικά με την ΕΚΕ και την εφαρμογή της (Ogiri Itotenaan κ.ά., 2014). Οι Lückerath-Rovers και De Bos (2011) σημειώνουν ότι ο Ολλανδικός Κώδικας Εταιρικής Διακυβέρνησης είναι ένα μέτρο αυτορρύθμισης, παρά το γεγονός ότι οι εισηγμένες εταιρείες υποχρεούνται να εξηγήσουν τη μη εφαρμογή της.

Το τσεχικό Υπουργείο Περιβάλλοντος βασίζεται σε εθελοντικές εταιρικές αναφορές, που ασχολούνται κυρίως με την ασφάλεια και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ωστόσο, το Υπουργείο είναι πρόθυμο να καταστήσει υποχρεωτικές τις περιβαλλοντικές αναφορές. Το 2005, η στρατηγική της βιώσιμης ανάπτυξης εγκρίθηκε σε κυβερνητικό επίπεδο, συνδυάζοντας περιβαλλοντικές αναφορές με κοινωνικά θέματα. Με αυτόν τον τρόπο το κράτος μπορεί να δώσει συστάσεις τις οποίες οι εταιρείες μπορούν να χρησιμοποιήσουν για την αξιολόγηση της βιώσιμης ανάπτυξής τους (JINDRICHOVSKA, & PURCÁREA, 2011).

Το 2003 στην Ιταλία, το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων παρουσίασε ένα έργο που ονομάζεται Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη - Κοινωνική Δέσμευση, το οποίο υποστηρίζει τον αυξανόμενο ρόλο των περιφερειακών και τοπικών αρχών σχετικά με την ΕΚΕ και τη βιωσιμότητα (Albareda κ.ά., 2013).

Την πρόληψη και τον περιορισμό των πράξεων με αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον δείχνει η ανησυχία της Ρουμανίας για την προστασία του περιβάλλοντος. Η Ρουμανία έχει εφαρμόσει το νομικό πλαίσιο του ΕΣ για τις πράσινες δημόσιες συμβάσεις. Το Υπουργείο έχει επίσης διοργανώσει εκδηλώσεις με θέμα την

εκπαίδευση των ιδρυμάτων που εμπλέκονται στον Κανονισμό EMAS. Η αναφορά εταιρικής βιωσιμότητας παραμένει εθελοντική (JINDRICHOVSKA, & PURCĂREA, 2011).

Η διαμόρφωση της στρατηγικής ΕΚΕ της ΕΕ αντιπροσωπεύει ένα ενδιαφέρον παράδειγμα μιας σταδιακής μετατόπισης από ελαστικές προς αυστηρές κανονιστικές προσεγγίσεις (Voiculescu 2011). Η ΕΕ χρησιμοποιεί εμπορική και αναπτυξιακή συνεργασία για να επιτρέψει τόσο στην κοινωνία των πολιτών όσο και στους επιχειρηματικούς φορείς να συμμετάσχουν στη διαμόρφωση της ατζέντας ΕΚΕ.

Μια άλλη μελέτη σχετικά με τις πρακτικές ΕΚΕ σε διάφορες χώρες της ΕΕ καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι κυβερνήσεις και οι επιχειρήσεις στην Ευρώπη έχουν διαφορετικές αντιλήψεις για την ΕΚΕ και η ΕΕ χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλία συνδυασμών μοντέλων ΕΚΕ (Iamandi, 2011). Βλέποντας τα κύρια έγγραφα της πολιτικής ΕΚΕ της ΕΕ, ένα διευρυμένο κανονιστικό καθεστώς που προτείνει κανόνες αυστηρού δικαίου μπορεί να διακριθεί σε σύγκριση με τα εθελοντικά ελαστικά πρότυπα (Voiculescu, 2007). Ενώ υπάρχουν διαφορές μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, αυτό αναμένεται να μειωθεί για τα κράτη μέλη της ΕΕ, λαμβάνοντας υπόψη το ενδιαφέρον της ΕΕ για την ΕΚΕ. Υπήρξε μια μετατόπιση από την αρχική έμφαση της ΕΕ στην υποχρεωτική ΕΚΕ σε λιγότερο δεσμευτικές διαμορφώσεις της ΕΚΕ (Gond κ.ά., 2011).

3.3.3 Νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ στις ΗΠΑ

Ένα επιτυχημένο μοντέλο ΕΚΕ είναι εμφανές στην περιβαλλοντική ρύθμιση στην Αμερική, όπου οι εταιρείες υπόκεινται σε μια ελαστική νομοθεσία διακυβέρνησης λόγω των ανησυχιών των ενδιαφερόμενων μερών που επηρεάζονται

από τις επιπτώσεις της ρύπανσης και των αποβλήτων που παράγονται από την εταιρική διαδικασία παραγωγής (Gunningham κ.ά., 1998).

Συγκριτικά, η ΕΚΕ στις ΗΠΑ αναπτύσσεται με λιγότερο κανονιστικό τρόπο από ό,τι στην Ευρώπη (Tschopp, 2005). Ενώ η ΕΕ επιδιώκει την τυποποίηση των εταιρικών κοινωνικών επιπτώσεων με νομοθετικό τρόπο, οι πολιτικές ΕΚΕ και οι αναφορές στις ΗΠΑ παραμένουν πιο εθελοντικές (Tschopp, 2005). Σε επίπεδο βιομηχανίας, ένας κανονισμός που σχετίζεται με την ΕΚΕ είναι το Toxics Release Inventory (TRI), που εφαρμόζεται κυρίως από την κυβέρνηση των ΗΠΑ και από ομάδες ειδικών συμφερόντων προκειμένου να εκτιμηθούν τα απόβλητα των εταιρειών στο περιβάλλον (Griffin and Mahon, 1997).

Η ΕΚΕ ως αυτοδιοίκηση υπήρξε η κυρίαρχη μορφή στις ΗΠΑ, αντικατοπτρίζοντας το σύστημα φιλελεύθερης διακυβέρνησής τους (Gond κ.ά., 2011). Το αμερικανικό κογκρέσο ψήφισε νομοθεσία για την υπευθυνότητα των επιχειρήσεων πέρα από τους μετόχους (Evans κ.ά., 2013).

Η Κοινωφελής Επιχείρηση (Benefit Corporation) είναι μια νεότερη νομική μορφή επιχειρήσεων που διατίθεται σε περισσότερες από τριάντα πολιτείες των ΗΠΑ, η οποία επιδιώκει το κέρδος, προστατεύοντας ταυτόχρονα τα συμφέροντα της κοινωνίας και του περιβάλλοντος. Επομένως, οι κοινωφελείς επιχειρήσεις λειτουργούν βάσει ενός μοντέλου τριπλής κατώτατης γραμμής που περιλαμβάνει το κέρδος, τους ανθρώπους και τον πλανήτη για τη λήψη αποφάσεων. Η Κοινωφελής Επιχείρηση απαιτεί νομικά από τους διευθυντές των επιχειρήσεων να λαμβάνουν υπόψη τα συμφέροντα όλων των ενδιαφερομένων. Οι νόμοι ενδέχεται να διαφέρουν από πολιτεία σε πολιτεία, καθώς κάθε πολιτεία εκδίδει τους δικούς της εταιρικούς νόμους. Η Maryland έγινε η πρώτη πολιτεία των ΗΠΑ που ψήφισε νομοθεσία και ενέκρινε τις κοινωφελείς επιχειρήσεις το 2010. Έκτοτε, 29 ακόμα πολιτείες έχουν

εγκρίνει τη δική τους νομοθεσία για τις κοινωφελείς επιχειρήσεις. Οι κοινωφελείς επιχειρήσεις διαφέρουν από τις παραδοσιακές εταιρείες όσον αφορά τον εταιρικό σκοπό, τη διακυβέρνηση και την υπευθυνότητα. Αυτό είναι ένα νομικό πλαίσιο για τις επιχειρήσεις που επιθυμούν να έχουν θετικό αντίκτυπο στην κοινωνία και το περιβάλλον (Teal & Teal, 2019).

3.3.4 Νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ στην Ασία

Οι Chapple and Moon (2005), μετά την εξέταση των αναφορών στους ιστοτόπους 50 εταιρειών σε ασιατικές χώρες, υποστηρίζουν ότι η ΕΚΕ στην Ασία δεν είναι ομοιογενής εξαιτίας πολλών παραγόντων, όπως η ανάπτυξη της χώρας, η παγκοσμιοποίηση και το εθνικό επιχειρηματικό σύστημα. Στην Ινδία το 2009, ένα σύνολο εθελοντικών κατευθυντήριων γραμμών για την ΕΚΕ που δημοσιεύθηκαν από το Υπουργείο Εταιρικών Υποθέσεων δηλώνει ότι κάθε εταιρεία πρέπει να έχει μια πολιτική ΕΚΕ, φροντίζοντας για όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Οι ενημερωμένες κατευθυντήριες γραμμές του 2011 προσφέρουν μια σειρά αρχών που καθοδηγούν την υπεύθυνη συμπεριφορά της εταιρείας, που αφορά την ηθική, τη διαφάνεια και την υπευθυνότητα (Berger-Walliser & Scott, 2017). Η κυβέρνηση της Ινδίας έχει υιοθετήσει μια αναπτυξιακή στρατηγική για την εφαρμογή της ΕΚΕ. Το Κοινοβούλιο της Ινδίας το 2013 ενέκρινε το θρυλικό νομοσχέδιο που καθιστά την ΕΚΕ υποχρεωτική για εταιρείες συγκεκριμένης καθαρής αξίας, οι οποίες θα πρέπει να δαπανούν το 2% των κερδών τους για δραστηριότητες ΕΚΕ. Μόνο λίγα έθνη όπως η Ινδονησία, η Μαλαισία, η Σιγκαπούρη και η Ινδία έχουν εφαρμόσει τέτοιες δαπάνες για εταιρείες (Khandelwal & Bakshi, 2014; Majumdar, 2015; Berger-Walliser & Scott, 2017)

Ο Ινδικός Νόμος περί Εταιρειών του 2013 είναι ένα σημαντικό παράδειγμα της ενσωμάτωσης εθελοντικών και υποχρεωτικών πτυχών στην εφαρμογή ΕΚΕ (Gatti κ.ά., 2018), σε αντίθεση με τον παραδοσιακό ορισμό της ΕΚΕ που επικεντρώνεται μόνο στον εθελοντικό χαρακτήρα της (Balasubramanian κ.ά., 2005).

Για πρώτη φορά, όχι μόνο στην Ινδία αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο, οι εταιρείες πρέπει να δαπανήσουν ένα ποσοστό των κερδών τους σε δραστηριότητες ΕΚΕ. Επιπλέον, πρέπει να δημιουργήσουν μια εσωτερική επιτροπή οργάνων ΕΚΕ για τον καθορισμό και την εποπτεία της πολιτικής ΕΚΕ της εταιρείας. Το Κοινοβούλιο της Ινδίας και το Υπουργείο Εταιρικών Υποθέσεων προσπάθησαν να διασφαλίσουν τη μέγιστη διαφάνεια στις δραστηριότητες ΕΚΕ, ζητώντας την παρουσίαση των δραστηριοτήτων και του χρηματικού ποσού που θα δαπανηθεί για την ΕΚΕ στον ιστότοπο της εταιρείας (Gatti κ.ά., 2018). Η Ινδία εξακολουθεί να παρέχει μεγάλη αυτονομία στις επιχειρήσεις σχετικά με τις πολιτικές τους για την ΕΚΕ (Van Zile, 2012).

Το επιχειρηματικό πλαίσιο της Ινδίας είναι πολύ διαφορετικό από αυτό των ΗΠΑ, επειδή φιλελευθεροποιήθηκε γρήγορα χωρίς επαρκή συστήματα υποστήριξης, μέσα σε ένα σοσιαλιστικό πολιτικό σύστημα (Van Zile, 2012). Η επιχειρηματική συμβολή στην κοινωνία υπήρξε από τότε που η ινδική βιομηχανία άρχισε να συμμετέχει στον αγώνα για ανεξαρτησία (Sharma, 2013). Ένας κύριος λόγος για την υποχρεωτική ΕΚΕ στην Ινδία είναι η αποτυχία της διεθνούς εθελοντικής ΕΚΕ (Van Zile, 2012)

Στην Ινδονησία, ο Εταιρικός Νόμος του 2007 απαιτούσε από τις εταιρείες φυσικών πόρων να συμμετάσχουν στην ΕΚΕ από την αρχή (Mahy, 2013). Ο Εταιρικός Νόμος αριθ. 40 της Ινδονησίας 2007 και ο Επενδυτικός Νόμος αριθ. 25 απαιτούν από τις εταιρείες να αναλαμβάνουν τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές τους

ευθύνες και αναμένεται από αυτές να διαθέσουν ένα μη προσδιορισμένο ποσό για την εφαρμογή της ΕΚΕ, που θεωρείται ως λειτουργικό κόστος. Η Ινδονησία ήταν η πρώτη χώρα που νομοθέτησε κατά κύριο λόγο την ΕΚΕ μέσω του νόμου περί κρατικών επιχειρήσεων, του επενδυτικού νόμου και του εταιρικού δικαίου περιορισμένης ευθύνης (Waagstein, 2011).

Το 2011, η Βουλή των Αντιπροσώπων των Φιλιππίνων ψήφισε τον νόμο «Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη του 2011». Παρά το γεγονός ότι ήταν μια νομική διάταξη, αναγνώριζε ρητά την ΕΚΕ ως εθελοντική δραστηριότητα. Ο νόμος τροποποιήθηκε το 2013, αναθέτοντας στο Υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας (DTI) να ανταμείβει τις εταιρείες για την υιοθέτηση της ΕΚΕ και τις εταιρείες να καταρτίζουν ετήσιες αναφορές ΕΚΕ (Panwar κ.ά., 2018).

Τα συστήματα διακυβέρνησης της Ανατολικής Ασίας έχουν ομοιότητες με αυτά της Δυτικής Ευρώπης (Streeck & Yamamura, 2001) και μπορούν να χαρακτηριστούν ως πιο συγκεντρωμένα χρηματοοικονομικά συστήματα και ρυθμιζόμενα συστήματα εργασίας (Whitley, 1992). Τα συστήματα διακυβέρνησής τους μπορούν να θεωρηθούν πιο κρατικίστικα σε σύγκριση με αυτά της Δυτικής Ευρώπης (Gond κ.ά., 2011). Η κύρια διαφορά από τη Δυτική Ευρώπη είναι η απουσία ισχυρών νεο-εταιρικών θεσμών.

Προκειμένου να ενεργοποιήσει περισσότερες επιχειρήσεις προς την προστασία του περιβάλλοντος και να ενθαρρύνει περισσότερες επιχειρήσεις να αναλάβουν προληπτικά τις κοινωνικές τους ευθύνες, η Κίνα έχει διατυπώσει περισσότερους από 20 νόμους που σχετίζονται με την ΕΚΕ, συμπεριλαμβανομένης της εργασίας, της νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος, της προστασίας των δικαιωμάτων των γυναικών και των εφήβων. Η κεντρική κυβέρνηση έχει αναπτύξει δύο δείκτες για να ελέγξει την απόδοση της τοπικής αυτοδιοίκησης: 1)

ποσότητα κατανάλωσης ενεργειακών πόρων και 2) ποσότητα εκπομπών ρυπαντών (Zheng, 2007). Το 2005, τότε ο Πρόεδρος Hu Jintao διακήρυξε την κυβερνητική εντολή για την ενίσχυση της ΕΚΕ (Harper, 2013).

Λόγω της παγκόσμιας προώθησης της ΕΚΕ (Guan and Noronha, 2013) και της ταχείας οικονομικής επέκτασης της Κίνας, η οποία ακολουθήθηκε από αυξανόμενες περιβαλλοντικές και κοινωνικές ανησυχίες, η Κίνα εισήγαγε ρητούς κανονισμούς για την ΕΚΕ από το 2006 (Dashwood, 2012). Η κινεζική κυβέρνηση και τα χρηματιστήρια προωθούν την τυποποίηση των αναφορών ΕΚΕ μεταξύ των κινεζικών εταιρειών (Noronha κ.ά., 2012). Η κρατική κυβέρνηση έχει δείξει την αποφασιστικότητά της να αναπτύξει μια βιώσιμη εξόρυξη, επομένως θέτει κανόνες και πρότυπα και παρέχει καθοδήγηση (Shidi & Lei, 2016).

Λόγω του θεσμικού πλαισίου της Κίνας, η επιβολή αυστηρών κανονισμών φαίνεται να είναι το κλειδί για τη βελτίωση της πρακτικής ΕΚΕ, αλλά οι υποχρεωτικές απαιτήσεις μπορεί να οδηγήσουν σε παθητική συμμόρφωση χωρίς ουσιαστική αλλαγή στην εταιρική διαφάνεια και λογοδοσία.

Σε επίπεδο επιχείρησης, υπάρχει ανάγκη για μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση για τη βιώσιμη ανάπτυξη, την ΕΚΕ και τις αναφορές (Shidi & Lei, 2016). Για μεταβατικές οικονομίες όπως η Ρωσία, η εφαρμογή των κανονισμών μπορεί να είναι πρόβλημα. Στη Ρωσία, η επιβολή της νομοθεσίας είναι προβληματική και η μη νομοθετική επιρροή όπως ο έλεγχος των επιχειρησιακών πόρων και τα διοικητικά αιτήματα στις επιχειρήσεις είναι ζωτικής σημασίας (Zhao, 2011).

Στη Σαουδική Αραβία, η κυβέρνηση πέρασε μια νομοθεσία (2006) που απαιτεί από τις εταιρείες να έχουν μια επιτροπή ελέγχου που οδηγεί σε υψηλότερη δημοσιοποίηση ΕΚΕ (Habbash, 2016). Η κυβερνητική πρωτοβουλία στη Σαουδική

Αραβία παρακολουθεί και αξιολογεί τις στρατηγικές ΕΚΕ, συμπεριλαμβανομένων αρκετών δεικτών (Khan κ.ά. 2013).

Η κυβέρνηση των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων ενθαρρύνει την επιχειρηματική συμμετοχή στην κοινωνική ευθύνη μέσω διαφορετικών προγραμμάτων (Anadol & Youssef, 2015). Το Ντουμπάι υπήρξε πρωταθλητής σε αναδυόμενα έργα βιωσιμότητας, ειδικά όσον αφορά την κατασκευή και την εξοικονόμηση ενέργειας. Το Υπουργείο Οικονομίας στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ανακοίνωσε τον Ιούνιο του 2017 ότι οι μεγάλες εταιρείες θα πρέπει να δημοσιοποιούν τις πρωτοβουλίες ΕΚΕ (Panwar κ.ά., 2018).

3.3.5 Νομικό πλαίσιο της ΕΚΕ στην Αφρική

Η νομοθεσία στη Νότια Αφρική θεσπίστηκε αρχικά για την προστασία των ενδιαφερομένων, π.χ. των υπαλλήλων από παραβιάσεις των εργατικών δικαιωμάτων, και υπάρχουν νομικά δεσμευτικοί νόμοι για τις εταιρικές οργανώσεις (Jamali κ.ά., 2008). Ενώ ο Εταιρικός Νόμος 71 της Νότιας Αφρικής του 2008 δεν καθιστά υποχρεωτική την ΕΚΕ, οι αναφορές King II και King III θέτουν το ζήτημα της ανάγκης να λαμβάνουν υπόψη τους οι εταιρείες όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη (Dekker & Esser, 2008). Αν και οι αναφορές King είναι συμβουλευτικής φύσεως, αποτελούν αποδεκτούς οδηγούς για την καλύτερη εταιρική διακυβέρνηση στη Νότια Αφρική. Η κυβέρνηση της Νότιας Αφρικής θέσπισε νομοθετικές πράξεις που επιδιώκουν την προστασία και τη διατήρηση του περιβάλλοντος, όπως ο Εθνικός Νόμος περί Περιβαλλοντικής Διαχείρισης αρ. 107 του 1998 (Olorunjuwon & Sakhile, 2017).

Το νομοσχέδιο ΕΚΕ με τίτλο «Νόμος για τη Σύσταση Επιτροπής Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης» προτάθηκε στο Ανώτερο Νομοθετικό Σώμα της Νιγηρίας, το οποίο προβλέπει οικονομικές κυρώσεις τουλάχιστον 2% του ακαθάριστου ετήσιου

κέρδους μιας εταιρείας για μη συμμόρφωση. Ωστόσο, επικρίθηκε για τη διφορούμενη φύση του (Amao, 2008).

Σύμφωνα με την έκθεση King IV για την παγκόσμια διακυβέρνηση για τη Νότια Αφρική (2016), οι οργανισμοί πρέπει να λάβουν σοβαρά υπόψη τους τον αντίκτυπό τους στην κοινωνία και το περιβάλλον. Η έκθεση King IV κάνει συγκεκριμένες συστάσεις και απαιτεί ολοκληρωμένη αναφορά μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών. Αν και είναι ένας εθελοντικός κώδικας εταιρικής διακυβέρνησης, έχει γίνει κανονιστική απαίτηση, επειδή οι εταιρείες που δεν τον τηρούν πρέπει να εξηγήσουν γιατί (Berger-Walliser & Scott, 2017).

Η τήρηση των αρχών της EKE είναι σε μεγάλο βαθμό εθελοντική, αλλά αρκετές εταιρείες έχουν δεσμευτεί να αναφέρουν τις κοινωνικές τους περιβαλλοντικές ευθύνες (Kloppers & Du Plessis, 2008). Αρκετές από τις νιγηριανές νομοθεσίες σχετικά με την EKE δεν απαιτούν αυστηρή συμμόρφωση. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες νομοθεσίες που ρυθμίζουν άμεσα ή έμμεσα την πρακτική της EKE, για την ενίσχυση της υπεύθυνης συμπεριφοράς. Ορισμένοι νόμοι όπως ο Νόμος του Εθνικού Οργανισμού Επιβολής Περιβαλλοντικών Προτύπων και Κανονισμών του 2007, ορίζουν ποινικές κυρώσεις σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης σε αντίθεση με την εθελοντική συμμόρφωση (Mordi κ.ά., 2012).

Το 2003, η Υπηρεσία Προστασίας του Περιβάλλοντος της Γκάνας (EPA) και η Παγκόσμια Τράπεζα ξεκίνησαν ένα έργο που προωθεί τη δημοσιοποίηση περιβαλλοντικών επιδόσεων, μια σημαντική αλλαγή από το σύστημα ελέγχου που είχε προηγουμένως χρησιμοποιήσει η Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος για την επιβολή της περιβαλλοντικής πολιτικής. Το έργο κατάφερε να καθιερώσει μια διαδικασία δημοσιοποίησης της απόδοσης των κατασκευαστικών και μεταλλευτικών εταιρειών σχετικά με τα περιβαλλοντικά πρότυπα και τους νόμους στη Γκάνα. Το

ρυθμιστικό καθεστώς περιβαλλοντικής διακυβέρνησης στη Γκάνα απέτυχε να συμβαδίσει με τις διεθνείς βέλτιστες πρακτικές εξαιτίας των αδύναμων θεσμών, της έλλειψης διαφάνειας στο νομικό πλαίσιο και των σαθρών συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης (Armah κ.ά., 2011).

2.3.6 Νομικό πλαίσιο της EKE στην Αυστραλία

Στην Αυστραλία, οι κανόνες της ελαστικής νομοθεσίας έχουν επιρροή, παρακινώντας τις βιομηχανίες να συμμορφωθούν εθελοντικά με τους κανονισμούς χωρίς την ύπαρξη κανόνων αυστηρής νομοθεσίας (Parker, 2002). Το Greenhouse Challenge στην Αυστραλία είναι μια εθελοντική διακυβέρνηση μεταξύ εταιρειών και κυβέρνησης, προκειμένου να μειωθούν οι εκπομπές άνθρακα για την επίτευξη των στόχων που αφορούν τις εκπομπές της Αυστραλίας βάσει του πρωτοκόλλου του Κιότο. Με το Greenhouse Challenge της Αυστραλίας, οι κορυφαίες εταιρείες αισθάνονται την ανάγκη να λάβουν μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος, χωρίς να είναι αναγκασμένες από την κυβερνητική νομοθεσία περί φορολογίας άνθρακα (Parker, 2002). Όπως επεσήμαναν οι Lingard κ.ά. (2009), ένα επίσημο πλαίσιο για την EKE στην Αυστραλία έχει δημοσιευτεί με τη μορφή του Προτύπου AS800302003 (Standards Australia 2003b), συμπεριλαμβανομένων προτύπων για την εταιρική απάτη και τον έλεγχο της διαφθοράς, προκειμένου να παρέχονται οδηγίες για τη δημιουργία, την εφαρμογή και τη διαχείριση προγραμμάτων EKE.

3.4 Προτάσεις

Σύμφωνα με τους Skare και Golja (2014), η κυβέρνηση θα πρέπει να ενθαρρύνει την EKE και να δημιουργεί κίνητρα που θα εστιάζουν σε μια κερδοφόρα κατάσταση για εταιρείες. Οι προσδοκίες των επιχειρήσεων σχετικά με την EKE

πρέπει να αποσαφηνιστούν από την κυβέρνηση και θα πρέπει να αναπτυχθούν σαφείς τρόποι μέτρησης. Οι εταιρείες που αναγνωρίζονται ως κοινωνικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνες μπορούν να λάβουν διαφορετικά φορολογικά οφέλη.

Ένα φόρουμ για συνεργασία μεταξύ της κυβέρνησης και των εταιρειών μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερα αποτελέσματα (Mordi κ.ά., 2012). Η εθελοντική ΕΚΕ φαίνεται να είναι ένας βραχυπρόθεσμος συμβιβασμός, χρήσιμος μόνο έως ότου η διεθνής κοινότητα λάβει πιο ισχυρή δράση. Η ενδυνάμωση των εγχώριων ρυθμιστικών αρχών είναι απαραίτητη για την επίτευξη των θετικών οφελών της καπιταλιστικής ανάπτυξης και τον περιορισμό των αρνητικών της επιπτώσεων (McInerney, 2007).

Ο Bethel (2014) προτείνει ένα περιεκτικό κανονιστικό πλαίσιο για την ΕΚΕ, που απαιτεί τη συνεργασία επίσημων ρυθμιστικών συστημάτων και ανεπίσημων πρωτοβουλιών, όπως ακτιβισμοί και απεργίες, για να πείσουν τις εταιρείες να βελτιώσουν τα πρότυπα. Ο περιεκτικός κανονισμός περιλαμβάνει αυτορρύθμιση και κανονιστική ρύθμιση, επομένως, υπάρχει αλληλεπίδραση εθελοντικών και νομικών προσεγγίσεων. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι νόμοι είναι σαφέστεροι και ευκολότερο να επιβληθούν, εξαλείφοντας προβλήματα όπως το υψηλό κόστος εκτέλεσης και την ευαισθησία στη χειραγώγηση. Προτείνεται επίσης ένα σύστημα ανταμοιβής, επιβραβεύοντας την επιτυχημένη εταιρική ευθύνη με κίνητρα όπως φορολογικές ελαφρύνσεις (Bethel, 2014).

Ένας κανονισμός μπορεί να είναι αποτελεσματικός όταν η εφαρμογή του είναι δυνατή, πρακτική και οικονομικά βιώσιμη. Οι κανονιστικές διατάξεις πρέπει να ευθυγραμμιστούν με την κοινωνική πραγματικότητα αναγνωρίζοντας την κοινωνική φιλοδοξία (Cane και Tushnet, 2003).

Οι Amor-Esteban κ.ά. (2018) συμπεραίνουν ότι οι πειστικές δυνάμεις επηρεάζουν την κοινωνική και περιβαλλοντική δέσμευση των επιχειρήσεων. Οι εταιρείες σε χώρες αστικού δικαίου φαίνεται να έχουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις πρακτικές ΕΚΕ και τη δημοσιοποίηση πληροφοριών σε σύγκριση με εκείνες στις χώρες του κοινού δικαίου. Οι εταιρείες που λειτουργούν σε θεσμικά περιβάλλοντα με μεγάλο και ανεπτυγμένο νομικό σύστημα που φροντίζει για την προστασία των ενδιαφερομένων είναι οι πιο πιθανό να ενεργήσουν με υπεύθυνο τρόπο.

3.5 Συμπεράσματα

Αυτό το άρθρο έχει αναλύσει το νομικό πλαίσιο Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης σε όλο τον κόσμο, τον νέο ορισμό της ΕΚΕ που περιλαμβάνει νομικές πτυχές και τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της νομιμοποίησης της ΕΚΕ.

Το γεγονός ότι ο ΟΗΕ, ο ΟΟΣΑ, η ΕΕ και οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές ορίζουν τους ελάχιστους κανόνες συμπεριφοράς για τις επιχειρήσεις και παρέχουν καθοδήγηση για την εφαρμογή τους, δείχνει την αυξανόμενη τάση ρύθμισης του επιχειρηματικού αντίκτυπου στην κοινωνία, υποδεικνύοντας το τι περιμένει η κοινωνία από τις εταιρείες. Ορισμένες δραστηριότητες παραμένουν στη διακριτική ευχέρεια των εταιρειών, αλλά οι κυβερνητικές και διακυβερνητικές αρχές επιδιώκουν να διαμορφώσουν την επιχειρηματική δράση μέσω διακρατικών κανονισμών (Buhmann, 2015).

Φαίνεται ότι στο μέλλον θα θεσπιστούν περισσότεροι κανονισμοί, ειδικά σε σχέση με τον αντίκτυπο των δραστηριοτήτων των εταιρειών στο περιβάλλον (Crowther & Aras, 2008). Έχει διεξαχθεί μόνο λίγη έρευνα σχετικά με τη νομική πτυχή της ΕΚΕ, επομένως η μελλοντική έρευνα θα πρέπει να επικεντρωθεί σε αυτήν την πτυχή της ΕΚΕ, παρέχοντας νέες πληροφορίες.

Ενότητα 4

Επιχειρηματικά θέματα Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

4.1 Εισαγωγή

Κάθε επιχείρηση θα πρέπει να είναι κάτι περισσότερο από ένα κερδοφόρο εργαλείο: θα πρέπει να είναι ένα εργαλείο με ευθύνη να προστατεύει και να προωθεί τα οφέλη άλλων δρώντων και της κοινωνίας γενικότερα (Tai and Chuang, 2014).

Τον τελευταίο καιρό, όλο και περισσότερες μεγάλες εταιρείες, όπως οι πετρελαϊκές ή οι χημικές βιομηχανίες, συνδέονται με παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή με περιβαλλοντική ρύπανση και καταστροφή. Προκειμένου να αντισταθμίσουν τις αρνητικές τους συνέπειες και να αποκαταστήσουν τη φήμη τους, αυτές οι εταιρείες έχουν αρχίσει να ενσωματώνουν θετικές και υπεύθυνες πρακτικές, έτσι ώστε να μπορούν να συνεισφέρουν θετικά σε ολόκληρη την κοινωνία (Crane et al. 2014).

Οι επιχειρηματικές δράσεις που αφορούν την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών και κοινωνικών ζητημάτων αναφέρονται ως Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (εφεξής ΕΚΕ). Αυτή η ευσυνειδησία των εταιριών έχει προσελκύσει την προσοχή, με την ΕΚΕ να συνδέει και να εξισορροπεί περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες. Παρόλο που δεν υπάρχει ένας καθιερωμένος ορισμός για την ΕΚΕ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission, 2017) αναφέρεται στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ως ευθύνη των επιχειρήσεων για τις επιπτώσεις τους στην κοινωνία, τονίζοντας ότι η ΕΚΕ είναι απαραίτητος και σημαντικός παράγοντας για την επίτευξη της βιωσιμότητας, της καινοτομίας αλλά και της ανταγωνιστικότητας μεταξύ των επιχειρήσεων στην ΕΕ. Ομοίως, η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO) ορίζει την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ως τον τρόπο με τον οποίο οι επιχειρήσεις,

μέσω των εσωτερικών διαδικασιών τους καθώς και μέσω της αλληλεπίδρασής τους με άλλους δρώντες (άτομα, κοινότητες, περιβάλλον, κ.λπ.), επιβεβαιώνουν τις αξίες και τις αρχές τους (ILO, 2020). Η Επιτροπή δηλώνει επίσης ότι η ΕΚΕ είναι ένα ουσιαστικό και σημαντικό μέσο για την επίτευξη της αειφορίας και της καινοτομίας καθώς και της ανταγωνιστικότητας μεταξύ των εταιρειών της ΕΕ. Ομοίως, η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO) ορίζει την ΕΚΕ ως ένα μέσο με το οποίο οι επιχειρήσεις, μέσω των εσωτερικών τους διεργασιών και μέσω της διασύνδεσής τους με άλλα συμφέροντα και επηρεαζόμενους φορείς (άτομα, κοινότητες, περιβάλλον κ.λπ.), ανακοινώνουν τις αξίες και τις αρχές τους (ILO, 2020).

Ο Bowen (1953) χαρακτήρισε την ΕΚΕ ως δεσμευτική δύναμη μέσω της οποίας οι επιχειρηματίες ακολουθούν πολιτικές, αποφασίζουν και προχωρούν με δημοφιλή τρόπο για την προώθηση των στόχων και των αξιών της κοινωνίας. Με τον ίδιο τρόπο, ο Frederick (1960) αναγνώρισε τον ρόλο της κοινωνικής ευθύνης στη βοήθεια για τη διασφάλιση των προσδοκιών της κοινωνίας. Ο Carroll (1991) πρότεινε ότι η "πυραμίδα της ΕΚΕ" αποτελείται από οικονομικά, νομικά, ηθικά και φιλανθρωπικά στοιχεία. Οι διαστάσεις της ευθύνης, της ανταπόκρισης και των κοινωνικών ζητημάτων όπως προτάθηκαν από τον Carroll (1979) επεκτάθηκαν από τους Wartick και Cochran (1985) και τον Wood (1991).

Η έννοια της ΕΚΕ έχει γίνει όλο και πιο δημοφιλής μεταξύ μεγάλων και μικρότερων εταιρειών, οι οποίες περιλαμβάνουν και προωθούν έργα και πρακτικές ΕΚΕ για να αποδείξουν ότι λειτουργούν με δίκαιο και νόμιμο τρόπο, προκειμένου να επιβιώσουν και να ευημερήσουν (Crane et al., 2014).. Οι επιχειρήσεις ενσωματώνουν πλέον την κοινωνική ευθύνη και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα στις επιχειρηματικές τους πρακτικές, κερδίζοντας οφέλη που δεν αντικατοπτρίζονται στους παραδοσιακούς οικονομικούς όρους, όπως για παράδειγμα η αύξηση του

πελατολογίου (Babiak and Trendafilova, 2011). Οι επενδύσεις σε δημόσια αγαθά έχουν αυξηθεί και οι επιχειρήσεις προσπαθούν να μειώσουν εθελοντικά τις αρνητικές επιπτώσεις τους κάτω από τα επίπεδα που απαιτούνται από τη νομοθεσία (Kitzmueller and Shimshack, 2012). Ο κύριος στόχος των κοινωνικά υπεύθυνων δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων είναι να μεγιστοποιήσουν την αξία τους, δημιουργώντας αποδόσεις επενδύσεων για τους μετόχους της εταιρείας, αποτρέποντας παράλληλα τις αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία και το περιβάλλον (Navickas and Kontautiene, 2012). Πρέπει να υπάρχει ισορροπία μεταξύ εταιρικών κερδών και κοινωνικών και περιβαλλοντικών ευθυνών.

Οι πρόσφατες τάσεις στην οικονομική παγκοσμιοποίηση οδήγησαν σε αυξανόμενες αβεβαιότητες και κινδύνους. Ταυτόχρονα, η φτώχεια, οι εισοδηματικές ανισότητες και η κλιματική αλλαγή αυξάνουν αυτούς τους κινδύνους (Cadez et al., 2018). Η αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων θεωρείται τρόπος να βοηθηθούν οι εταιρείες στο να διασφαλίσουν βιώσιμες αλυσίδες εφοδιασμού και αγορές για περαιτέρω ανάπτυξη. Ως εκ τούτου, η ΕΚΕ θεωρείται μια ουσιαστική και σημαντική επιχειρηματική πρωτοβουλία για την αντιμετώπιση αυτών των κινδύνων (Lu et al., 2019).

Ταυτόχρονα, η αυξανόμενη ανησυχία για αποτελεσματική περιβαλλοντική διαχείριση μαζί με τα εταιρικά καθήκοντα προσανατολισμένα στην ευημερία προσελκύουν υψηλότερη και μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση του κοινού. Η εφαρμογή κατάλληλων πολιτικών για την αναφορά της βιωσιμότητας είναι ένα σημαντικό καθήκον παγκοσμίως για τις κυβερνήσεις, τις εταιρείες και τους καταναλωτές που δίνουν προσοχή στις εξωτερικές επιπτώσεις στις κοινωνίες και το περιβάλλον.

Η έννοια της οικολογικής αποδοτικότητας εξετάστηκε σοβαρά στη Συνδιάσκεψη Κορυφής του Ρίο για τη Γη, υπό την αιγίδα μιας ομάδας επιχειρηματιών

ηγετών που ίδρυσαν το Παγκόσμιο Συμβούλιο Επιχειρήσεων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (WBCSD). Η θεώρηση της περιβαλλοντικής αειφορίας ως κύριο καθήκον συνεπάγεται την ανάγκη σχεδιασμού της μακροπρόθεσμης ύπαρξης και ανάπτυξης των εταιρειών. Αυτό με τη σειρά του εξαρτάται από την κερδοφορία, που μακροπρόθεσμα συνδέεται με την κοινωνικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά (Savitz, 2006).

Προφανώς, η ενέργεια που παράγεται από ορυκτά καύσιμα σχετίζεται άμεσα με πολλά σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα. Οι εταιρείες μπορούν να καταναλώνουν ενέργεια είτε χρησιμοποιώντας απευθείας ορυκτά καύσιμα όπως άνθρακα, ντίζελ και φυσικό αέριο, είτε έμμεσα, αγοράζοντας ηλεκτρική ενέργεια και άλλες εισαγόμενες μορφές ενέργειας. Η ενεργειακή απόδοση πρέπει να σχετίζεται με την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον. Αυτό απαιτεί κατάλληλη παρακολούθηση της χρήσης ενέργειας από τις διαφορετικές πηγές και καταγραφή των επιτευχθέντων επιπέδων μείωσης.

Οι επιχειρήσεις παροχής ενέργειας παρέχουν ενέργεια σε νοικοκυριά, εταιρείες κ.λπ. Η βιομηχανία των επιχειρήσεων παροχής ενέργειας αντιμετωπίζει προκλήσεις που σχετίζονται με κοινωνικά και περιβαλλοντικά θέματα (Thomas, 2006). Οι κοινωνικοί, οικονομικοί και περιβαλλοντικοί κίνδυνοι, οι κίνδυνοι υγείας και ασφάλειας σχετίζονται με τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη του ενεργειακού τομέα. Σήμερα, οι επιχειρήσεις παροχής ενέργειας έρχονται αντιμέτωπες με σοβαρές αλλαγές από την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας ως το εμπόριο, επηρεάζοντας όλες τις δραστηριότητες από τη μετάδοση έως τη διανομή εντός της εφοδιαστικής αλυσίδας (Pollitt, 2012).

Η ΕΚΕ των επιχειρήσεων παροχής ενέργειας με αυξημένη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μπορεί να προσφέρει ορισμένα οφέλη για τις κοινωνίες

(Streimikiene et al. 2009). Οι Lu et al. (2019) προτείνουν ένα θεωρητικό πλαίσιο για την αξιολόγηση των σχέσεων μεταξύ της ΕΚΕ των επιχειρήσεων παροχής ενέργειας και της βιωσιμότητας στην ανάπτυξη του ενεργειακού τομέα. Δηλαδή, αυξημένη ενεργειακή απόδοση, περισσότερη χρήση ΑΠΕ και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Η Ενότητα αυτή εξετάζει και αναλύει την υπάρχουσα σχετική βιβλιογραφία σχετικά με την ΕΚΕ και την εταιρική περιβαλλοντική ευθύνη. Ο στόχος είναι να εκτιμηθεί η πρόοδος σε παγκόσμιες πρωτοβουλίες αναφοράς σε όλο τον κόσμο με επίκεντρο τις διαφορετικές τάσεις σε κάθε ήπειρο για μεγάλες, πολυεθνικές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις κατά τα έτη 1999-2017. Επιπλέον, ο στόχος είναι να περιγράψουμε τον τρόπο με τον οποίο διαδίδεται η ΕΚΕ και τον τρόπο με τον οποίο οι εταιρείες που βρίσκονται στις διάφορες ηπείρους έχουν αυξήσει ή μειώσει τις αναφορές τους.

Μέσω της χρήσης παραγόντων στη δημιουργία δεικτών ΕΚΕ, τροποποιούμε έναν υπάρχοντα εθνικό δείκτη ο οποίος περιλαμβάνει σχετικά πρότυπα που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα. Στόχος μας, λοιπόν, είναι να βοηθήσουμε τους μελετητές και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής στην κατεύθυνση της έρευνάς τους σχετικά με την εταιρική κοινωνική και περιβαλλοντική ευθύνη.

Συγκεκριμένα, η πραγματοποίηση του σταδίου της (εξάπλωσης, πλήρους ανάπτυξης και ύφεσης) παγκόσμιας διάδοσης των αναφορών, μπορεί να βοηθήσει στον περαιτέρω προγραμματισμό κατάλληλων συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης καθώς οι εταιρείες αρχίζουν σταδιακά να κατανοούν και να συνειδητοποιούν τις αρνητικές επιπτώσεις των μη βιώσιμων πρακτικών τους στην οικονομία, το περιβάλλον και την κοινωνία. Αυτές οι δράσεις θα μπορούσαν επομένως να συμβάλουν στην επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ.

4.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση σε ζητήματα ΕΚΕ

Υποστηρίζεται ότι η ΕΚΕ έχει γίνει ένα επείγον στρατηγικό εργαλείο για τις εταιρείες και όχι μία επιλογή. Ένας κρίσιμος παράγοντας παρακίνησης για την ανάληψη δραστηριοτήτων ΕΚΕ περιλαμβάνει τόσο εσωτερικές όσο και εξωτερικές πιέσεις (Streimikiene et al., 2009). Οι εργαζόμενοι και οι διευθυντές θεωρούνται οι πιο σημαντικές ομάδες ως εσωτερικά ενδιαφερόμενα μέρη. Εξωτερικά ενδιαφερόμενα μέρη όπως οι πελάτες, οι κυβερνήσεις και οι ρυθμιστικές αρχές μπορούν επίσης να επηρεάσουν τις πολιτικές ΕΚΕ μιας εταιρείας. Επομένως, τα κοινωνικά και πολιτικά αιτήματά τους πρέπει να ληφθούν υπόψη από τους διευθυντές των επιχειρήσεων.

Υποστηρίζεται επιπλέον ότι η ΕΚΕ και η περιβαλλοντική διαχείριση μπορούν να βελτιώσουν τόσο την κοινωνική όσο και την περιβαλλοντική απόδοση προς όφελος της κοινωνίας. Η έννοια της οικολογικής αποδοτικότητας αποτέλεσε κομβικό σημείο στη Διάσκεψη Κορυφής του Ρίο και οδήγησε στην ίδρυση του Παγκόσμιου Συμβουλίου Επιχειρήσεων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (WBCSD) από μια ομάδα επιχειρηματικών ηγετών. Όπου η περιβαλλοντική αειφορία θεωρείται ως ένα από τα κύρια καθήκοντα μιας εταιρείας, αυτό συνεπάγεται την ανάγκη σχεδιασμού για τη μακροπρόθεσμη και συνεχή ύπαρξη και ανάπτυξή της. Αυτό με τη σειρά του εξαρτάται από την κερδοφορία που, μακροπρόθεσμα, σχετίζεται με την κοινωνικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά (Savitz, 2006).

Προφανώς, η ευημερία των εργαζομένων, των πελατών και των κοινωνιών είναι σημαντική για μια εταιρεία και ως εκ τούτου πρέπει να επιδιώξει μια πολυεπίπεδη ΕΚΕ που διευρύνει την επωνυμία της, αυξάνει την παραγωγικότητα των εργαζομένων, διευρύνει την αφοσίωση των πελατών και προσελκύει το κοινό ενδιαφέρον και τη συνεργασία της κοινωνίας. Ως εκ τούτου, η ΕΚΕ μπορεί να είναι

ένα ολοκληρωμένο επιχειρηματικό μοντέλο που απαιτεί μακροχρόνια δέσμευση (Hussain et al., 2018).

Ταυτόχρονα, οι εταιρείες μπορούν να επιτύχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα βελτιώνοντας την κοινωνική τους φήμη και την εικόνα της επωνυμίας τους, μειώνοντας παράλληλα το λειτουργικό κόστος (Inyang, 2013). Η ΕΚΕ θεωρείται σημαντικό στοιχείο στον σχεδιασμό πολιτικών για τους υπαλλήλους, που έχουν σχεδιαστεί για να βελτιώσουν το ηθικό, το κίνητρο και τη δέσμευσή τους. Οι Ali κ.ά. (2010) βρήκαν μια θετική σχέση μεταξύ των πρωτοβουλιών ΕΚΕ και της δέσμευσης των εργαζομένων στον οργανισμό. Η διοικητική συμμετοχή των εργαζομένων αποδείχθηκε πως ενισχύθηκε μέσω της συμμετοχής σε κοινωνικές δραστηριότητες.

4.2.1 ΕΚΕ και απόδοση και μέγεθος της εταιρείας

Η έρευνα σχετικά με την επίδραση των εθελοντικών κοινωνικών και περιβαλλοντικών πρακτικών των επιχειρήσεων στις χρηματοοικονομικές επιδόσεις λαμβάνει τώρα αυξανόμενη προσοχή. Ωστόσο, η μέτρηση των επιπτώσεων της ΕΚΕ είναι προβληματική και ειδικότερα η επίδρασή της στην επιχειρηματική απόδοση (Galant and Cadez, 2017). Σύμφωνα με τους Feng κ.ά. (2018), υπάρχει μια θετική σχέση μεταξύ της αποδοτικότητας και της περιβαλλοντικής διαχείρισης που υποδηλώνει ότι ένας περιορισμός στη χρήση των πόρων μπορεί να μειώσει το κόστος παραγωγής. Όχι μόνο οι φιλικές προς το περιβάλλον τεχνολογίες αλλά και οι βελτιώσεις στην απασχόληση, η ευθύνη προς την κοινότητα και τα προϊόντα μπορούν να οδηγήσουν σε βελτίωση των οικονομικών αποτελεσμάτων μιας επιχείρησης λόγω της υψηλότερης ικανοποίησης και διατήρησης των εργαζομένων. Επομένως, ένας πολυδιάστατος στόχος ΕΚΕ θεωρείται απαραίτητος για τα βέλτιστα οικονομικά αποτελέσματα.

Πολλές εταιρείες πιστεύουν ότι η ΕΚΕ είναι μια πρόσθετη δραστηριότητα που είναι χρήσιμη για τις δημόσιες σχέσεις, ειδικά εάν τα προϊόντα δεν φέρουν κοινωνικές ή περιβαλλοντικές ανησυχίες. Για επιχειρήσεις με τέτοια προϊόντα, οι δραστηριότητες ΕΚΕ μπορούν να θεωρηθούν δαπανηρές και να προσφέρουν μικρό πραγματικό όφελος (Hopkins, 2005). Οι Panayiotou et al. (2009) ισχυρίζονται ότι εάν η ΕΚΕ δεν εφαρμόζεται στρατηγικά, δεν γίνεται αποδεκτή ως σημαντική από έναν οργανισμό. Προτείνουν τη χρήση μιας προσέγγισης εξισορροπημένης αξιολόγησης, συμπεριλαμβανομένων δεικτών απόδοσης που σχετίζονται με την εξυπηρέτηση πελατών και τις επιχειρηματικές διαδικασίες, καθώς και δεικτών απόδοσης που προσφέρει η Παγκόσμια Σύμπραξη Απολογισμών (GRI).²

Οι Cheung et al. (2016) εξέτασαν τη σχέση μεταξύ της ΕΚΕ και της τάσης πληρωμής μερισμάτων, διαπιστώνοντας ότι οι εταιρείες με υψηλότερα σκορ ΕΚΕ φαίνεται να έχουν υψηλότερο λόγο πληρωμής μερισμάτων, υποδεικνύοντας ότι η ΕΚΕ επηρεάζει θετικά τις αποφάσεις των εταιρειών σχετικά με τα μερίσματα που πρέπει να πληρώσουν. Οι Lo και Kwan (2017) παρατηρούν θετικές αντιδράσεις στο χρηματιστήριο σε εταιρείες με καλή περιβαλλοντική απόδοση. Η εθελοντική γνωστοποίηση πληροφοριών ενισχύει την αξιοπιστία των εταιρειών και ενθαρρύνει περισσότερες επενδύσεις, που με τη σειρά τους οδηγούν σε βελτιωμένη τιμή των μετοχών (Zhang and Niu, 2015). Οι Kim και Verrecchia (1994) υποστηρίζουν επίσης την άποψη ότι οι ποιοτικές δραστηριότητες επικοινωνίας ΕΚΕ μπορούν να βελτιώσουν τις τιμές των μετοχών.

² Τα πρότυπα GRI παρέχουν ένα τακτικό πλαίσιο επικοινωνίας για μεγάλες ή μικρές επιχειρήσεις για την ενημέρωση των ενδιαφερόμενων μερών σχετικά με τις επιπτώσεις τους στη βιωσιμότητα μέσω μιας αξιόπιστης προσέγγισης, αυξάνοντας μια παγκόσμια συγκρισιμότητα και διευκολύνοντας τις εταιρείες να είναι διαφανείς. Για περισσότερες πληροφορίες δείτε <https://www.globalreporting.org/standards/>

Σύμφωνα με τους Ting & Yin (2018), τα θετικά αποτελέσματα μιας επένδυσης ΕΚΕ που σχετίζεται με την κοινότητα μπορούν να ξεπεράσουν το σχετικό κόστος, σε αντίθεση με τις επενδύσεις σε περιβαλλοντικά ζητήματα που φαίνεται να μην έχουν θετικό αποτέλεσμα στην οικονομική απόδοση. Η περιβαλλοντική ΕΚΕ μπορεί ακόμη και να έχει αρνητικό αποτέλεσμα στην απόδοση των επιχειρήσεων, για εκείνες τις εταιρείες με υψηλό βαθμό δικαιωμάτων ελέγχου. Οι δράσεις ΕΚΕ που εστιάζουν στα συμφέροντα των πρωταρχικών ενδιαφερομένων μερών (πελάτες και εργαζόμενοι) επηρεάζουν θετικά την οικονομική απόδοση.

Όσον αφορά το μέγεθος της εταιρείας, ένα μέρος της βιβλιογραφίας επικεντρώνεται στην υιοθέτηση δραστηριοτήτων ΕΚΕ από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Οι μικρές επιχειρήσεις συχνά υιοθετούν άτυπες δράσεις για την εφαρμογή ΕΚΕ, σε αντίθεση με τις μεγαλύτερες που συνήθως λαμβάνουν στρατηγικά μέτρα, όπως πιστοποιήσεις και περιοδικές αναφορές [64].

Παρά τα σημαντικά οφέλη των προγραμμάτων ΕΚΕ, μπορεί να απαιτούν δαπανηρές πρόσθετες χρηματοοικονομικές πηγές, ιδίως για δραστηριότητες μάρκετινγκ. Ωστόσο, μια τέτοια εκτροπή πόρων μπορεί να αυξήσει το κόστος (Leroutre and Heene, 2006). Οι εταιρείες με χαμηλότερη απόδοση συνήθως δεν έχουν επαρκείς ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους, οι οποίοι απαιτούνται για να αλλαχθούν οι υπάρχουσες επιχειρηματικές διαδικασίες και να αναληφθούν δραστηριότητες ΕΚΕ και περιβαλλοντικές δραστηριότητες (Revell and Blackburn, 2007).

Αυτό γίνεται πιο σοβαρό κατά τη διάρκεια οικονομικών κρίσεων. Έχουν διεξαχθεί αρκετές έρευνες για την εξέταση της ΕΚΕ κατά τη διάρκεια οικονομικών κρίσεων. Για παράδειγμα, οι Yelkikalan και Nazan (2012) διερεύνησαν τον αντίκτυπο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008 στις δραστηριότητες ΕΚΕ. Σύμφωνα με

τα αποτελέσματά τους, οι δραστηριότητες EKE είναι αποτελεσματικές μέθοδοι για την αξιοποίηση των ευκαιριών που προέρχονται από την κρίση και οι εταιρείες που υιοθετούν σταθερά την EKE πιθανότατα θα έχουν θετικά αποτελέσματα.

Η βιβλιογραφία επικεντρώνεται στην υιοθέτηση δραστηριοτήτων EKE από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Οι μικρές επιχειρήσεις συχνά υιοθετούν άτυπες δράσεις για την εφαρμογή της EKE, σε αντίθεση με τις μεγαλύτερες που συνήθως λαμβάνουν στρατηγικά μέτρα όπως πιστοποιήσεις και περιοδικές αναφορές (Kim and Verrecchia, 1994).

Οι Longo et al. (2005) διερεύνησαν την EKE των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (MME) στην Ιταλία και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι MME τείνουν να είναι κοινωνικά υπεύθυνες, καθώς το θεωρούν ως ώθηση για την ανάπτυξή τους. Η EKE μπορεί να ωφελήσει τις MME για τη δημιουργία καλύτερων ευκαιριών απασχόλησης. Οι ιδιοκτήτες MME μπορούν επίσης να αναπτύξουν επιχειρηματικές στρατηγικές σε θέματα περιβαλλοντικής διαχείρισης και Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης για να αποκτήσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, μέσω της κατάλληλης εναλλαγής μεταξύ οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών στοιχείων ((Baumann et al. 2013. Dey et al., 2018).

Σύμφωνα με τους Longo et al. (2005), είναι δύσκολο για τους ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων να ενασχοληθούν με την EKE, καθώς δεν διαθέτουν επαρκή χρόνο και γνώση για να το κάνουν. Μια άλλη περιοριστική μεταβλητή είναι η νοοτροπία των διαχειριστών των MME μαζί με τους περιορισμένους οικονομικούς πόρους. Ένα άλλο σημαντικό εμπόδιο, ειδικά για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, για την υιοθέτηση περιβαλλοντικών πρακτικών και πρακτικών EKE είναι το κόστος. Οι Revell και Blackburn (2007) σε μια μελέτη για το γιατί οι διευθυντές των MME αντιστέκονται στη βελτίωση της περιβαλλοντικής απόδοσης, κατέληξαν στο

συμπέρασμα ότι οι ΜΜΕ τείνουν να έχουν αρνητική αντίληψη για τη βιωσιμότητα, συνοδευόμενη από την έλλειψη πίεσης από πελάτες και παράγοντες της αλυσίδας εφοδιασμού.

4.3. Γνωστοποίηση και διαχείριση ΕΚΕ

4.3.1 Γνωστοποίηση ΕΚΕ - Αναφορά και προβολή

Όπως αναφέρθηκε, ένα από τα κύρια καθήκοντα της αναφοράς βιωσιμότητας είναι η διεύρυνση της επωνυμίας μιας εταιρείας, δίνοντάς της μια θετική φήμη για το ότι βοηθά στην προστασία του περιβάλλοντος, ενώ ταυτόχρονα είναι ένας σκληρός ανταγωνιστής των άλλων εταιρειών. Επίσης, η αναφορά βιωσιμότητας έχει σχεδιαστεί για να παρακινεί τους υπαλλήλους και να υποστηρίζει τη διάδοση εταιρικών πληροφοριών (Arevalo and Aravind, 2001).

Η γνωστοποίηση περιβαλλοντικών στοιχείων αναφέρεται σε πληροφορίες σχετικά με το φυσικό περιβάλλον και την προστασία του περιβάλλοντος, ενώ η γνωστοποίηση κοινωνικών στοιχείων αναφέρεται σε πληροφορίες σχετικά με τις δραστηριότητες της εταιρείας που σχετίζονται με την κοινότητα ή τους υπαλλήλους τους. Η γνωστοποίηση τόσο των κοινωνικών όσο και των περιβαλλοντικών στοιχείων σχετίζεται με την εκτίμηση του αντίκτυπου μιας εταιρείας στην κοινωνία και το περιβάλλον και με τη μέτρηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων (Yelkikalan and Kose, 2012). Οι περιβαλλοντικές αναφορές που παρουσιάζουν δεδομένα περιβαλλοντικής απόδοσης στους ενδιαφερόμενους, απεικονίζουν την περιβαλλοντική πολιτική μιας εταιρείας, τις επιδόσεις και τα αποτελέσματά της (Herzig and Godemann, 2010).

Οι Ali et al. (2017) εξέτασαν τους παράγοντες που ενθάρρυναν τη γνωστοποίηση και την αναφορά ΕΚΕ. Τα σταθερά χαρακτηριστικά, όπως το μέγεθος

της εταιρείας, η βιομηχανία και η εταιρική διακυβέρνηση θεωρούνται ως κοινές κινητήριες δυνάμεις της γνωστοποίησης της ΕΚΕ σε ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες. Οι εταιρείες με υψηλή κοινωνική προβολή τείνουν να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση σε κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα όταν αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη πίεση από διάφορα ενδιαφερόμενα μέρη.

Η ατζέντα της γνωστοποίησης επηρεάζεται από κοινωνικούς, πολιτικούς και πολιτιστικούς παράγοντες, αν και η έκτασή της ποικίλλει μεταξύ ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών. Οι εταιρείες στις αναπτυσσόμενες χώρες δέχονται μικρή πίεση από το κοινό για γνωστοποίηση της ΕΚΕ, σε αντίθεση με εκείνες στις ανεπτυγμένες χώρες. Αυτό αντικατοπτρίζει το χαμηλότερο επίπεδο ευαισθητοποίησης του κοινού για κοινωνικά και περιβαλλοντικά θέματα στις αναπτυσσόμενες χώρες. Οι Adnan et al. (2018) ισχυρίζονται ότι η αναφορά της ΕΚΕ είναι πιο διαδεδομένη σε ατομικιστικές κοινωνίες και σε κοινωνίες όπου τα λιγότερο ισχυρά μέλη θεσμών και οργανισμών σε μια χώρα αναμένουν και αναγνωρίζουν ότι η εξουσία κατανέμεται άνισα. Η αναφορά της ΕΚΕ ενισχύεται όταν τα εταιρικά συμβούλια έχουν ιδρύσει μια επιτροπή κοινωνικής ευθύνης.

Οι εταιρείες πρέπει να προβάλουν αποτελεσματικά την ΕΚΕ τους σε ένα ευρύ κοινό, για να αυξήσουν την αντιληπτή αξιοπιστία των πολιτικών τους και προκειμένου οι ενδιαφερόμενοι να τις αξιολογήσουν σωστά (Du et al., 2010). Η προσαρμογή των διαδικτυακών μηνυμάτων επιτρέπει στην εταιρεία να αυξήσει την ποσότητα και την ποιότητα των παρεχόμενων πληροφοριών, καθώς η εταιρεία μπορεί να παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες ανά πάσα στιγμή (Hinze and Sump, 2019). Το διαδίκτυο έχει γίνει ένα από τα κύρια εργαλεία για την παρουσίαση πληροφοριών ΕΚΕ, δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις μπορούν να δημοσιεύσουν λεπτομερείς αναφορές

και να ενημερώσουν εύκολα τις παρεχόμενες πληροφορίες. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης συγκεκριμένα επιτρέπουν την άμεση και διαδραστική επικοινωνία.

Οι Nielsen και Thomsen (2018) διεξήγαγαν μια συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση των πρακτικών ΕΚΕ. Διαπίστωσαν ότι οι πρακτικές που ταυτίζονται με τις προσδοκίες και τις απαιτήσεις των ενδιαφερόμενων μερών είναι οι καταλληλότερες για επιχειρήσεις που στοχεύουν στην οικοδόμηση ή τη διατήρηση της αξιοπιστίας. Τα μηνύματα ΕΚΕ και οι στρατηγικές επικοινωνίας μπορούν επίσης να επηρεάσουν τις αντιλήψεις της εταιρικής αξιοπιστίας. Έτσι, η μονόδρομη προβολή ΕΚΕ μπορεί να υποστηρίζεται από πραγματικές πληροφορίες, προκειμένου να αποφεύγεται η αντίληψη παραπλάνησης.

Οι Wen και Song (2017) εξέτασαν τον ρόλο της στρατηγικής της δέσμευσης των ενδιαφερομένων μερών, που περιλαμβάνει διάλογο και συνεργατική επικοινωνία σε σύγκριση με άλλα μοντέλα, όπως αυτά που περιλαμβάνουν στρατηγικές πληροφόρησης των ενδιαφερόμενων μερών και στρατηγικές ανταπόκρισης των ενδιαφερομένων. Οι στρατηγικές πληροφόρησης των ενδιαφερόμενων μερών είναι το πιο διαδεδομένο είδος προβολής ΕΚΕ που προωθεί τις δραστηριότητες ΕΚΕ μιας εταιρείας, ειδικά σε έναν τομέα στον οποίο στο παρελθόν προκάλεσε ή συνεχίζει να προκαλεί ζημιά (Morsing και Schutlz, 2006) και προκύπτει ασύμμετρη πληροφόρηση.

Η βιβλιογραφία υποστηρίζει την ιδέα ότι η γνωστοποίηση ΕΚΕ μειώνει σημαντικά την ασύμμετρη πληροφόρηση (Dhaliwal et al., 2012). Οι Abernathy κ.ά. (2017), στην ανάλυσή τους της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, τονίζουν ότι η ζήτηση για αναφορές ΕΚΕ αυξάνεται. Εκτός από τις μεγάλες εταιρείες, οι ΜΜΕ υποχρεούνται επίσης όλο και περισσότερο να αναφέρουν μετρήσεις της απόδοσης ΕΚΕ. Επιπλέον, υπάρχει αυξανόμενη πίεση για πληρέστερες αναφορές ΕΚΕ, αποφεύγοντας την παρουσίαση μόνο των ευνοϊκών μετρήσεων της απόδοσης ΕΚΕ.

Οι Hinze και Sump (2019) εξετάζουν την υπάρχουσα σχετική ερευνητική έκθεση ότι εξωτερικοί αναλυτές μπορούν να επηρεάσουν την εμπλοκή στην ΕΚΕ. Ένα υψηλότερο επίπεδο γνωστοποίησης πληροφοριών που σχετίζεται με την ΕΚΕ οδηγεί σε μεγαλύτερη ακρίβεια των προβλέψεων από τους αναλυτές και συνεπώς συνδέεται με πιο θετικές προτάσεις από αναλυτές - όλα αυτά μπορούν να αυξήσουν την απόδοση μιας εταιρείας.

4.3.2 Πρόσφατες τάσεις στις αναφορές ΕΚΕ

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011) υπογραμμίζει την παρουσία πολυάριθμων παγκόσμιων πλαισίων αναφοράς για την παρουσίαση μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών από εταιρείες. Σε αυτά περιλαμβάνονται το Παγκόσμιο Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών (UNGC), ο Διεθνής Οργανισμός Προτύπων (ISO) 26000 και το GRI.

Το UNGC σχετίζεται με όλες τις εταιρείες, ανεξάρτητα από το μέγεθος και την τοποθεσία, οι οποίες προσφέρουν ένα περίγραμμα βιωσιμότητας. Το UNGC ξεκίνησε το 2000, είναι ένα εθελοντικό σύνολο δέκα αρχών που διέπουν την εταιρική ευθύνη και είναι τώρα ο μεγαλύτερος οργανισμός του είδους παγκοσμίως. Οι αρχές σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα εργασιακά δικαιώματα, την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαφάνεια. Στην Ευρώπη, το ποσοστό των εταιρειών που ακολουθούν αυτό το πλαίσιο είναι περίπου 45% (Cetindamar and Husoy, 2007). Με το 81% των εταιρειών να δέχονται τις αρχές της UNGC, είναι εμφανής η ταχεία υιοθέτηση των στόχων βιωσιμότητας από τις εταιρείες (UNGC, 2017).

Το ISO 26000-Καθοδήγηση για την Κοινωνική Ευθύνη, που δημοσιεύθηκε το 2010 από το ISO, αποκαλύπτει με ολοκληρωμένο τρόπο τα πιο σημαντικά

χαρακτηριστικά της ΕΚΕ και ενσωματώνει στόχους για να καθοδηγήσει τις επιχειρήσεις στο πώς να δημοσιοποιήσουν τα επιτεύγματά τους και την πρόδοό τους στους πελάτες τους. Ως εκ τούτου, είναι ένα διεθνώς αποδεκτό μέσο για την προώθηση της αναφοράς βιωσιμότητας.

Από την πλευρά του, το GRI που ιδρύθηκε το 1997, έχει γίνει η κύρια κατευθυντήρια γραμμή για την εθελοντική υποβολή εκθέσεων (GRI, 2018) που περιγράφει τα κύρια καθήκοντα που εμπλέκονται στη βελτίωση της ποιότητας των πληροφοριών που παρέχονται στους ενδιαφερόμενους φορείς και που δημιουργούν πολλά οφέλη για τις συμμορφούμενες εταιρείες. Επιπλέον, καθοδηγεί τις εταιρείες στην ανάγκη να παρουσιάσουν τόσο τα θετικά όσο και τα αρνητικά αποτελέσματα από τις πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης (Brown et al., 2009).

4.3.3 Η ΕΚΕ στον τομέα της ενέργειας

Όσον αφορά τον τομέα της ενέργειας, οι πρακτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης κατηγοριοποιούνται και πάλι στους τρεις κύριους πυλώνες: οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά θέματα. Ο οικονομικός πυλώνας αναφέρεται όχι μόνο στην κερδοφορία της εταιρείας και στα χρηματοοικονομικά της ζητήματα, αλλά και σε όλες τις οικονομικές επιπτώσεις που έχει η εταιρεία στην κοινότητα (Stjepcevic & Siksnelyte, 2017). Ως εκ τούτου, αναμένεται η εταιρεία να επενδύει στην έρευνα και ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και να βελτιώνει τις υποδομές, πληρώνοντας παράλληλα τους κατάλληλους φόρους και λειτουργώντας με δίκαιο και διαφανή τρόπο (Kerckhoffs & Wilde-Ramsing, 2010).

Αντίστοιχα, όσον αφορά τον κοινωνικό πυλώνα, οι εταιρείες ενέργειας πρέπει να υιοθετήσουν κοινωνικά υπεύθυνες πρακτικές που επηρεάζουν τους ανθρώπους εντός και εκτός της εταιρείας (Stjepcevic & Siksnelyte, 2017). Αυτές οι πρακτικές

περιλαμβάνουν δράσεις που συμβάλλουν στην κοινωνική ανάπτυξη και ευημερία, όπως η υγεία και η ασφάλεια, η ισότητα και η διαφορετικότητα, οι σχέσεις με την κοινότητα και οι σχέσεις με ΜΚΟ, η συμμετοχή και η ικανοποίηση των εργαζομένων κ.λπ (Frynas, 2009).

Εστιάζοντας στον περιβαλλοντικό πυλώνα, η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη διαδραματίζει βασικό ρόλο στον ενεργειακό τομέα, ιδίως επειδή η κλιματική αλλαγή είναι ένα εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί και οι εταιρείες του βιομηχανικού τομέα έχουν τεράστιο αρνητικό αντίκτυπο στο περιβάλλον (Stjepcevic & Siksnyte, 2017), ειδικά κατά τη διάρκεια της εξόρυξης και της παραγωγής (Frynas, 2009). Ο τομέας της ενέργειας είναι πιθανώς ο κύριος βιομηχανικός τομέας που μπορεί να έχει τόσο θετικό οικονομικό και κοινωνικό αντίκτυπο και να συμβάλει στην ευημερία και την ανάπτυξη, ενώ έχει παράλληλα τεράστιο αρνητικό αντίκτυπο στο περιβάλλον.

Οι εταιρείες ενέργειας βρίσκονται τώρα σε μια πιο βιώσιμη διαδρομή και προσπαθούν να είναι περιβαλλοντικά υπεύθυνες και παράλληλα κερδοφόρες (Streimikiene et al., 2009). Η ενεργειακή ζήτηση αυξάνεται ραγδαία και, λόγω της αύξησης του πληθυσμού και του νέου, σύγχρονου, τρόπου ζωής εντάσεως ενέργειας, αναμένεται να αυξηθεί ακόμη περισσότερο. Εξαιτίας αυτού, οι εταιρείες ενέργειας πρέπει να μειώσουν τις αρνητικές επιπτώσεις τους στο περιβάλλον και να ανταποκριθούν στις κοινωνικές προσδοκίες και τις διεθνείς συμφωνίες, όπως οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (Latari Agudelo et al., 2019).

Σύμφωνα με μια έρευνα των Ηνωμένων Εθνών, το 93% των διευθυντών/συμβούλων των εταιρειών, πιστεύουν ότι η βιωσιμότητα είναι σημαντική για τη μελλοντική επιτυχία μιας εταιρείας (Lacy et al., 2010). Οι εταιρείες του ενεργειακού τομέα που έχουν ενσωματώσει περισσότερες στρατηγικές ΕΚΕ είναι

αυτές που εκτείνονται σε διεθνές επίπεδο και, ως εκ τούτου, έχουν διεθνή φήμη την οποία πρέπει να προστατεύσουν και εξαρτώνται περισσότερο από τις διεθνείς χρηματοοικονομικές αγορές. Οι μεγάλες εταιρείες ενέργειας έχουν συνειδητοποιήσει ότι οι πολιτικές και οι στρατηγικές ΕΚΕ μπορούν να έχουν, όχι μόνο περιβαλλοντικά, αλλά και επιχειρηματικά οφέλη και ότι οι πολιτικές ΕΚΕ για περιβαλλοντικά ζητήματα μπορούν να τις ωφελήσουν περισσότερο από τις πολιτικές ΕΚΕ για κοινωνικά ζητήματα (ανθρώπινη υγεία, εργασία κ.λπ.) (Frynas, 2009).

Η υπάρχουσα βιβλιογραφία δεν περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό μελετών που να αναφέρονται στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στον ενεργειακό τομέα. Σύμφωνα με την βιβλιογραφική έρευνα του άρθρου (Latari Agudelo *et al.*, 2019), κατά την περίοδο 2007-2018, δημοσιεύθηκαν 55 άρθρα που επικεντρώθηκαν στην εφαρμογή της ΕΚΕ ή στον αντίκτυπό της στον ενεργειακό τομέα για διάφορες γεωγραφικές περιοχές. Αυτές οι μελέτες επικεντρώθηκαν επίσης στις διαφορετικές κινητήριες δυνάμεις που θα μπορούσαν να οδηγήσουν μια εταιρεία στο να υιοθετήσει πολιτικές και στρατηγικές ΕΚΕ.

Ο Lozano (2015) κατηγοριοποιεί αυτές τις κινητήριες δυνάμεις σε τρεις κατηγορίες: εσωτερικές, συνδεδεμένες και εξωτερικές και οι Latari Agudelo *et al.*, (2019) τις αναγνωρίζουν όπως παρουσιάζεται στη συνέχεια.

Οι εσωτερικές κινητήριες δυνάμεις περιλαμβάνουν:	Οι συνδεδεμένες κινητήριες δυνάμεις περιλαμβάνουν:	Οι εξωτερικές κινητήριες δυνάμεις περιλαμβάνουν:
<ul style="list-style-type: none"> • Επιχειρησιακή στρατηγική <ul style="list-style-type: none"> • Εταιρική κουλτούρα • Εξοικονόμηση κόστους και κερδοφορία • Λιγότερη περιβαλλοντική ρύπανση και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή • Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων 	<ul style="list-style-type: none"> • Επωνυμία και φήμη • Κοινωνική άδεια λειτουργίας • Αναφορά και δημοσιοποίηση 	<ul style="list-style-type: none"> • Ανταγωνισμός • Νομικό πλαίσιο • Κοινωνικές δεσμεύσεις <ul style="list-style-type: none"> • Δέσμευση ενδιαφερόμενων μερών και ικανοποίηση

Οι περισσότεροι ερευνητές στην υπάρχουσα βιβλιογραφία έχουν επικεντρωθεί σε μελέτες περιπτώσεων για να προσδιορίσουν τον οικονομικό, κοινωνικό ή περιβαλλοντικό αντίκτυπο που είχε η εφαρμογή των πολιτικών ΕΚΕ από εταιρείες. Για παράδειγμα, ο Bashtovaya (2014) εξέτασε τις στρατηγικές ΕΚΕ στις χώρες BRIC και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι στις ρωσικές εταιρείες αναφέρονται εκτενέστερα οι τομείς της ΕΚΕ που σχετίζονται με τους υπαλλήλους και τους καταναλωτές, σε σύγκριση με τις αμερικανικές εταιρείες.

Ο Ngoasong (2014) εξέτασε πέντε μεγάλες εταιρείες πετρελαίου και φυσικού αερίου και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι καθεμία από αυτές θεωρεί τις πολιτικές ΕΚΕ ως βασικό στοιχείο των τοπικών στρατηγικών τους. Οι Szczepankiewicz και Μυέκο (2016) διαπίστωσαν ότι οι προσεγγίσεις των εταιρειών ενέργειας στην Πολωνία που εξέτασαν ήταν πολύ διαφορετικές, αλλά όλες τους είχαν αναλύσει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις τους και είχαν εφαρμόσει βιώσιμες πολιτικές και στρατηγικές.

Οι Leitoniene και Sarpkauskiene (2015) διαπίστωσαν ότι όλο και περισσότερες εταιρείες υιοθετούν στρατηγικές ΕΚΕ και παρέχουν κοινωνικές πληροφορίες, ενώ οι μεγάλες εταιρείες που πιέζονται για να είναι υπεύθυνες, συνήθως παρέχουν πιο αξιόπιστες και σχετικές πληροφορίες που σχετίζονται με την ΕΚΕ. Οι Bhattacharyya (2007), Bolton et al. (2011) και Boehm et al. (2015) επικεντρώθηκαν στις πολιτικές ΕΚΕ, ενώ οι Sparkes (2014) και Skagerlind et al. (2015) επικεντρώθηκαν στον αντίκτυπο της ΕΚΕ στην κοινότητα.

Επίσης, υπάρχουν μερικές εμπειρικές μελέτες που εξετάζουν το θέμα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στον ενεργειακό τομέα. Για παράδειγμα, οι Pätäri κ.ά. (2014) χρησιμοποίησαν πάνελ δεδομένα και εξέτασαν την αιτιότητα Granger μεταξύ της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και της εταιρικής οικονομικής απόδοσης και

διαπίστωσαν ότι δεν υπάρχει αμφίδρομη αιτιότητα αυτών των δύο. Οι Aguilera-Caracuel κ.ά. [55] πραγματοποίησαν μια στατιστική ανάλυση πάνελ δεδομένων για πολυεθνικές εταιρείες και διαπίστωσαν ότι η κοινωνική απόδοση μιας εταιρείας έχει θετική επίδραση στη φήμη της. Διαπίστωσαν επίσης ότι οι τοπικές ή παγκόσμιες κοινωνικές πρωτοβουλίες είναι ο καλύτερος τρόπος που μπορεί να ακολουθήσει μια πολυεθνική εταιρεία, προκειμένου να βελτιώσει τη φήμη της.

Τέλος, οι Feng et al. (2018), στην εμπειρική τους ανάλυση, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι πολιτικές ΕΚΕ έχουν θετικό οικονομικό βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο αντίκτυπο για την εταιρεία που τις υιοθετεί, καθώς μπορούν να βελτιώσουν τα κέρδη τους και την οικονομική τους ανάπτυξη.

4.4 Τάσεις στα παγκόσμια πρότυπα πρωτοβουλιών αναφοράς (GRI)

4.4.1 Μεθοδολογία και δεδομένα

Σε αυτήν την ενότητα αξιολογούμε την τάση των παγκόσμιων προτύπων αναφοράς. Βασιζόμενοι στο GRI³, οι οργανισμοί ταξινομούνται ως μεγάλοι, μικροί και ΜΜΕ εάν έχουν περισσότερους (λιγότερους) από 250 υπαλλήλους και υψηλότερο (χαμηλότερο) κύκλο εργασιών από 50 εκατομμύρια ευρώ ή υψηλότερο (χαμηλότερο) συνολικό ισολογισμό από 43 εκατομμύρια ευρώ αντίστοιχα. Κατατάσσονται ως *MNE* εάν είναι μεγάλες και πολυεθνικές. Λόγω της τυπικής καταχώρισης αναφοράς, η διαθεσιμότητα των δεδομένων αφορά την περίοδο 1999-2017.

Η ανάλυση τάσεων πραγματοποιείται για τις μεγάλες εταιρείες, τις πολυεθνικές και τις ΜΜΕ με δραστηριότητες αναφοράς που εκπροσωπούνται στη σχέση (1) για το γραμμικό υπόδειγμα, στη (2) για τη δευτεροβάθμια, στη (3) για την εκθετική και στη (4) για το μοντέλο λογιστικής τάσης Pearl-Reed (Χάλκος, 2020).

³ Η βάση δεδομένων του GRI είναι προσβάσιμη στη διεύθυνση: <https://database.globalreporting.org/>

$$Y_t = \beta_o + \beta_1 t + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$Y_t = \beta_o + \beta_1 t + \beta_2 t^2 + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$Y_t = \beta_o \beta_1^t + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$Y_t = \frac{10^a}{\beta_o + \beta_1 (\beta_2^t)} \quad (4)$$

Η επιλογή γραμμικής τάσης εξηγείται βάσει των μέτρων ακρίβειας των προβλέψεων, μέσω των απόλυτο ποσοστιαίο σφάλμα (MAPE), τη μέση απόλυτη απόκλιση (MAD) και τη μέση τετραγωνική απόκλιση (MSD) (Χάλκος, 2020).

4.5 Εθνικός Δείκτης ΕΚΕ

Καθώς η πρόθεσή μας είναι να διερευνήσουμε τις τάσεις διάχυσης ΕΚΕ για κάθε ήπειρο, κάνουμε το περαιτέρω βήμα για τον υπολογισμό ενός εθνικού δείκτη ΕΚΕ που απαιτεί διάφορους παράγοντες αυτής της γεωγραφικής διάδοσης. Αυτοί αντιμετωπίζονται ως μεταβλητές που δημιουργούν έναν συνεπή εθνικό δείκτη, ο οποίος αντιπροσωπεύει τον συνολικό αριθμό εταιρειών που έχουν πιστοποιηθεί ή υποστηρίζουν επίσημα ένα σχήμα ΕΚΕ.

Προτείνουμε εδώ την κατασκευή ενός τέτοιου δείκτη εμπνευσμένου αλλά σημαντικά διαφορετικού από αυτόν που υπολογίστηκε χρησιμοποιώντας τη λογική και τη δομή του Gjørlberg (2009) και των Skouloudis κ.ά. (2016). Αντ' αυτού, βασιζόμαστε σε δεδομένα χωρών σχετικά με διάφορες διεθνείς πρωτοβουλίες ΕΚΕ, μαζί με περιβαλλοντικά και κοινωνικά πρότυπα.

Η σχέση (5) δείχνει την κατασκευή ενός τέτοιου δείκτη. Καθώς το ΑΕΠ αντιπροσωπεύει τη συνολική αγοραία αξία όλων των παραγόμενων προϊόντων σε μια χώρα σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, έπρεπε να βασιστούμε στο ΑΕΕ που

αντικατοπτρίζει το συνολικό εισόδημα που έχει κερδίσει η χώρα τόσο από τους κατοίκους της όσο και από τις εταιρείες ανεξάρτητα από το εάν βρίσκονται στη χώρα ή στο εξωτερικό. Καθώς το κόστος των εμπορευμάτων κυμαίνεται μεταξύ χωρών, με τη χρήση της ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης (PPP) μπορούμε να εκτιμήσουμε την αγοραστική δύναμη ενός νομίσματος σε σχέση με ένα διεθνές σημείο αναφοράς (π.χ. το δολάριο). Δηλαδή, προκειμένου να αντισταθμιστεί η διαφορετική αποτίμηση νομίσματος για διαφορετικές χώρες, απαιτείται ένα κοινό νόμισμα. Σε αντίθεση με τις συναλλαγματικές ισοτιμίες, το PPP επιτρέπει μετατροπές που προσαρμόζονται στις διαφορετικές τιμών μεταξύ των χωρών.

$$CSR_i = \sum_{i=1}^n \left[\frac{F_{ij}}{\sum_{j=1}^J F_{ij}} \times \frac{\sum_{j=1}^J GNI_j}{GNI_j} \right] \quad (5)$$

Στην εξίσωση (5), το F_{ij} αντιπροσωπεύει μία εταιρία με έναν δείκτη i ($i = 1, \dots, n$) για τη χώρα j ($j = 1, \dots, J$). Σε σχέση με το μέγεθος της οικονομίας ενός έθνους, μια μηδενική τιμή χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια ιδανική αναλογία εταιρειών που συμμετέχουν πλήρως στην ΕΚΕ, ενώ μια θετική τιμή υποδηλώνει υπερ-εκπροσώπηση και οι αρνητικές τιμές αντικατοπτρίζουν την υπο-εκπροσώπηση των κοινωνικά υπεύθυνων επιχειρήσεων στον εγχώριο επιχειρηματικό τομέα (Gjølberg, 2009: 14-15].

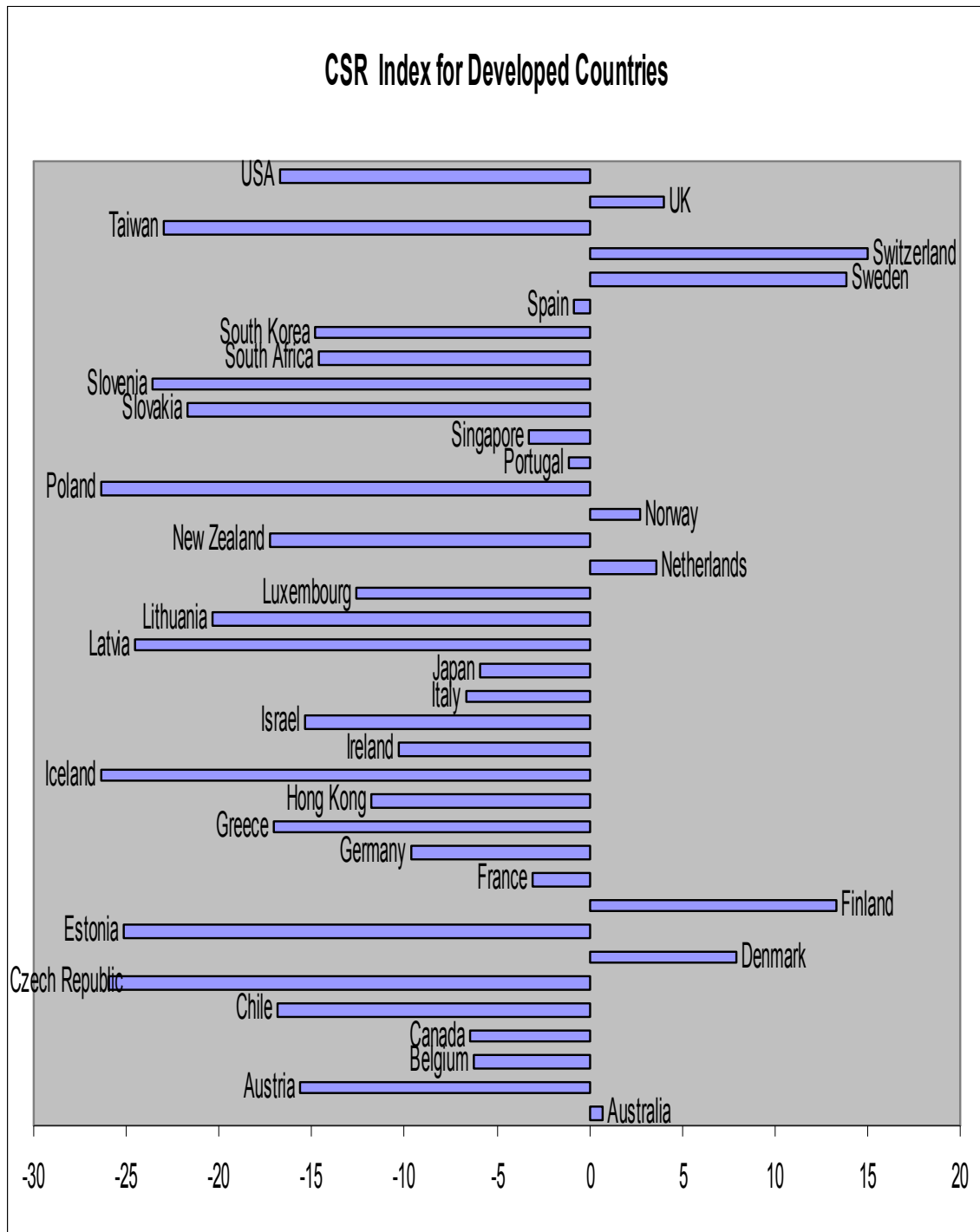
Συγκεκριμένα, για την ανάπτυξη του εθνικού δείκτη ΕΚΕ ακολουθούμε, όπως αναφέραμε, και επεκτείνουμε την Gjølberg (2009) καθώς και τους Skouloudis κ.ά. (2016), χρησιμοποιώντας μεταβλητές για την ανάπτυξη ενός δείκτη βιωσιμότητας χρηματιστηρίου, παρόμοιο με: τον δείκτη Dow Jones Sustainability World Enlarged (ο οποίος περιλαμβάνει οργανισμούς με τις βέλτιστες πρακτικές ΕΚΕ στους τομείς

τους)· τη σειρά δεικτών FTSE4Good που περιλαμβάνει την απόδοση εταιρειών που πληρούν παγκοσμίως αναγνωρισμένα πρότυπα ΕΚΕ· το Global 100 που περιέχει μια λίστα με τις «100 πιο βιώσιμες εταιρείες στον κόσμο» που ανακοινώνονται κάθε χρόνο στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ στο Νταβός· το Παγκόσμιο Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών - μια πρωτοβουλία πολλών ενδιαφερόμενων μερών που επιδιώκει την υιοθέτηση των 10 θεμελιωδών αρχών στα ανθρώπινα δικαιώματα, την εργασία, το περιβάλλον και την καταπολέμηση της διαφθοράς· το Παγκόσμιο Συμβούλιο Επιχειρήσεων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (WBCSD) – μία ομάδα υπό την ηγεσία CEO 180 εταιρειών που επιδιώκουν βιώσιμη ανάπτυξη· το GRI όπως αναλύθηκε εκτενώς παραπάνω· το KMPG International Survey of CSR, το οποίο αναφέρει πρακτικές στις 100 μεγαλύτερες εταιρείες σε καθεμία από τις 16 χώρες της έρευνας και τα πρότυπα πιστοποίησης περιβαλλοντικής διαχείρισης ISO 14001 και ISO 50001.

Το ISO 50001 είναι το διεθνές πρότυπο για συστήματα διαχείρισης ενέργειας (EMS) και το οποίο στοχεύει στο να βοηθήσει τις εταιρείες να υιοθετήσουν προτεινόμενες διαδικασίες και συνθήκες για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης. Και τα δύο πρότυπα (ISO 14001 και ISO50001) μπορούν να εφαρμοστούν είτε μεμονωμένα είτε συλλογικά. Το ISO 14001 παρέχει σε μια εταιρεία ένα ποιοτικό παράθυρο στις σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις της, ενώ το ISO 50001 επιδιώκει βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης. Έτσι, εάν η χρήση ενέργειας σχετίζεται άμεσα με περιβαλλοντικές ζημιές και επιπτώσεις, το ISO 50001 είναι πιο σχετικό από το ISO 14001.

Για να δούμε τον τρόπο που πραγματοποιείται μια τέτοια ανάλυση, το Σχήμα 4.1 παρουσιάζει το δείκτη ΕΚΕ στην περίπτωση των ανεπτυγμένων χωρών (τροποποιημένη μελέτη των Halkos και Skouloudis (2017)).

Σχήμα 4.1: Δείκτης ΕΚΕ στις αναπτυγμένες χώρες

Πηγή: Τροποποιημένο από Halkos and Skouloudis (2017)

4.5 Αποτελέσματα

Σε αυτές τις γραμμές, βασιζόμενοι στην Παγκόσμια Σύμπραξη Απολογισμών (GRI⁴), οι οργανισμοί ταξινομούνται ως μεγάλοι (μικροί, MME) εάν έχουν περισσότερους (λιγότερους) από 250 υπαλλήλους και κύκλο εργασιών μεγαλύτερο (μικρότερο) των 50 εκατομμυρίων ευρώ ή συνολικό ισολογισμό μεγαλύτερο (μικρότερο) των 43 εκατομμυρίων ευρώ ενώ είναι ΠΕ εάν είναι μεγάλες και πολυεθνικές. Λόγω της Τυπικής Καταχώρησης Αναφοράς, η διαθεσιμότητα των δεδομένων αναφέρεται στην περίοδο 1999-2017.

Δηλαδή, η ανάλυση διεξάγεται με τη χρήση 19 ετών για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της απόδοσης των επιχειρήσεων στις αναφορές ΕΚΕ, μετρούμενη σε απόλυτους αριθμούς ενώ εξετάζονται και οι συσχετίσεις με διάφορες οικονομικές μεταβλητές. Σε ένα δεύτερο στάδιο, εξετάζεται η συσχέτιση μεταξύ της απόδοσης των επιχειρήσεων στις αναφορές ΕΚΕ και των μεταβλητών ρύπανσης από CO₂. Για το σκοπό αυτό, ένα σύνολο πάνελ δεδομένων για τις έξι ηπείρους δημιουργείται από δημοσιευμένα οικονομικά και περιβαλλοντικά δεδομένα χωρών, συγκεντρωτικά για 6 ηπείρους (διαδικασία συνάθροισης: άθροιση) από το 1999 έως το 2017.

Βασιζόμενοι στο GRI αρχικά εξάγουμε τη χρονική τάση για εταιρείες σε όλες τις ηπείρους, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 4.1. Η πρώτη στήλη αναφέρεται στις ηπείρους, οι επόμενες τέσσερις στις μεγάλες, ΠΕ, MME και τον συνολικό αριθμό εταιρειών, ενώ οι δύο τελευταίες στήλες αναφέρονται στον ενεργειακό τομέα.

⁴ Η βάση δεδομένων της GRI για τη δημοσιοποίηση της βιωσιμότητας διαθέσιμη στο: <https://database.globalreporting.org/>

Πίνακας 4.1: Χρονική τάση για εταιρείες παγκοσμίως

Ήπειροι	Μέγεθος				Τομέας ενέργειας	
	Μεγάλες	ΠΕ	ΜΜΕ	Σύνολο	Ενέργεια	Παροχή ενέργειας
Αφρική	23.80	3.385	1.925	29.11	0.5053	0.507
Ασία	90.79	47.35	12.85	151.0	9.168	3.77
Ευρώπη	90.31	40.54	21,48	152.3	9.139	5.328
Λατινική Αμερική και Καραϊβική	42,94	11,43	8.744	63.11	5.058	2.756
Βόρεια Αμερική	23.14	19.55	4.133	46.83	3.072	2.318
Ωκεανία	7.549	4.534	1.981	14.09	0.953	0.716

Πηγή: Προσωπικοί υπολογισμοί Βασιζόμενοι στη GRI βάση δεδομένων γνωστοποίησης αειφορίας (Sustainability Disclosure Database)

Σε κάθε περίπτωση, δείχνουμε τη μέση μεταβολή στον αριθμό των επιχειρήσεων με πρωτοβουλίες αναφοράς κατά την καθορισμένη χρονική περίοδο. Για παράδειγμα, στην Ευρώπη η μέση μεταβολή των μεγάλων, πολυεθνικών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων με πρωτοβουλίες αναφοράς είναι σχεδόν 90, 40 και 21 επιχειρήσεις ετησίως αντίστοιχα.

Παρομοίως, το Σχήμα 4.2 παρουσιάζει γραφικά την εξέλιξη της ΕΚΕ παγκοσμίως, ενώ το Σχήμα 4.3 επικεντρώνεται στον ενεργειακό τομέα και στις εταιρείες παροχής ενέργειας. Φαίνεται ότι η Ευρώπη και η Ασία κινούνται με παρόμοιο τρόπο στην εξέλιξή τους όσον αφορά τους μεγάλους οργανισμούς, με μέση αύξηση των οργανώσεων ΕΚΕ κατά σχεδόν 91 ετησίως σε αυτή τη χρονική περίοδο. Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχει μια ανοδική τάση στην περίπτωση της Ασίας κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, αλλά μια αρχική άνοδος ακολουθούμενη από μια πτωτική τάση τα τελευταία χρόνια για την Ευρώπη. Μια παρόμοια πτωτική τάση τα τελευταία χρόνια μπορεί να παρατηρηθεί στις περιπτώσεις της Βόρειας Αμερικής και της Ωκεανίας. Η Λατινική Αμερική και Καραϊβική ακολουθούν με μέση αύξηση σχεδόν 43 εταιριών ετησίως και στη συνέχεια η Αφρική και η Βόρεια Αμερική ακολουθούν με περίπου 23-24 μεγάλους οργανισμούς κατά μέσο όρο ετησίως.

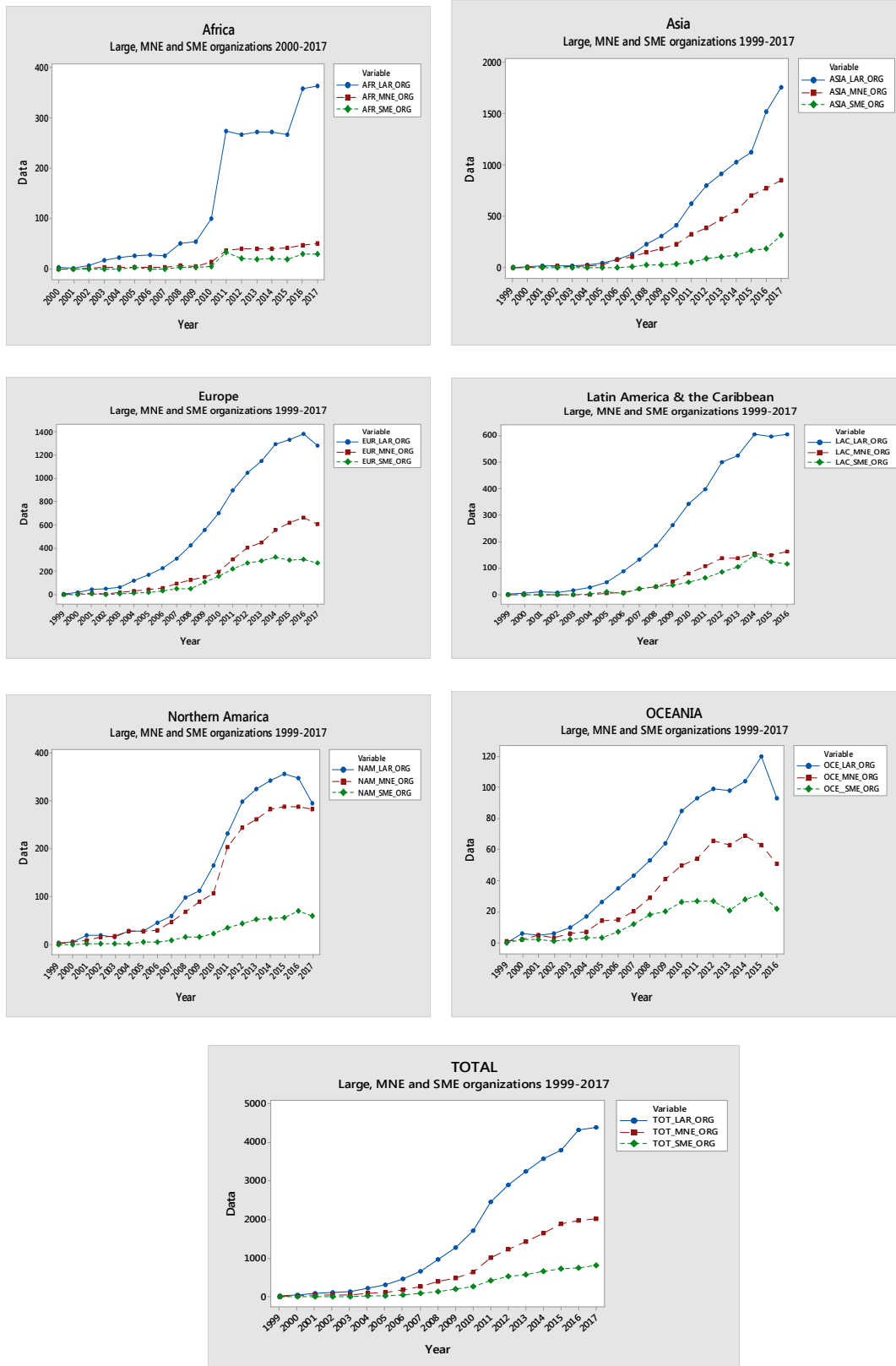
Όπως μπορεί να παρατηρηθεί, τα τελευταία χρόνια η Ευρώπη φαίνεται να έχει περάσει από ένα στάδιο πλήρους ανάπτυξης σε ένα στάδιο ύφεσης. Αυτό ισχύει επίσης για την Ωκεανία και τη Βόρεια Αμερική, αλλά σε πολύ χαμηλότερο βαθμό, με τη Βόρεια Αμερική να παρουσιάζει ένα στάδιο πλήρους ανάπτυξης για πολυεθνικές εταιρείες. Αυτό είναι ένα ενδιαφέρον αποτέλεσμα, καθώς ο βαθμός υλοποίησης του GRI είναι συνάρτηση των πιέσεων τόσο των ενδιαφερόμενων μερών όσο και των κυβερνήσεων (Skouloudis et al., 2017).

Το ίδιο ισχύει ακριβώς και στον ενεργειακό τομέα, με την Ασία και την Ευρώπη πάλι να έχουν μέση αύξηση 9.2, ακολουθούμενες από τη Λατινική Αμερική και Καραϊβική και τη Βόρεια Αμερική με μέση αύξηση 5 και 3 οργανώσεων αντίστοιχα.

Προσπαθώντας να εξηγήσουμε την πτώση της εξέλιξης της ΕΚΕ στην Ευρώπη, εξετάσαμε δύο διαφορετικές χώρες με διαφορετική οικονομική δομή, όπως η Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο. Τα Σχήματα 4.4 και 4.5 παρουσιάζουν την εξέλιξη του αριθμού των οργανώσεων ΕΚΕ με την πάροδο του χρόνου, με την Ελλάδα να δείχνει μια ανοδική τάση και το Ηνωμένο Βασίλειο μια ανοδική τάση μέχρι πρόσφατα, όπου αρχίζει να παρουσιάζει μια πτωτική τάση.

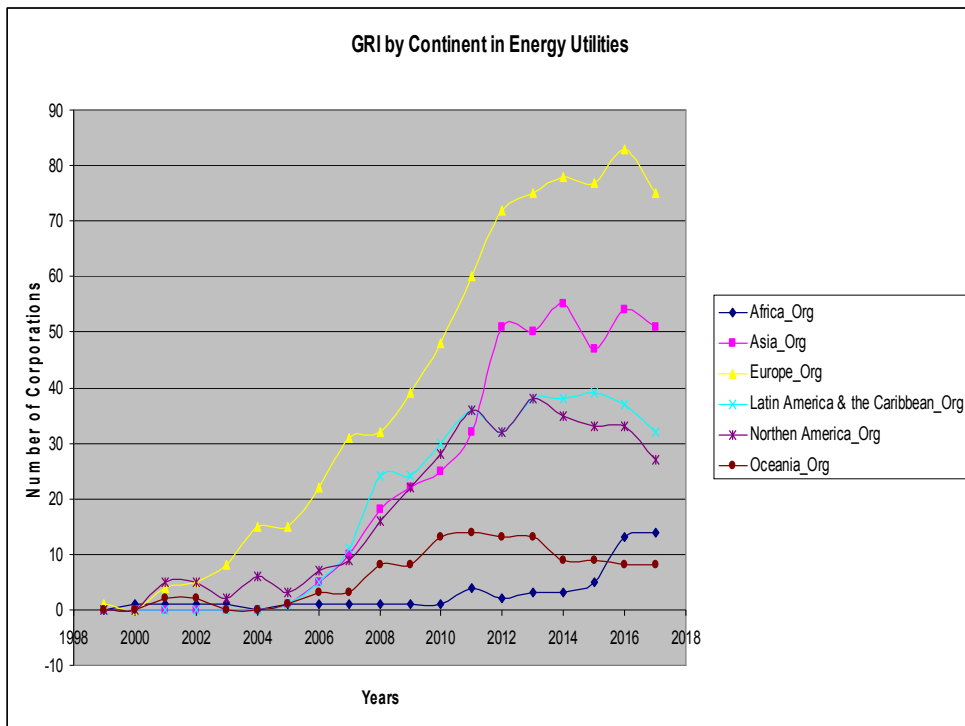
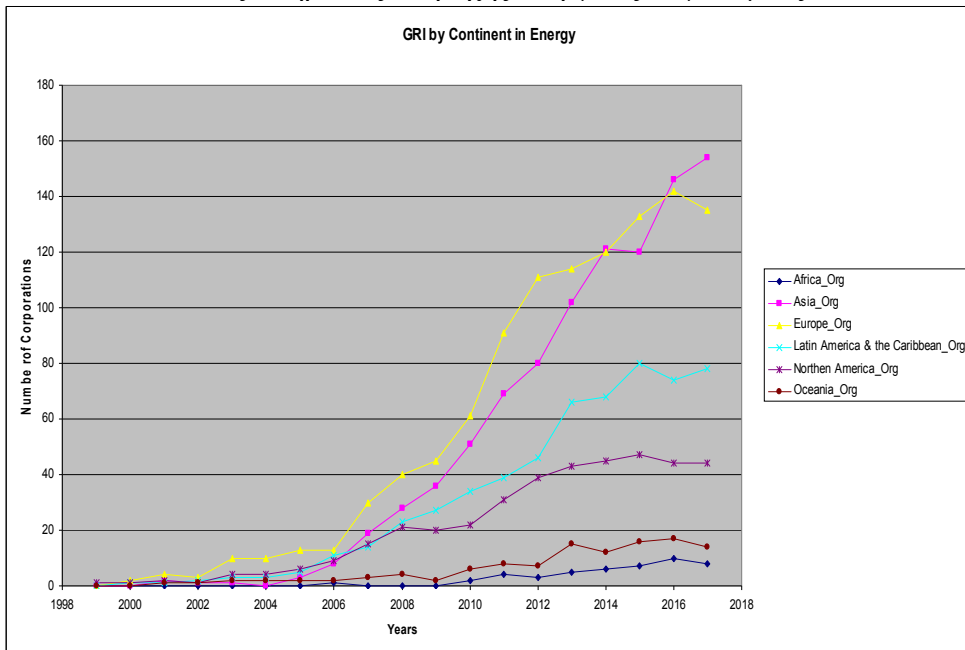
Ομοίως, οι Πίνακες 4.2 και 4.3 παρουσιάζουν τον αριθμό των επιχειρήσεων σε Ελλάδα και Αγγλία με περιβαλλοντικές αναφορές ανά μέγεθος και ανά τομέα αντίστοιχα, ενώ τα σχήματα 4.6-4.8 δίνουν γραφικά την ίδια εικόνα.

Σχήμα 4.2: Εξέλιξη στον αριθμό των μεγάλων, πολυεθνικών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων με παγκόσμιες πρωτοβουλίες αναφοράς

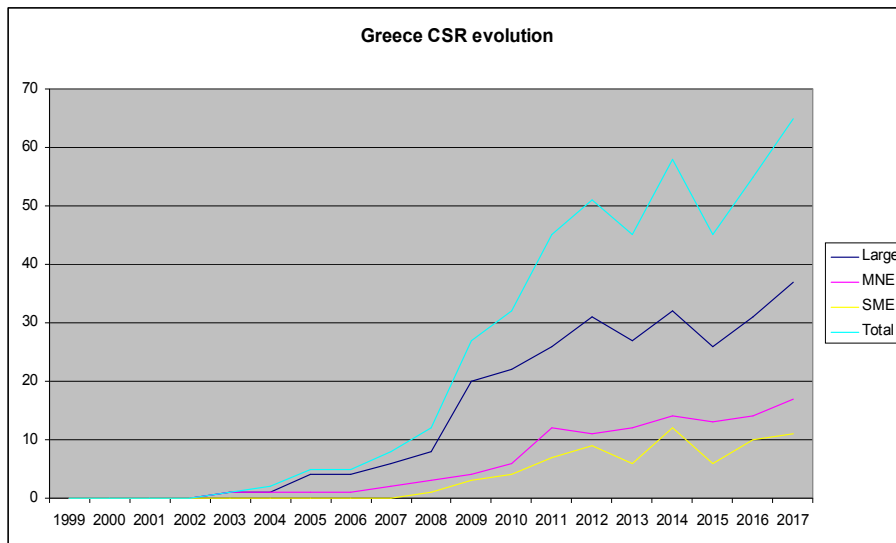

Πηγή: Προσωπικοί υπολογισμοί βασισμένοι στη GRI βάση δεδομένων γνωστοποίησης αιφορίας (Sustainability Disclosure Database)

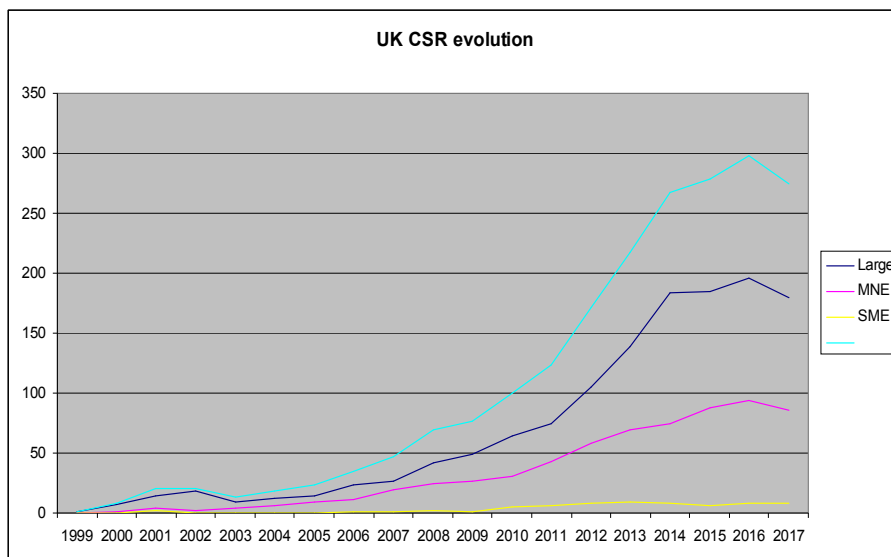
Σχήμα 4.3: Εξέλιξη της ΕΚΕ στην ενέργεια και τις υπηρεσίες παροχής ενέργειας παγκοσμίως

Σχήμα 4.4: Εξέλιξη της ΕΚΕ στην Ελλάδα

Σχήμα 4.5: Εξέλιξη της ΕΚΕ στο Ηνωμένο Βασίλειο

Πίνακας 4.2: Αριθμός επιχειρήσεων σε Ελλάδα και Αγγλία με περιβαλλοντικές αναφορές ανά μέγεθος

Ετη	ΕΛΛΑΔΑ			ΑΓΓΛΙΑ		
	Large	MNE	SME	Large	MNE	SME
1999	0	0	0	1	0	0
2000	0	0	0	7	1	0
2001	0	0	0	14	4	2
2002	0	0	0	18	2	0
2003	1	1	0	9	4	0
2004	1	1	0	12	6	0
2005	4	1	0	14	9	0
2006	4	1	0	23	11	1
2007	6	2	0	27	19	1
2008	8	3	1	42	25	2
2009	20	4	3	49	27	1
2010	22	6	4	64	31	5
2011	26	12	7	74	43	6
2012	31	11	9	105	58	8
2013	27	12	6	139	69	9
2014	32	14	12	184	75	8
2015	26	13	6	185	88	6
2016	31	14	10	196	94	8
2017	37	17	11	180	86	8

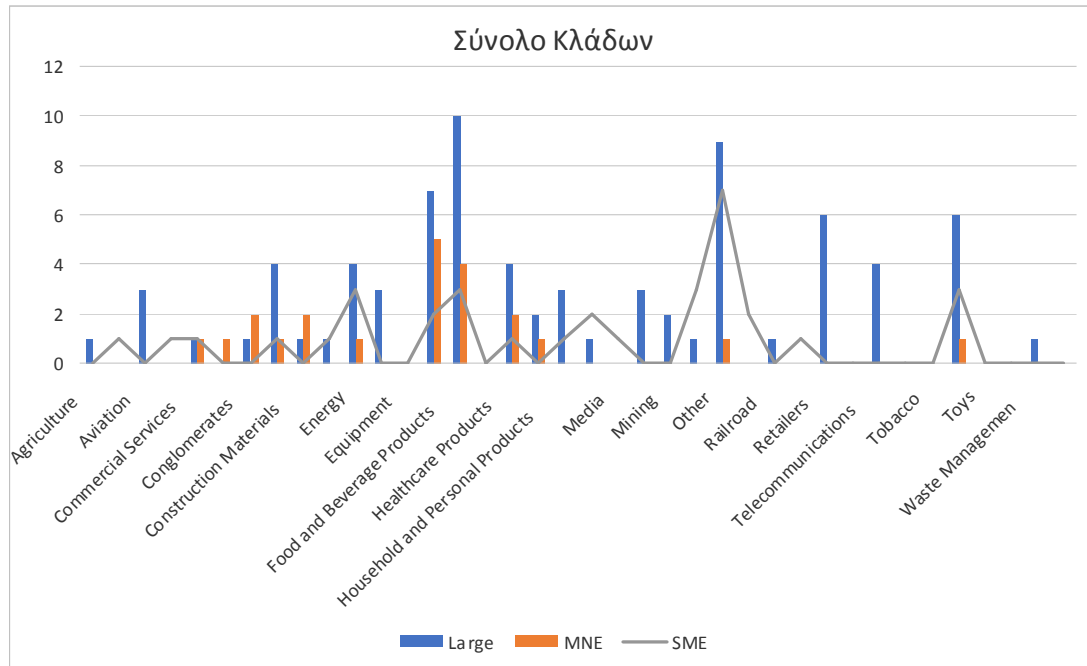
Πηγή: Βασιζόμενοι στη GRI βάση δεδομένων γνωστοποίησης αειφορίας (Sustainability Disclosure Database)

Πίνακας 4.3: Αριθμός επιχειρήσεων σε Ελλάδα και Αγγλία με περιβαλλοντικές αναφορές ανά τομέα δραστηριότητας

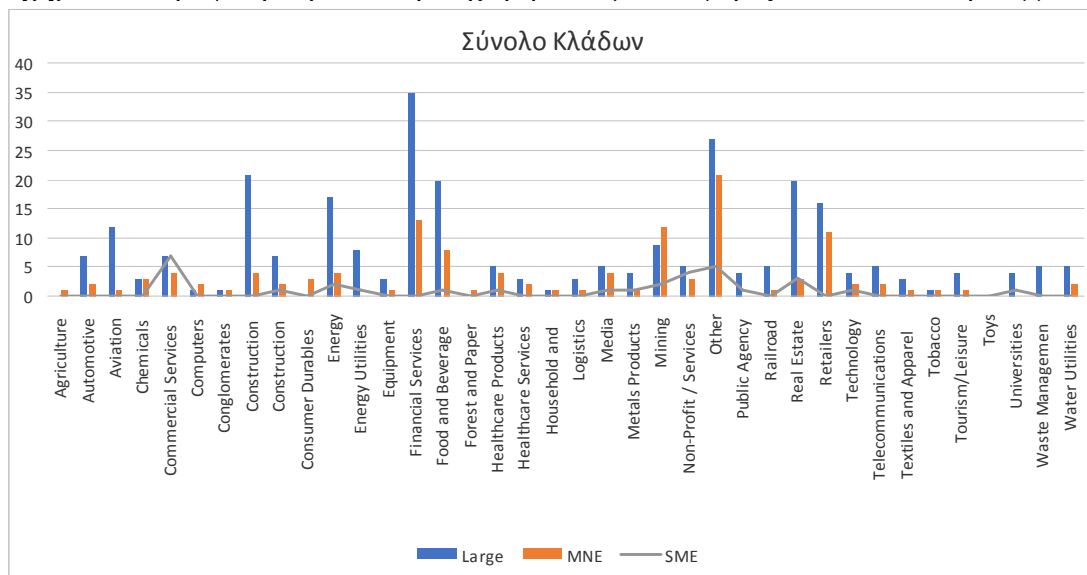
Τομείς	Επιχειρήσεις ΕΛΛΑΔΑ			Επιχειρήσεις ΑΓΓΛΙΑ		
	Large	MNE	SME	Large	MNE	SME
Agriculture	1	0	0	0	1	0
Automotive	0	0	1	7	2	0
Aviation	3	0	0	12	1	0
Chemicals	0	0	1	3	3	0
Commercial Services	1	1	1	7	4	7
Computers	0	1	0	1	2	0
Conglomerates	1	2	0	1	1	0
Construction	4	1	1	21	4	0
Construction Materials	1	2	0	7	2	1
Consumer Durables	1	0	1	0	3	0
Energy	4	1	3	17	4	2
Energy Utilities	3	0	0	8	0	1
Equipment	0	0	0	3	1	0
Financial Services	7	5	2	35	13	0
Food and Beverage Products	10	4	3	20	8	1
Forest and Paper Products	0	0	0	0	1	0
Healthcare Products	4	2	1	5	4	1
Healthcare Services	2	1	0	3	2	0
Household and Personal Products	3	0	1	1	1	0
Logistics	1	0	2	3	1	0
Media	0	0	1	5	4	1
Metals Products	3	0	0	4	1	1
Mining	2	0	0	9	12	2
Non-Profit / Services	1	0	3	5	3	4
Other	9	1	7	27	21	5
Public Agency	0	0	2	4	0	1
Railroad	1	0	0	5	1	0
Real Estate	0	0	1	20	3	3
Retailers	6	0	0	16	11	0
Technology Hardware	0	0	0	4	2	1
Telecommunications	4	0	0	5	2	0
Textiles and Apparel	0	0	0	3	1	0
Tobacco	0	0	0	1	1	0
Tourism/Leisure	6	1	3	4	1	0
Toys	0	0	0	0	0	0
Universities	0	0	0	4	0	1
Waste Managemen	1	0	0	5	0	0
Water Utilities	0	0	0	5	2	0

Πηγή: Βασιζόμενοι στη GRI βάση δεδομένων γνωστοποίησης αειφορίας
(Sustainability Disclosure Database)

Σχήμα 4.6: Γραφική παράσταση επιχειρήσεων με αναφορές ανά κλάδο στην Ελλάδα

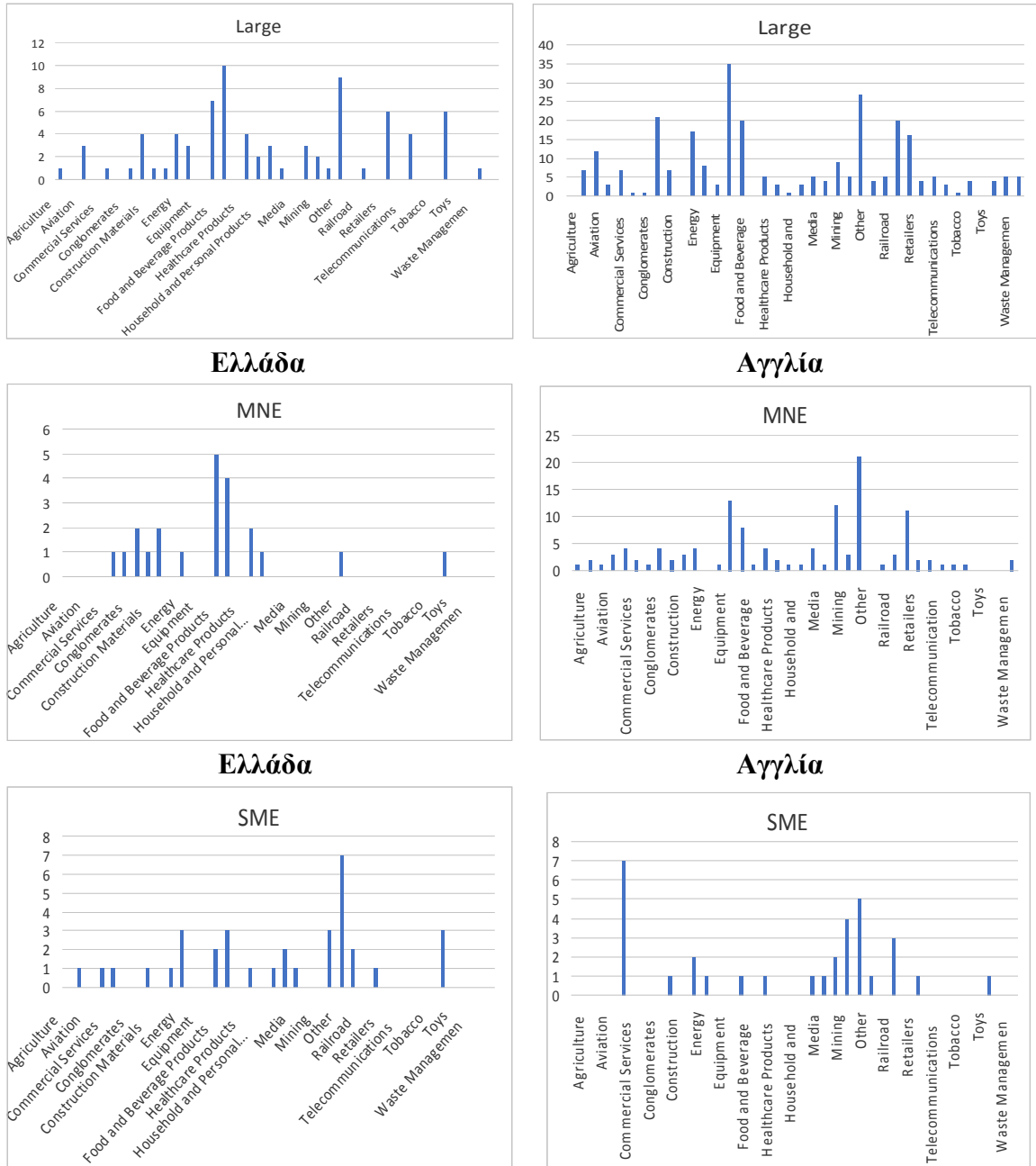

Σχήμα 4.7: Γραφική παράσταση επιχειρήσεων με αναφορές ανά κλάδο στην Αγγλία

Πηγή: Βασιζόμενοι στη GRI βάση δεδομένων γνωστοποίησης αιφορίας (Sustainability Disclosure Database)

Σχήμα 4.8: Γραφική παράσταση επιχειρήσεων με αναφορές ανά μέγεθος
Ελλάδα **Αγγλία**

Πηγή: Βασιζόμενοι στη GRI βάση δεδομένων γνωστοποίησης αιφορίας
 (Sustainability Disclosure Database)

Επιπλέον, έχουμε συμπεριλάβει μια σειρά μεταβλητών που σχετίζονται με πιθανούς παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την κοινωνική συμπεριφορά μιας εταιρείας, όπως η αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος (ΑΕΕ) (ετήσιο %), η ζημία από εκπομπές σωματιδίων (% του ΑΕΕ) ως ζημία λόγω της έκθεσης του πληθυσμού μιας χώρας σε PM_{2.5}, η περιβαλλοντική ρύπανση από όζον και συγκεντρώσεις σε εσωτερικούς χώρους, οι ζημιές από το διοξείδιο του άνθρακα (% του ΑΕΕ) λόγω εκπομπών από καύση ορυκτών καυσίμων, παραγωγή τσιμέντου, εξάντληση ενέργειας (% του ΑΕΕ) ως η αξία των αποθεμάτων ενεργειακών πόρων στα αποθεματικά ζωής, οι εκπαιδευτικές δαπάνες (% του ΑΕΕ) και οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (ετήσια αύξηση %).

Τα οικονομικά, περιβαλλοντικά και ενεργειακά δεδομένα αντλήθηκαν μέσω της βάσης δεδομένων της Παγκόσμιας Τράπεζας (<https://data.worldbank.org/>), που περιέχει χρονοσειρές για το ακαθάριστο εθνικό εισόδημα (ΑΕΕ) (μετράται σε 2010 US\$), την αύξηση του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος (GNIG) (ετήσιο %), την αύξηση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών (EXPORTGR) (ετήσια αύξηση %), τις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (EXPORTS) (μετράται σε 2010 US\$), μεταξύ των ετών 1999 και 2017 (World Bank, 2020a-f). Τα δεδομένα για τη ρύπανση περιλαμβάνουν εκπομπές CO₂ (μετρούνται σε kt) και ένταση CO₂ (σε kg ανά kg χρήσης ενέργειας ισοδύναμης του πετρελαίου) για την ίδια περίοδο.

Λαμβάνοντας υπόψη τους συντελεστές συσχέτισης μιας τέτοιας ανάλυσης και κοιτάζοντας τον Πίνακα 3.2, είναι ενδιαφέρον να δούμε την αρνητική σχέση μεταξύ της ανάπτυξης ΕΚΕ και ΑΕΕ σε όλες τις περιπτώσεις (Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο, Παγκόσμια). Αρνητική συσχέτιση παρατηρείται επίσης με τις εξαγωγές, την εξάντληση της ενέργειας και τις ζημιές από PM_{2.5}, ενώ υπάρχει θετική συσχέτιση με τη ζημία από CO₂ και την εκπαίδευση. Αυτές οι σχέσεις προφανώς εγείρουν το

ζήτημα της οικονομικής ανάπτυξης, της εξάντλησης της ενέργειας και του ανοίγματος του εμπορίου στην ΕΚΕ, καθώς και το αποτέλεσμα των ζημιών που οφείλονται στην ατμοσφαιρική ρύπανση που μπορεί να είναι τοπική ή παγκόσμια με αντικρουόμενα αποτελέσματα. Είναι επίσης ενδιαφέρον να δούμε τα μεγέθη της ένωσης στις δύο χώρες και παγκοσμίως.

Πίνακας 4.2: Συντελεστές συσχέτισης της ΕΚΕ με ορισμένες πιθανές μεταβλητές

	Ελλάδα	Ηνωμένο Βασίλειο	Παγκόσμια
Αύξηση ΑΕΕ	-0,582 (0,009)	-0,105 (0,668)	-0,142 (0,561)
Ζημία από εκπομπές σωματιδίων	-0,600 (0,007)	-0,105 (0,668)	-0,063 (0,798)
Εξάντληση ενέργειας	-0,012 (0,960)	-0,581 (0,009)	0,115 {0,640}
Ζημία από διοξείδιο του άνθρακα	0,241 (0,321)	0,336 (0,160)	0,896 (0,000)
Εκπαιδευτικές δαπάνες	0,632 (0,004)	0,863 (0,000)	-0,518 (0,023)
Εξαγωγές	-0,261 (0,281)	-0,095 (0,698)	-0,179 (0,462)

Πηγή: Προσωπικοί υπολογισμοί

Ας θυμηθούμε ότι οι αναφορές ΕΚΕ υπολογίζονται σύμφωνα με τη βάση δεδομένων γνωστοποίησης βιωσιμότητας της Global Reporting Initiative (GRI)⁵. Βάσει του GRI, οι οργανισμοί ταξινομούνται ως μεγάλοι (μικροί, MME) εάν έχουν περισσότερους (λιγότερους) από 250 υπαλλήλους και υψηλότερο (χαμηλότερο) κύκλο εργασιών από 50 εκατομμύρια ευρώ ή υψηλότερο (χαμηλότερο) συνολικό ισολογισμό από 43 εκατομμύρια ευρώ, ενώ είναι *MNE* εάν είναι μεγάλοι και πολυεθνικοί.

⁵ Προσβάσιμο στη διεύθυνση: <https://database.globalreporting.org/>

Οι κυβερνήσεις μπορεί να είναι σημαντικά ενδιαφερόμενα μέρη στο να πιέσουν για την εφαρμογή του GRI, με τους νομοθέτες να προωθούν την αναφορά κοινωνικών στοιχείων σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Από την άλλη πλευρά, οι επιχειρήσεις της Βόρειας Αμερικής υστερούν στην υιοθέτηση GRI κυρίως λόγω της αδυναμίας παροχής αξίας σε διάφορους ενδιαφερόμενους (Marimon et al., 2012), ενώ οι επενδυτές δεν έχουν πειστεί ότι η αναφορά κοινωνικών στοιχείων δικαιολογεί υψηλότερη τιμολόγηση χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις δεν θεωρούν ότι η κοινωνική απόδοση μπορεί να οδηγήσει σε υψηλότερες αποδόσεις. Αντίθετα, η Ασία (υπό την ηγεσία της Κίνας) βρίσκεται σε ένα στάδιο εξάπλωσης που χαρακτηρίζεται από μια ισχυρή πορεία επέκτασης, ενώ η Λατινική Αμερική, η Καραϊβική και η Αφρική φαίνεται να έχουν φτάσει στο στάδιο πλήρους ανάπτυξης.

4.7 Μελέτη οπτικής ανάλυσης

Η μελέτη οπτικής ανάλυσης ξεκινά με τη δυναμική των αναφορών ΕΚΕ. Ενδιαφερόμαστε τόσο για τις αλλαγές του απόλυτου αριθμού αναφορών ΕΚΕ με την πάροδο του χρόνου όσο και για τις αλλαγές κατάταξής τους, ανά ήπειρο. Η πιο δημοφιλής μέθοδος για την απεικόνιση δεδομένων χρονοσειρών είναι η χρήση γραφημάτων γραμμών και των παραλλαγών τους. Διάφορες τεχνικές, όπως γραφήματα Horizon (Heer et al., 2009), τα Sparkclouds (Lee et al., 2010), τα bump charts (Shixia et al., 2012) και τα γραφήματα Braided (Javed et al., 2010), έχουν προταθεί για να απεικονίσουν τάσεις, μεγέθη, αλλαγές στην κατάταξη και τα ειδικά χαρακτηριστικά των παρατηρούμενων δεδομένων. Οι Keim κ.ά. (2006) επέκτειναν τα παραδοσιακά γραφήματα γραμμών χρησιμοποιώντας την τεχνική απεικόνισης του Growth Matrix. Η προσέγγιση Growth Matrix εφαρμόστηκε για την ανάλυση

κεφαλαίου και παρείχε τη δυνατότητα εντοπισμού των ισχυρών και ασθενών περιόδων κεφαλαίου σε σύγκριση με τα χαρακτηριστικά της παγκόσμιας αγοράς.

Τα bump charts έχουν σχεδιαστεί για να διερευνούν αλλαγές στην κατάταξη με την πάροδο του χρόνου. Τα bump charts επικεντρώνονται στη σύγκριση της θέσης ή της απόδοσης των αναφορών ΕΚΕ πολλών ηπείρων, σε μεταξύ τους σύγκριση και όχι με τον πραγματικό αριθμό αναφορών. Τα bump charts δείχνουν τόσο το μέγεθος όσο και την κατάταξη των αναφορών ΕΚΕ.

Όπως είδαμε προηγουμένως, παρατηρούμε μια αισθητή αυξανόμενη τάση στις αναφορές ΕΚΕ κατά την περίοδο 1999-2017. Έτσι συσχετίζουμε την τάση στις αναφορές ΕΚΕ με το πλαίσιο οικονομικής ανάπτυξης που παρατηρήθηκε την ίδια περίοδο. Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε τη συνδιακύμανση των αναφορών ΕΚΕ με τις εκπομπές CO₂, για να συνδέσουμε τη σταθερή αύξηση των αναφορών ΕΚΕ με τους στόχους περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Εξετάζουμε επίσης τα χαρακτηριστικά συσχέτισης μεταξύ των αναφορών ΕΚΕ και της οικονομικής ευημερίας - περιβαλλοντικής βιωσιμότητας με 1) κυρτά κύτη και 2) με μήτρες διαγραμμάτων διασποράς ενισχυμένες με οπτικά στοιχεία που επιτρέπουν στον αναγνώστη την κατανόηση των δεσμών μεταξύ των αναφορών ΕΚΕ και της οικονομικής ανάπτυξης και μεταξύ των αναφορών ΕΚΕ και της ρύπανσης από CO₂. Το Κυρτό Κύτος είναι ένα κομμάτι της Υπολογιστικής Γεωμετρίας. Πρόκειται για ένα τυπικό διάγραμμα διασποράς xy με περιοχή οριοθέτησης γύρω από τις απαραίτητες τιμές X και Y που απεικονίζουν όλες τις γραμμές του περιβλήματος.

Τα συστήματα οπτικού σχεδιασμού που χρησιμοποιούνται εδώ είναι το διαδικτυακό εργαλείο απεικόνισης RawGraphs (Mauri et al., 2017), το εργαλείο απεικόνισης δεδομένων Tableau Desktop (v. 2019.1) και ορισμένα πακέτα για απεικόνιση στατιστικών στοιχείων στη γλώσσα R (R Development Core Team,

2011). Όλες οι απεικονίσεις είναι στατικές, αν και οι Halkos και Tsilika (2015; 2017; 2019) έχουν επίσης χρησιμοποιήσει διαδραστικές τεχνικές για τον έλεγχο διαφόρων παραμέτρων στις απεικονίσεις και τη βελτίωση της χρηστικότητάς τους και της εκφραστικότητάς τους.

4.7.1 *Συσχέτιση αριθμού αναφορών και οικονομικών μεταβλητών ανά ήπειρο*

Προκειμένου να επισημανθεί η σχέση μεταξύ των παρατηρούμενων τιμών της μεταβλητής X που εκφράζει τον αριθμό των αναφορών (στο σύνολο, μεγάλων οργανισμών, πολυεθνικών, MME) και στην οικονομική μεταλητή Y , αναπαριστούμε γραφικά τη X έναντι της Y , όπως βλέπουμε στα Σχήματα 3.6 και 3.7), αναζητώντας για κάθε μία από τις έξι ηπείρους στοιχεία σχετικά με τη μορφή της συνάρτησης g που συνδέει τις μεταβλητές.

Με τον υπολογισμό των κατάλληλων μέτρων συσχέτισης, θα μπορούσε να καθοριστεί η φύση της λειτουργικής σχέσης

$$Y = g(X)$$

(μεταξύ των επιλογών γραμμικής, μη γραμμικής, μονοτονικής, μη μονοτονικής). Το Σχήμα 3.6 υποδηλώνει ότι ο αριθμός των αναφορών (συνολικός αριθμός αναφορών, αναφορές από μεγάλους οργανισμούς, αναφορές από πολυεθνικές, αναφορές από MME, αντιστοιχούν στα REPORTS, Large_Report, MNE_Report, SME_Report στις μήτρες συσχέτισης) και η αύξηση του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος (μεταβλητή GNIG) (ετήσιο %) συσχετίζονται θετικά μόνο στην Ασία.

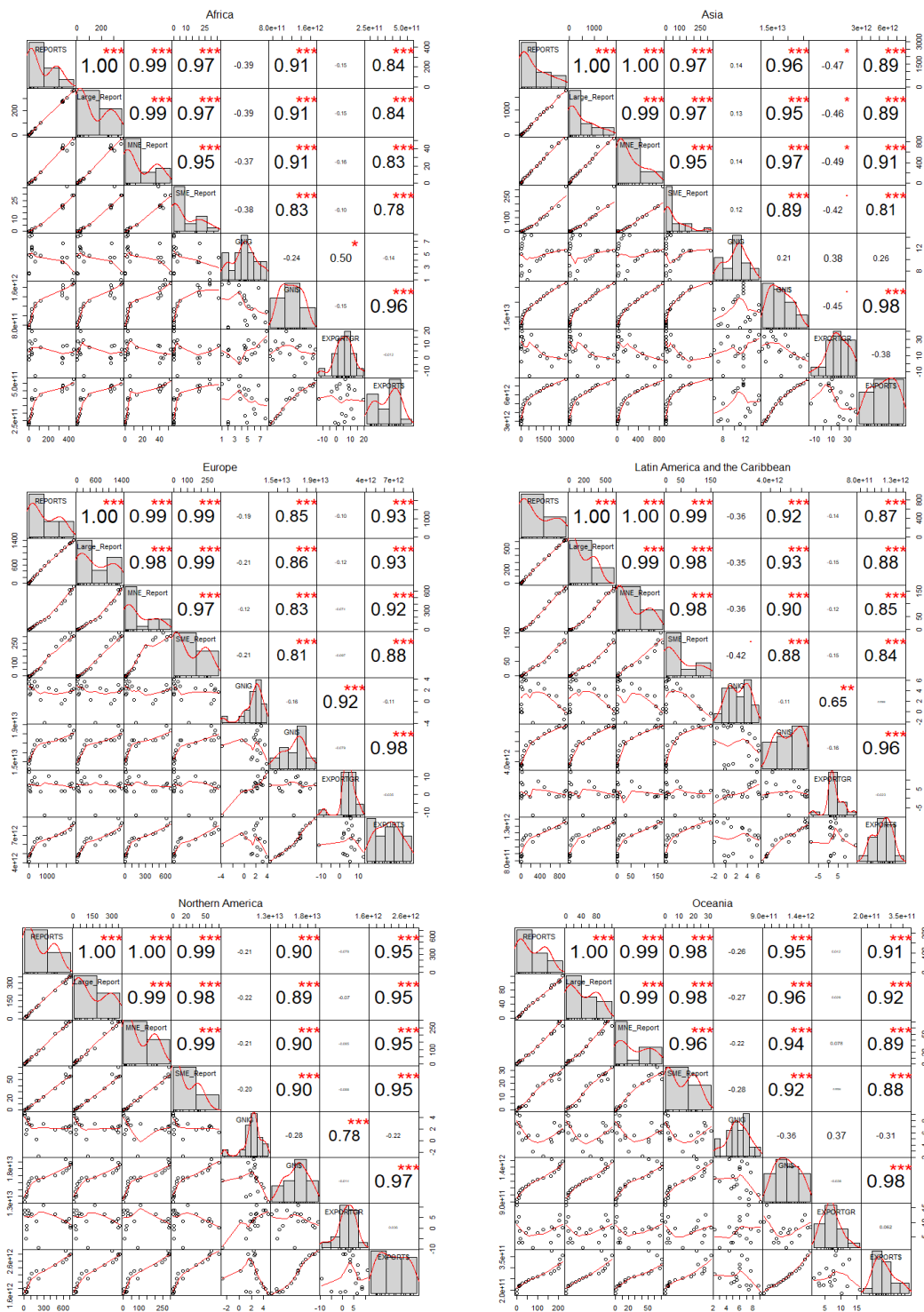
Σε όλες τις άλλες ηπείρους (Αφρική, Λατινική Αμερική και Καραϊβική, Ευρώπη, Βόρεια Αμερική και Ωκεανία) παρατηρείται αντίστροφη σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι σε όλες τις περιπτώσεις, όσο υψηλότερη είναι η απόδοση των αναφορών ΕΚΕ, τόσο πιο έντονο είναι το

ακαθάριστο εθνικό εισόδημα (μεταβλητή GNI\$) και οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (μεταβλητή EXPORT\$) – με ενισχυτική επίδραση. Η Ωκεανία είναι η μόνη ήπειρος όπου οι αναφορές και η αύξηση των εξαγωγών (μεταβλητή EXPORTGR) συσχετίζονται θετικά. Μεταξύ των υπόλοιπων ηπείρων με αρνητική συσχέτιση μεταξύ αναφορών και αύξησης εξαγωγών, η ισχυρότερη αρνητική συσχέτιση βρίσκεται στην Ασία.

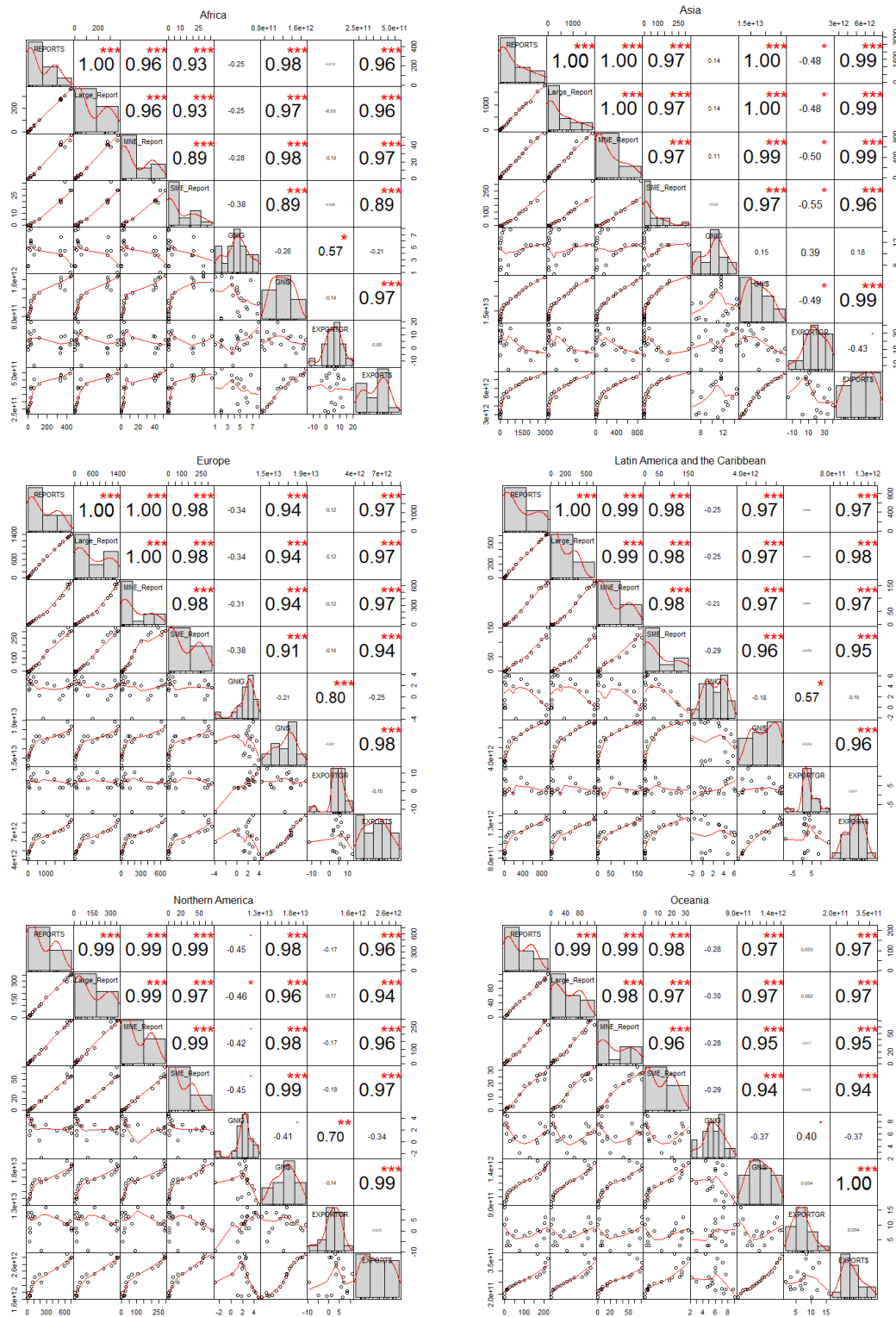
Αυτά τα πρώτα ευρήματα προκάλεσαν το ενδιαφέρον μας για την εκτίμηση της δομής εξάρτησης μεταξύ του αριθμού των αναφορών (στις μήτρες συσχέτισης, ο συνολικός αριθμός αναφορών, οι αναφορές από μεγάλους οργανισμούς, οι αναφορές από πολυεθνικές, οι αναφορές από MME αντιστοιχούν στις μεταβλητές REPORTS, Large_Report, MNE_Report, SME_Report αντίστοιχα) και των μεταβλητών ανάπτυξης (στις μήτρες συσχέτισης, η αύξηση του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος (ετήσιο %), το ακαθάριστο εθνικό εισόδημα, η αύξηση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών (ετήσια % αύξηση), οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών αντιστοιχούν στις μεταβλητές GNIG, GNI\$, EXPORTGR, EXPORT\$ αντίστοιχα). Για την ανάλυση επιλέγονται τρία διαφορετικά μέτρα συσχέτισης, τα οποία είναι ο συντελεστής συσχέτισης Pearson, ο συντελεστής συσχέτισης Spearman και ο συντελεστής συσχέτισης Hoeffding. Ένας από αυτούς είναι παραμετρικός, ο συντελεστής συσχέτισης Pearson, ο οποίος επιλέγεται λόγω της γνωστής απόδοσής του στην κανονική περίπτωση, και οι άλλοι δύο είναι μη παραμετρικοί.

Εξετάστε τις μήτρες διαγραμμάτων διασποράς στα Σχήματα 2 και 3 όπου εξετάζονται οι γραμμικές και μη γραμμικές σχέσεις.⁶

⁶ Τα αποτελέσματα με μετρήσεις απόδοσης και γραφήματα συσχέτισης αποκτήθηκαν χρησιμοποιώντας το πακέτο R “PerformanceAnalytics” (Peterson and Carl, 2020). Να σημειωθεί εδώ η βοήθεια της Επικ. Καθηγήτριας Κ. Τσιλίκα στη μελέτη των οπτικών αναλύσεων.

Σχήμα 4.6: Αναφορές ΕΚΕ και κοινωνικοοικονομικές μεταβλητές
 Εντοπισμός αλληλεξαρτήσεων βασισμένοι στο συντελεστή συσχέτισης Pearson

Σχήμα 4.7: Αναφορές ΕΚΕ και κοινωνικοοικονομικές μεταβλητές
 Εντοπισμός αλληλεξαρτήσεων βασιζόμενοι στο συντελεστή συσχέτισης Spearman

Ο συντελεστής συσχέτισης ρ του Spearman μετρά τη μονοτονική σχέση των μεταβλητών και όχι τη γραμμική συσχέτιση όπως στην περίπτωση του Pearson. Έτσι, ο συντελεστής συσχέτισης ρ του Spearman είναι πιο αξιόπιστος με μη γραμμικά δεδομένα σε σύγκριση με τον συντελεστή συσχέτισης r του Pearson. Η συσχέτιση Spearman είναι επίσης λιγότερο ευαίσθητη από τη συσχέτιση Pearson σε πολύ ακραίες τιμές των δεδομένων. Εάν ο συντελεστής συσχετισμού Spearman μιας μεταβλητής είναι κοντά στο 0, αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει μονοτονική σχέση μεταξύ των μεταβλητών (Clark, 2013).

Συγκρίνοντας το συντελεστή συσχέτισης r του Pearson με τον ρ του Spearman για τον αριθμό των αναφορών και τις μεταβλητές ανάπτυξης (σχ. 2 και 3 αντίστοιχα), παρατηρούμε κυρίως μη γραμμικές σχέσεις και συγκεκριμένα μονοτονικές σχέσεις. Ορισμένες εξαιρέσεις αναφέρονται παρακάτω, καθώς ο συντελεστής r του Pearson έχει μεγαλύτερη τιμή από τον συντελεστή ρ του Spearman:

- στην Αφρική, υπάρχει μια μέτρια γραμμική σχέση μεταξύ του συνολικού αριθμού των αναφορών (μεταβλητή REPORTS στη μήτρα διαγραμμάτων διασποράς) και της αύξησης του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος (μεταβλητή GNIG στη μήτρα διαγραμμάτων διασποράς) (τιμές του συντελεστή r του Pearson μεταξύ -0,39 και -0,37).

- Στη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική, υπάρχει μια μέτρια γραμμική σχέση μεταξύ του συνολικού αριθμού αναφορών (μεταβλητή REPORTS στη μήτρα διαγραμμάτων διασποράς) και της αύξησης του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος (μεταβλητή GNIG στη μήτρα διαγραμμάτων διασποράς) (τιμές του συντελεστή ρ του Pearson μεταξύ -0,42 και -0,35).

Η συσχέτιση D του Hoeffding είναι ένα μέτρο γραμμικής, μονοτονικής και μη μονοτονικής σχέσης (Hoeffding, 1948). Ο συντελεστής D του Hoeffding βρίσκεται στο διάστημα $[-.5,1]$ εάν δεν υπάρχουν ίδιες κατατάξεις, με τις μεγαλύτερες τιμές να δείχνουν μια ισχυρότερη σχέση μεταξύ των μεταβλητών (Clark, 2013). Σε αντίθεση με τις συσχετίσεις των Spearman, Kendall και Pearson, ο συντελεστής D του Hoeffding μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εξεύρεση ποικίλων δομών εξάρτησης πέρα από τη μονοτονική συσχέτιση. Εάν μια μεταβλητή έχει πολύ χαμηλή κατάταξη στο Spearman (συντελεστής κοντά στο 0) και μια πολύ υψηλή κατάταξη στο Hoeffding, αυτό υποδεικνύει μια μη μονοτονική σχέση. Εάν μια μεταβλητή έχει πολύ χαμηλή κατάταξη στο Pearson (συντελεστής κοντά στο 0) και μια πολύ υψηλή κατάταξη στο Hoeffding, αυτό υποδεικνύει μια μη γραμμική σχέση.

Προκειμένου να αναδειχθούν κρυμμένες μη μονοτονικές σχέσεις στο σύνολο των δεδομένων μας, υπολογίζουμε τον συντελεστή D του Hoeffding για μεταβλητές με πολύ χαμηλή κατάταξη στο Spearman (συντελεστής κοντά στο 0) και πολύ χαμηλή κατάταξη στο Pearson (συντελεστής κοντά στο 0). Οι συντελεστές συσχέτισης D του Hoeffding εκτιμώνται με τη συνάρτηση `wdm` από το πακέτο R "`wdm`"⁷ (Nagler, 2019).

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις D του Hoeffding, παρατηρούνται μη μονοτονικές σχέσεις στην Αφρική μεταξύ των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών (μεταβλητή EXPORTGR στη μήτρα διαγραμμάτων διασποράς) και των αναφορών των MME (Hoeffding's D: 1,72, Pearson's r: -0,10, Spearman's ρ: -0,087), στη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική μεταξύ της ανάπτυξης αγαθών και υπηρεσιών (μεταβλητή EXPORTGR) και των αναφορών των MME (Hoeffding's D: 0,30, Pearson's r: -0,15, Spearman's ρ: -0,059), στη Βόρεια Αμερική μεταξύ της ανάπτυξης αγαθών και

⁷ Οι εκτιμήσεις D του Hoeffding, τα αποτελέσματα και οι κώδικες της R διατίθενται στο Halkos et al. (2021).

υπηρεσιών (μεταβλητή EXPORTGR) και των αναφορών των μεγάλων οργανισμών (Hoeffding's D: 0,45, Pearson's r: -0,07, Spearman's ρ: -0,17). Τέλος, στην Ωκεανία μεταξύ της αύξησης αγαθών και υπηρεσιών (μεταβλητή EXPORTGR) και των αναφορών των MME (Hoeffding's D: 0,33, Spearman's ρ: 0,025, Pearson's r: 0,002).

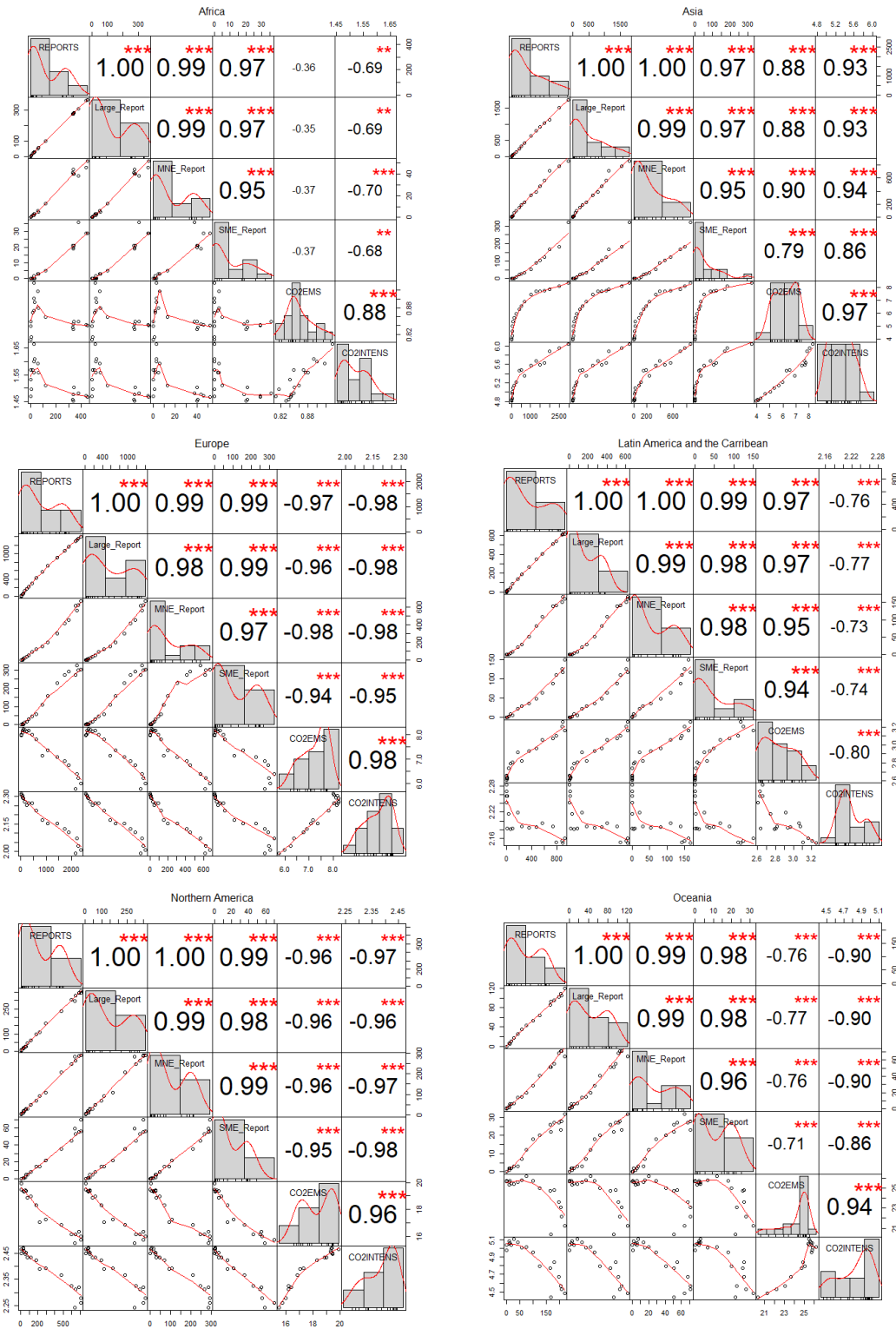
4.7.2 Συσχέτιση αριθμού αναφορών και ρύπανσης από CO₂ ανά ήπειρο

Ακολουθεί η ίδια ανάλυση δεδομένων με τις τιμές X (μεταβλητή που εκφράζει τον αριθμό των αναφορών: σύνολο, μεγάλων οργανισμών, πολυεθνικών, MME) και Y (μεταβλητή ρύπανσης CO₂), με δεδομένα από τη βάση δεδομένων της Παγκόσμιας Τράπεζας, όπως περιγράφεται παραπάνω.⁸

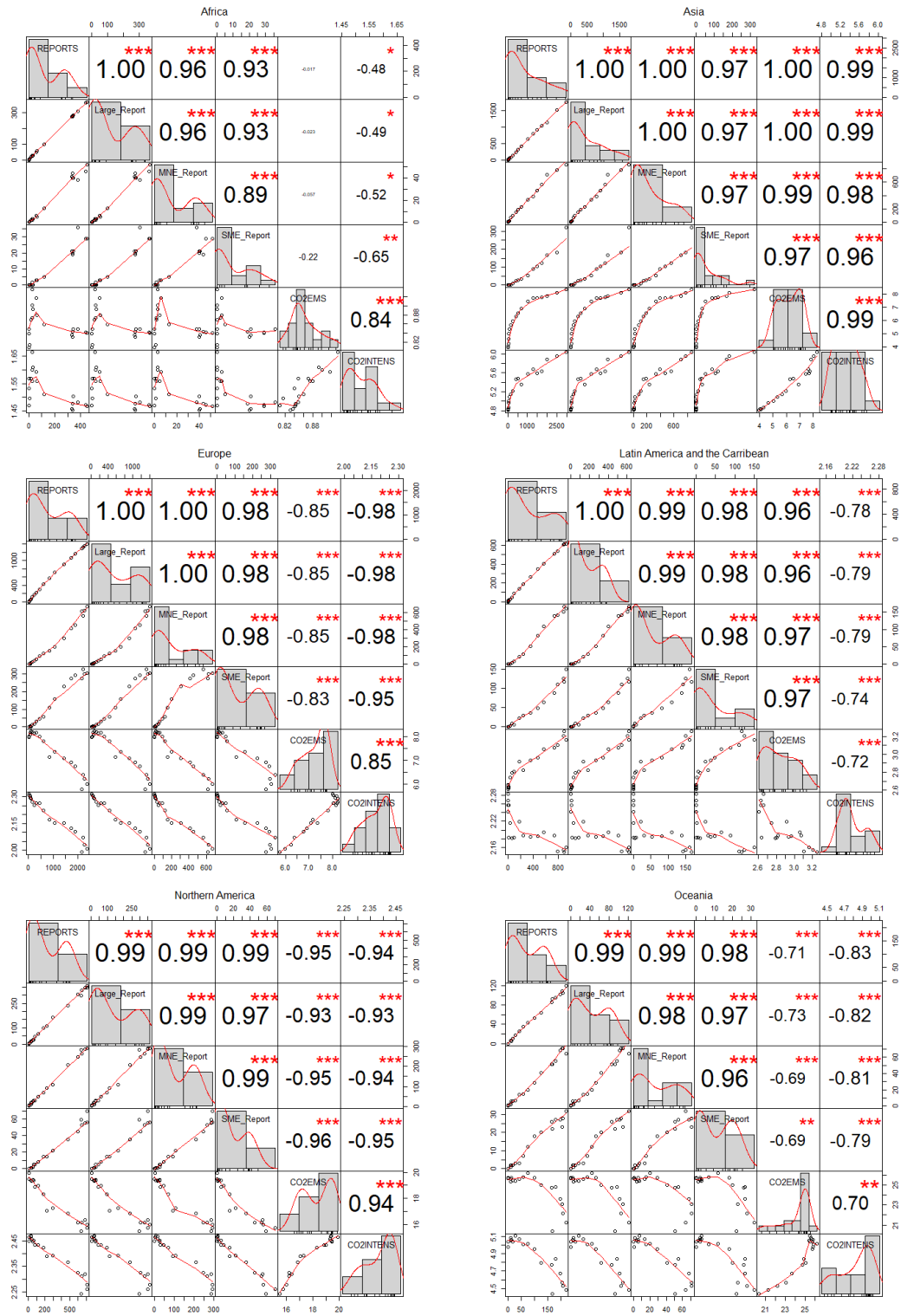
Στην Αφρική, την Ευρώπη, τη Βόρεια Αμερική, την Ωκεανία, ο αριθμός των αναφορών με εκπομπές CO₂ (μετρούμενες σε kt) (μεταβλητή CO2EMS στη μήτρα συσχέτισης) και η ένταση CO₂ (σε kg ανά kg χρήσης ενέργειας ισοδύναμης του πετρελαίου) (μεταβλητή CO2INTENS στη μήτρα συσχέτισης) συσχετίζονται αρνητικά, ενώ η Ασία και η Λατινική Αμερική και η Καραϊβική δεν ακολουθούν αυτήν την τάση.

Με την εκτίμηση και τη σύγκριση των τιμών των συντελεστών του Pearson και του Spearman κατά περίπτωση (στα Σχήματα 3.8 και 3.9 αντίστοιχα), παρατηρούνται γραμμικές μονοτονικές σχέσεις μεταξύ του συνολικού αριθμού αναφορών (μεταβλητή REPORTS στη μήτρα διαγραμμάτων διασποράς) και της ρύπανσης από CO₂ (και στις δύο μεταβλητές που μελετήθηκαν, μεταβλητές CO2EMS και CO2INTENS) σε όλες τις ηπείρους, εκτός από την Ασία, όπου ο συντελεστής Spearman είναι μεγαλύτερος από τον Pearson σε όλες τις περιπτώσεις.

⁸ Εδώ σε συνεργασία με την Επικ. Καθηγήτρια κα Κ. Τσιλικά γίνεται χρήση των πακέτων R "Hmisc" (Harrell, 2020) και "PerformanceAnalytics" (Peterson and Carl, 2020).

Σχήμα 4.8: Αναφορές ΕΚΕ και μεταβλητή ρύπανσης CO₂ για το διάστημα 1999-2017
 Εντοπισμός αλληλεξαρτήσεων βασίζόμενοι στο συντελεστή συσχέτισης Pearson

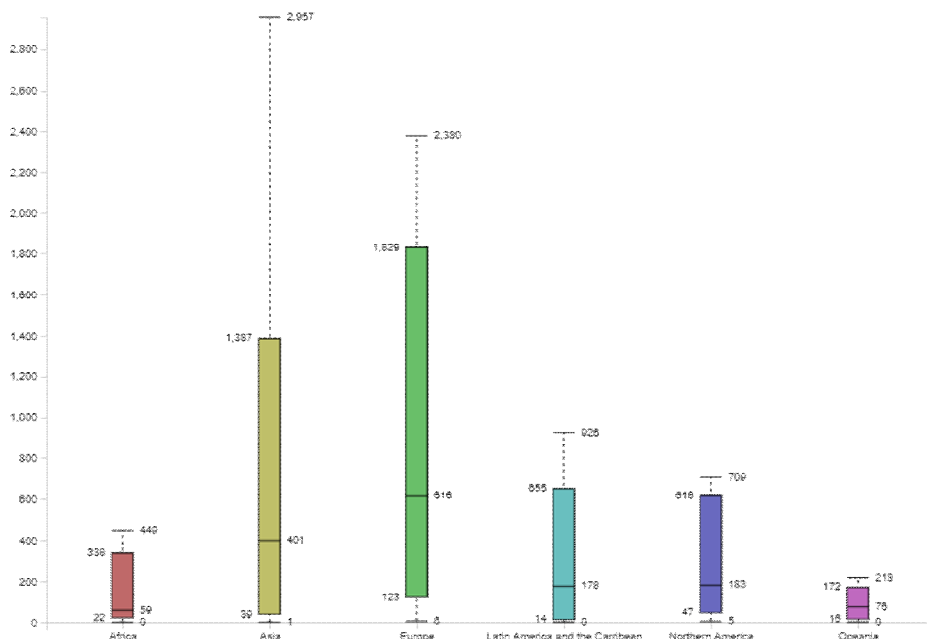

Σχήμα 4.9: Αναφορές ΕΚΕ και μεταβλητή ρύπανσης CO₂ για το διάστημα 1999-2017
 Εντοπισμός αλληλεξαρτήσεων βασισμένοι στο συντελεστή συσχέτισης Spearman

Οι μόνες μη μονοτονικές σχέσεις που παρατηρούνται εδώ είναι στην Αφρική, μεταξύ των εκπομπών CO₂ και των αναφορών των MME, με τον συντελεστή D του Hoeffding να ισούται με 0,96 και τον συντελεστή r του Pearson και τον συντελεστή ρ του Spearman να είναι κοντά στο 0 (-0,37 και -0,22 αντίστοιχα). Επίσης, στην Αφρική, για την ένταση CO₂ και τις αναφορές των MME, ο συντελεστής D του Hoeffding είναι σημαντικά υψηλότερος (1,16) από τον συντελεστή r του Pearson (-0,68) και τον συντελεστή ρ του Spearman (-0,65), υποδεικνύοντας μια μη μονοτονική σχέση.

4.7.3 Συγκριτικά αποτελέσματα για τις αναφορές EKE μεταξύ των ηπείρων

Η απεικόνιση των δεδομένων είναι ένας τρόπος για εύκολη ανάγνωση και κατανόηση δεδομένων, ειδικά σε πολύπλοκες αναλύσεις δεδομένων. Το Σχήμα 3.9 μας δίνει μια ιδέα για τα μεγέθη των αναφορών EKE ανά ήπειρο. Το μεγαλύτερο εύρος αναφορών παρατηρείται στην Ασία. Το μικρότερο εύρος παρατηρείται στην Ωκεανία. Η κατανομή του αριθμού των αναφορών είναι ασύμμετρη σε όλες τις ηπείρους. Παρόλο που η Ευρώπη είναι 1η στον αθροιστικό αριθμό των αναφορών EKE, από το 2015 η Ασία είναι ο ηγέτης και παρουσιάζει τις περισσότερες αναφορές ετησίως παγκοσμίως. Αυτό το δείξαμε και με την ανάλυση τάσης που προηγήθηκε.

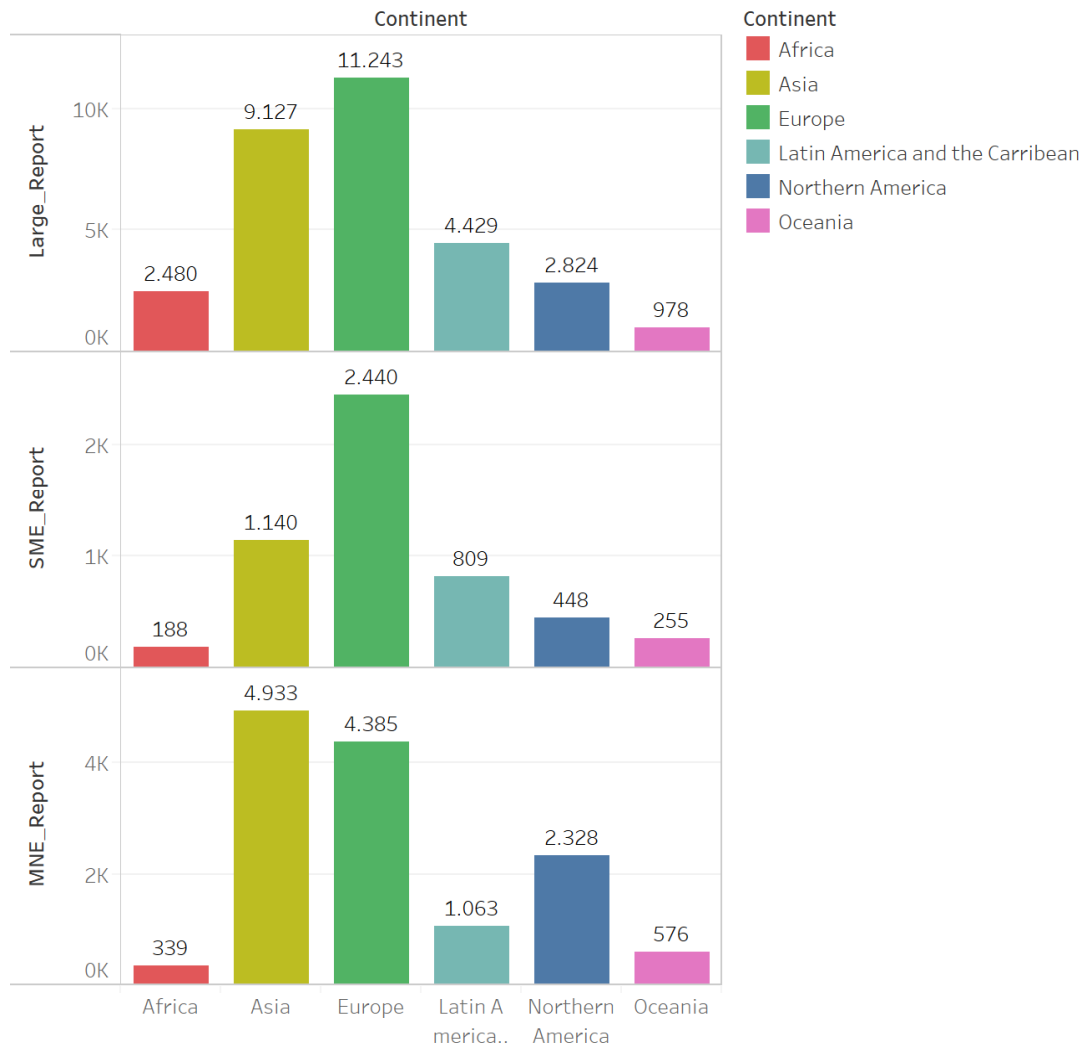

Σχήμα 4.9: Συνολικός αριθμός αναφορών για την περίοδο 1999-2017 ανά ήπειρο

Βάσει του αριθμού των αναφορών των μεγάλων οργανισμών, η Ευρώπη κατατάσσεται πρώτη έως το 2015. Η Βόρεια Αμερική ξεκινά από τη 2η θέση το 1999 και καταλήγει σχεδόν στο κάτω μέρος της κατάταξης, στην 5η θέση, το 2017. Όσον αφορά τις αναφορές των ΜΜΕ, η Ευρώπη βρίσκεται σταθερά στην κορυφή της λίστας κατάταξης έως το 2016. Στη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική, ο αριθμός των αναφορών μετακινείται από τη 2η στην 5η θέση, και καταλήγει στην 3η θέση της λίστας κατάταξης. Στην Ωκεανία, ο αριθμός των αναφορών μειώθηκε σημαντικά από τη 2η θέση το 2002 στην 6η θέση το 2017.

Σύμφωνα με τον αριθμό των αναφορών των πολυεθνικών, η Λατινική Αμερική και η Καραϊβική σημείωσαν σταθερή άνοδο από το 2004-2008 και από το 2008 κατατάσσονται στην 4η θέση. Στο Σχήμα 3.11, ο αριθμός των αναφορών παρουσιάζεται συνολικά.

Types of reports

Σχήμα 4.11: Συνολικός αριθμός αναφορών για την περίοδο 1999-2017 ανά ήπειρο

4.7.4 Συζήτηση

Οι περισσότεροι ερευνητές στην υπάρχουσα βιβλιογραφία έχουν επικεντρωθεί σε μελέτες περιπτώσεων για να προσδιορίσουν τον οικονομικό, κοινωνικό ή περιβαλλοντικό αντίκτυπο που είχε η εφαρμογή των πολιτικών ΕΚΕ από εταιρείες. Για παράδειγμα, ο Bashtonaya (2014) εξέτασε τις στρατηγικές ΕΚΕ στις χώρες BRIC και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ρωσικές εταιρείες αναφέρουν εκτενέστερα τους τομείς της ΕΚΕ που σχετίζονται με υπαλλήλους και καταναλωτές, σε σύγκριση με τις αμερικανικές εταιρείες. Ο Ngoasong (2014) εξέτασε πέντε μεγάλες εταιρείες

πετρελαίου και φυσικού αερίου και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι καθεμία από αυτές θεωρεί τις πολιτικές ΕΚΕ ως κλειδί των τοπικών στρατηγικών τους. Οι Szczepankiewicz και Mućko (2016) διαπίστωσαν ότι οι προσεγγίσεις των ενεργειακών εταιρειών της Πολωνίας που εξέτασαν ήταν πολύ διαφορετικές, αλλά όλες είχαν αναλύσει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις τους και είχαν εφαρμόσει βιώσιμες πολιτικές και στρατηγικές.

Οι Leitonienė και Sapkauskienė (2015) διαπίστωσαν ότι όλο και περισσότερες εταιρείες υιοθετούν στρατηγικές ΕΚΕ και παρέχουν κοινωνικές πληροφορίες, ενώ οι μεγάλες και κοινές μετοχικές εταιρείες που πιέζονται για υπευθυνότητα συνήθως παρέχουν πιο αξιόπιστες και σχετικές πληροφορίες που σχετίζονται με την ΕΚΕ. Οι Bhattacharyya (2007), Bolton κ.ά. (2011) και Boehm κ.ά. (2015) επικεντρώθηκαν στις πολιτικές ΕΚΕ, ενώ οι Sparkes (2014) και Skagerlind κ.ά. (2015) επικεντρώθηκαν στον αντίκτυπο της ΕΚΕ στην κοινότητα.

Η βιβλιογραφία σχετικά με την περιβαλλοντική ΕΚΕ εξακολουθεί να είναι περιορισμένη αλλά προσελκύει αυξανόμενη προσοχή. Οι εταιρείες στις ανεπτυγμένες χώρες πιθανότατα δέχονται μεγαλύτερη πίεση για να αναλάβουν δραστηριότητες περιβαλλοντικής ευθύνης. Η διαχείριση της ενέργειας εξετάζεται όλο και περισσότερο στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία και αφορά την αποδοτική χρήση ενέργειας από τις επιχειρήσεις. Σύμφωνα με τους Daddi κ.ά. (2016), τα εργαλεία περιβαλλοντικής πολιτικής μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες: «άμεσοι κανονισμοί, οικονομικά μέσα και ήπια ή εθελοντικά μέσα».

Η εθελοντική αναφορά από εταιρείες έλαβε πρόσφατα μεγάλη προσοχή. Οι Pucheta και Gallego-Álvarez (2018) δείχνουν ότι οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε χώρες με υψηλότερη διασπορά ιδιοκτησίας και προσανατολισμό στην αγορά ασχολούνται ιδιαίτερα με την πολιτική

περιβαλλοντικών αναφορών, γνωστοποιώντας οικειοθελώς τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Σε χώρες όπου η κεφαλαιαγορά προμηθεύει κυρίως επιχειρήσεις με χρηματοοικονομικούς πόρους, οι εταιρείες πρέπει να λογοδοτούν σημαντικά στους επενδυτές τους, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής και περιβαλλοντικής γνωστοποίησης. Σε γενικές γραμμές, οι κοινωνικές, πολιτιστικές, νομικές και οικονομικές μεταβλητές διαφέρουν μεταξύ των χωρών που με τη σειρά τους επηρεάζουν τις περιβαλλοντικές πολιτικές γνωστοποίησης. Η ΕΠΕ έχει σημαντική θετική επίδραση στην απόδοση των εταιρειών, ειδικά για εκείνες που δραστηριοποιούνται σε βιομηχανίες υψηλής ρύπανσης και όπου υπάρχει χαμηλό επίπεδο κρατικής ιδιοκτησίας (Hu et al. 2018).

Οι Hailiang κ.ά. [96], αξιοποιώντας θεσμικές και οργανωτικές θεωρίες, συμπεραίνουν πως οι μιμητικές δυνάμεις (π.χ. βιομηχανικοί συνεργάτες) έχουν αρνητική σχέση με την περιβαλλοντική ευθύνη και τα αποτελέσματα. Οι κοινωνικοί δεσμοί του διοικητικού συμβουλίου αποτελούν ένα σημαντικό κανάλι μέσω του οποίου διάφορες θεσμικές δυνάμεις μπορούν να επηρεάσουν μια επιχείρηση.

Οι μικρές επιχειρήσεις τείνουν να αντιμετωπίζουν λιγότερο την περιβαλλοντική ευθύνη, δεδομένου ότι έχουν λιγότερες σχετικές γνώσεις, δεν αντιμετωπίζουν υψηλές εξωτερικές πιέσεις και πρέπει να εστιάσουν σε άλλους παράγοντες, οι οποίοι είναι πιο σημαντικοί για την επιβίωσή τους (Etzion, 2007). Η σημασία της βιώσιμης διαχείρισης της εφοδιαστικής αλυσίδας προκύπτει λόγω διαφόρων παραγόντων όπως η κλιματική αλλαγή, η ζήτηση για διαφάνεια και η ευαισθητοποίηση των καταναλωτών (Ağan et al. 2016). Οι Wognum κ.ά. (2011) προτείνουν ότι οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις θα πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη όσον αφορά την αλυσίδα εφοδιασμού, διότι περιλαμβάνει διαφορετικά στάδια που μπορεί να προκαλέσουν αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, όπως η αποψίλωση

των δασών και οι εκπομπές αερίων. Η εφαρμογή συστημάτων που καθιστούν ορατό τον περιβαλλοντικό αντίκτυπο κατά μήκος μιας αλυσίδας εφοδιασμού στους σχετικούς ενδιαφερόμενους μπορεί να θεωρηθεί ως μία δύσκολη και δαπανηρή διαδικασία.

Η ανάλυση συσχέτισης μεταξύ του αριθμού των αναφορών ΕΚΕ και των οικονομικών δεικτών κατά την περίοδο 1999-2017, δείχνει ότι υπάρχει σημαντική σύνδεση μεταξύ της υιοθέτησης της ΕΚΕ και της ανάπτυξης, της υιοθέτησης της ΕΚΕ και του ανοίγματος του εμπορίου, της υιοθέτησης ΕΚΕ και της ρύπανσης από CO₂. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η ισχύς της σχέσης αποδυναμώνεται με την αύξηση του ΑΕΕ και την αύξηση των εξαγωγών (μεταβλητές GNIG και EXPORTGR) σε ολόκληρο τον κόσμο και με τις εκπομπές CO₂ (μεταβλητή CO2EMS) στην Αφρική.

4.8 Προθυμία πληρωμής και προτεινόμενες πρακτικές και στρατηγικές ΕΚΕ

Έχουν διεξαχθεί πολλές έρευνες σχετικά με την προθυμία των καταναλωτών να πληρώσουν μια αυξημένη τιμή για ένα προϊόν λόγω του κόστους υιοθέτησης της ΕΚΕ. Σύμφωνα με τους Auger et al. (2003), οι καταναλωτές εκφράζουν την προθυμία τους να πληρώσουν υψηλότερη τιμή για προϊόντα που κατασκευάζονται με ηθικό τρόπο. Οι καταναλωτές μπορούν να βρουν πληροφορίες σχετικά με τις ενέργειες ΕΚΕ μιας εταιρείας από πολλές πηγές. Οι ετικέτες προϊόντων και οι ιστότοποι μπορούν να αποτελέσουν εξαιρετικές πηγές πληροφοριών, αυξάνοντας την προθυμία των καταναλωτών να πληρώνουν περισσότερα για δραστηριότητες ΕΚΕ (Vorst van der, 2006).

Οι Tully and Winer (2014) παρουσίασαν μια πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση πάνω από 80 δημοσιευμένων και μη δημοσιευμένων ερευνητικών εργασιών,

συμπεριλαμβανομένων αρκετών κατηγοριών προϊόντων για την καλύτερη κατανόηση της προθυμίας πληρωμής για κοινωνικά υπεύθυνα προϊόντα. Συγκεκριμένα, μελέτησαν εάν αυτός που ωφελείται από τις δραστηριότητες κοινωνικής ευθύνης, δηλαδή οι άνθρωποι, το περιβάλλον ή τα ζώα, μπορεί να επηρεάσει την προθυμία πληρωμής. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η προθυμία πληρωμής είναι μεγαλύτερη για κοινωνικά υπεύθυνες δραστηριότητες που ευνοούν τους ανθρώπους (π.χ. εργασιακές πρακτικές) σε σύγκριση με εκείνες που ωφελούν το περιβάλλον.

Βάσει της βιβλιογραφίας, δεν είναι ακόμη αρκετά σαφές το εάν οι πελάτες είναι πρόθυμοι να πληρώσουν υψηλότερη τιμή για προϊόντα από φιλικές προς το περιβάλλον εφοδιαστικές αλυσίδες. Υπάρχει επίσης έλλειψη σε έρευνες σχετικά με την πληροφόρηση των καταναλωτών και την προθυμία πληρωμής για συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης, ιδίως EMAS και ISO 14001. Αυτό το κενό στην έρευνα αξίζει να καλυφθεί, λαμβάνοντας επίσης υπόψη άλλους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την προθυμία πληρωμής και που δεν έχουν διερευνηθεί διεξοδικά.

Οι Skouloudis κ.ά. (2011) έκαναν μια συστηματική προσπάθεια ανάλυσης της ΕΚΕ και της ένταξής της στην Ελλάδα, μια χώρα με χαμηλή ευαισθητοποίηση σχετικά με την ΕΚΕ. Ενώ η ΕΚΕ στην Ελλάδα φαίνεται να αναπτύσσεται, υπάρχει σίγουρα χώρος για βελτίωση και περαιτέρω διάδοση τέτοιων πρακτικών. Οι καθημερινές δραστηριότητες ΕΚΕ στις ελληνικές επιχειρήσεις περιλαμβάνουν κυρίως δημόσιες σχέσεις, επικοινωνία και μάρκετινγκ και περιορίζονται σε φιλανθρωπικές ή κοινοτικές δωρεές. Έχει δημιουργηθεί ένας δείκτης για την ΕΚΕ (ο δείκτης BITC CR) που υποδεικνύει μια σοβαρή προσέγγιση απέναντι στην ΕΚΕ στη χώρα. Η οικονομική κρίση επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τις δωρεές και τις φιλανθρωπικές δράσεις των ελληνικών επιχειρήσεων, ειδικά εκείνων που προσέγγισαν επιφανειακά

την ΕΚΕ για λόγους μάρκετινγκ. Οι εταιρείες που έχουν προσεγγίσει στρατηγικά την ΕΚΕ φαίνεται να συνεχίζουν αυτές τις ενέργειες παρά την οικονομική κρίση.

Όσο χρειάζονται επαρκείς πρακτικές και στρατηγικές ΕΚΕ, ο Wójcik (2018) προτείνει ότι δεν υπάρχει τυπική προσέγγιση στην υιοθέτηση της ΕΚΕ για την ενίσχυση των επιχειρηματικών αποτελεσμάτων, καθώς διαμορφώνονται από τον τρόπο με τον οποίο οι διαχειριστές συμμετέχουν στην ΕΚΕ. Η εταιρική απόδοση αναμένεται να βελτιωθεί μακροπρόθεσμα όταν η σχέση της εταιρείας με την ΕΚΕ είναι συνεπής, εστιασμένη και λαμβάνει υπόψη τις εσωτερικές διαστάσεις της ΕΚΕ, ειδικά στην αρχή.

Η παρουσία μιας εθελοντικής περιβαλλοντικής επιτροπής στο διοικητικό συμβούλιο αυξάνει τις εταιρικές περιβαλλοντικές επιδόσεις, δείχνοντας τη δέσμευση της εταιρείας για περιβαλλοντικές επιδόσεις. Τα προσωπικά χαρακτηριστικά και οι αντιλήψεις ΕΚΕ έχουν εξεταστεί ευρέως. Όπως οι Del Mar Alonso-Almeida et al. (2017) παρατήρησαν, οι προηγούμενες έρευνες αποκάλυψαν ότι το επίπεδο εκπαίδευσης, το φύλο και η εργασιακή εμπειρία είναι εκείνα τα προσωπικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν περισσότερο τις αντιλήψεις ΕΚΕ. Οι Zou et al. (2019), με τη χρήση θεσμικών θεωριών, συμπεραίνουν ότι οι μιμητικές δυνάμεις (π.χ. βιομηχανικοί συνάδελφοι) έχουν αρνητική σχέση με την περιβαλλοντική ευθύνη και τα περιβαλλοντικά αποτελέσματα. Οι κοινωνικοί δεσμοί του διοικητικού συμβουλίου αποτελούν ένα σημαντικό κανάλι μέσω του οποίου διάφορες θεσμικές δυνάμεις μπορούν να επηρεάσουν μια επιχείρηση.

Σύμφωνα με τους Carlini et al. (2019) οι εταιρείες χρησιμοποιούν την ΕΚΕ για να εμπλέξουν τους υπάρχοντες και δυνητικούς υπαλλήλους. Τονίζουν τη σημασία της προληπτικής διαχείρισης της εσωτερικής εμπειρίας ΕΚΕ σχετικά με τους υπαλλήλους, δίνοντας προσοχή στον χώρο εργασίας, προκειμένου να

ευθυγραμμιστούν οι αξίες και οι γνώσεις ΕΚΕ των εργαζομένων και να τους ενθαρρύνουν να ενεργήσουν με κοινωνικά υπεύθυνους τρόπους.

Οι Bhardwaj et al. (2018) υποστηρίζουν την άποψη ότι δεν είναι σαφές από τη βιβλιογραφία εάν είναι πάντα κερδοφόρο για μια επιχείρηση να επενδύσει σε ενέργειες ΕΚΕ. Οι επιχειρήσεις πρέπει να προσέχουν κατά την εφαρμογή των πολιτικών ΕΚΕ, καθώς οι ενδιαφερόμενοι μπορεί να θεωρούν τα υπερβολικά επίπεδα ΕΚΕ ως “πράσινη πλύση”, καλύπτοντας τα κεκτημένα εταιρικά συμφέροντα. Οι Becchetti κ.ά. (2014) υποδηλώνουν ότι όταν δεν υπάρχει αυξανόμενο ενδιαφέρον των καταναλωτών για την κοινωνική ευθύνη, οι εταιρείες θα ανταγωνίζονταν για τις τιμές και θα σταματούσαν να επενδύουν πολύ στην ΕΚΕ.

Οι εταιρείες μπορούν να υιοθετήσουν περιβαλλοντικές πολιτικές για συμβολικούς σκοπούς απλώς για να συμμορφωθούν με τη νομοθεσία χωρίς να τις εφαρμόσουν στην πράξη (Christmann & Taylor, 2006). Οι δραστηριότητες ΕΚΕ μπορούν να αποτελέσουν ένα στρατηγικό εργαλείο για μια εταιρεία για να διαχειριστεί τη σχέση της με τους πελάτες, να στείλει τα σωστά μηνύματα στους ενδιαφερόμενους και να διαμορφώσει τη φήμη της (Aramburu and Pescador, 2017). Η σωστή προβολή της ΕΚΕ μπορεί να είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για τη διαμόρφωση της επιθυμητής εικόνας. Η ολοκληρωμένη ΕΚΕ, σύμφωνα με τους Freeman κ.ά. (Freeman et al., 2007), περιλαμβάνει ολόκληρη την εταιρεία, ακόμη και τα εξωτερικά ενδιαφερόμενα μέρη, όπως προμηθευτές και πελάτες.

4.9 Εταιρική περιβαλλοντική ευθύνη

Η εταιρική περιβαλλοντική ευθύνη (ΕΠΕ) είναι η περιβαλλοντική πτυχή της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, που εφαρμόζεται για την αντιμετώπιση ζητημάτων σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις μιας εταιρείας και τη μείωση της διάθεσης αποβλήτων. Η οικολογική ευθύνη μιας εταιρείας περιλαμβάνει περιβαλλοντικές δράσεις για τη βελτίωση των διαδικασιών και των προϊόντων με κύριο στόχο τη μείωση των οικολογικών επιπτώσεων μιας εταιρείας. Έτσι, οι εταιρείες υιοθετούν τώρα πρακτικές διαχείρισης για να μειώσουν την αρνητική τους επίδραση στο περιβάλλον (Williamson et al., 2006). Ωστόσο, η επίτευξη μιας επικερδούς κατάστασης όσον αφορά την οικονομική ανάπτυξη αλλά και την προστασία του περιβάλλοντος είναι ένα απαιτητικό ζήτημα διαχείρισης (Chen et al., 2018).

Η βιβλιογραφία σχετικά με την περιβαλλοντική ΕΚΕ εξακολουθεί να είναι περιορισμένη, αλλά προσελκύει την προσοχή. Οι επιχειρήσεις στις ανεπτυγμένες χώρες τυπικά υπόκεινται σε υψηλότερη πίεση για να αναλάβουν περιβαλλοντικά υπεύθυνες δραστηριότητες. Η ενεργειακή διαχείριση εξετάζεται όλο και περισσότερο στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία και ιδίως όσον αφορά την αποδοτική χρήση ενέργειας των εταιρειών. Σύμφωνα με τους Daddi κ.ά. [88], τα εργαλεία περιβαλλοντικής πολιτικής μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες: «άμεσοι κανονισμοί, οικονομικά μέσα και ήπια ή εθελοντικά μέσα».

Η εθελοντική αναφορά από εταιρείες έλαβε πρόσφατα μεγάλη προσοχή. Οι Pucheta και Gallego (2018) δείχνουν ότι οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε χώρες με υψηλότερη διασπορά ιδιοκτησίας και προσανατολισμό στην αγορά είναι πιθανότερο να ασχοληθούν με την ανάπτυξη πολιτικών περιβαλλοντικής αναφοράς και την γνωστοποίηση περιβαλλοντικών ζητημάτων εθελοντικά. Σε χώρες όπου οι κεφαλαιαγορές προμηθεύουν κυρίως επιχειρήσεις με χρηματοοικονομικούς πόρους,

οι εταιρείες πρέπει να λογοδοτούν σημαντικά στους επενδυτές τους, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής και περιβαλλοντικής γνωστοποίησης. Γενικά, οι κοινωνικές, πολιτιστικές, νομικές και οικονομικές μεταβλητές διαφέρουν μεταξύ των χωρών που με τη σειρά τους επηρεάζουν τις πολιτικές περιβαλλοντικής γνωστοποίησης.

Η εταιρική περιβαλλοντική ευθύνη έχει σημαντική θετική επίδραση στην απόδοση των εταιρειών, ειδικά σε εκείνες που δραστηριοποιούνται σε βιομηχανίες υψηλής ρύπανσης και όπου υπάρχει χαμηλό επίπεδο κρατικής ιδιοκτησίας (Pucheta-Martinez and Gallego-Alvarez, 2018). Οι Zou et al. (2019), αξιοποιώντας θεσμικές και οργανωτικές θεωρίες, συμπεραίνουν πως οι μιμητικές δυνάμεις (π.χ. βιομηχανικοί συνεργάτες) έχουν αρνητική σχέση με την περιβαλλοντική ευθύνη και τα αποτελέσματα της πολιτικής.

Οι μικρές επιχειρήσεις τείνουν να εστιάζουν λιγότερο στην περιβαλλοντική ευθύνη, δεδομένου ότι έχουν λιγότερες σχετικές γνώσεις, δεν αντιμετωπίζουν υψηλές εξωτερικές πιέσεις και πρέπει να εστιάσουν σε άλλους παράγοντες, οι οποίοι είναι πιο σημαντικοί για την επιβίωσή τους (Etzion, 2007). Η σημασία της βιώσιμης διαχείρισης της εφοδιαστικής αλυσίδας προκύπτει συνήθως λόγω ζητημάτων όπως η κλιματική αλλαγή, η ζήτηση για διαφάνεια και η ευαισθητοποίηση των καταναλωτών (Agan et al., 2016). Οι Wognum et al. (2011) προτείνουν ότι οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις θα πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη όσον αφορά την αλυσίδα εφοδιασμού, διότι περιλαμβάνει μια σειρά διαφορετικών σταδίων που ενδέχεται να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, όπως η αποψίλωση των δασών και οι εκπομπές αερίων. Ωστόσο, η εφαρμογή συστημάτων που καθιστούν ορατό τον περιβαλλοντικό αντίκτυπο κατά μήκος μιας αλυσίδας εφοδιασμού στους σχετικούς ενδιαφερόμενους μπορεί να είναι μια δύσκολη και δαπανηρή διαδικασία.

Σύμφωνα με την εκτεταμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση των Alshehhi et al. (2018), χρησιμοποιείται ένας αυξανόμενος αριθμός χρηματοοικονομικών μέτρων - ειδικά εκείνων που βασίζονται στην αγορά- για να εξεταστεί ο αντίκτυπος των πρακτικών βιωσιμότητας στην οικονομική απόδοση μιας εταιρείας. Εκτός από τα χρηματοοικονομικά μέτρα, τα μέτρα που βασίζονται στην αγορά είναι επίσης χρήσιμα για την παροχή καλύτερων πληροφοριών για την εταιρική απόδοση και για την πρόβλεψη μελλοντικών αποδόσεων. Η πλειονότητα των ερευνών που εξετάστηκαν παρουσιάζουν μια πολύ θετική σχέση μεταξύ πρακτικών βιωσιμότητας και οικονομικών αποδόσεων, ενώ υπάρχουν λίγες που υποστηρίζουν μια μικτή, ασήμαντη ή ακόμη και αρνητική σχέση.

Πολλές εταιρείες παγκοσμίως έχουν υιοθετήσει ένα πρότυπο EMS όπως το ISO 14001 και το EMAS. Το ISO 14001 παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 1996, ενώ το Ευρωπαϊκό Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS) παρουσιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1993. Αυτά τα συστήματα πιστοποίησης περιλαμβάνουν γενικές απαιτήσεις για τη δημιουργία και την εφαρμογή ενός συστήματος διαχείρισης. Το 2001, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενσωμάτωσε τις απαιτήσεις του ISO 14001 ως παράρτημα του κανονισμού EMAS, συμπεριλαμβανομένων πρόσθετων απαιτήσεων, ιδίως της δημοσίευσης των αποτελεσμάτων περιβαλλοντικών επιδόσεων (Testa et al., 2018).

Για να λάβει ένας οργανισμός πιστοποίηση EMS, οι εγκαταστάσεις του πρέπει να υπόκεινται σε ελέγχους τρίτων για την επαλήθευση της συμμόρφωσης. Μετά τον πρώτο έλεγχο πιστοποίησης, προγραμματίζονται άλλες επισκέψεις κάθε έξι μήνες ή ετησίως για να διασφαλιστεί ότι η εταιρεία συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις EMS. Η πιθανότητα ακύρωσης πιστοποίησης υπάρχει εάν δεν πληρούνται οι απαιτήσεις (Heras-Saizarbitoria and Boiral, 2013). Το ISO 14001 είναι το πιο γνωστό πρότυπο

EMS και έχει υιοθετηθεί από ένα ευρύ φάσμα χωρών (Goetsch and Davis, 2001). Στην Ευρώπη, το EMAS είναι επίσης ένα διαδεδωμένο περιβαλλοντικό πρότυπο που προωθεί στρατηγικές πρόληψης της ρύπανσης και περιβαλλοντικές αναφορές.

Ο κύριος στόχος του ISO 14001 είναι οι διαδικασίες παραγωγής και η διαχείριση των επιχειρησιακών συστημάτων που έχουν σχεδιαστεί για τη μείωση των αποβλήτων που παράγουν ρύπανση. Η υιοθέτηση σηματοδοτεί τη δέσμευση της εταιρείας για συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων. Χρησιμοποιώντας τέτοια συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης, οι εταιρείες προσπαθούν να ευθυγραμμίσουν τις κανονιστικές απαιτήσεις με τους συνολικούς τους στόχους, εξισορροπώντας έτσι την περιβαλλοντική ρύπανση με τις δυναμικές κοινωνικοοικονομικές ανάγκες (Sorooshian et al., 2018).

Το ISO 14001 είναι μια διεθνής τυποποιημένη οδηγία με στόχο να βοηθήσει τις επιχειρήσεις να διαχειριστούν καλύτερα τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των λειτουργιών τους και του φυσικού περιβάλλοντος. Η παγκοσμιοποίηση και οι πιέσεις από εξωτερικούς επιχειρηματικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των πελατών, της κυβέρνησης και της κοινωνίας, ανάγκασαν τις επιχειρήσεις να στραφούν σε φιλικές προς το περιβάλλον δράσεις (Koeber, 2010). Ανεξάρτητα από το μέγεθος των δραστηριοτήτων τους, οποιαδήποτε επιχείρηση μπορεί να υιοθετήσει το πρότυπο ISO 14001. Ενώ είναι προς το συμφέρον των κυβερνήσεων να ενθαρρύνουν τις επιχειρήσεις να εφαρμόσουν τέτοια πρότυπα, οι δυσκολίες που συνεπάγεται η εφαρμογή του προτύπου ISO 14001 δεν πρέπει να υποτιμηθούν. Δηλαδή, μπορεί να απαιτήσει από αυτές να αλλάξουν τις λειτουργίες, τις διαδικασίες ή ακόμα και τις στρατηγικές τους για να βελτιώσουν την εσωτερική τους λειτουργία προκειμένου να επωφεληθούν τελικά από την υιοθεσία.

Θεωρούμε ότι κατά την κατασκευή ενός εθνικού δείκτη ΕΚΕ, ένα απαραίτητο στοιχείο είναι το ISO 50001, που παρέχει ένα μέσο για τη μέτρηση της εταιρικής ενεργειακής απόδοσης.

4.10 Συμπεράσματα

Σε αυτή την Ενότητα εξετάσαμε τη διάδοση του GRI παγκοσμίως παρουσιάζοντας τις τάσεις για την περίοδο 1999-2017 για κάθε ήπειρο. Συγκεκριμένα, πραγματοποιούμε μια ανάλυση τάσεων των εταιρειών με πρωτοβουλίες αναφοράς, διακρίνοντάς τες ως μεγάλες, πολυεθνικές και μικρές. Η παρατήρηση των τάσεων δείχνει ότι η Ασία και η Ευρώπη συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο στην ανάπτυξη πρωτοβουλιών αναφοράς και ακολουθούν η Λατινική Αμερική και η Καραϊβική και η Βόρεια Αμερική.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ευρώπη έχει περάσει από ένα στάδιο πλήρους ανάπτυξης σε μια ύφεση τα τελευταία χρόνια. Σε μικρότερο βαθμό, αυτό ισχύει επίσης για την Ωκεανία και τη Βόρεια Αμερική, με την τελευταία να βρίσκεται σε ένα στάδιο πλήρους ανάπτυξης για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις. Από την άλλη πλευρά, η Ασία βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της εξάπλωσης, δείχνοντας σταθερή επέκταση με τη Λατινική Αμερική, την Καραϊβική και την Αφρική να έχουν φτάσει ήδη στο στάδιο πλήρους ανάπτυξης.

Η μελέτη μας εξετάζει την εξέλιξη των αναφορών παγκοσμίως και για την περίοδο 1999-2017. Τα ευρήματά μας δείχνουν μια σειρά μελλοντικών τάσεων και παρέχουν λόγους για την εφαρμογή της αναφοράς GRI. Το GRI διευκολύνει τη διάδοση της απόδοσης βιωσιμότητας, περιέχοντας πληροφορίες για τα περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά μιας επιχείρησης. Επί του παρόντος, οι κυβερνήσεις υπήρξαν η ηγετική δύναμη στην πίεση για την εφαρμογή

του GRI στις ανεπτυγμένες χώρες. Ωστόσο, αυτό δεν συμβαίνει στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου οι προσπάθειες επικεντρώνονται στην προσέλκυση ΑΞΕ, παρά στην άμεση αντιμετώπιση της διαφθοράς ή στη θεσμοθέτηση για τις περιβαλλοντικές συνθήκες και τις συνθήκες στην αγορά εργασίας.

Κατά την καταγραφή της γνωστοποίησης ζητημάτων ΕΚΕ, χρησιμοποιούνται το GRI και το ISO 26000, με το πρώτο να περιέχει τα μέσα για μια εταιρεία να ενημερώνει το κοινό για τις δραστηριότητές της, ενώ το τελευταίο παρέχει καθοδήγηση για την εφαρμογή περιβαλλοντικών και κοινωνικών δράσεων (Casadesus et al., 2010). Ο βαθμός εφαρμογής της αναφοράς GRI εξαρτάται από την πίεση των ενδιαφερόμενων μερών ή τη σημασία της επωνυμίας και την εμπιστοσύνη στην αγορά, την ύπαρξη νομοθεσίας και την ενίσχυση των νόμων (Welford, 2004).

Όσον αφορά την επίπτωση της ΕΚΕ στις αναπτυσσόμενες χώρες, φαίνεται να είναι πολύ πιο εμφανής στην Ασία σε σύγκριση με την Αφρική και τη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική. Η Ευρώπη και η Ασία έχουν τον υψηλότερο αριθμό εταιρικών αναφορών GRI. Συγκεκριμένα, οι εταιρείες της Βόρειας Αμερικής δεν έχουν εφαρμόσει αρκετές αναφορές GRI συγκριτικά με το αναμενόμενο, επειδή οι εταιρείες μπορούν να χρησιμοποιούν άλλα μέσα και κανάλια για να ενημερώνουν τις κοινωνίες για τις πολιτικές τους για τη βιωσιμότητα (Moneva et al., 2006).

Εκτός από την ΕΚΕ, και άλλα παρόμοια πλαίσια αναφοράς για παράγοντες ESG και η Ειδική Ομάδα για τις Χρηματοοικονομικές Γνωστοποιήσεις που σχετίζονται με το Κλίμα (TCFD) θα πρέπει να ληφθούν υπόψη. Αυτά τα πλαίσια λειτουργούν ως μέσο για τη γνωστοποίηση πληροφοριών σχετικά με την ΕΚΕ στους επενδυτές τόσο σε εθελοντικές όσο και σε υποχρεωτικές εταιρικές αναφορές πριν από τις επενδυτικές αποφάσεις. Με αυτόν τον τρόπο, αυτές οι ετήσιες αξιολογήσεις μπορούν να βοηθήσουν τον συντονισμό μεταξύ επιχειρήσεων και ενδιαφερομένων

μερών στον καθορισμό των κύριων παραγόντων ESG που επηρεάζουν την ικανότητα διαμοιρασμού της αξίας στους μετόχους. Η TCFD ανέπτυξε εκτεταμένες προτάσεις σχετικά με τις δημοσιονομικές γνωστοποιήσεις που σχετίζονται με το κλίμα και σχετίζονται κυρίως με τη διακυβέρνηση, τη στρατηγική και τη διαχείριση κινδύνων και έχουν σχεδιαστεί για να βοηθήσουν τους επενδυτές να εντοπίσουν σημαντικούς κινδύνους. Παρόλο που η TCFD επικεντρώνεται στον εντοπισμό του κλιματικού κινδύνου, είναι προφανές ότι η χρήση αυτών των αρχών μπορεί να ισχύει για όλους τους στόχους του ESG.

Αυτό το ζήτημα απαιτεί περαιτέρω εις βάθος ερευνητικές προσπάθειες. Μια ενδιαφέρουσα επέκταση θα ήταν η εξερεύνηση κάθε τομέα ξεχωριστά, καθώς και περαιτέρω παράγοντες μοντελοποίησης με επεξηγηματικές μεταβλητές που είναι σημαντικές για την αιτιολόγηση της αναφοράς GRI. Οι παράγοντες των συνθηκών των ρυθμιστικών πλαισίων που επηρεάζουν την περιβαλλοντική πολιτική και διακυβέρνηση, τις πολιτιστικές διαστάσεις, τη μακροοικονομική σταθερότητα και την αυστηρότητα των νομικών πλαισίων μπορεί να βοηθήσουν σε μια τέτοια έρευνα.

Αρκετές τάσεις ανακαλύφθηκαν σε αυτά τα ζητήματα και προτάθηκαν πολιτικές για βελτιωμένα διαχειριστικά αποτελέσματα. Οι εταιρείες ενέργειας πρέπει να αξιολογούν τις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων για αποτελεσματική και αξιόπιστη χρήση ενέργειας, καθιστώντας την προσφορά ασφαλή και αδιάλειπτη ανά πάσα στιγμή. Λόγω των σοβαρών περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιπτώσεων στην υγεία και την ευημερία των ανθρώπων, διάφορα ενδιαφερόμενα μέρη έχουν αυξήσει το ενδιαφέρον τους για τις ενέργειες που αναλαμβάνουν οι κυβερνήσεις και οι εταιρείες για τη μείωση αυτών των αρνητικών αποτελεσμάτων. Είναι σημαντικό να προσδιοριστούν οι στόχοι των επιχειρήσεων στις δράσεις τους για ΕΚΕ. Τα

οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη.

Τα οικονομικά ζητήματα επηρεάζουν τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και τη ζήτηση για οικονομικά αποδοτικές, προηγμένες και φιλικές προς το περιβάλλον τεχνολογίες, την ενεργειακή απόδοση για τη μείωση ή την αποφυγή εξάντλησης των φυσικών πόρων. Τα περιβαλλοντικά ζητήματα σχετίζονται με την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, με λιγότερη εξάρτηση από τη χρήση ορυκτών καυσίμων για την επίτευξη της απαιτούμενης μείωσης εκπομπών, με περισσότερη χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τον καλύτερο χειρισμό των υποπροϊόντων.

Για το λόγο αυτό, είναι απαραίτητη η περαιτέρω έρευνα στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και των ορυκτών καυσίμων, ιδίως σχετικά με τη σχέση και τους δεσμούς που υπάρχουν μεταξύ της χρήσης τους, της οικονομικής ανάπτυξης και των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, προκειμένου να προσδιοριστούν πλήρως οι επιπτώσεις τους και να επιτραπεί στις επιχειρήσεις να επιλύσουν τα αρνητικά περιβαλλοντικά ζητήματα. Η ενεργειακή απόδοση είναι και πάλι ένα απαραίτητο έργο.

Τέλος, τα κοινωνικά ζητήματα αναφέρονται, μεταξύ άλλων, στις σωστές τιμές ενέργειας, την ευημερία του προσωπικού, τις ικανότητες και τα κίνητρα και την καλύτερη και περισσότερη συνεργασία και επικοινωνία με τους ενδιαφερόμενους. Δεδομένου ότι το ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια ως κοινωνικό πρόβλημα, είναι σημαντικό περαιτέρω έρευνα να επικεντρωθεί και σε αυτό το θέμα, προκειμένου να ενσωματωθούν στρατηγικές και πολιτικές που διασφαλίζουν την ενεργειακή ασφάλεια και βελτιστοποιούν τομείς που επηρεάζουν αυτό το πρόβλημα.

Σε αυτήν την υπο-ενότητα υιοθετήσαμε επίσης μια προσέγγιση βάσει δεδομένων και προτείναμε ένα τρίπτυχο μέτρο συσχέτισης που καταγράφει τους διακριτούς ρόλους των ηπείρων στις οικονομικές και περιβαλλοντικές πτυχές της διαδικασίας ανάπτυξης. Ο σκοπός ήταν να προσδιοριστεί εάν η αύξηση των αναφορών ΕΚΕ, όπως μετράται από τη βάση δεδομένων γνωστοποίησης βιωσιμότητας της Global Reporting Initiative (GRI), ευθυγραμμίζεται με την οικονομική δραστηριότητα και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

Συνοψίζοντας, στην Ενότητα αυτή εξήχθησαν γραφικές παραστάσεις του αριθμού αναφορών ΕΚΕ έναντι δεικτών ανάπτυξης και ανοίγματος. Η τάση στην αναφορά ΕΚΕ συσχετίστηκε με τις μεταβλητές της οικονομικής ανάπτυξης. Οι μετρήσεις και τα διαγράμματα συσχέτισης έδειξαν ότι υπάρχουν συσχετισμοί ανά ζεύγη, επιβεβαιώνοντας έτσι τη σχέση μεταξύ της υιοθέτησης ΕΚΕ και της οικονομικής ανάπτυξης. Η ισχύς της σχέσης διαφέρει από ήπειρο σε ήπειρο.

Η ανάλυση συσχέτισης μεταξύ του αριθμού των αναφορών και των μεταβλητών ρύπανσης σε έξι ηπείρους έδειξε ότι υπάρχει μια αντίθετη σχέση μεταξύ της υιοθέτησης των αναφορών ΕΚΕ και της ρύπανσης από CO₂, με εξαίρεση την Ασία, όπου οι συσχετίσεις ανά ζεύγη είναι θετικές.

Τα στατιστικά μέτρα διακύμανσης έδειξαν ότι οι αναφορές ΕΚΕ διεισδύουν πιο άμεσα στους περιβαλλοντικούς παράγοντες παρά στους παράγοντες ανάπτυξης και ανοίγματος. Οι ήπειροι με βιομηχανικές και πιο οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες τείνουν να εξασφαλίζουν κορυφαίες θέσεις όσον αφορά την αναφορά της ΕΚΕ σε όλους τους τύπους οργανισμών. Όλες οι ήπειροι, με εξαίρεση την Ασία, ενσωματώνουν αυτό το πλεονέκτημα στο περιβαλλοντικό πλαίσιο με θετικό τρόπο.

Ενότητα 5

5.1 EMAS – ISO 14001

Πολλές εταιρείες παγκοσμίως έχουν υιοθετήσει ένα πρότυπο Συστήματος Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (ΣΠΔ) όπως το ISO 14001 και το EMAS για διάφορους λόγους. Το ISO 14001 παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 1996, ενώ το Ευρωπαϊκό Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS) παρουσιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1993. Αυτές οι πιστοποιήσεις περιλαμβάνουν γενικές απαιτήσεις σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής ενός συστήματος διαχείρισης. Το 2001, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενσωμάτωσε τις απαιτήσεις του ISO 14001 ως παράρτημα στον κανονισμό EMAS, συμπεριλαμβανομένων πρόσθετων απαιτήσεων, ιδίως της δημοσίευσης των αποτελεσμάτων περιβαλλοντικών επιδόσεων (Testa κ.ά., 2014).

Για τη λήψη της πιστοποίησης ΣΠΔ, οι εγκαταστάσεις του οργανισμού πρέπει να υπόκεινται σε ελέγχους τρίτων για την επαλήθευση της συμμόρφωσης. Μετά τον πρώτο έλεγχο πιστοποίησης, άλλες επισκέψεις προγραμματίζονται κάθε έξι μήνες ή κάθε χρόνο για να διασφαλιστεί ότι η εταιρεία συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις των ΣΠΔ. Η πιθανότητα της ακύρωσης της πιστοποίησης υπάρχει εάν δεν πληρούνται οι απαιτήσεις (Ghisellini and Thurston, 2005). Το ISO 14001 είναι το πιο γνωστό πρότυπο ΣΠΔ, το οποίο υιοθετήθηκε από πολλές χώρες (Heras-Saizarbitoria και Boiral, 2013). Στην Ευρώπη, το EMAS είναι επίσης ένα διαδεδομένο περιβαλλοντικό πρότυπο που προωθεί τις στρατηγικές πρόληψης της ρύπανσης και τις περιβαλλοντικές αναφορές.

Το ISO 14001 εστιάζει στις διαδικασίες παραγωγής και στη διαχείριση των επιχειρησιακών συστημάτων για τη μείωση των αποβλήτων και της παραγόμενης ρύπανσης, σηματοδοτώντας τη δέσμευση της εταιρείας για συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων. Χρησιμοποιώντας τέτοια συστήματα περιβαλλοντικής

διαχείρισης, οι εταιρείες προσπαθούν να ευθυγραμμίσουν τις κανονιστικές απαιτήσεις με τον συνολικό τους στόχο, εξισορροπώντας την περιβαλλοντική ρύπανση με τις μεταβαλλόμενες κοινωνικοοικονομικές ανάγκες (Goetsch και Davis, 2001).

Το ISO 14001 είναι μια διεθνής τυποποιημένη οδηγία, έτσι ώστε οι επιχειρήσεις να μπορούν να διαχειρίζονται καλύτερα τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των λειτουργιών τους και του φυσικού περιβάλλοντος. Η παγκοσμιοποίηση και οι πιέσεις από εξωτερικούς επιχειρηματικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των πελατών, της κυβέρνησης και της κοινωνίας, ανάγκασαν τις επιχειρήσεις να στραφούν σε φιλικές προς το περιβάλλον δράσεις (Sorooshian κ.ά., 2018). Ανεξάρτητα από το μέγεθος ή τη λειτουργία της, οποιαδήποτε επιχείρηση μπορεί να υιοθετήσει το πρότυπο ISO 14001. Οι κυβερνήσεις πρέπει να ενθαρρύνουν τις επιχειρήσεις να εφαρμόσουν τέτοια πρότυπα. Ωστόσο, όλες οι επιχειρήσεις θα πρέπει να κατανοήσουν τις δυσκολίες που συνεπάγεται η εφαρμογή του προτύπου ISO 14001, καθώς μπορεί να τις αναγκάσει να αλλάξουν τις λειτουργίες, τις διαδικασίες ή ακόμη και τις στρατηγικές τους για να βελτιώσουν την εσωτερική τους λειτουργία και τελικά να επωφεληθούν από αυτή.

Οι ερευνητές έχουν μελετήσει αρκετά θέματα σχετικά με τις πιστοποιήσεις EMAS και ISO 14001 λόγω της αυξημένης δημοτικότητάς τους. Μερικές από τις κύριες τάσεις της βιβλιογραφίας περιλαμβάνουν τις σχέσεις μεταξύ EMAS και ISO 14001, τα κίνητρα και τα εμπόδια για την υιοθέτηση της πιστοποίησης, τα προβλήματα διαχείρισης, τη διάδοση, το επίπεδο εφαρμογής, τις επιπτώσεις στην απόδοση της επιχείρησης και τους λόγους ανάκλησης.

5.1.1 Σχέσεις EMAS και ISO 14001

Ένα κομμάτι της βιβλιογραφίας επικεντρώθηκε στη σχέση μεταξύ EMAS και ISO 14001. Οι έρευνες δεν παρέχουν σταθερά αποτελέσματα (Tourais & Videira, 2016) και η σχέση τους μπορεί περιστασιακά να θεωρηθεί ως υποκατάστατη ή συμπληρωματική.

Σύμφωνα με τη Hillary (2004) τα οφέλη ενός συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης μπορούν να ταξινομηθούν ευρέως ως εσωτερικά και εξωτερικά. Τα εσωτερικά οφέλη μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες: οργανωτικά (βελτιωμένη επένδυση σε ανθρώπινους πόρους, εκπαίδευση, περιβαλλοντικές πληροφορίες), οικονομικά (εξοικονόμηση κόστους, εξοικονόμηση πρώτων υλών) και σε οφέλη που σχετίζονται με τα άτομα (κίνητρα υπαλλήλων, ηθικός εργασιακός χώρος, προσέλκυση υπαλλήλων με καλύτερα προσόντα). Τα εξωτερικά οφέλη χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: εμπορικά (ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, νέοι πελάτες), περιβαλλοντικά (αυξημένη αποδοτικότητα ενέργειας και υλικών, μειωμένη ρύπανση) και επικοινωνιακά (βελτιωμένες σχέσεις πελατών, καλύτερη συνεργασία με εξωτερικούς φορείς).

Οι Sambasivan και Fei (2008) ταξινομούν τα οφέλη των ΣΠΔ σε τέσσερις κατηγορίες: ενισχυμένη επιχειρηματική φήμη, αυξημένο ηθικό κίνητρο υπαλλήλων, αυξημένη επιχειρηματική απόδοση και εμπιστοσύνη των πελατών. Οι Laskurain κ.ά. (2017) ερεύνησαν τις κύριες αδυναμίες των ISO 14001 και EMAS. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η έλλειψη απαιτήσεων απόδοσης και η απουσία δεικτών απόδοσης είναι τα κύρια μειονεκτήματα αυτών των πιστοποιήσεων. Οι Sartor κ.ά. (2019) αναφέρουν επίσης μερικά από τα κύρια εμπόδια που επηρεάζουν την υιοθέτηση και διαχείριση του ISO 14001. Αυτά περιλαμβάνουν το κόστος πιστοποίησης, τη δυσκολία μέτρησης των αποτελεσμάτων και τη διάδοση απόρρητων πληροφοριών.

Οι κύριες κριτικές για την υιοθέτηση του ISO 14001 περιλαμβάνουν την υπερβολική γραφειοκρατία και την περιορισμένη συνοχή στην αξιολόγηση των βελτιώσεων του προτύπου (Boiral, 2011). Επιπλέον, το κόστος πιστοποίησης και διαχείρισης είναι υψηλό ειδικά για εταιρείες με ανεπαρκείς πόρους και ανεπαρκή δέσμευση από διαχειριστές (Rodriguez κ.ά., 2011).

5.1.2 Κίνητρα και εμπόδια στην υιοθέτηση των EMAS-ISO 14001

Ένα σημαντικό μέρος της βιβλιογραφίας έχει επικεντρωθεί στα κίνητρα των εταιρειών να υιοθετήσουν πρότυπα όπως το ISO 14001 και το Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS). Υπάρχουν δύο κύριες θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με το κίνητρο: η πρώτη περιλαμβάνει εξωτερικούς και η δεύτερη εσωτερικούς λόγους. Σύμφωνα με τους Heras-Saizarbitoria κ.ά. (2011) τα εσωτερικά κίνητρα είναι πολύ ισχυρότερα από τα εξωτερικά και συνήθως οδηγούν σε καλύτερα αποτελέσματα για την εταιρεία, δεδομένου ότι η έκδοση πιστοποιητικού είναι μια πιο προσεκτική απόφαση και η εταιρεία απολαμβάνει τη διαδικασία. Υπάρχουν διαφορετικά οφέλη που σχετίζονται με την προσέγγιση που θα υιοθετηθεί. Οι Sartor κ.ά. (2019) συμφωνούν επίσης ότι τα κίνητρα για την υιοθέτηση του ISO 14001 μπορούν να ταξινομηθούν ως εσωτερικά και εξωτερικά, αλλά προτείνουν επίσης τρεις ακόμη κατηγορίες που εξαρτώνται από τον τύπο των κινήτρων: οικονομικά, περιβαλλοντικά ή μεικτά. Άλλα σημαντικά κίνητρα είναι η ανάγκη βελτίωσης της εικόνας της εταιρείας (εσωτερικό κίνητρο) και οι ηθικοί λόγοι λόγω πίεσης των πελατών (εξωτερικό κίνητρο).

Σύμφωνα με τους Riaz κ.ά. (2019), το πρότυπο ISO 14001 μπορεί να βοηθήσει μια εταιρεία οικοδομώντας τη νομιμότητά της, δρώντας ενεργά βάσει της περιβαλλοντικής και κοινωνικής πίεσης και παρέχοντας ένα χρήσιμο εργαλείο

διαχείρισης. Η υιοθέτηση τέτοιων προτύπων μπορεί να επηρεάσει θετικά τις αντιλήψεις των βασικών ενδιαφερομένων, ιδίως των επενδυτών.

Από την άλλη πλευρά και όσον αφορά τη διάδοση του προτύπου ISO 14001, οι Sartor κ.ά. (2019) διαπίστωσαν ότι σχετίζεται με την οικονομική κατάσταση της περιοχής των κεντρικών γραφείων. Μελέτες σχετικά με τη διάδοση του ISO 14001 έδειξαν ότι η διανομή των πιστοποιήσεων ISO δεν είναι όμοια σε όλο τον κόσμο. Στα μέσα της δεκαετίας του 2000, οι Οργανισμοί στη Βόρεια Αμερική και τη Δυτική Ευρώπη ήταν οι πρώτοι που υιοθέτησαν το ISO 14001. Μετά από λίγο, η Ανατολική Ασία άρχισε να υιοθετεί το πρότυπο και στη συνέχεια η Νότια Αμερική και η Ευρασία ακολούθησαν την τάση. Η διάδοση των προτύπων ISO 14001 και παρόμοιων ΣΠΔ επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, εξηγώντας τις διαφορές στη δημοτικότητα του προτύπου μεταξύ χωρών και χρονικών περιόδων. Η αρχική υιοθέτηση παρατηρείται από οργανισμούς στις ανεπτυγμένες χώρες (Το και Lee, 2014).

Σε μια μελέτη 90 εταιρειών των ΗΠΑ που υιοθέτησαν το πρότυπο ISO 14001, οι Bansal και Hunter (2003) διαπίστωσαν ότι οι οργανισμοί που υιοθέτησαν το ISO 14001 είχαν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: μεγάλο μέγεθος, οργανωτική πολυπλοκότητα και διαθεσιμότητα πόρων. Ο Nishitani (2009) δηλώνει επίσης ότι το μέγεθος της εταιρείας επηρεάζει την υιοθέτηση του ISO 14001. Οι μεγάλες εταιρείες πιστοποιούνται συχνότερα λόγω της μεγαλύτερης πίεσης των ενδιαφερομένων για την περιβαλλοντική τους απόδοση και τη διαθεσιμότητα πόρων.

Οι Albuquerque κ.ά. (2007) τονίζουν ότι η κουλτούρα κάθε χώρας επηρεάζει την υιοθέτηση των ΣΠΔ.

Οι Orcos κ.ά. (2018) εξέτασαν τον ρόλο των ιδρυμάτων μακρο-επιπέδου στη διάδοση του ISO 14001 και διαπίστωσαν ότι οι επιχειρήσεις σε χώρες με ισχυρά

ιδρύματα που υποστηρίζουν την αγορά υιοθετούν το πρότυπο συχνότερα, κυρίως λόγω των εξωτερικών πιέσεων που τους επιβάλλουν τα ιδρύματα. Η εξωτερική πίεση μπορεί να επηρεάσει μια εταιρεία τόσο με αρνητικό όσο και με θετικό τρόπο, καθώς μπορεί είτε να την περιορίσει είτε να λειτουργήσει ως ευκαιρία, ειδικά για εταιρείες που επιθυμούν να βελτιώσουν τις περιβαλλοντικές τους δραστηριότητες (Angel Del Brío & Junquera, 2003). Οι επιχειρήσεις που θεωρούν τους περιβαλλοντικούς κανονισμούς ως περιορισμούς, αναλαμβάνουν περιβαλλοντικές πρακτικές μόνο για να συμμορφώνονται με τις θεσμικές απαιτήσεις και είναι λιγότερο πιθανό να έχουν θετικά αποτελέσματα, τόσο εξωτερικά όσο και εσωτερικά.

Οι Riaz κ.ά. (2019) παρατηρούν ότι το ISO 14001 δεν είναι δημοφιλές σε ορισμένες χώρες, επειδή η προστασία του περιβάλλοντος δεν είναι σημαντική για τους τοπικούς επενδυτές. Για παράδειγμα, στην Ινδία, οι επενδυτές φαίνεται να ανησυχούν περισσότερο για τα οικονομικά κέρδη. Επομένως, σε παρόμοιες χώρες οι επενδυτές αξιολογούν αρνητικά την υιοθέτηση των ΣΠΔ. Επιπλέον, το γεγονός ότι η καλύτερη εταιρική απόδοση δεν είναι εγγυημένη, εμποδίζει επίσης την υιοθέτηση τέτοιων προτύπων.

5.1.3 *EMAS-ISO και εταιρική απόδοση*

Όσον αφορά τον αντίκτυπο του ISO 14001 στην απόδοση της εταιρείας, οι Sartor κ.ά. (2019) αναφέρουν ότι αυτό είναι το πιο αμφιλεγόμενο θέμα στη βιβλιογραφία. Ορισμένοι παράγοντες που μετριάζουν την απόδοση της εταιρείας είναι η στρατηγική συνοχή και η συμμετοχή των εργαζομένων στη διαδικασία.

Οι De Vries κ.ά. (2012) αναγνώρισαν μια θετική επίδραση του ISO 14001 στους περιβαλλοντικούς και επιχειρηματικούς δείκτες, έχοντας κατά νου ότι ενδέχεται να υπάρχει προκατάληψη από τις εταιρείες. Η πλειονότητα των οργανισμών

που εφαρμόζουν το ISO 14001 φαίνεται να επιτυγχάνει περιβαλλοντικές βελτιώσεις και τις περισσότερες φορές τα οφέλη της επιχείρησης υπερτερούν του κόστους εφαρμογής. Τα καλύτερα αποτελέσματα εξαρτώνται από τη δέσμευση διαχείρισης, την κατάρτιση των εργαζομένων και τη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών και των εργαζομένων.

Οι Montalvan και Chang (2006) βρήκαν θετική σχέση μεταξύ της πιστοποίησης ISO 14001 και της τιμής της μετοχής των εταιρειών, συγκεντρώνοντας μετρήσεις 30 ημέρες πριν και 30 ημέρες μετά την ανακοίνωση της πιστοποίησης.

5.1.4 Ανάκληση πιστοποίησης EMAS – ISO

Τα τελευταία χρόνια, οι ανακλήσεις των πιστοποιήσεων έχουν αυξηθεί. Ο Daddi κ.ά. (2018) έχουν αποκαλύψει διάφορους λόγους που αναγκάζουν μια εταιρεία να ακυρώσει μία τέτοια πιστοποίηση. Ο δημόσιος τομέας μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τη διαχείριση του EMAS, ειδικά το εχθρικό θεσμικό πλαίσιο. Οι υποστηριζόμενες επιχορηγήσεις, τα οικονομικά κίνητρα και οι κανονιστικές ελαφρύνσεις είναι απαραίτητες για τις επιχειρήσεις, οπότε αν δεν υπάρχουν ή αν σταματήσουν, τότε είναι δύσκολο για τις εταιρείες να ανανεώσουν τις πιστοποιήσεις τους. Στην πράξη, δεν υπάρχει υποστήριξη όσον αφορά τις φορολογικές ελαφρύνσεις και την κανονιστική ελάφρυνση στην ΕΕ και τα κράτη μέλη δεν εφαρμόζουν μέτρα στήριξης για την εφαρμογή του EMAS. Γι' αυτό μπορεί να ευθύνεται η έλλειψη πόρων ή η έλλειψη εμπιστοσύνης στην αποτελεσματικότητα του EMAS.

Οι Merli κ.ά. (2018) εξέτασαν τους λόγους ανάκλησης του EMAS. Ο πιο κοινός λόγος είναι το κόστος συντήρησης. Έχει επίσης παρατηρηθεί ότι η ανάκληση του EMAS συνδέεται στενά με το μέγεθος της εταιρείας. Οι μικροί οργανισμοί δεν λαμβάνουν επαρκή υποστήριξη, αλλά στις μεγάλες εταιρείες δίνονται ρυθμιστικά

κίνητρα από τις δημόσιες αρχές. Οι ΜΜΕ φαίνεται να χρειάζονται γραφειοκρατικές απλοποιήσεις προκειμένου να ανανεώσουν την πιστοποίηση EMAS.

Οι Heras-Saizarbitoria κ.ά. (2016) ερεύνησαν την πρόθεση των ισπανικών οργανισμών να ανανεώσουν την πιστοποίηση EMAS σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης. Φαίνεται ότι τα κίνητρα για την υιοθέτηση της πιστοποίησης διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία ανανέωσης, με εσωτερικούς λόγους όπως η βελτίωση της περιβαλλοντικής αποτελεσματικότητας να διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανανέωση του προτύπου. Η κάλυψη των δαπανών, όπως οι δημόσιες επιχορηγήσεις για τις επιχειρήσεις που θα υιοθετήσουν αρχικά την περιβαλλοντική πιστοποίηση, οδηγεί σε ανάκληση της πιστοποίησης μετά από κάποιο χρονικό διάστημα.

5.1.5 Εσωτερικοποίηση των EMAS-ISO

Τα Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (ΣΠΔ) όπως το EMAS και το ISO 14001 έχουν σχεδιαστεί για να παρέχουν ένα προφανές μήνυμα σε εξωτερικούς φορείς σχετικά με την περιβαλλοντική δέσμευση της εταιρείας. Ο τρόπος με τον οποίο το πρότυπο εφαρμόζεται τελικά από τα ανώτερα στελέχη ποικίλλει ανάλογα με την ποιότητα και την ποσότητα των εσωτερικών πόρων (Testa κ.ά., 2018). Η ανάπτυξη ενός ΣΠΔ και η πιστοποίησή του από τρίτο μέρος ενδέχεται να μην έχει αξία εάν δεν είναι αρχικά ενσωματωμένο στον οργανισμό. Απαιτείται καλύτερη ενσωμάτωση των απαιτήσεων στις εσωτερικές διαδικασίες της εταιρείας σε στρατηγικό επίπεδο, για βελτιωμένα περιβαλλοντικά και λειτουργικά αποτελέσματα.

Όπως οι Heggen κ.ά. (2018) υποστηρίζουν, οι επιχειρήσεις παρουσιάζουν μια ποικιλία ανταποκρίσεων στα περιβαλλοντικά πρότυπα. Μερικοί τα ακολουθούν αυστηρά, ενώ άλλοι αρκετά επιφανειακά. Ο βαθμός εσωτερικοποίησής τους

επηρεάζεται από ανώτερα στελέχη και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη, όπως ιδρυτές και εμπειρογνώμονες ΣΠΔ. Η εσωτερικευση των ΣΠΔ καλύπτει πτυχές όπως η εκπαίδευση των εργαζομένων, η επικοινωνία εντός του οργανισμού και η εκτεταμένη καταγραφή των διαδικασιών σε καθημερινή βάση (Nair και Prajogo, 2009). Σύμφωνα με τη θεωρία των πόρων, ο υψηλότερος βαθμός εσωτερικοποίησης των ΣΠΔ ενισχύει τα οφέλη απόδοσης μιας επιχείρησης (Jabbour, 2015).

Η έρευνα σχετικά με τον βαθμό υιοθέτησης ενός ΣΠΔ επικεντρώνεται κυρίως στη θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών. Οι θεωρίες προοπτικής της διαδικασίας και στάσης είναι επίσης ενδιαφέρουσες θεωρίες που διερευνούν κυρίως τον ρόλο της στάσης των καταναλωτών απέναντι σε εθελοντικές δραστηριότητες και συστήματα (Tuczek κ.ά. 2018). Η υπάρχουσα βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι η ουσιαστική εφαρμογή του ISO 14001 οφείλεται κυρίως σε εσωτερικούς παράγοντες, ενώ οι εξωτερικές πιέσεις οδηγούν κυρίως σε συμβολική τυποποιημένη εφαρμογή. Οι Iatridis και Kesidou (2018), εστίασαν στη μελέτη των παραγόντων που προκαλούν ουσιαστική ή συμβολική εφαρμογή του ISO 14001 σε ελληνικές μεταποιητικές εταιρείες κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς τους, οι αδύναμες εξωτερικές πιέσεις θα μπορούσαν ενδεχομένως να οδηγήσουν σε αποτελεσματική και ουσιαστική εφαρμογή του προτύπου εάν οι επιχειρήσεις έχουν ισχυρά εσωτερικά κίνητρα.

5.2 Επανεξέταση της διάδοσης ISO 14001 μεταξύ εθνικών περιοχών με χρήση πάνελ δεδομένων για χώρες του ΟΟΣΑ

5.2.1 Εισαγωγή – Ιστορικό υπόβαθρο

Κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση στον απόλυτο αριθμό προτύπων συστημάτων διαχείρισης που σχεδιάστηκαν και παρουσιάστηκαν από οργανισμούς που ειδικεύονται στην τυποποίηση στους τομείς της βιομηχανίας, της επιστήμης και της τεχνολογίας και της οικονομίας. Μια τέτοια αύξηση λαμβάνει χώρα κυρίως λόγω σημαντικών αλλαγών που έχουν επιδείξει οι ανεπτυγμένες χώρες του Παγκόσμιου Βορρά τις τελευταίες δεκαετίες στην οικονομική ολοκλήρωση και τη παγκοσμιοποίηση (Mendel, 2001).

Από την παρουσίασή του το 1996, και καθώς η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης σταθεροποιήθηκε, το ISO 14001 έχει γίνει το βασικό πρότυπο συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης (EMSS) σε υπερεθνικό επίπεδο, με στόχο τη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των δραστηριοτήτων των οργανισμών. Δεν ορίζει συγκεκριμένες απαιτήσεις για προϊόντα, τεχνολογίες παραγωγής ή αποτελέσματα περιβαλλοντικής απόδοσης, αλλά επιβάλλει ένα σύνολο γενικών αρχών περιβαλλοντικής διαχείρισης, υποθέτοντας ότι εάν εφαρμοστούν ορθές διαδικασίες, κατάρτιση και στόχοι, θα επιτευχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα (Prakash and Potoski, 2006).

Με την πάροδο των ετών, έχει χαρακτηριστεί ως “μετα-πρότυπο”, φτάνοντας τα επίπεδα ανάπτυξης της πιστοποίησης πέρα από τις προσδοκίες και έγινε απαραίτητο χαρακτηριστικό για επιχειρηματικές οντότητες που δραστηριοποιούνται στην παγκόσμια αγορά. Από αυτή την άποψη, παρείχε εύφορο έδαφος για πρόσβαση σε απορρυθμισμένες αγορές και διείσδυση σε δίκτυα παραγωγής μεγάλης κλίμακας (Larsen and Häversjö, 2001; King et al., 2005; Vandergeest, 2007; Freitas and Iizuka,

2012). Ένα τέτοιο μετα-πρότυπο επιτρέπει ένα επίπεδο ομοιογένειας των αντίστοιχων συστημάτων διαχείρισης και υποδηλώνει προμηθευτές που υποστηρίζουν την περιβαλλοντική ευθύνη καθώς και τις λειτουργικές αποδόσεις ενώ επιδιώκουν την είσοδο σε πιο πράσινες αγορές (Heras-Saizarbitoria and Boiral 2013; Testa et al. 2014; Di Noia και Nicoletti 2016).

Το 2018, ο αριθμός των πιστοποιητικών ISO 14001 ήταν 307.059 που κάλυπταν 447.547 σημεία, σε όλες τις περιοχές του κόσμου. Στην Αφρική, την Ανατολική Ασία και τον Ειρηνικό, την Κεντρική και τη Νότια Ασία, καθώς και τη Μέση Ανατολή, έχει αναγνωριστεί ετήσια αύξηση ίση ή μεγαλύτερη από 20% (ISO, 2017), υποδεικνύοντας την κρίσιμη σημασία που έχει το πρότυπο για τις διεθνικές εταιρείες και για ένα ευρύ φάσμα βιομηχανιών. Οι Franceschini κ.ά. (2004) υποστηρίζουν ότι η διάδοση των διαδικασιών πιστοποίησης όπως το ISO 14001 μοιάζει με συμπεριφορά παρόμοια με εκείνη της αύξησης του βιο-πληθυσμού σε έναν βιώσιμο περιορισμένων πόρων, που είναι πολύ περίπλοκη και επηρεάζεται από ένα ευρύ φάσμα εξωτερικών (και εσωτερικών) παραμέτρων.

Όντας ένα από τα πρωταρχικά μέσα εθελοντικής περιβαλλοντικής πολιτικής, το ISO 14001 έχει μελετηθεί από μια σειρά διαφορετικών οπτικών και επιστημονικών κλάδων (π.χ. βλ. To and Lee, 2014, και για μια μετα-ανάλυση τέτοιων μελετών βλ. Heras-Saizarbitoria and Boiral, 2013). Από την άποψη αυτή, διαπιστώθηκε ότι οι περιβαλλοντικά προληπτικές προδιαγραφές και απαιτήσεις που οργανώνονται στο πλαίσιο του ISO 14001 αποφέρουν εξοικονόμηση κόστους από την αυτορρύθμιση και τη νομική συμμόρφωση, την αυξημένη παραγωγικότητα και αποτελεσματικότητα (όσον αφορά την κατανάλωση πόρων και τη διαχείριση αποβλήτων) αλλά και συμβάλλουν επίσης στις διοικητικές απλοποιήσεις, την οργανωτική εικόνα και επωνυμία, την κοινωνική νομιμότητα και τις βελτιωμένες σχέσεις με τα

ενδιαφερόμενα μέρη (De Oliveira et al., 2010; Heras and Arana, 2010; Zhang et al., 2014; Delmas and Montes-Sancho, 2011; Delmas and Pekovic, 2013; Daddi et al., 2011; Testa et al., 2014; Daddi et al., 2014; Iatridis and Kesidou, 2016).

Τα πρότυπα πιστοποίησης (όπως το ISO 14001) μπορούν να προκαλέσουν ανισότητες μεταξύ των επιχειρήσεων (όσον αφορά την ικανότητά τους να συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις τους) οδηγώντας κάποιες εκτός ορισμένων τμημάτων της αγοράς (Reardon et al., 2001; Ponte, 2008; Campbell, 2005), αλλά επιτρέπουν επίσης την ενσωμάτωση μικρότερων εταιρειών σε διεθνείς αλυσίδες αξίας με σημαντικές επιπτώσεις όσον αφορά την αύξηση του εισοδήματος και τις ευκαιρίες απασχόλησης (Maertens and Swinnen, 2009; Minten et al., 2009; Henson and Humphrey, 2010). Αρκετές εμπειρικές μελέτες έχουν διερευνήσει παράγοντες που εξηγούν την υιοθέτηση του ISO 14001, υποδεικνύοντας ότι οι πιέσεις και οι προσδοκίες των ενδιαφερομένων, καθώς και τα οργανωτικά χαρακτηριστικά τείνουν να παρακινούν τις εταιρείες να αποκτήσουν πιστοποίηση (π.χ. Nakamura et al., 2001; Welch et al., 2002; Bansal and Hunter, 2003; Wu et al., 2007; Arimura et al., 2008; Nishitani, 2009).

Ωστόσο, είναι λίγες μόνο οι μελέτες που προσπάθησαν να ρίξουν φως στις παραλλαγές της διάδοσης της πιστοποίησης ISO 14001 μεταξύ των χωρών όσον αφορά τους εθνικούς παράγοντες και τις μακροοικονομικές συνθήκες που μπορεί να παρακινήσουν την εφαρμογή των σχετικών προτύπων. Από αυτήν την άποψη, ένα σχετικά πρόσφατο κύμα μελετών διερευνούν τη διάδοση του ISO 14001 σε πολλές χώρες και διαφορετικές περιοχές (He et al., 2015; Heras-Saizarbitoria et al., 2015; Fura and Wang 2017; Ozusaglam et al., 2017; Hikichi et al., 2017). Αξιολογώντας τη διάδοση του ISO 14001 στην Ευρώπη μέσω μιας προσέγγισης ανάλυσης του σχετικού ρυθμού ανάπτυξης και πυκνότητας, οι Lira κ.ά. (2019) επισημαίνουν ότι η περιοχή

έχει φτάσει σε κατάσταση ωριμότητας με μη ομοιόμορφα μοτίβα, ωστόσο, μεταξύ των χωρών. Αυτή η άνιση αποδοχή έχει επίσης επισημανθεί σε παγκόσμια κλίμακα, υπονομεύοντας τη δυναμική συμβολή του προτύπου στην παροχή ευνοϊκών συνθηκών για βιώσιμη ανάπτυξη.

Οι Heras-Saizarbitoria κ.ά. (2018) επιβεβαιώνουν τη σημαντική παγκόσμια ανάπτυξη της πιστοποίησης ISO 14001 και αναφέρουν ότι οι ευρωπαϊκές χώρες με διαφορετική δομή αγοράς και θεσμικό περιβάλλον (π.χ. Ισπανία και Ιταλία) πρωτοστατούν στα ποσοστά υιοθέτησης του ISO 14001. Χρησιμοποιώντας ένα πάνελ 142 χωρών, οι Neumayer και Perkins (2004) παρατηρούν ότι οι κατά κεφαλήν πιστοποιήσεις ISO14001 συσχετίζονται θετικά με το κατά κεφαλήν εισόδημα, τις άμεσες ξένες επενδύσεις και τις εξαγωγές, ενώ παρατηρείται αρνητική συσχέτιση με τα επίπεδα παραγωγικότητας (προστιθέμενη αξία) και την κρατική παρέμβαση. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η διάδοση του ISO 14001 στην Ευρώπη διαμορφώθηκε από τη μακροχρόνια υψηλή αύξηση του ΑΕΠ, ένα ευνοϊκό θεσμικό περιβάλλον για την ανάπτυξη των επιχειρήσεων, τις πιέσεις των ενδιαφερόμενων μερών και της αλυσίδας εφοδιασμού, καθώς και τις επενδυτικές ευκαιρίες και τις εξαγωγικές επιδόσεις.

Οι Moon και DeLeon (2005) επικεντρώνονται στον τρόπο με τον οποίο οι θεσμικοί μηχανισμοί επηρεάζουν την υιοθέτηση του ISO14001 σε 34 χώρες και παρατηρούν ότι οι εποικοδομητικές και αποτελεσματικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ κυβερνήσεων και επιχειρήσεων έχουν οδηγήσει σε υψηλότερα ποσοστά υιοθέτησης ISO 14001.

Τα ιδρύματα που υποστηρίζουν την αγορά αντικατοπτρίζουν μηχανισμούς συντονισμού μεταξύ των βασικών παραγόντων του εθνικού επιχειρηματικού συστήματος που διασφαλίζουν την κινητικότητα κεφαλαίων (ροές), τη μειωμένη

ασύμμετρη πληροφόρηση και τις ευκαιρίες δημιουργίας επιχειρήσεων (Miller and Kim, 2012) προς μια αποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας της αγοράς (Fuentelsaz et al., 2015). Οι Orcos κ.ά. (2018) δείχνουν ότι τα ιδρύματα που υποστηρίζουν την αγορά «έχουν άμεσο αντίκτυπο στον βαθμό στον οποίο οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να παρακολουθούν τις ρυπογόνες δραστηριότητες των εταιρειών και να καθορίζουν τα εμπόδια και τα οφέλη που παρουσιάζονται στους διαχειριστές από την εφαρμογή του ISO 14001» (σελ. 851).

Οι χώρες με σχετικά αδύναμα ιδρύματα που υποστηρίζουν την αγορά τείνουν να έχουν λιγότερο ισχυρά δίκτυα διαμεσολαβητών για συγκεκριμένες αγορές, δηλαδή ελεγκτές, επενδυτές τραπεζίτες, εμπορικές ενώσεις και συμβούλους (Fuentelsaz et al., 2015). Οι επιχειρηματικές οντότητες σε αυτές τις χώρες ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ισχυρή ασύμμετρη πληροφόρηση, οικονομικούς περιορισμούς, κενά τεχνολογικής ικανότητας ή/και αναποτελεσματική καθοδήγηση από τρίτους για την εφαρμογή ISO 14001 από κυβερνητικούς (ή μη κυβερνητικούς) φορείς (Bansal and Bogner, 2002; Delmas, 2001; UNIDO, 2012). Οι Miller και Kim (2012) δείχνουν επίσης ότι οι εταιρείες σε εθνικό περιβάλλον με ισχυρά ιδρύματα που υποστηρίζουν την αγορά τείνουν να λειτουργούν υπό σκληρό ανταγωνισμό. Αυτό επιτρέπει την εισαγωγή της πιστοποίησης ISO 14001 ως δομικό στοιχείο περιβαλλοντικής ευθύνης, επιτρέποντας την εξασφάλιση μεριδίου αγοράς, τη διαφοροποίηση και, τελικά, την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος (Danis et al., 2010; Haunschild and Miner, 1997; Iatridis and Kesidou, 2016).

Ομοίως, οι Potoski και Prakash (2013) εξετάζουν τη σύνδεση μεταξύ ISO 14001 και ρύπανσης σε 138 χώρες και αναφέρουν μια στατιστικά σημαντική σχέση στους αριθμούς της υιοθέτησης ISO 14001 και της μείωσης SO₂, ενώ δεν παρατηρείται παρόμοια συσχέτιση σχετικά με τις αλλαγές στη ρύπανση των υδάτων

(COD εκπομπές). Πράγματι, οι περιβαλλοντικές πιέσεις, όπως οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου και η έντονη χρήση της ενέργειας, έχουν τονιστεί ως κινητήριες δυνάμεις για τη χάραξη πολιτικής για ρυθμιστικούς μηχανισμούς που διευκολύνουν τις ορθές πρακτικές περιβαλλοντικής διαχείρισης (Wiedmann et al. 2015; Schandl et al. 2016).

Οι Potoski και Prakash (2004) δείχνουν επίσης ότι τα ποσοστά υιοθέτησης του ISO 14001 είναι πιθανό να επηρεαστούν από τις εμπορικές σχέσεις μεταξύ χωρών, τους εθνικούς κανονισμούς που προωθούν αυστηρούς περιβαλλοντικούς κανονισμούς με μια λιγότερο αμφιλεγόμενη προσέγγιση για την επιχειρηματική συμπεριφορά και τη ζήτηση των καταναλωτών για μηχανισμούς που επιτρέπουν τον εντοπισμό επιχειρήσεων φιλικών προς το περιβάλλον. Οι ίδιοι συγγραφείς χρησιμοποιούν ένα πάνελ 106 χωρών για να διερευνήσουν το πώς οι εμπορικοί δεσμοί και οι εξαγωγικές επιδόσεις μπορεί να ενθαρρύνουν την υιοθέτηση του ISO 14001 και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι χώρες των οποίων οι προορισμοί των εξαγωγών τους παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα πιστοποιήσεων ISO 14001 τείνουν να παρουσιάζουν τα ίδια υψηλά ποσοστά πιστοποίησης (Prakash and Potoski, 2006).

Παρομοίως, επισημαίνουν επίσης τον σημαντικό ρόλο των άμεσων ξένων επενδύσεων (FDI) στα ποσοστά υιοθέτησης ISO 14001 των χωρών υποδοχής, όταν οι ΑΞΕ προέρχονται από εταιρείες που προέρχονται από χώρες με υψηλά επίπεδα υιοθέτησης ISO 14001 (Prakash και Potoski, 2007). Πράγματι, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις είναι σε μια μοναδική θέση να ενεργούν ως παράγοντες αλλαγής σε ξένα περιβάλλοντα και επηρεάζουν τη διάδοση τυποποιημένων προτύπων συστημάτων διαχείρισης μέσω της διαπραγματευτικής τους ισχύος στις αλυσίδες εφοδιασμού αγαθών και υπηρεσιών (Neumayer and Perkins, 2005).

Από αυτή την άποψη, το διεθνές εμπόριο έχει επισημανθεί ως κρίσιμος παράγοντας για τη διάδοση του ISO 14001 μεταξύ των εθνικών εδαφών. Οι Albuquerque κ.ά. (2007) υποστηρίζουν ότι το εμπόριο μπορεί να επηρεάσει τη διάδοση του προτύπου και οι σχετικοί ρυθμοί πιστοποίησης βρέθηκαν να σχετίζονται με τον όγκο των εξαγωγών (Boys and Grant, 2010). Υποστηρικτικά στοιχεία για αυτόν τον ισχυρισμό παρέχονται επίσης από τους Delmas και Montes-Sancho (2011), οι οποίοι εστιάζουν σε παράγοντες που περιγράφουν τους εμπορικούς προσανατολισμούς έναντι του ISO 14001 σε χώρες της ΕΕ.

Οι Marimon κ.ά. (2006) υποστηρίζουν ότι ο αυξανόμενος αριθμός πιστοποιήσεων ISO 14001 ακολουθεί ένα μοτίβο γεωγραφικής κατανομής παρόμοιο με αυτό του ISO 9001. Πρόσφατες μελέτες δείχνουν επίσης ότι η πιστοποίηση ISO 9001 μπορεί να ενθαρρύνει την υιοθέτηση του ISO 14001 (Llach et al. 2011, 2015; Sampaiο et al., 2011; To and Lee, 2014) καθώς και τα δύο πρότυπα έχουν τις ίδιες βασικές αρχές και ομοιότητες στην υλοποίηση και η υπάρχουσα εμπειρία με την τυποποίηση του συστήματος διαχείρισης ποιότητας μπορεί να λειτουργήσει ως “σκαλοπάτι” στην απόκτηση νέας, περιβαλλοντικής πιστοποίησης (Vastag, 2004).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, οι μελέτες που αξιολογούν τα μοτίβα διάχυσης των προτύπων, των αρχών ή/και διεθνών κατευθυντήριων γραμμών, ενσωματώνουν πολύτιμες γνώσεις στο πλαίσιο μιας περιγραφικής και προγνωστικής ικανότητας σχετικά με τα πρότυπα διάδοσης και τις διασυνοριακές τροχιές (Marimon et al., 2006) Είναι επομένως σημαντικό να αποκτήσουμε μια πιο ολοκληρωμένη γνώση του κατά πόσον η διάδοση προτύπων, όπως το ISO 14001, είναι απλώς τυχαία ή καθοδηγείται από ορισμένους καθοριστικούς παράγοντες μακροοικονομικού επιπέδου που συμβάλλουν σε αυτό (πέρα από τα χαρακτηριστικά σε επίπεδο επιχειρήσεων). Μια ανάλυση των μοτίβων διάχυσης του ISO 14001 θα πρέπει να

λαμβάνει υπόψη τα εθνικά χαρακτηριστικά και τις ικανότητες που μπορεί να διαμορφώσουν το επίπεδο της διάχυσης του προτύπου (Tews et al., 2003; Tews, 2005). Ενώ η διεθνής δυναμική φιλτράρεται από εθνικές (δηλ. ενδογενείς) μεταβλητές, μια ενδεδειγμένη εξέταση των ιδιοτήτων κάθε χώρας καθώς και των (πολιτικών και κοινωνικοοικονομικών) ικανοτήτων μπορεί να παρέχει σημαντικά στοιχεία και πληροφορίες για το γιατί ορισμένες χώρες υιοθετούν τέτοια μέσα πολιτικής σε μεγαλύτερη έκταση έναντι των άλλων και, επομένως, επιδεικνύουν αυξημένη ανταπόκριση σε τέτοιες υπερεθνικές προδιαγραφές περιβαλλοντικής διαχείρισης.

Ωστόσο, εξακολουθεί να λείπει μια περιεκτική μελέτη για τον ΟΟΣΑ και τις μεγάλες αναδυόμενες οικονομίες των χωρών BRIICS. Αντιμετωπίζοντας αυτό το κενό στη βιβλιογραφία, αυτή η μελέτη επιδιώκει να ρίξει φως στις κινητήριες δυνάμεις των πιστοποιήσεων ISO 14001 σε αυτές τις ομάδες χωρών. Η εκτίμησή μας είναι πως η προθυμία των διευθυντών να επιδιώξουν μια πιστοποίηση ISO 14001 θα εξαρτηθεί από συνθήκες μακροοικονομικού επιπέδου, πέρα από τις εκτιμήσεις μικροοικονομικού επιπέδου. Η συνεισφορά της μελέτης συμπληρώνει προηγούμενες μελέτες για τους εξωτερικούς παράγοντες της περιβαλλοντικής ευθύνης και του σχεδιασμού διαχείρισης.

Εξετάζοντας τις παραμέτρους που επηρεάζουν την εφαρμογή αυτού του περιβαλλοντικού προτύπου, μπορεί να επιτευχθεί αυξημένη επίγνωση των παραγόντων που οδηγούν στην περιβαλλοντική ευθύνη των οργανωτικών οντοτήτων. Μελέτες όπως η δική μας μπορούν να βοηθήσουν τους διευθυντές διεθνών επιχειρήσεων και τους συμβούλους-εμπειρογνώμονες EMSS να αποκτήσουν καλύτερη επίγνωση των παραγόντων του ISO 14001 και να σχεδιάσουν την ανάπτυξη πρακτικών περιβαλλοντικής διαχείρισης. Επιπλέον, τέτοια ευρήματα από πάνελ

δεδομένα παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες σε τεχνικές επιτροπές, καθώς και σε φορείς πιστοποίησης σχετικά με μελλοντικές στρατηγικές διάδοσης ή προώθησης.

Η δομή της μελέτης έχει ως εξής: στην Ενότητα 2, παρουσιάζουμε τα δεδομένα και τα οικονομετρικά μοντέλα που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση. Στην Ενότητα 3 περιγράφονται τα αποτελέσματα της εκτίμησης. Τέλος, η Ενότητα 4 συνοψίζει τις γενικές τελικές παρατηρήσεις και τη μελλοντική πορεία.

5.2.2 *Μέθοδοι και δεδομένα*

5.2.2.1 Επιλογή μεταβλητών - αναγνώριση δείγματος

Χρησιμοποιούμε ένα σύνολο πάνελ δεδομένων από 33 χώρες, από τις οποίες οι 27 είναι χώρες του ΟΟΣΑ και που συμπληρώνονται από τις αναδυόμενες οικονομίες BRIICS (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Ινδονησία, Κίνα και Νότια Αφρική) για τις ετήσιες χρονολογικές σειρές 1999-2017. Χρησιμοποιούμε δεδομένα σε επίπεδο χώρας σχετικά με τον αριθμό των πιστοποιήσεων ISO 14001 και ISO 9001 που ανακτήθηκαν από τη βάση δεδομένων του Διεθνούς Οργανισμού Τυποποίησης.

Από την Παγκόσμια Τράπεζα, χρησιμοποιούμε δεδομένα για το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (GDP/c) που βασίζονται στην ισοτιμία αγοραστικής δύναμης (PPP; US\$), για το εργατικό δυναμικό (σύνολο), το εμπόριο (% του ΑΕΠ), τις άμεσες ξένες επενδύσεις (καθαρές εισροές, US\$), την προστιθέμενη αξία της βιομηχανίας (% του ΑΕΠ), την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές (καθαρή ενέργεια, συμπεριλαμβανομένης της γεωθερμικής, ηλιακής, παλιρροιακής, αιολικής ενέργειας, της βιομάζας και των βιοκαυσίμων), την ένταση ενέργειας (ως ένδειξη της ενεργειακής ανάγκης για παραγωγή μίας μονάδας οικονομικής παραγωγής) και το επίπεδο εκπαίδευσης ενηλίκων (τριτοβάθμια, % 25-64 ετών). Τα δεδομένα για τις ετήσιες εκπομπές CO₂ (kt) ανά χώρα ανακτώνται από το UNFCCC. Η αυστηρότητα

της περιβαλλοντικής πολιτικής υπολογίζεται από τον αντίστοιχο δείκτη του ΟΟΣΑ που κυμαίνεται από 0 (όχι αυστηρός) έως 6 (υψηλότερος βαθμός αυστηρότητας), με βάση τον βαθμό αυστηρότητας που σχετίζεται κυρίως με το κόστος που προκαλείται από πολιτικές για το κλίμα και την ατμοσφαιρική ρύπανση από εταιρείες σε διαφορετικούς τομείς και με διαφορετικά μέσα πολιτικής.

Ομοίως, ανακτήθηκαν δεδομένα για τον δείκτη επιχειρηματικής εμπιστοσύνης (BCI) από τη βάση δεδομένων του ΟΟΣΑ για να περιγράψουν το επιχειρηματικό κλίμα όσον αφορά τις προσδοκίες για την αύξηση της παραγωγής και την πρόβλεψη των σημείων καμψής στην οικονομική ανάπτυξη. Από το έργο World Governance Indicators, λαμβάνουμε δεδομένα σχετικά με την κανονιστική ποιότητα (RQ), με εκτιμήσεις που κυμαίνονται από περίπου -2,5 έως 2,5, με τις υψηλότερες τιμές να αντιστοιχούν σε καλύτερες επιδόσεις, οι οποίες χρησιμεύουν ως παράγοντες των συνθηκών των ρυθμιστικών πλαισίων που επηρεάζουν την περιβαλλοντική πολιτική και τη διακυβέρνηση.

Τέλος, ακολουθώντας την προσέγγιση που προτείνουν οι Orcos κ.ά. (2018), χρησιμοποιούμε δεδομένα από τον δείκτη IEF για να εκφράσουμε τη σύνθετη μεταβλητή των ιδρυμάτων που υποστηρίζουν την αγορά (κυμαίνεται από 0 έως 100) που αντικατοπτρίζει την ελευθερία των επιχειρήσεων, την εμπορική ελευθερία, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, την επενδυτική ελευθερία και την οικονομική ελευθερία, πτυχές που καταγράφουν συνθήκες μακροοικονομικού επιπέδου “που υποστηρίζουν άμεσα την αποτελεσματικότητα της αγοράς, μας επιτρέπουν να απεικονίσουμε τις διακρατικές διαφορές στις ροές πληροφοριών, το δίκτυο των διαμεσολαβητών της αγοράς και τις ανταγωνιστικές πιέσεις στις οποίες υπόκεινται οι επιχειρήσεις” (Orcos et al., 2018: 855).

Η βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται αποτελείται από 627 παρατηρήσεις ανά μεταβλητή (19 έτη x 33 χώρες). Ο Πίνακας 5.1 παρουσιάζει τα περιγραφικά στατιστικά στοιχεία των μεταβλητών που χρησιμοποιούνται στο υπόδειγμά μας. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε περίπτωση που λείπουν τιμές, εφαρμόζονται επαρκείς στατιστικές παρεμβολές με κινούμενο μέσο όρο και μονές και διπλές τεχνικές εκθετικής εξομάλυνσης για την πρόβλεψη των τιμών των μεταβλητών που λείπουν και που λαμβάνονται υπόψη για την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Η επιλογή της κατάλληλης μεθόδου βασίστηκε σε διάφορα μέτρα πρόβλεψης ακρίβειας, όπως το μέσο απόλυτο ποσοστό σφάλματος (MAPE), τη μέση απόλυτη απόκλιση (MAD) και τη μέση τετραγωνική απόκλιση (MSD).

Πίνακας 5.1: Περιγραφικά στατιστικά υπό εξέταση μεταβλητών

Μεταβλητές	Αριθμός παρατηρήσεων	Μέσος	Τυπική Απόκλιση	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή
ISO4001	627	4716.797	12154.17	0	137230
GDPc	627	29465.54	14128.28	1895.441	71575.6
Labor	627	70.96037	7.046184	48.491	83.96
EnvStringency	627	2.133927	1.035635	.38	4.94982
FDI	627	4.11e+10	7.66e+10	-2.99e+10	7.34e+11
BCI	627	100.0511	1.263928	91.57655	103.6633
Industry val added	627	27.00784	6.549348	13.68227	48.06075
Trade	627	79.23315	41.06062	18.34896	226.0414
Gov Effectiveness	627	1.113607	.7537422	-.72	2.35
Regul Quality	627	1.028767	.6933471	-.8	2.1
CO ₂ emissions	627	5.56e+08	1.30e+09	2841274	9.84e+09
ISO9001	627	22205.96	42656.25	465	393008
Clean energy	627	6.853435	9.064901	0	78.4802
Energy intensity	627	5.234729	1.995229	1.61965	13.61631
Education tert	627	26.5633	12.59333	5.057921	56.71452
Market supp institut	608	71.36303	13.54171	36.92	92.14

Στην παρούσα ανάλυση, το ISO14001 αναλύεται με βάση το συνολικό δείγμα, καθώς και με βάση τα πλαίσια των χωρών του ΟΟΣΑ και BRIICS και τις σχέσεις με διάφορες επεξηγηματικές μεταβλητές. Για να εξακριβωθεί η σχέση μεταξύ ISO14001 με τις επεξηγηματικές μεταβλητές, έχουν εφαρμοστεί έλεγχοι Box-Cox προκειμένου να ελεγχθεί η γραμμικότητα έναντι του λογαριθμικού υποδείγματος. Το προτεινόμενο μοντέλο, που περιλαμβάνει μόνο τις στατιστικά σημαντικές μεταβλητές, κατασκευάζεται ως εξής:

$$ISO14001_{it} = \beta_0 + \alpha_i + \gamma_t + \beta_1(GDP/c)_{it} + \beta_2(GDP/c)_{it}^2 + \beta_3 ISO9001 + \beta_4(CO_2)_{it} + \beta_5 EducTert + \beta_6 Instit + \beta_7 EnvString + \beta_8 Labour + \beta_9 Trade + \varepsilon_{it}$$

όπου τα *ISO14001* και *ISO9001* είναι ο αριθμός των αντίστοιχων πιστοποιήσεων, το *GDP/c* είναι το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, το *EducTert* αναφέρεται στο επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το *Labour* είναι το μέγεθος του εργατικού δυναμικού, το *Trade* είναι το άθροισμα των εξαγωγών και εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών που υπολογίζονται ως μερίδιο του ΑΕΠ, το *Instit* αναφέρεται στα ιδρύματα που υποστηρίζουν την αγορά και το *EnvString* δείχνει την αυστηρότητα της περιβαλλοντικής πολιτικής. Οι χώρες απεικονίζονται με *i*, ο χρόνος με *t*, ενώ τα α_i και γ_t αντιστοιχούν στις ειδικές διαστρωματικές και χρονικές επιδράσεις αντίστοιχα. Τέλος, το ε_{it} είναι ο διαταρακτικός όρος με τις συνήθεις ιδιότητες.

Αναλύσεις πάνελ δεδομένων χρησιμοποιούνται στο παραπάνω υπόδειγμα. Το υπόδειγμα σταθερών επιδράσεων (FE) εφαρμόζεται πρώτα αντιμετωπίζοντας τα α_i και γ_t ως παραμέτρους παλινδρόμησης και επιτρέποντας ένα διαφορετικό σημείο τομής για κάθε χώρα (Halkos, 2011a). Στη συνέχεια, το υπόδειγμα τυχαίων επιδράσεων (RE) χρησιμοποιείται θεωρώντας τα α_i και γ_t ως παράγοντες τυχαίων σφαλμάτων και αντιμετωπίζουν τις ατομικές επιδράσεις ως τυχαία (Torres-Reyna,

2007). Για έλεγχο της ασυνέπειας στις εκτιμήσεις RE εκτελείται ένας έλεγχος Hausman (1978).

Επιπλέον, στα δυναμικά υποδείγματα, η προτεινόμενη Γενικευμένη Μέθοδος των Ροπών (GMM) ελαχιστοποιεί την ακόλουθη εξίσωση όσον αφορά το β

$$M(\beta) = \left(\sum_{i=1}^N \Psi_i' u_i(\beta) \right) W \left(\sum_{i=1}^N \Psi_i' u_i(\beta) \right) = \zeta(\beta)' W \zeta(\beta) \quad (5.1)$$

όπου W είναι μία pxp μήτρα στάθμισης, Ψ_i είναι μία $T_i \times p$ μήτρα βοηθητικών μεταβλητών για το στρώμα i και $u_i(\beta) = (Y_i - f(X_{it}, \beta))$. Για τη στάθμιση της μήτρας W χρησιμοποιούνται οι White robust συνδιακυμάνσεις με τους εκτιμημένους συντελεστές συνδιακύμανσης να δίνονται ως (Halkos, 2003):

$$\left(\frac{M^*}{M^* - k^*} \right) \left(\sum_t X_t' X_t \right)^{-1} \left(\sum_t X_t' \hat{u}_t \hat{u}_t' X_t \right) \left(\sum_t X_t' X_t \right)^{-1} \quad (5.2)$$

όπου το k^* αναφέρεται στον αριθμό των εκτιμημένων παραμέτρων και το M^* στον συνολικό αριθμό των stacked παρατηρήσεων. Όπως προτάθηκε από τους Arellano και Bond (1991), οι ορθογωνικές αποκλίσεις εκφράζουν κάθε παρατήρηση ως απόκλιση από τον μέσο όρο των μελλοντικών παρατηρήσεων στο δείγμα και σταθμίζουν κάθε απόκλιση για την τυποποίηση της διακύμανσης:

$$x_{it}^* = \left[x_{it} - (x_{i(t+1)} + \dots + x_{iT}) / (T-t) \right] \sqrt{(T-t) / \sqrt{T-t+1}} \quad t=1, \dots, T-1 \quad (5.3)$$

Οι $(T-t)$ εξισώσεις για τις ατομικές μονάδες i μπορούν να γραφτούν ως:

$$Y_i = \delta w_i + d_i \eta_i + v_i \quad (5.4)$$

με δ να είναι ένα διάνυσμα παραμέτρων που περιέχει α_k , β και λ . d_i είναι ένα $(T_i - q) \times 1$ διάνυσμα μονάδων, ενώ το w_i είναι η μήτρα που περιέχει τις χρονικές σειρές των ενδογενών μεταβλητών, των x , και τις ψευδομεταβλητές χρόνου.

Ένα σύννηθες πρόβλημα κατά τη χρήση πάνελ δεδομένων είναι η περίπτωση που οι μεταβλητές ή τα τυχαία σφάλματα συσχετίζονται κατά μήκος των χρονολογικών σειρών του πάνελ (Bollen and Brand, 2011). Αυτό αντιμετωπίζεται με τη χρήση του ελέγχου διαστρωματικής εξάρτησης (CD) του Pesaran (2004). Σε περίπτωση διαστρωματικής εξάρτησης, εφαρμόζονται σταθερές επιδράσεις με τυπικά σφάλματα Driscoll-Kraay για να προσδιοριστεί με ακρίβεια η μήτρα διακύμανσης-συνδιακύμανσης σε περιπτώσεις σειριακής και χωρικής συσχέτισης. Απαιτούνται έλεγχοι μοναδιαίας ρίζας που λαμβάνουν υπόψη τη διαστρωματική εξάρτηση των σφαλμάτων (Pesaran, 2004). Επιπλέον και κατά τον καθορισμό των RE, απαιτούνται ανθεκτικά τυπικά σφάλματα μετά τον έλεγχο για ατομικές επιδράσεις χρησιμοποιώντας τον έλεγχο Breusch-Pagan LM. Απαιτούνται έλεγχοι μοναδιαίας ρίζας ανθεκτικοί στη διαστρωματική εξάρτηση (CSD). Οι έλεγχοι τύπου Fisher (1932) είναι χαλαρότερη ως προς την περιοριστική υπόθεση ομοιογένειας στην αυτοπαλίνδρομη παράμετρο και δεν απαιτούν απόλυτα ισορροπημένα πάνελ.

Ομοίως, διεξάγονται έλεγχοι συνολοκλήρωσης των πάνελ με βάση τους Westerlund (2007) και Pedroni (1999, 2000, 2004). Οι έλεγχοι Westerlund βασίζονται στη σημαντικότητα του όρου της διόρθωσης του σφάλματος στο μοντέλο διόρθωσης σφάλματος, με τέσσερις ελέγχους συνολοκλήρωσης, όπως προτάθηκε από τον Westerlund (2007). Οι στατιστικές G_t και G_a ελέγχουν τη μηδενική υπόθεση της μη συνολοκλήρωσης για όλα τα στρώματα (η απόρριψη συνεπάγεται συνολοκλήρωση για τουλάχιστον ένα στρώμα) και οι στατιστικές P_t και P_a ελέγχουν τη μηδενική υπόθεση της μη συνολοκλήρωσης για όλα τα στρώματα, όπου η απόρριψη

υποδηλώνει συνολοκλήρωση για το πάνελ συνολικά. Οι έλεγχοι του Pedroni προτείνουν επτά στατιστικούς ελέγχους για τη μηδενική υπόθεση της μη συνολοκλήρωσης, με τέσσερις πάνελ στατιστικές και τρεις στατιστικούς ελέγχους ομάδων για έλεγχο είτε συνολοκλήρωσης του πάνελ είτε συνολοκλήρωσης κατά μήκος των στρωμάτων.

5.2.2.2 Έλεγχοι κοινής διαδικασίας μοναδιαίας ρίζας

Οι έλεγχοι των Levin, Lin, and Chu (2002), Breitung (2000), και Hadri(2000) υποθέτουν ότι υπάρχει μια κοινή διαδικασία εντοπισμού μοναδιαίας ρίζας και το ρ_i είναι το ίδιο μεταξύ των διαστρωματικών στοιχείων. Οι πρώτοι δύο έλεγχοι θεωρούν ως μηδενική υπόθεση την ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας, ενώ ο έλεγχος Hadri χρησιμοποιεί ως μηδενική υπόθεση την απουσία μοναδιαίας ρίζας.

Σύμφωνα με τους LLC και Breitung, η εξειδίκευση του υποδείγματος είναι η εξής:

$$\Delta y_{it} = \alpha y_{it-1} + \sum_{j=1}^{\rho_i} \beta_{ij} \Delta y_{it-j} + X'_{it} \delta + \epsilon_{it}$$

όπου υποθέτουμε ένα κοινό $\alpha = \rho - 1$, αλλά επιτρέπεται το ρ_i να διαφέρει μεταξύ των διαφορετικών διαστρωματικών στοιχείων. Η μηδενική και η εναλλακτική υπόθεση του ελέγχου έχουν ως εξής:

$$H_0: \alpha = 0$$

$$H_1: \alpha < 0$$

Σύμφωνα με τη μηδενική υπόθεση υπάρχει μοναδιαία ρίζα.

- **Έλεγχος Levin, Lin, and Chu**

Η μέθοδος εκτιμά το α από υπολογισμούς των τυποποιημένων Δy_{it} και y_{it} που δεν έχουν αυτοσυσχετίσεις και προσδιοριστικούς όρους (deterministic

components). Αρχικά, προσδιορίζονται δύο άλλες εξισώσεις παλινδρομώντας τα Δy_{it} και y_{it-1} στους όρους υστέρησης Δy_{it-j} (για $j = 1, \dots, p_i$) και στην εξωγενή μεταβλητή X_{it} . Οι εκτιμούμενοι συντελεστές των παραπάνω παλινδρομήσεων είναι $(\hat{\beta}, \hat{\delta})$ και $(\bar{\beta}, \bar{\delta})$, αντίστοιχα.

Προσδιορίζεται το $\Delta \bar{y}_{it}$ από το Δy_{it} αφαιρώντας τις αυτοσυσχετίσεις και τους προσδιοριστικούς όρους, μέσω της παλινδρόμησης:

$$\Delta \bar{y}_{it} = \Delta y_{it} - \sum_{j=1}^{p_i} \hat{\beta}_{ij} \Delta y_{it-j} - X'_{it} \hat{\delta}$$

Ανάλογα, εκτιμάται το \bar{y}_{it-1} :

$$\bar{y}_{it-1} = y_{it-1} - \sum_{j=1}^{p_i} \hat{\beta}_{ij} \Delta y_{it-j} - X'_{it} \hat{\delta}$$

Κατόπιν τυποποιούνται τα $\Delta \bar{y}_{it}$ και \bar{y}_{it-1} , διαιρώντας με το τυπικό σφάλμα της αρχικής παλινδρόμησης:

$$\begin{aligned} \Delta \bar{y}_{it} &= (\Delta \bar{y}_{it} / s_i) \\ \bar{y}_{it-1} &= (\bar{y}_{it-1} / s_i) \end{aligned}$$

Τέλος, η εκτίμηση του συντελεστή α γίνεται από την εξίσωση: $\Delta \bar{y}_{it} = \alpha \bar{y}_{it-1} + \eta_{it}$

Οι LLC δείχνουν ότι υπό τη μηδενική υπόθεση, μια τροποποιημένη t -στατιστική για το α κατανέμεται κανονικά ως εξής:

$$t_{\alpha}^* = \frac{t_{\alpha} - (NT) S_N \hat{\sigma}^{-2} se(\hat{\alpha}) \mu_{m\bar{T}}^*}{\sigma_{m\bar{T}}^*} \rightarrow N(0, 1)$$

όπου t_{α} είναι η τυπική t -στατιστική για το $\alpha = 0$, $\hat{\sigma}^2$ είναι η διακύμανση του όρου σφάλματος η , $se(\hat{\alpha})$ είναι το τυπικό σφάλμα $\hat{\alpha}$ και

$$\bar{T} = T - \left(\sum_i p_i / N \right) - 1$$

Η μέση τυπική απόκλιση, προσδιορίζεται ως ο μέσος των λόγων της μακροπρόθεσμης τυπικής απόκλισης προς την τυπική απόκλιση κάθε όρου. Η εκτίμησή της γίνεται με βάση τεχνικών kernel. Οι όροι μ_{mT}^* and σ_{mT}^* παριστάνουν τη μέση και την τυπική απόκλιση.

Η μέθοδος LLC απαιτεί προσδιορισμό του αριθμού των υστερήσεων που χρησιμοποιούνται σε κάθε παλινδρόμηση διαστρωματικών στοιχείων, P_i , καθώς και των επιλογών kernel που χρησιμοποιούνται στον προσδιορισμό του S_M . Επίσης, πρέπει να προσδιοριστούν οι εξωγενείς μεταβλητές που χρησιμοποιούνται στον έλεγχο.

Από το Χάλκο (2019) και για τον έλεγχο Levin, Lin και Chu (2002) θα λέγαμε ότι:

- Απαιτεί να είναι τα δεδομένα ισορροπημένα.
- Υποθέτει ομοιογένεια της αυτοπαλινδρομικής παραμέτρου.
- Υποθέτει ότι τα σφάλματα είναι κατανομημένα ανεξάρτητα και ομοιόμορφα σε όλες τις χώρες και χρόνους.
- Ασυμπτωτικά φυσιολογική για $N \rightarrow \infty$ και $T \rightarrow \infty$.
- Πιο σχετική για διαστρωματικά δεδομένα μέτριας έκτασης ($10 < N < 250$ και $25 < T < 250$).
- Μπορεί να επιτρέψει την σειριακή συσχέτιση του σφάλματος, αλλά όχι για συγχρονική εξάρτηση.
- Υπάρχει απώλεια ισχύος όταν περιλαμβάνονται χρονικές τάσεις.

- Έλεγχος Breitung

Ο έλεγχος Breitung διαφέρει από τον έλεγχο LLC σε δύο βασικά σημεία. Αρχικά, αφαιρείται μόνο το αυτοπαλινδρομο τμήμα και όχι το εξωγενές τμήμα κατά τον προσδιορισμό των τυποποιημένων μεταβλητών:

$$\Delta \bar{y}_{it} = \left(\Delta y_{it} - \sum_{j=1}^{p_i} \hat{\beta}_{ij} \Delta y_{it-j} \right) / s_i$$

$$\bar{y}_{it-1} = \left(y_{it-1} - \sum_{j=1}^{p_i} \hat{\beta}_{ij} y_{it-j} \right) / s_i$$

Κατόπιν, απομακρύνεται η τάση από τις μεταβλητές οι οποίες παίρνουν τη μορφή:

$$\Delta y_{it}^* = \sqrt{\frac{(T-t)}{(T-t+1)}} \left(\Delta \bar{y}_{it} - \frac{\Delta \bar{y}_{it+1} + \dots + \Delta \bar{y}_{iT}}{T-t} \right)$$

$$y_{it}^* = \bar{y}_{it} - \bar{y}_{i1} - \frac{t-1}{T-1} (\bar{y}_{iT} - \bar{y}_{i1})$$

Κατόπιν ο παράγοντας α εκτιμάται από την εξίσωση: $\Delta y_{it}^* = \alpha y_{it-1}^* + \nu_{it}$

Η μέθοδος απαιτεί προσδιορισμό του αριθμού των υστερήσεων p_i και των εξωγενών μεταβλητών, ενώ αντίθετα από τη μέθοδο LLC, δεν απαιτούνται υπολογισμοί kernel.

- Έλεγχος Hadri

Ο έλεγχος μοναδιαίας ρίζας Hadri είναι παρόμοιος με τον έλεγχο KPSS, σύμφωνα με τον οποίο η μοναδική υπόθεση αφορά στην ύπαρξη στασιμότητας. Όπως και ο έλεγχος KPSS, έτσι και ο έλεγχος Hadri βασίζεται στα κατάλοιπα της παλινδρόμησης για κάθε διαστρωματικό στοιχείο, που περικλείει τάση και σταθερό όρο:

$$y_{it} = \delta_i + \eta_i t + \epsilon_{it}$$

Δεδομένων των καταλοίπων ϵ κάθε ξεχωριστής παλινδρόμησης, σχηματίζεται η LM στατιστική:

$$LM_1 = \frac{1}{N} \left(\sum_{i=1}^N \left(\sum_t S_i(t)^2 / T^2 \right) / \hat{f}_0 \right)$$

όπου $S_i(t)$ είναι το άθροισμα των καταλοίπων,

$$S_i(t) = \sum_{s=1}^t \hat{\varepsilon}_{it}$$

και \hat{f}_0 είναι ο μέσος των ατομικών εκτιμητών του υπολειμματικού φάσματος σε μηδενική συχνότητα. (the average of the individual estimators of the residual spectrum at frequency zero)

$$\hat{f}_0 = \sum_{i=1}^N f_{i0}/N$$

Μία εναλλακτική μορφή της στατιστικής LM ελέγχει για ετεροσκεδαστικότητα μεταξύ των i : (26.82)

$$LM_2 = \frac{1}{N} \left(\sum_{i=1}^N \left(\sum_t S_i(t)^2 / T^2 \right) / \hat{f}_0 \right)$$

Ο Hadri δείχνει ότι:

$$Z = \frac{\sqrt{N}(LM - \xi)}{\zeta} \rightarrow N(0, 1)$$

όπου $\xi = 1/6$ και $\zeta = 1/45$, αν το μοντέλο περιλαμβάνει σταθερές (η_i και είναι 0 για όλα τα i), και σε κάθε άλλη περίπτωση $\xi = 1/15$ και $\zeta = 11/6300$.

Σημειώνεται ότι για μικρό T τα αποτελέσματα του ελέγχου Hadri είναι παραποιημένα αν υπάρχει αυτοσυσχέτιση (Hlouskova and Wagner, 2006).

Ο έλεγχος Breitung (2000)

- Απαιτεί να είναι τα δεδομένα ισοροπημένα.
- Είναι βέλτιστη όταν θεωρείται ομοιογενής η αυτοπαλινδρομική παράμετρος.
- Ασυμπτωτικά φυσιολογικό για $T \rightarrow \infty$ που ακολουθεί $N \rightarrow \infty$
- Οι προσομοιώσεις Monte Carlo υποδεικνύουν ότι είναι ουσιαστικά πιο ισχυρό από άλλα τεστ μοναδιαίας ρίζας για ένα σύνολο δεδομένων μικρού μεγέθους ($N = 20$, $T = 30$).

- Μπορεί να επιτρέψει την συγχρονική εξάρτηση.
- Από τον Χάλκο (2019) και για τον έλεγχο Hadri (2000) θα λέγαμε ότι:
- Απαιτεί να είναι τα δεδομένα ισορροπημένα.
 - Αντιστρέφει τη μηδενική και εναλλακτική υποθέση.
 - Ασυμπτωτικά φυσιολογικό για $T \rightarrow \infty$ που ακολουθεί $N \rightarrow \infty$.
 - Είναι κατάλληλο για διαστρωματικά δεδομένα, στα οποία ο T είναι μεγάλος και το N είναι μέτριο.
 - Μπορεί να επιτρέψει την συγχρονική εξάρτηση.

Σχετικά ο έλεγχος Harris και Tzavalis (1999)

- Απαιτεί να είναι τα δεδομένα ισορροπημένα.
- Υποθέτει ομοιογένεια της αυτοπαλινδρομικής παραμέτρου.
- Υποθέτει ότι τα σφάλματα είναι κατανομημένα ανεξάρτητα και ομοιόμορφα σε όλες τις χώρες και χρόνους.
- Ασυμπτωτικά φυσιολογική για $N \rightarrow \infty$ και σταθερό T , ενδείκνυται για διαστρωματικά δεδομένα μικρής εμβέλειας.
- Μπορεί να επιτρέψει την σειριακή συσχέτιση του σφάλματος, αλλά όχι για συγχρονική εξάρτηση.

Ομοίως ο έλεγχος Im, Pesaran και Shin (2003)

- Δεν απαιτεί ισχυρά ισορροπημένα δεδομένα, αλλά δεν μπορούν να υπάρξουν κενά σε κάθε επιμέρους χρονολογική σειρά.
- Επιτρέπει την ετερογένεια της αυτοπαλινδρομικής παραμέτρου.
- Ο T θεωρείται ότι είναι σταθερός (για το $Z_{t\text{-tilde-bar}} \text{ stat } T$ πρέπει να είναι τουλάχιστον 5 εάν το σύνολο δεδομένων είναι ισορροπημένο ή τουλάχιστον 6 εάν συμπεριλαμβάνονται και χρονικές τάσεις. Εάν τα δεδομένα δεν είναι έντονα ισορροπημένα τότε ο T πρέπει να είναι τουλάχιστον 9 για την ασυμπτωτική κατανομή).

- $N \rightarrow \infty$ για τα στατιστικά στοιχεία \bar{t} και \bar{Z}_t .
- N μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι σταθερό για τη στατιστική \bar{t} , όταν δεν υπάρχουν κενά στα δεδομένα.
- Υπάρχει απώλεια ισχύος όταν συμπεριλαμβάνονται οι χρονικές τάσεις.
- Γενικά, είναι πιο ισχυρό από τα τεστ του Levin, Lind και Chu (2002) και Fisher. Τέλος, και για την περίπτωση της διαστρωματικής αλληλεξάρτησης οι έλεγχοι Fisher [Maddala και Wu (1999), Choi (2001)]
- Δεν απαιτούν ισχυρά ισορροπημένα δεδομένα και οι μεμονωμένες σειρές μπορούν να έχουν κενά.
- Επιτρέπουν την ετερογένεια της αυτοπαλινδρομικής παραμέτρου.
- $T \rightarrow \infty$
- Γενικά θεωρούνται ότι το N είναι σταθερό. Τότε τα τεστ αυτά είναι συναφή έναντι της εναλλακτικής ότι τουλάχιστον ένα πάνελ είναι στατικό.
- Αν επιτρέψουμε το $N \rightarrow \infty$, τότε ο αριθμός των πάνελ που δεν έχουν μοναδιαία ρίζα πρέπει να αυξηθεί με τον ίδιο ρυθμό όπως το N για να είναι συνεπές το τεστ.
- Υπάρχει απώλεια ισχύος όταν συμπεριλαμβάνονται οι χρονικές τάσεις.
- Με σειριακά συσχετισμένα σφάλματα, αυτά τα τεστ είναι πιο ισχυρά από τα Levin, Lin και Chu (2002).

5.2.3 Εμπειρικά αποτελέσματα

Με βάση την προτεινόμενη μεθοδολογία, τα εμπειρικά μας ευρήματα ξεκινούν από τον έλεγχο της διαστρωματικής εξάρτησης, με τα αποτελέσματα να απορρίπτουν σημαντικά τη διαστρωματική ανεξαρτησία (τιμή $P = 0,000$) σε όλες τις περιπτώσεις.

Τα μη παρατηρημένα σοκ, η μη τυχαία επιλογή ατόμων, η χρήση ενός ενιαίου νομίσματος και κοινών πολιτικών (Baltagi και Pesaran, 2007) και οι χωρικές

επιπτώσεις ή οι μη παρατηρούμενοι κοινοί παράγοντες (Basak και Das, 2018) μπορεί να είναι μερικοί από τους λόγους μιας τέτοιας εξάρτησης. Επιπλέον, όσον αφορά τα κοινωνικά δεδομένα, οι ομάδες και τα χαρακτηριστικά τους πιθανώς δεν είναι ανεξάρτητα αλλά αλληλένδετα (Stephan, 1934).

Πίνακας 5.2: Έλεγχος διαστρωματική εξάρτηση (Cross-section dependence (Pesaran CD test))

Μεταβλητές	CD test	P-τιμή	Συσχέτιση	Συσχέτιση (απόλυτη)
ISO14001	79.16***	0.000	0.790	0.790
GDP/c	94.86***	0.000	0.947	0.947
GDP/c ²	93.20***	0.000	0.931	0.931
GDP/c ³	91.50***	0.000	0.914	0.914
ISO 9001	23.38***	0.000	0.233	0.481
Institutions	24.29***	0.000	0.250	0.461
CO ₂ emissions	10.58***	0.000	0.106	0.639
Tertiary education	76.55***	0.000	0.940	0.940
Trade	38.88***	0.000	0.388	0.605
Regulatory quality	-1.46	0.145	-0.015	0.415
Labor force	28.99***	0.000	0.289	0.626
FDI	17.49***	0.000	0.175	0.269

Σημείωση: Υπό τη μηδενική υπόθεση $H_0 [CD \sim N(0,1)]$.

Συσχετίσεις και απόλυτες συσχετίσεις είναι μέσες (απόλυτες) τιμές για τα εκτός διαγωνίου (of off-diagonal) στοιχεία της μήτρας διαστρωματικών συσχετίσεων των καταλοίπων από τις εκτιμήσεις των 5.1-5.3).

*** υποδηλώνουνσημαντικότητα σε επίπεδο 1%.

Σε περίπτωση που ένα υπόδειγμα μοντέλου περιλαμβάνει δεδομένα που έχουν διαστρωματικά υποβαθμιστεί ή χρονικές επιδράσεις, τότε ο έλεγχος CSD του Pesaran δεν έχει ισχύ (Sarafidis and Wansbeek, 2012). Ομοίως, παρατηρείται ένα παρόμοιο πρόβλημα κατά την προσθήκη διαστρωματικών μέσων όρων στην προσέγγιση συσχετισμένων επιδράσεων (Millo, 2018). Ως αποτέλεσμα, για διαστρωματική εξάρτηση χρησιμοποιείται ο έλεγχος Frees (1995), με τα αποτελέσματα του ελέγχου αυτού να παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.3.

Ο Πίνακας 5.4 αναφέρεται στους ελέγχους μοναδιαίας ρίζας που χρησιμοποιούνται στις υπό εξέταση μεταβλητές. Η εξέταση των γραφημάτων έδειξε

ότι συμπεριελήφθησαν τάσεις και σταθεροί όροι στους ελέγχους, με τον κατάλληλο αριθμό υστερήσεων που καθορίστηκαν βάσει των κριτηρίων Akaike (AIC) και Schwarz (SC). Όπως μπορεί να παρατηρηθεί, οι εξεταζόμενες μεταβλητές είναι I(1), καθώς σε όλες τις περιπτώσεις υπάρχουν ενδείξεις ενάντια στη μη στασιμότητα σε επίπεδα.

Ομοίως, οι έλεγχοι συνολοκλήρωσης Westerlund παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.5α. Κοιτάζοντας τις στατιστικές G_t και G_a , η H_0 απορρίπτεται μόνο στην πρώτη, υποδεικνύοντας συνολοκλήρωση για τουλάχιστον ένα στρώμα. Από την άλλη πλευρά, οι στατιστικές P_t και P_a απορρίπτουν την H_0 που υποδεικνύει συνολοκλήρωση για το συνολικό πάνελ. Παρομοίως, οι έλεγχοι συνολοκλήρωσης Pedroni παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.5b με οκτώ από τις έντεκα περιπτώσεις να απορρίπτουν την H_0 για μη συνολοκλήρωση, στα συνήθη επίπεδα σημαντικότητας.

Ο Πίνακας 5.6 παρουσιάζει τα αποτελέσματα για τις στατικές και δυναμικές αναλύσεις και για το συνολικό δείγμα καθώς και για τις ομάδες χωρών του ΟΟΣΑ και του BRICS. Η χρήση του υποδείγματος FE επιβεβαιώνεται με τον έλεγχο Hausman, ενώ ο έλεγχος Pesaran CD απορρίπτει την H_0 ότι τα σφάλματα είναι διαστρωματικά ανεξάρτητα μεταξύ των χωρών. Αυτό συνεπάγεται τη χρήση των FE με τυπικά σφάλματα Driscoll-Kraay και τη μήτρα διακύμανσης-συνδιακύμανσης διορθωμένη για σειριακή και χωρική συσχέτιση (Camarero et al., 2011). Η δεύτερη και η τρίτη στήλη παρουσιάζουν τα τυπικά σφάλματα FE Driscoll-Kraay μετά την απόρριψη του RE από τον έλεγχο Hausman. Η τέταρτη στήλη παρουσιάζει τα αποτελέσματα των σταθερών επιδράσεων στην περίπτωση των χωρών BRICS (6 χώρες) και με White διαστρωματικά τυπικά σφάλματα και συνδιακύμανση (διόρθωση β.ε.). Η πέμπτη και η έκτη στήλη αναφέρονται στο δυναμικό υπόδειγμα για το συνολικό δείγμα και τις χώρες του ΟΟΣΑ αντίστοιχα.

Επιπλέον, ο Πίνακας 5.6 παρουσιάζει τέσσερις διαγνωστικούς ελέγχους: δύο ελέγχους για ετεροσκεδαστικότητα και δύο για σφάλματα προσδιορισμού. Στην περίπτωση των στατικών υποδειγμάτων, όλοι οι έλεγχοι υποδεικνύουν ότι δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα ετεροσκεδικότητας και σφαλμάτων προσδιορισμού, ιδίως στο συνολικό δείγμα και στις χώρες του ΟΟΣΑ (τρίτη και τέταρτη στήλη), με προβλήματα, ωστόσο, στην περίπτωση των BRIICS (κυρίως λόγω του μικρού μεγέθους του δείγματος). Παρομοίως, στα δυναμικά υποδείγματα, δεν εντοπίζονται προβλήματα όσον αφορά την ετεροσκεδικότητα και τα σφάλματα προσδιορισμού. Τέλος, κανένας από τους ελέγχους σειριακής συσχέτισης πρώτης και δεύτερης τάξης στα δυναμικά μοντέλα δεν αποδεικνύει ότι η υπόθεση των σειριακών συσχετισμένων σφαλμάτων δεν είναι επαρκής.

Στην περίπτωση των στατικών υποδειγμάτων, όλες οι μεταβλητές είναι στατιστικά σημαντικές σε όλες τις περιπτώσεις και ορθά σημειωμένες σε όλα τα επίπεδα σημαντικότητας. Τα εκτιμώμενα σημεία καμπής είναι αρκετά υψηλά αλλά μέσα στο δείγμα. Συγκεκριμένα, στα στατικά υποδείγματα παίρνουν τιμές 52.023\$ στο πλήρες δείγμα, 44.803\$ για τις χώρες του ΟΟΣΑ και 20.813\$ για το BRIICS. Η εξέταση των δυναμικών υποδειγμάτων και του GMM, τα GDP και GDP², η αυστηρότητα της περιβαλλοντικής πολιτικής, οι εκπομπές CO₂ και η υστέρηση του ISO14001 είναι στατιστικά σημαντικές σε όλα τα επίπεδα σημαντικότητας. Μια έγκυρη σχέση ανεστραμμένου σχήματος U⁹ παρατηρείται με παρόμοια σημεία καμπής σε κλίμακα όπως στα στατικά υποδείγματα. Τα σημεία καμπής είναι όλα μέσα στο δείγμα και ισούνται με 50.687\$ και 48.768\$ για το πλήρες δείγμα και τις χώρες του ΟΟΣΑ του GMM δύο βημάτων αντίστοιχα. Το εμπόριο είναι σημαντικό σε ολόκληρο το δείγμα των χωρών, ενώ τα ιδρύματα που υποστηρίζουν την αγορά και η

⁹ Για θεωρητικές βάσεις που δικαιολογούν την ύπαρξη σχέσεων ανεστραμμένου σχήματος U και σχήματος N, βλ. Halkos (2012) και Halkos (2013).

εκπαίδευση είναι σημαντικά στην περίπτωση των χωρών του ΟΟΣΑ. Το Σχήμα 1 παρουσιάζει τις εξαγόμενες σχέσεις για τα στατικά (a-c) και δυναμικά (d-e) μοντέλα.

Η χρήση των εξαρτημένων μεταβλητών με υστέρηση αντιστοιχεί στην αυτοπαλίνδρομη υστέρηση που οδηγεί σε ένα υπόδειγμα AD (1,0) μετά την εξαίρεση των ασήμαντων δυναμικών. Οι μεταβλητές, εκτός από τις εξαρτημένες με υστέρηση, θεωρούνται αυστηρά εξωγενείς. Οι συντελεστές προσαρμογής είναι υψηλοί για το ISO14001 και ισούνται με 1-0,71 και 1-0,53 στις περιπτώσεις του συνολικού δείγματος και των χωρών του ΟΟΣΑ (GMM) αντίστοιχα.

Υπογραμμίζεται ότι ο ρυθμός προσαρμογής με τον οποίο οι αποδόσεις προσαρμόζονται στις τιμές ισορροπίας τους είναι αργός. Ο εκτιμώμενος συντελεστής υστέρησης δείχνει μια προσαρμογή της οικονομικής ανάπτυξης που πραγματοποιείται με ρυθμό περίπου 29% και 47% ετησίως για το πλήρες δείγμα και τις χώρες του ΟΟΣΑ αντίστοιχα. Αυτό με τη σειρά του συνεπάγεται ότι το 29% και το 47% των διαφορών μεταξύ των επιθυμητών και των πραγματικών επιπέδων οικονομικής ανάπτυξης προσαρμόζονται ετησίως στην περίπτωση του συνολικού δείγματος και των χωρών του ΟΟΣΑ αντίστοιχα. Αυτό σημαίνει ότι η προσαρμογή της οικονομικής αποτελεσματικότητας πραγματοποιείται εντός σχεδόν τριών περιόδων στην περίπτωση του πλήρους δείγματος και σε δύο περιόδους στην περίπτωση των χωρών του ΟΟΣΑ. Φαίνεται ότι αυτός ο μέσος έως γρήγορος ρυθμός προσαρμογής στην αποτελεσματικότητα εξαρτάται κυρίως από τις πολιτικές διαχείρισης ISO14001 των χωρών, από τα ιδρύματα που βασίζονται στην αγορά, τα επίπεδα ρύπανσης από CO₂, την αυστηρότητα της περιβαλλοντικής πολιτικής, τα επίπεδα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τις διαφορές τους στις συνολικές διαδικασίες ανάπτυξής τους.

Τα εμπειρικά μας ευρήματα δείχνουν την ύπαρξη μιας ανεστραμμένης καμπύλης σχήματος U σε όλες τις περιπτώσεις για το πλήρες δείγμα, τις χώρες του

ΟΟΣΑ και τις χώρες BRIICS. Επιπλέον, το ανεστραμμένο σχήμα U στην ανάλυσή μας μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι η ζήτηση για περιβαλλοντική ποιότητα αυξάνεται με το εισόδημα (Halkos, 2011b), επομένως στην περίπτωση αυτή οδηγεί σε χαμηλότερες πιστοποιήσεις ISO14001 με αύξηση εισοδήματος. Συνολικά, ένα πιο αποτελεσματικό θεσμικό περιβάλλον μέσω σαφώς καθορισμένων δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, κανονισμών και δομών καλής διακυβέρνησης μπορεί να αυξήσει την ευαισθητοποίηση του κοινού έναντι περιβαλλοντικών ζημιών (Dinda et al., 2000). Ταυτόχρονα, το αυξανόμενο μέγεθος της οικονομίας μέσω του εμπορίου και των επενδύσεων οδηγεί σε αυστηρότερους κανονισμούς για τη μείωση της ρύπανσης που μπορεί να αυξηθεί λόγω των επιδράσεων κλίμακας (Halkos, 2011b). Από αυτή την άποψη, η περιβαλλοντική ζημία αυξάνεται γραμμικά με το εισόδημα έως ότου επιτευχθεί ένα συγκεκριμένο σημείο στο οποίο μπορούν να χρησιμοποιηθούν καθαρότερες τεχνολογίες και συστήματα διαχείρισης (Stokey, 1998).

Στο Σχήμα 1 οι άνω καμπύλες αναφέρονται στη στατική, ενώ οι δύο κάτω καμπύλες στη δυναμική ανάλυση. Τα υπολογιζόμενα σημεία καμπής βρίσκονται εντός του δείγματος, κυμαινόμενα από περίπου 52.023\$ στην περίπτωση του πλήρους δείγματος έως 44.800\$ για τις χώρες του ΟΟΣΑ και 20.800\$ για το BRIICS στη στατική ανάλυση. Επιπλέον, είναι αρκετά υψηλότερα και παρόμοια στην περίπτωση του πλήρους δείγματος και των χωρών του ΟΟΣΑ, όπου ισούνται με 50.687\$ και 48.768\$, αντίστοιχα.

Table 5.3: Frees test results

Cross sectional independence	4.932
With critical values from Frees' Q distribution	
alpha = 0.10	0.1174
alpha = 0.05	0.1537
alpha = 0.01	0.2225

1 **Table 5.4:** ADF Fisher panel unit root tests

Variables	ADF Fisher				PP - Fisher					
	inverse χ^2 statistic		inverse normal statistic		inverse logit statistic		modified inverted χ^2 statistic		Inverse χ^2 statistic	
<i>Levels</i>										
ISO14001	50.0861	(0.9273)	2.4101	(0.9920)	2.1872	(0.9849)	-1.3851	(0.9170)	74.6531	[0.2177]
GDP/c	62.5241	(0.5986)	0.7808	(0.7825)	0.7574	(0.7745)	-0.3025	(0.6189)	63.3720	[0.5698]
GDP/c ²	63.8579	(0.5518)	0.0387	(0.9793)	0.1498	(0.5594)	-0.1864	(0.5740)	44.7546	[0.9791]
GDP/c ³	37.6355	(0.9981)	2.0397	(0.0000)	2.0270	(0.9778)	-2.4688	(0.9932)	20.7916	[1.0000]
ISO9001	55.1046	(0.8283)	1.7952	(0.9637)	1.8555	(0.9674)	-0.9483	(0.8295)	80.8775	[0.1028]
Institutions	93.8134***	(0.0090)	1.1244	(0.8696)	0.4494	(0.6731)	2.6352***	(0.0042)	56.0076	[0.7513]
CO ₂ emissions	63.8579	(0.5518)	0.0387	(0.9793)	0.1498	(0.5594)	-0.1864	(0.5740)	79.5022	[0.1229]
Tertiary education	69.4091	(0.3633)	0.3563	(0.6392)	-0.0633	(0.4748)	0.2967	(0.3833)	71.3346	[0.3050]
Trade	87.0246**	(0.0425)	-1.6213*	(0.0525)	-1.5543*	(0.0610)	1.8300*	(0.0336)	108.5805	[0.0008]
Regulatory quality	78.0264	(0.1477)	-0.4589*	(0.3232)	-0.4780*	(0.3166)	1.0468	(0.1476)	88.3203**	[0.0347]
Labor force	60.8043**	(0.6577)	1.6710	(0.9526)	1.5549	(0.9391)	-0.5422	(0.6744)	38.0612	[0.9977]
FDI	43.6790	(0.9846)	2.1038	(0.9823)	2.2475	(0.9870)	-1.9428	(0.9740)	155.3685***	[0.0000]
EnvStringency	48.5541	(0.9472)	1.5237	(0.9362)	1.4409	(0.9243)	-1.5185	(0.9356)	1785.5447***	[0.0000]
<i>First Differences</i>										
Δ (ISO14001)	162.92***	(0.0000)	-5.67***	(0.0000)	-6.23***	(0.0000)	8.44***	(0.0000)	1612.7572***	[0.0000]
Δ (GDP/c)	122.54***	(0.0000)	-4.47***	(0.0000)	-4.56***	(0.0000)	4.92***	(0.0000)	2133.7845***	[0.0000]
Δ (GDP/c) ²	125.08***	(0.0000)	-4.33***	(0.0000)	-4.52***	(0.0000)	5.14***	(0.0000)	2012.9364***	[0.0000]
Δ (GDP/c) ³	133.67***	(0.0000)	-4.11***	(0.0000)	-4.51***	(0.0000)	5.89***	(0.0000)	1912.7295***	[0.0000]
Δ (ISO9001)	160.79***	(0.0000)	-6.43***	(0.0000)	-6.76***	(0.0000)	8.25***	(0.0000)	1322.8989***	[0.0000]
Δ (Institutions)	215.19***	(0.0000)	-6.22***	(0.0005)	-8.93***	(0.0000)	13.36***	(0.0000)	1132.2059***	[0.0000]
Δ (CO ₂ emissions)	202.57***	(0.0000)	-6.46***	(0.0000)	-7.99***	(0.0000)	11.89***	(0.0000)	2189.7863***	[0.0000]
Δ (Tertiary education)	258.69***	(0.0000)	-9.60***	(0.0000)	-12.50***	(0.0000)	16.77***	(0.0000)	1870.8419***	[0.0000]
Δ (Trade)	208.00***	(0.0000)	-8.99***	(0.0000)	-9.56***	(0.0000)	12.36***	(0.0000)	1355.5667***	[0.0000]
Δ (Regulatory quality)	161.77***	(0.0049)	-6.56***	(0.0015)	-6.95***	(0.0000)	8.34***	(0.0000)	1501.6390***	[0.0000]
Δ (Labor force)	153.05***	(0.0000)	-4.43***	(0.0000)	-5.58***	(0.0000)	7.58***	(0.0000)	1746.7353***	[0.0000]
Δ (FDI)	154.93***	(0.0049)	-5.42***	(0.0000)	-5.86***	(0.0020)	7.74***	(0.0016)	1276.2289***	[0.0000]
Δ (EnvStringency)	228.7345***	(0.0049)	-9.1430***	(0.0000)	-10.4421***	(0.0000)	14.1642***	(0.0000)	1276.2289***	[0.0000]

2 *Note: The null hypothesis assumes that the variable contains unit root. Numbers in parentheses denote P-values.*

3 *Significance at ***1%, **5% and *10%.*

Table 5.5a: Westerlund ECM panel cointegration tests

Equation	Statistic			
	G_{τ}	G_{α}	P_{τ}	P_{α}
ISO14001= f(GDP/c)	-2.608*** (0.0360)	-22.363*** (0.0000)	-9.582 (0.9990)	-7.070*** (0.9650)
ISO14001= f(GDP/c) ²	-2.662** (0.0140)	-24.475*** (0.0000)	-2.638 (1.0000)	-2.749 (1.0000)
ISO14001= f(GDP/c) ³	3.67*** (0.0000)	-9.29 (0.975)	-13.64*** (0.0000)	-3.21*** (0.0000)
ISO14001= f(ISO9001)	3.35*** (0.0000)	-11.65 (0.575)	-13.99*** (0.0000)	-9.68 (0.2720)
ISO14001= f(Institutions)	3.35*** (0.0000)	-11.65 (0.575)	-13.99*** (0.0000)	-9.68 (0.2720)
ISO14001= f(CO ₂)	3.35*** (0.0000)	-11.65 (0.575)	-13.99*** (0.0000)	-9.68 (0.2720)
ISO14001= f(TertEdu)	3.35*** (0.0000)	-11.65 (0.575)	-13.99*** (0.0000)	-9.68 (0.2720)
ISO14001= f(Trade)	3.35*** (0.0000)	-11.65 (0.575)	-13.99*** (0.0000)	-9.68 (0.2720)
ISO14001= f(RegQual)	3.35*** (0.0000)	-11.65 (0.575)	-13.99*** (0.0000)	-9.68 (0.2720)
ISO14001= f(Labour)	3.35*** (0.0000)	-11.65 (0.575)	-13.99*** (0.0000)	-9.68 (0.2720)
ISO14001= f(FDI)	3.35*** (0.0000)	-11.65 (0.575)	-13.99*** (0.0000)	-9.68 (0.2720)
ISO14001= f(EnvString)	3.35*** (0.0000)	-11.65 (0.575)	-13.99*** (0.0000)	-9.68 (0.2720)

Note: Test regression fitted on a constant and trend with one lag and lead. Kernel bandwidth was set following Demetriades and James (2011). The null hypothesis assumes that there is no cointegration. Numbers in parentheses are P-values. Significance at ***1%, **5% and *10%.

Table 5.5b: Pedroni Residual Cointegration Test

	Statistic	Probability	Weighted Statistics	Probability
Panel v-Statistic	5.2239	0.0000	1.03664	0.1500
Panel rho-Statistic	-2.2893	0.0110	-0.25361	0.3999
Panel PP-Statistic	-4.4148	0.0000	-2.67616	0.0037
Panel ADF-Statistic	-8.9461	0.0000	-3.86659	0.0001
	Statistic	Probability		
Group rho-Statistic	2.04762	0.9797		
Group PP-Statistic	-1.92307	0.0272		
Group ADF-Statistic	-5.47727	0.0000		

Table 5.6: Εμπειρικά αποτελέσματα στατικών και δυναμικών εξειδικεύσεων
(ISO14001 ως εξαρτημένη μεταβλητή)

Model	STATIC			DYNAMIC	
	FE Driskoll Kraay s.e. TOTAL	FE Driskoll Kraay s.e. OECD	Fixed Effects White cs s.e. BRIICS	SYS-GMM Two-step TOTAL	SYS-GMM Two-step OECD
Constant	-3867.04*** [0.0000]	-3632.55*** [0.000]	4004.207*** [0.0058]		
GDP/c	0.04027*** [0.0324]	0.07501*** [0.000]	0.338583*** [0.0034]	0.317302*** [0.0000]	0.494512*** [0.0000]
(GDP/c) ²	-3.87e-07*** [0.0109]	-8.37e-07*** [0.000]	-1.22e-05*** [0.0000]	-3.13e-06*** [0.0000]	-5.07e-06*** [0.0000]
ISO 9001	0.16677*** [0.0000]	0.1544*** [0.000]	0.135601*** [0.003]	0.075058*** [0.0000]	0.13561*** [0.0000]
Institutions	25.2361*** [0.0000]	-18.245*** [0.000]			-134.19 [0.0000]
EnvStringency	356.627 [0.0002]	97.7495* [0.099]		365.6122*** [0.0000]	235.398*** [0.0000]
CO ₂ emissions	3.48e-06*** [0.0000]	-2.33e-05*** [0.000]	6.41e-06*** [0.0000]	1.93e-06*** [0.0000]	-1.79e-05*** [0.0000]
Labour force	-3.46e-05*** [0.0000]	0.00041*** [0.000]	-6.88e-05*** [0.0000]	0.00015*** [0.0000]	7.84e-05 [0.0000]
Tertiary education	123.471*** [0.0000]	87.1054*** [0.000]	168.395*** [0.0000]		161.285 [0.0000]
Trade	-18.8954*** [0.0000]	-6.1189* [0.097]		-87.50342 [0.0000]	
ISO14001 _{t-1}				0.706675*** [0.0000]	0.52634*** [0.0000]
Hausman Test	21.32 [0.0000]	30.22 [0.0000]	10.75[0.0000]	0.52 [0.41]	0.55 [0.46]
AR(1)				-3.78*** [0.0000]	-3.54 [0.0010]
AR(2)				0.74 [0.42]	0.76[0.49]
Hansen test				25.68 [0.377]	18.87 [0.336]
Test 1 heteroskedasticity	1.09 [0.34]	1.02 [0.37]	1.12 [0.31]	1.09 [0.27]	0.29 [0.77]
Test 2 heteroskedasticity	0.81 [0.44]	1.11 [0.23]	2.92 [0.03]	0.31 [0.79]	1.39 [0.17]
Test 3 RESET 1	1.32 [0.27]	1.29 [0.25]	2.99 [0.07]	1.92 [0.13]	0.47 [0.66]
Test 4 RESET 2	1.39 [0.27]	1.77 [0.21]	2.37 [0.10]	0.95 [0.33]	0.13 [0.93]
Shape of curve	Inverted U- shape	Inverted U- shape	Inverted U- shape	Inverted U-shape	Inverted U-shape
Turning Points	52023.26	44802.87	20812.62	50687.22	48768.44
Observations	627	513	114	561	494

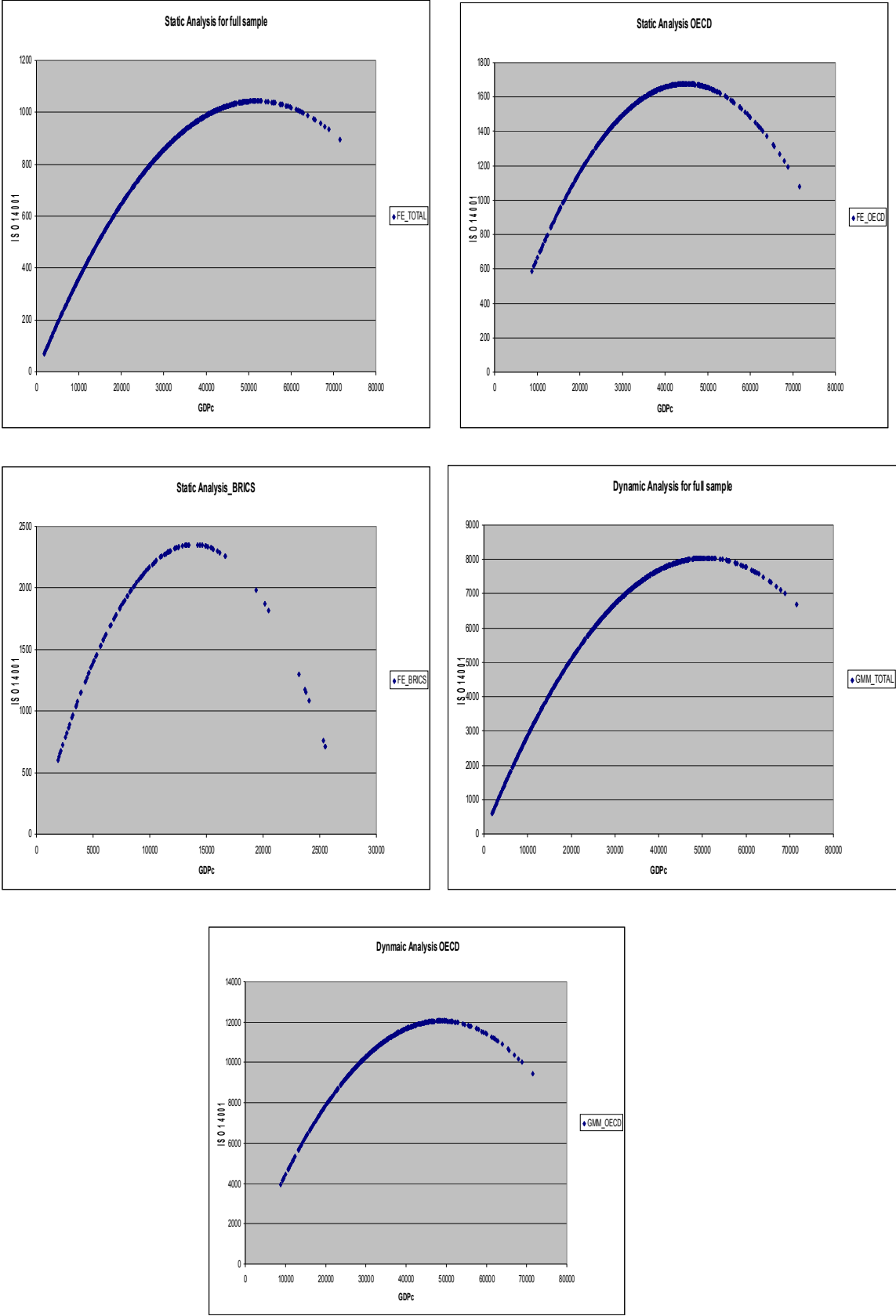
Test 1: Regression of the squared residuals on X. That is, $u_t^2 = x_t' \gamma_1 + v_{t,1}$

Test 2: Regression of absolute residuals on X. That is, $|u_t| = x_t' \gamma_2 + v_{t,2}$ (a Glejser test)

Test 3: Regression of residuals on \hat{Y}^2 and Test 4: Regression of residuals on \hat{Y}^3

Τιμές P σε brackets. SYS-GMM is the system GMM estimator. The numbers in square brackets denote P-values. AR(1) and AR(2) are tests for first and second order serial autocorrelation. Hansen denotes the test of over identifying restrictions of the instruments. Significance at ***1%, **5% and *10%.

Figure 5,1: Derived relationships (x axis represents GDPc levels, whereas y axis represents ISO14001 levels)

5.2.4 Τελικές παρατηρήσεις

Στην ανάλυσή μας λαμβάνουμε σοβαρά υπόψη την παρουσία διαστρωματικής εξάρτησης, χρησιμοποιώντας κατάλληλους ελέγχους μοναδιαίας ρίζας για να ανακαλύψουμε εφικτές συνολοκληρωμένες σχέσεις, ειδικά στην υπάρχουσα περιορισμένη βιβλιογραφία σχετικά με το ISO14001. Από εμπειρική άποψη, η εγκυρότητα της υπόθεσης EKC επαναπροσδιορίζεται λαμβάνοντας υπόψη την παρουσία διαφόρων μακροοικονομικών και κοινωνικοοικονομικών μεταβλητών. Μια ανεστραμμένη σχέση σχήματος U παρατηρείται σε όλες τις στατικές και δυναμικές αναλύσεις για το ISO14001. Τα υπολογιζόμενα σημεία καμπής, αν και αρκετά υψηλά, βρίσκονται σε όλες τις περιπτώσεις εντός του δείγματος. Οι συντελεστές προσαρμογής έχουν μέση ταχύτητα ίση με 0,29 και 0,47 για το πλήρες δείγμα και την ομάδα χωρών του ΟΟΣΑ αντίστοιχα.

Σε όλα τα υποδείγματα η ύπαρξη του επιπέδου εκπαίδευσης είναι θετική με μεγάλα μεγέθη. Η υιοθέτηση του προτύπου ISO 9001, τα ιδρύματα που υποστηρίζουν την αγορά, τα επίπεδα ρύπανσης όσον αφορά τις εκπομπές CO₂ και η αυστηρότητα της περιβαλλοντικής πολιτικής επηρεάζουν με θετικό και στατιστικά σημαντικό τρόπο τον αριθμό των πιστοποιήσεων ISO 14001, με αμελητέα μεγέθη για τη ρύπανση, χαμηλά μεγέθη για το ISO9001, υψηλά μεγέθη για τα ιδρύματα και σημαντικά μεγάλα μεγέθη για την αυστηρότητα των πολιτικών και τα επίπεδα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Αντίθετα, το μέγεθος του εργατικού δυναμικού και το εμπόριο φαίνεται να επηρεάζουν το ISO14001 με αρνητικό και στατιστικά σημαντικό τρόπο, αλλά με αμελητέα μεγέθη για το πρώτο και σημαντικά υψηλά μεγέθη για το δεύτερο. Προηγούμενες μελέτες έχουν επίσης δείξει ότι το συνολικό εμπόριο (εξαγωγές) των χωρών ενδέχεται να μην επηρεάζει σημαντικά τις πιστοποιήσεις ISO 14001 (Prakash

and Potoski, 2006b) και ότι η επίδραση του διεθνούς εμπορίου στην πιστοποίηση ISO 14001 θεωρείται λιγότερο σημαντική (dos Santos and de Oliveira, 2019) απ' ό,τι έχουν δείξει προηγουμένως μελέτες όπως των Goedhuys και Sleuwaegen (2016).

Οι Daddi κ.ά. (2015) ισχυρίζονται ότι οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση και τα επίπεδα ανεργίας ενδέχεται να μην έχουν σημαντική επίδραση στον αριθμό (σε επίπεδο χώρας) των πιστοποιημένων οργανισμών. Οι θεσμικές δομές και μηχανισμοί έχουν επίσης επιβεβαιωθεί από μελέτες όπως αυτές των Moon και DeLeon (2005), Borsky και Blanco (2014) καθώς και των Orcos κ.ά. (2018) πως επιρρεάζουν τη διάχυση του EMSS.

Ομοίως, διαπιστώθηκε από τους Liu κ.ά. (2019) ότι οι εκπομπές CO₂ και η κανονιστική ποιότητα επηρεάζουν θετικά την πιστοποίηση ISO 14001, ενώ ο αντίκτυπος των ΑΞΕ και της αυστηρότητας των περιβαλλοντικών κανονισμών απαιτούν περαιτέρω προσοχή. Το πρώτο μπορεί να οδηγήσει σε διακρατική απόκλιση στις εταιρικές πρακτικές (EMS), καθώς οι ξένες θυγατρικές μπορούν να προσαρμόσουν τις εταιρικές πρακτικές τους σε συγκεκριμένες απαιτήσεις των χωρών υποδοχής ή να μεταφέρουν ορισμένες πρακτικές της χώρας καταγωγής στις χώρες υποδοχής (Hofstede 1980; Porter 1990; Pauly and Reich 1997; Sethi and Elango 1999). το τελευταίο βρέθηκε να μειώνει τον αριθμό των πιστοποιητικών EMS σε επίπεδο χώρας (Borsky and Blanco, 2014; Halkos and Nomikos, 2020).

Ένα πιστοποιημένο σύστημα διαχείρισης όπως αυτό που προτείνεται από το ISO 14001 προσφέρει τα οφέλη της τυποποίησης του σχεδιασμού και της πρακτικής διαχείρισης εναρμονίζοντας τις εσωτερικές διαδικασίες μεταξύ διαφορετικών οργανισμών στο πλαίσιο της οικολογικής αποδοτικότητας και της ελαχιστοποίησης των αρνητικών περιβαλλοντικών εξωτερικοτήτων. Ωστόσο, η υιοθέτηση του ISO 14001 απέχει πολύ από το να είναι όμοια κατανεμημένη μεταξύ περιοχών και

εθνικών πλαισίων (Delmas and Montes-Sancho, 2011). Από αυτή την άποψη, τα χαρακτηριστικά σε επίπεδο χώρας έχουν επισημανθεί (εκτός από τα κίνητρα σε μικροοικονομικό επίπεδο) ως επεξηγηματικές παράμετροι της τροχιάς διάδοσης ISO 14001 σε όλο τον κόσμο. Οι γνώσεις που αποκτήθηκαν από τα πρότυπα χωρικής-χρονικής διάχυσης και από σχετικούς εθνικούς παράγοντες που εξηγούν την πιστοποίηση ISO 14001 σε επίπεδο χώρας επιτρέπουν στις τεχνικές επιτροπές ISO, τους εθνικούς οργανισμούς διαπίστευσης και τους οργανισμούς πιστοποίησης και τις συμβουλευτικές υπηρεσίες, μεταξύ άλλων βασικών ενδιαφερόμενων μερών, να βελτιώσουν τον σχεδιασμό πολιτικής και τον μακροπρόθεσμο στρατηγικό σχεδιασμό τους.

Οι συνεισφορές αυτής της μελέτης συμπληρώνουν το κενό στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η πρακτική περιβαλλοντικής διαχείρισης διαχέεται μεταξύ των χωρών και μπορεί να περιγραφεί ως εξής. Καταρχάς, σύμφωνα με την υπόθεση της περιβαλλοντικής καμπύλης του Kuznets, παρέχουμε νέα στοιχεία σχετικά με τη σχέση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικής υποβάθμισης, όπως μετράται από τα πρότυπα ISO 14001. Δεύτερον, απαντώντας στο κάλεσμα όπως αυτό των Liu κ.ά. (2020) και σύμφωνα με όσα γνωρίζουμε, αυτή η μελέτη είναι η πρώτη του είδους που διερευνά εμπειρικά πτυχές της διείσδυσης του ISO 14001 και των τάσεων στις χώρες του ΟΟΣΑ και των BRIICS. Τρίτον, επανεξετάζουμε τη συζήτηση για τους εθνικούς παράγοντες που επηρεάζουν την πιστοποίηση ISO 14001 και χρησιμοποιώντας ένα σύνολο πάνελ δεδομένων συνεισφέρουμε σε ένα ερευνητικό πεδίο όπου τα διαθέσιμα στοιχεία εξακολουθούν να είναι περιορισμένα και πρέπει να διερευνηθούν περαιτέρω.

Η μελέτη ενσωματώνει τις συνέπειες για τους ερευνητές και τους επαγγελματίες, καθώς παρέχει ένα βασικό πλαίσιο αξιολόγησης για τη μελέτη των

μελλοντικών τάσεων στην πιστοποίηση ISO 14001, εξηγώντας την άνιση κατανομή μεταξύ των χωρών και προβλέποντας εθνικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Από αυτήν την άποψη, ευρήματα όπως τα δικά μας επισημαίνουν ορισμένες παραμέτρους που επηρεάζουν τη σχετική εθνική διείσδυση και μπορούν να λειτουργήσουν ως ένα πολύτιμο εργαλείο ευαισθητοποίησης για την αύξηση του ενδιαφέροντος των υπευθύνων χάραξης πολιτικής και των φορέων πιστοποίησης για παρεμβάσεις απαραίτητες για την υποστήριξη της περιβαλλοντικής διαχείρισης και για να καταστούν οι οργανισμοί πιο βιώσιμοι.

Η συγκριτική έρευνα αποκαλύπτει ότι ένα ορισμένο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης είναι κρίσιμο και απαραίτητο για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα και την ανακατανομή των πόρων για περιβαλλοντική διαχείριση, ωστόσο, η συγκρίσιμη οικονομική ανάπτυξη (όπως αποδεικνύεται από τις ομάδες του ΟΟΣΑ και του BRICS) δεν αντιστοιχεί αυτόματα σε συγκρίσιμα επίπεδα περιβαλλοντικής απόδοσης. Αυτό οφείλεται σε πρόσθετες κοινωνικοπολιτικές, θεσμικές και μακρογνώστικές συνθήκες, παράγοντες και ικανότητες μέσα σε μια χώρα (Jänicke and Weidner, 1997), οι οποίες, με τη σειρά τους, διαμορφώνουν την εθνική ανταπόκριση στα διεθνή (δηλαδή όπως αυτά των προτύπων ISO) ερεθίσματα (Martin and Simmons, 1998; Botcheva and Martin, 2001).

Δεδομένου ότι οι μελέτες σε αυτό το κομμάτι εξακολουθούν να είναι σχετικά σπάνιες, η μελλοντική έρευνα σχετικά με τη διεθνή διάδοση των προτύπων συστημάτων διαχείρισης θα πρέπει επίσης να εξετάσει πληρέστερα τις επιπτώσεις των ανεπίσημων ιδρυμάτων και το πώς μπορεί να καθορίσουν τα σχετικά ποσοστά υιοθέτησης σε ένα εθνικό περιβάλλον. Ενώ προηγούμενες μελέτες δείχνουν ότι τα ισχυρά ιδρύματα που υποστηρίζουν την αγορά μειώνουν την επίδραση των ανεπίσημων ιδρυμάτων (όπως αυτά που σχετίζονται με την εθνική κουλτούρα) στη

διάδοση του EMS, είναι σημαντικό να εξεταστεί ο αντίκτυπος των τελευταίων στις αναπτυσσόμενες χώρες όπου τα επίσημα ιδρύματα απέχουν πολύ από το να είναι ανεπτυγμένα και ώριμα (Peng, 2003; Peng et al., 2008; Orcos et al., 2018).

Οι ερευνητές θα μπορούσαν επίσης να αναλύσουν περαιτέρω τη σχέση της διάδοσης του ISO 14001 με τις μεταβλητές της εθνικής παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, την αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης, τις δαπάνες σε E&A καθώς και με παράγοντες που υποδηλώνουν το επίπεδο διαφθοράς, τον ακτιβισμό περιβαλλοντικών ΜΚΟ και την εθνική περιβαλλοντικά συνειδητή (πράσινη) κατανάλωση. Ωστόσο, για να αποκτήσουμε μια πιο περιεκτική εικόνα, είναι απαραίτητη η συμπερίληψη των προοπτικών μεσοεπίπεδου, καθώς ο μεγάλος αριθμός βασικών στοιχείων από μελέτες μικροεπίπεδου δεν αρκεί για να εξηγήσει τα πρότυπα διάχυσης.

Επομένως, οι αντιδράσεις σε εθνικό επίπεδο από τα διεθνή ερεθίσματα, όπως εκφράζονται από τα ποσοστά υιοθέτησης ISO 14001, θα πρέπει να συμπληρώνονται με μελέτες για τομεακές διαμορφώσεις-ρυθμίσεις, διαδικασίες και εγγενή χαρακτηριστικά. Τέλος, οι μελλοντικές μελέτες θα μπορούσαν να συμπληρώσουν την υπάρχουσα βιβλιογραφία μακροοικονομικού επιπέδου εφαρμόζοντας πάνελ δεδομένα για να εξετάσουν εθνικούς παράγοντες που επηρεάζουν άλλα πρότυπα που σχετίζονται με το περιβάλλον, όπως τα ISO 50001 και ISO 22301, σε μια προσπάθεια να καλλιεργήσουν συνθήκες που επιτρέπουν την καλύτερη οργανωτική διαχείριση προσανατολισμένη στη βιωσιμότητα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Συμπεράσματα

Η βιομηχανική ρύπανση προκαλεί υψηλό επίπεδο ανησυχίας για τις κυβερνητικές ρυθμιστικές αρχές και το ευρύ κοινό στις ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες οικονομίες. Οι καταναλωτές δίνουν τώρα πολύ μεγαλύτερη προσοχή στα κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα και αυξάνουν τις απαιτήσεις τους για την ανάληψη σχετικών προληπτικών ενεργειών από τις εταιρείες. Ωστόσο, οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις έχουν γίνει τόσο μεγάλες και περίπλοκες που οι κυβερνήσεις, οι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί και οι επιχειρήσεις πρέπει να συνεργαστούν για την καλύτερη αντιμετώπιση αυτών των περιβαλλοντικών ζητημάτων.

Τα πρότυπα ΕΚΕ έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, ενώ συνηθέστερα χρησιμοποιούνται τα ISO14001, GRI και ISO26000, καθένα από τα οποία έχουν σχεδιαστεί για να ανταποκριθούν στις ανάγκες των ενδιαφερόμενων. Το GRI και το ISO14001 ακολουθούν την ίδια προσέγγιση και ακολουθούν παρόμοια πρότυπα διάχυσης.

Οι αναφορές ΕΚΕ μπορούν να χαρακτηριστούν ως ιδιαίτερα σημαντικές στη διακυβέρνηση για την υπευθυνότητα των ενδιαφερόμενων μερών και ένα σημαντικό εργαλείο μάθησης διαχείρισης, αν και η εφαρμογή τους μπορεί να εγκυμονεί κινδύνους για την επιχείρηση. Οι εταιρείες πρέπει να ακολουθούν την απαιτούμενη νομοθεσία και να ικανοποιούν τις ανάγκες των ενδιαφερομένων, έτσι ώστε να καταφέρουν να επιβιώσουν. Έτσι, παρά τη μη ύπαρξη νομικής υποχρέωσης, οι εταιρείες θα πρέπει να δεσμευτούν στην ΕΚΕ.

Ο ΟΗΕ, ο ΟΟΣΑ, η ΕΕ και οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές ορίζουν κάποιους ελάχιστους κανόνες συμπεριφοράς σχετικά με τις επιχειρήσεις και τις

δραστηριότητές τους, ενώ στοχεύουν στη διαμόρφωση της επιχειρηματικής δράσης μέσω κάποιων διηπειρωτικών κανονισμών. Το γεγονός αυτό τονίζει το ότι η τάση ρύθμισης του επιχειρηματικού αντικτύπου στην κοινωνία είναι αυξημένη. Η δράση της διεθνούς κοινότητας και η δημιουργία ενός περιεκτικού κανονιστικού πλαισίου για την ΕΚΕ είναι εξαιρετικά σημαντική, μιας και η εθελοντική ΕΚΕ είναι μόνο μία προσωρινή λύση.

Προτείνεται ένας περιεκτικός κανονισμός που περιλαμβάνει την αλληλεπίδραση εθελοντικών και νομικών προσεγγίσεων, δηλαδή αυτορρύθμιση αλλά και κανονιστική ρύθμιση, με σαφείς νόμους, που προωθεί ένα σύστημα ανταμοιβής και που είναι πρακτικό και οικονομικά βιώσιμο να εφαρμοστεί. Επιπλέον, το επιχειρηματικό, φορολογικό και νομικό πλαίσιο θα μπορούσε να δώσει ορισμένα κίνητρα στις επιχειρήσεις, όπως τη μείωση συντελεστών φορολογίας εισοδήματος και ΦΠΑ, τη μείωση των συντελεστών ΙΚΑ, την επιδότηση για πρόσληψη εργαζομένων, κ.ά. Παράλληλα, η κυβέρνηση θα πρέπει να αποσαφηνίσει τις προσδοκίες σχετικά με την ΕΚΕ και να αναπτύξει σαφείς τρόπους μέτρησης.

Το GRI μπορεί να παράσχει πληροφορίες σχετικά με τα περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά μίας επιχείρησης, διευκολύνοντας έτσι τη διάδοση της απόδοσης βιωσιμότητας. Παράλληλα, το ISO26000 συμβάλλει στη γνωστοποίηση ζητημάτων ΕΚΕ, παρέχοντας καθοδήγηση σχετικά με την εφαρμογή κοινωνικών και περιβαλλοντικών δράσεων. Η πίεση των ενδιαφερόμενων μερών, η σημασία της επωνυμίας, η ύπαρξη νομοθεσίας και η ενίσχυση των νόμων αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν τον βαθμό εφαρμογής της αναφοράς GRI.

Την περίοδο 1999-2017, ο υψηλότερος αριθμός εταιρικών αναφορών GRI έχει παρατηρηθεί στην Ευρώπη και στην Ασία, ενώ στην Βόρεια Αμερική η εφαρμογή των αναφορών GRI δεν είναι όπως αναμενόταν. Αυτό σημαίνει πως μία όμοια συμπεριφορά παρατηρείται μεταξύ Ασίας και Ευρώπης, όσον αφορά την ανάπτυξη πρωτοβουλιών αναφοράς ΕΚΕ, ενώ η Λατινική Αμερική και η Βόρεια Αμερική ακολουθούν.

Η Ευρώπη φαίνεται να έχει περάσει σε μία ύφεση τα τελευταία χρόνια, έπειτα από το στάδιο πλήρους ανάπτυξης, η Ασία βρίσκεται στο στάδιο της εξάπλωσης και η Λατινική Αμερική και Καραϊβική όπως και η Αφρική έχουν ήδη φτάσει στο στάδιο πλήρους ανάπτυξης. Επιπλέον, η Ωκεανία βρίσκεται επίσης σε στάδιο ύφεσης, όπως και η Βόρεια Αμερική, η οποία όμως βρίσκεται σε στάδιο πλήρους ανάπτυξης, όσον αφορά τις πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Μία αντίθετη σχέση φαίνεται να υπάρχει μεταξύ της υιοθέτησης των αναφορών ΕΚΕ και της ρύπανσης από CO₂ στον κόσμο, με μόνη εξαίρεση την περίπτωση της Ασίας, όπου η συσχέτιση αυτή είναι θετική. Στις ανεπτυγμένες χώρες, η εφαρμογή του GRI προωθήθηκε κατά βάση από τις κυβερνήσεις, οι οποίες πίεσαν για την εφαρμογή του, ενώ αντιθέτως στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι προσπάθειες δεν επικεντρώνονται σε θέματα ΕΚΕ, αλλά κυρίως στην προσέλκυση ΑΞΕ.

Μεταξύ των αναπτυσσόμενων χωρών, η επίπτωση της ΕΚΕ είναι πολύ πιο εμφανής στην Ασία, συγκριτικά με την Αφρική και τη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική. Η μειωμένη, σχετικά με το αναμενόμενο, εφαρμογή των αναφορών GRI στη Βόρεια Αμερική οφείλεται στο γεγονός πως οι εταιρείες έχουν στη διάθεσή τους διαφορετικά μέσα και κανάλια, έτσι ώστε να ενημερώσουν την

κοινωνία και τους ενδιαφερόμενους για τις πολιτικές τους που αφορούν τη βιωσιμότητα.

Επιπλέον, εκτός από την ΕΚΕ, και άλλα αντίστοιχα πλαίσια αναφοράς θα πρέπει να ληφθούν υπόψη, για τη γνωστοποίηση πληροφοριών σχετικά με τις στρατηγικές ΕΚΕ πριν τις επενδυτικές αποφάσεις, βοηθώντας έτσι στον καθορισμό των κύριων παραγόντων που μπορεί να επηρεάσουν τον διαμοιρασμό της αξίας στους μετόχους. Η αξιολόγηση διαφορετικών παραγόντων που εξηγούν τις αναφορές GRI και που επηρεάζουν διάφορες διαστάσεις είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Οι εταιρείες ενέργειας θα πρέπει να παρέχουν ασφαλή και αδιάλειπτη προσφορά, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων και παρέχοντάς τους αποτελεσματική και αξιόπιστη χρήση ενέργειας. Επιπλέον, είναι σημαντικό να προσδιοριστούν οι στόχοι της κάθε επιχείρησης σχετικά με τις δράσεις ΕΚΕ και να λάβουν υπόψη διάφορα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά ζητήματα. Τα οικονομικά ζητήματα σχετίζονται με τη βιώσιμη ανάπτυξη, τις οικονομικά αποδοτικές και φιλικές προς το περιβάλλον τεχνολογίες και την ενεργειακή απόδοση.

Αντίστοιχα, τα περιβαλλοντικά ζητήματα σχετίζονται με τη μείωση της χρήσης ορυκτών καυσίμων, τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και τη στροφή στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Τα κοινωνικά ζητήματα σχετίζονται με τις ενεργειακές τιμές, την ευημερία του προσωπικού, τα κίνητρα για περισσότερη συνεργασία αλλά και με το ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας.

Το ISO 14001 προσφέρει έναν τυποποιημένο σχεδιασμό και την εναρμόνιση των διαδικασιών των διαφορετικών οργανισμών σε θέματα οικολογικής αποδοτικότητας και ελαχιστοποίησης των αρνητικών περιβαλλοντικών

εξωτερικοτήτων. Παρόλα αυτά, η υιοθέτηση του ISO 14001 είναι διαφορετική μεταξύ περιοχών και εθνικών πλαισίων. Έτσι, είναι σημαντικό να εντοπιστούν τα χαρακτηριστικά εκείνα που εξηγούν τη διάδοση του ISO 14001, βελτιώνοντας τον σχεδιασμό πολιτικής σε επίπεδο χώρας.

Ο αριθμός των πιστοποιήσεων ISO 14001 στις χώρες του ΟΟΣΑ επηρεάζεται θετικά από το επίπεδο εκπαίδευσης, από την υιοθέτηση του προτύπου ISO 9001, από τα ιδρύματα που υποστηρίζουν την αγορά, τα επίπεδα ρύπανσης (εκπομπές CO₂) και από την αυστηρότητα της περιβαλλοντικής πολιτικής. Αντιθέτως, οι πιστοποιήσεις ISO 14001 επηρεάζονται αρνητικά από το εμπόριο (σε μεγάλο βαθμό) και το μέγεθος του εργατικού δυναμικού (σε αμελητέο βαθμό) ενώ, σύμφωνα με άλλες μελέτες, οι εξαγωγές και το εμπόριο δεν επηρεάζουν σημαντικά τις πιστοποιήσεις ISO 14001.

Επιπλέον, έχει βρεθεί στη βιβλιογραφία πως οι εκπομπές CO₂ αλλά και η κανονιστική ποιότητα έχουν θετική επίδραση στην πιστοποίηση ISO 14001, ενώ χρειάζεται να δοθεί περαιτέρω προσοχή στον αντίκτυπο των ΑΞΕ και της αυστηρότητας των περιβαλλοντικών κανονισμών. Η διάχυση του EMSS επηρεάζεται από τις θεσμικές δομές και τους μηχανισμούς ενώ, αντιθέτως, οι δημόσιες δαπάνες στην εκπαίδευση καθώς και η ανεργία ενδέχεται να μην επιδράσουν σημαντικά στον αριθμό των πιστοποιημένων οργανισμών μιας χώρας.

Παρατηρείται μία ανεστραμμένη σχέση σχήματος U σε όλες τις στατικές και δυναμικές αναλύσεις για το ISO 14001, επαναπροσδιορίζοντας έτσι την υπόθεση ΕΚC και παρέχοντας νέα στοιχεία για τη σχέση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικής υποβάθμισης, όπως μετράται από τα πρότυπα ISO 14001. Παρότι η συγκρίσιμη οικονομική ανάπτυξη δεν οδηγεί σε συγκρίσιμα επίπεδα περιβαλλοντικής απόδοσης, αποδεικνύεται πως για την επίτευξη της

περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και της ανακατανομής των πόρων είναι απαραίτητο ένα συγκεκριμένο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης.

Τα αποτελέσματα αυτά μπορεί να είναι αρκετά χρήσιμα για τις τεχνικές επιτροπές ISO, τους εθνικούς οργανισμούς διαπίστευσης, τους οργανισμούς πιστοποίησης, τις συμβουλευτικές υπηρεσίες και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη που μπορούν να βελτιώσουν τον στρατηγικό σχεδιασμό τους μακροπρόθεσμα. Παράλληλα, τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να λειτουργήσουν ως εργαλείο ευαισθητοποίησης, οδηγώντας στην αύξηση του ενδιαφέροντος των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής ή των φορέων πιστοποίησης, οι οποίοι μπορούν να προωθήσουν τη βιωσιμότητα των οργανισμών.

Ο περιορισμός της παρούσας έρευνας σχετίζεται με την έλλειψη εξέτασης ορισμένων χρηματοοικονομικών ή οικονομικών παραγόντων, οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν την ΕΚΕ. Για τον λόγο αυτό, σε μελλοντικές έρευνες, προτείνεται η επέκταση της έρευνας και η μελέτη της επιρροής διάφορων χρηματοοικονομικών παραγόντων στην ΕΚΕ και τις ιδιωτικές εταιρίες, μιας και μια ιδιωτική εταιρία ενδέχεται να μην έχει είτε τις γνώσεις είτε τους πόρους είτε κίνητρο για την εκτέλεση δραστηριοτήτων ΕΚΕ.

Επιπροσθέτως, είναι σημαντική η εξέταση της νομικής πτυχής της ΕΚΕ, αλλά και η μελέτη ανά τομέα. Παράλληλα, προτείνεται και η εξέταση των επιπτώσεων των ανεπίσημων ιδρυμάτων και το πώς μπορούν να καθορίσουν τα ποσοστά υιοθέτησης σε εθνικό επίπεδο, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς και η εξέταση των σχέσεων μεταξύ της διάδοσης του ISO 14001 και της παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, της αποτελεσματικότητας της κυβέρνησης, τις δαπάνες σε E&A, τη διαφθορά, τον περιβαλλοντικό ακτιβισμό και την πράσινη κατανάλωση.

Ενότητα 1 References

- Business in the Environment (1998). *Green Clubs surveyed. Business in the Environment*, Issue 12, Summer.
- Diamond C. (1997). Industry Cases and Practices: Voluntary Environmental Management System Standards. In: Marcus P. & Willig J. *Moving Ahead with ISO14000* (eds). Wiley.
- ENDS (1998). Market advantages for ethical businesses. ENDS report **276**.
- Evangelinos, K.I. & Halkos, G.E. (2002). Implementation of environmental management systems standards: important factors in corporate decision making. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, **4(03)**, 311-328.
- Grimshaw C., Howard M. & Willmott M. (1998). The Responsible Organisation. The roles and responsibilities of the Big Citizens of the 21st Century. The future foundation. A report commissioned by BT.
- Halkos, G.E. & Evangelinos, K.I. (2002). Determinants of environmental management systems standards implementation: evidence from Greek industry. *Business Strategy and the Environment*, **11(6)**, 360-375.
- Halkos, G., & Sepetis, A. (2007). Can capital markets respond to environmental policy of firms? Evidence from Greece. *Ecological economics*, **63(2-3)**, 578-587.
- Porter, M. E. & Van der Linde, C. 1995. Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. *Journal of economic perspectives*, 9(4), 97-118.
- Schaltegger S. & Burrit R. (2000). *Contemporary Environmental Accounting: Issues, Concepts and Practice*. Greenleaf Publishing.
- Schaltegger S, Kaspar M. & Hindrichsen H. (1996). Corporate Environmental Accounting, Wiley Steger U. 2000 Environmental Management Systems: Empirical Evidence and Further Perspectives. *European Management Journal*, 18(1), 23-37.
- Wally N. & Whitehead B. (1994). It's not easy being green. *Harvard Business Review*, May – June: 46-52
- Χάλκος Γ. (2016). *Οικονομική Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος*. Εκδόσεις ΔΙΣΙΜΑ.

Ενότητα 2 References

- Adams, C.A., 2002. Internal organizational factors influencing corporate social and ethical reporting: beyond current theorizing. *Account. Audit. Account. J.* 15 (2), 223-250.
- Adams, C. A., 2004. The ethical, social and environmental reporting-performance portrayal gap. *Account. Audit. Account. J.* 17(5), 731–757.
- Alazzani, A., Wan-Hussin, W. N., 2013. Global Reporting Initiative's environmental reporting: A study of oil and gas companies. *Ecological Indicators* 32:19-24.
- Arora, S., & Cason, T. N. 1996. Why do firms volunteer to exceed environmental regulations? Understanding participation in EPA's 33/50 program. *Land economics*, 413-432.
- Battaglia, M., Bianchi, L., Frey, M., Iraldo, F., 2010. An innovative model to promote CSR among SMEs operating in industrial clusters: evidence from an EU project. *Corp. Soc. Responsib. Environ. Manag.* 17 (3), 133-141.
- Baumann-Pauly, D., Wickert, C., Spence, L. J., & Scherer, A. G. (2013). Organizing corporate social responsibility in small and large firms: Size matters. *Journal of business ethics*, 115(4), 693-705.
- Bebbington, J., 2001. Sustainable development: a review of the international development, business and accounting literature. *Account. Forum* 25 (2), 128-157.
- Boesso, G., & Kumar, K., 2009. Stakeholder prioritization and reporting: Evidence from Italy and the US. *Account. Forum.* 33 (2), 162–175.
- Borga, F., Citterio, A., Noci, G., Pizzurno, E., 2009. Sustainability report in small enterprises: case studies in Italian furniture companies. *Bus. Strategy Environ.* 18 (3), 162-176.
- Bouten, L., Everaert, P., Van Liedekerke, L., De Moor, L., & Christiaens, J., 2011. Corporate social responsibility reporting: A comprehensive picture? *Account. Forum.* 35 (3), 187–204.
- Bowen, H. (1953) *Social Responsibilities of the Businessman*, Harper: New York.
- Brammer, S., & Pavelin, S., 2004. Building a good reputation. *European Management Journal.* 22 (6), 704–713.
- Bravo, R., Matute, J., & Pina, J., 2012. Corporate social responsibility as a vehicle to reveal the corporate identity: A study focused on the websites of Spanish financial entities. *Journal of Business Ethics* 107:129–146.

- Brown, H. S., de Jong, M., Levy, D. L., 2009a. Building institutions based on information disclosure: lessons from GRI' s sustainability reporting. *J. Clean. Prod.* 17 (6), 571-580.
- Brown, H. S., De Jong, M., & Lessidrenska, T., 2009b. The Rise of the Global Reporting Initiative: A Case of Institutional Entrepreneurship. *Environmental Politics* pp.182-200.
- Brunk, K. H., & Blümelhuber, C., 2011. One strike and you're out: Qualitative insights into the formation of consumers' ethical company or brand perceptions. *J. Bus. Res.* 64 (2), 134–141.
- Calabrese, A., Costa, R., Rosati F., 2015. A feedback-based model for CSR assessment and materiality analysis. *Accounting Forum*, 39:312–327
- Calabrese, A., Costa, R., Levialdi, N., Menichini, T., 2016. A fuzzy analytic hierarchy process method to support materiality assessment in sustainability reporting. *Journal of Cleaner Production* 121:248-264
- Capriotti, P., & Moreno, A., 2007. Corporate citizenship and public relations: The importance and interactivity of social responsibility issues on corporate websites. *Public Relat. Rev.* 33 (1), 84–91.
- Castaldo, S., Perrini, F., Misani, N., & Tencati, A., 2009. The missing link between corporate social responsibility and consumer trust: The case of fair trade products. *J. Bus. Eth.* 84 (1), 1–15.
- Carroll, A. B., 1979. A three dimensional conceptual model of corporate social performance. *Academy of Management Rev.* 4 (4), 497-505.
- Carroll AB. 2000. A commentary and an overview of key questions on corporate social performance measurement. *Bus Soc.* 39 (4), 466–478.
- Carroll, A., 2007. A history of corporate social responsibility: concepts and practices, in *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*, eds A. Crane, A. McWilliams, D. Matten, J. Moon & D. Siegel, Oxford University Press, Oxford.
- Carroll, A. B., & Shabana, K. M., 2010. The business case for corporate social responsibility: A review of concepts, research and practice. *Int. J. Manag. Rev.* 12 (1), 85–105.
- Chih, H.-L., Chih, H.-H., & Chen, T.-Y., 2010. On the determinants of corporate social responsibility: International evidence on the financial industry. *Journal of Business Ethics* 93: 115–135.
- Davis, K., 1973. The case for and against business assumption of social responsibilities", *Academy of Management Journal* 16 (2), 312-322.

- De Villiers, C., & van Staden, C. J., 2010. Shareholders' requirements for corporate environmental disclosures: A cross country comparison. *Br. Account. Rev.* 42 (4), 227–240.
- Diller M J. 1997 ISO 14001 Certified: To Be or Not to Be..., *Chemical Engineering Progress*, **11**, 36-39.
- Elkington, J., 1997. *Cannibals with Forks: the Triple Bottom Line of the 21st Century*. Capstone Publishing, Oxford.
- Epstein, E.M., 1987. The corporate social policy process: beyond business ethics, corporate social responsibility, and corporate responsiveness”, *California Management Review* 29 (3), 99-114.
- Escrig-Olmedo, E., Munoz-torres, M.J., Fernandez-izquierdo, M.A., Rivera-lirio, J.M., 2014. Lights and shadows on sustainability rating scoring. *Rev. Manag. Sci.* 8 (4), 559-574.
- Ernst & Young (E.Y.), in association with the Global Reporting Initiative (GRI), 2014. Sustainability reporting – the time is now. Ernst & Young Global Limited.
- Ernst & Young (E.Y.), 2015. Sustainability reporting practices in Greece A desk research of published sustainability reports. Ernst & Young Greece, Vol.2.
- European Commission. 2015. Non-Financial Reporting. (Online). Via http://ec.europa.eu/finance/accounting/non-financial_reporting/index_en.htm (Πρόσβαση στις 28 Δεκ. 2016)
- Evangelinos, K., Skouloudis, A., Jones, N., Isaac, D., Sfakianaki, E., 2016. Exploring the status of corporate social responsibility disclosure in the UK building and construction industry, *International Journal of Global Environmental Issues* 15 (4).
- Gail T., Nowak M., 2006. “Historical definitions of CSR”, *Corporate Social Responsibility: A definition* 62 (1), 3-14.
- Global Reporting Initiative, 2011. Sustainability Reporting Guidelines. Version 3.1, Amsterdam.
- GRI-Global Reporting Initiative (2013). Global Reporting Initiative G4 Reporting Principles and Standard Disclosures (2013).
- GRI-Global Reporting Initiative, 2013a. G4, Part1, Reporting Principles and Standard Disclosure available at: www.globalreporting.org.
- GRI-Global Reporting Initiative, 2013b. G4, Part2, Implementation Manual available at: www.globalreporting.org.

- Hahn, R., Kühnen, M., 2013. Determinants of sustainability reporting: a review of results, trends, theory, and opportunities in an expanding field of research. *J. Clean. Prod.* 59:5-21.
- Hofstede, G., 1991. *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Hofstede, G., 2001. *Cultures Consequences: Comparing Values, Behaviours, institutions, and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Harwood, I., Humby, S., & Harwood, A., 2011. On the resilience of Corporate Social Responsibility. *Eur. Manag. J.* 29 (4), 283–290.
- Hsu, C. W., Lee, W. H., & Chao, W. C., 2013. Materiality analysis model in sustainability reporting: A case study at Lite – On Technology Corporation. *J. Clean. Prod.* 57:142–151.
- Jankalova, M. (2016). Approaches to the evaluation of Corporate Social Responsibility, *Procedia Economics and Finance*, **39**, 580 – 587.
- Jones, T. M., 1980. *Corporate Social Responsibility revisited, redefined*. California Management Review. University of California Press.
- KPMG, 2013. *The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2013*. KPMG, Holland.
- Kolk A., 2003. Trends in sustainability reporting by the Fortune Global 250. *Business Strategy and the Environment* 12:279–291
- Kolk, A., & Pinkse, J., 2010. The integration of corporate governance in corporate social responsibility disclosures. *Corpor. Soc. Responsib. Environ. Manag.* 17 (1), 15–26.
- Kollman, K., & Prakash, A. (2001). Green by choice? Cross-national variations in firms' responses to EMS-based environmental regimes. *World Politics*, 399-430.
- Krut R, Munis K., 1998. Sustainable industrial development: benchmarking environmental policies and reports. *Greener Management International* 21:87–98
- Lambrinaki, V.V., 2016. *Corporate Social Responsibility Reporting using the GRI G4 Guidelines: The Case of the Greek Reporters* (MSc Unpublished Thesis). International Hellenic University, School of Economics, Business Administration & Legal Studies.
- Lee, K. H., & Shin, D., 2010. Consumers' responses to CSR activities: The linkage between increased awareness and purchase intention. *Public Relat. Rev.* 36 (2), 193–195.

- Mathews Mr., 1995. Social and environmental accounting: a practical demonstration of ethical concern? *Journal of Business Ethics* 14:663–671
- Mohr, L. A., & Webb, D. J., 2005. The effects of corporate social responsibility and price on consumer responses. *J. Consum. Aff.* 39 (1), 121–147.
- Moneva, J. M., Archel, P., & Correa, C., 2006. GRI and the camouflaging of corporate unsustainability. *Account. Forum* 30:121–137.
- Moon J., Crane A., Matten D., 2005. Can corporations be citizens? Corporate citizenship as a metaphor for business participation in society. *Bus Ethics Q.* 15 (3), 427–451.
- Morhardt, J. E. 2001. Scoring corporate environmental reports for comprehensiveness: a comparison of three systems. *Environmental Management*, 27(6), 881-892.
- Morhardt, J.E., Baird, S., Freeman, K., 2002. Scoring corporate environmental and sustainability reports using GRI 2000, ISO 14031 and other criteria. *Corp Soc Responsib Environ Manage.* 9 (4), 215–233.
- Nikolaou, E., Evangelinos, K., 2010. Classifying current social responsibility accounting methods for assisting a dialogue between business and society. *Social Responsibility Journal* 6 (4), 562–579.
- O'Dwyer, B., Unerman, J., & Hession, E., 2005. User needs in sustainability reporting: Perspectives of stakeholders in Ireland. *Eur. Account. Rev.* 14 (4), 759–787.
- Pflieger, K. 1997. International voluntary standards—the potential for trade barriers. *Environmental Management Systems and Cleaner Production*. John Wiley & Sons.
- Porter, M.E., Kramer, M.R., 2006. Strategy and society: the link between competitive advantage and corporate social responsibility. *Harv. Bus. Rev.* 84 (12), 78-92.
- Preston, L.E. and Post, J.E., 1975. *Private Management and Public Policy: The Principle of Public Responsibility*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Rasche A, Esser DE., 2006. From stakeholder management to stakeholder accountability. *Journal of Business Ethics* 65:251–267
- Rupp, D., Ganapathi, J., Aguilera, R. and Williams, C., 2006. Employee reactions to corporate social responsibility: an organizational justice framework. *Journal of Organizational Behaviour*, 27 (4), 537-543.

- Schadewitz, H., Niskala, M., 2010. Communication via responsibility reporting and its effect on firm value in Finland. *Corp. Soc. Responsib. Environ. Manag.* 17:96-106.
- Sethi, S. P., Martell, F. T., Demir M., 2015. An Evaluation of the Quality of Corporate Social Responsibility Reports by Some of the World's Largest Financial Institutions, *Bus Ethics DOI 10.1007/s10551-015-2878-8*
- Schwartz MS, Carroll A. B., 2003. Corporate social responsibility: three-domain approach. *Bus Ethics Q.* 13 (4), 503–530.
- Spence, L. J., 2007. CSR and small business in a European policy context: the five “C” of CSR and small business research agenda 2007. *Bus. Soc. Rev.* 112 (4), 533-552.
- Skouloudis, A., Evangelinos, K., Kourmoussis, F., 2009. Development of an evaluation methodology for triple bottom line reports using international standards on reporting. *Environmental Management* pp. 298-311.
- Skouloudis, A., Evangelinos, K., & Kourmoussis, F. 2010. Assessing non-financial reports according to the Global Reporting Initiative guidelines: evidence from Greece. *Journal of Cleaner Production*, 18(5), 426-438.
- Skouloudis, A., Evangelinos, K., Nikolaou, I., & Filho, W. L. 2011. An overview of corporate social responsibility in Greece: perceptions, developments and barriers to overcome. *Business Ethics: A European Review*, 20(2), 205-226.
- Skouloudis A, Evangelinos K., 2012. A research design for mapping national CSR terrains. *Int J Sustainable Dev World Ecol.* 19:130–143.
- Skouloudis, A. & Evangelinos, K., 2014. Exogenously driven CSR: insights from the consultants' perspective, *Business Ethics: A European Review* 23 (3), 258-271.
- Skouloudis A, Avlonitis, J., G., Malesios C., Evangelinos K., 2015, Priorities and perceptions of corporate social responsibility, *Management Decision* 53 (2), 375 – 401.
- Skouloudis, A., Evangelinos, K., Isaac, D., 2016. Revisiting the national corporate social responsibility index, *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 23 (1), 61-70
- Spanos, M. & Mylonakis, J., 2006. Internet corporate reporting in Greece. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences* 7:131–144.
- SustainAbility/UNEP, 1998. *The Non-reporting Report. Engaging Stakeholders 1998*, London.
- Swanson, D.L., 1995. Addressing a theoretical problem by reorienting the corporate social performance model. *Academy of Management Review*, 20 (1), 43-64.

- Unerman, J., & Bennett, M., (2004). Increased stakeholder dialogue and the Internet: Towards greater corporate accountability or reinforcing capitalist hegemony? *Account. Org. Soc.*, 29 (7), 685–707.
- WBCSD (2002), *The Business Case for Sustainable Development: Making a Difference Towards the Johannesburg Summit 2002 and Beyond* (World Business Council for Sustainable Development, Geneva, Switzerland).
- Weber, R.P., 1988. *Basic Content Analysis*, Sage University Paper Series on Quantitative Applications in the Social Sciences, Series No.07-049, Sage, London.
- Weber, R. P., 1990. *Basic content analysis* (Vol. 49) Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Inc.
- Weber, M., 2008. The business case for corporate social responsibility: A company-level measurement approach for CSR. *Eur. Manag. J.*, 26 (4), 247–261.
- Wigley, S., 2008. Gauging consumers' responses to CSR activities: Does increased awareness make cents? *Public Relat. Rev.* 34 (3), 306–308.
- World Business Council for Sustainable Development (WBCSD), 2002. *Sustainable development reporting: striking the balance*. World Business Council for Sustainable Development, Geneva
- Wotruba, T.R., 1997. Industry self-regulation: a review and extension to a global setting. *Journal of Public Policy and Marketing*, 16 (1), 38–54.
- Wood, D., 1991. Corporate social performance revisited", *Academy of Management Review*,. 16 (4), 691-718.
- Van Marrewijk, M., 2003. Concepts and Definitions of CSR and Corporate Sustainability: Between Agency and Communion. *Journal of Business Ethics* 44 (95).
- Venturelli, A., Caputo, F., Leopizzi, R., Mastroleo, G., Mio, C., 2016. How can CSR identity be evaluated? A pilot study using a Fuzzy Expert System. *Journal of Cleaner Production* 141:1000-1010
- Vogel, D., 1992. The globalization of business ethics: why America remains distinctive. *California Management Review* 35 (1), 30-49.
- Zhao, X., Hwang, B., Gao, Y., 2016. A fuzzy synthetic evaluation approach for risk assessment: a case of Singapore's green projects. *J. Clean. Prod.* 115:203-213.

Ελληνόγλωσση

- Βαξεβανίδου Μ. (2011). *Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*. Εκδόσεις Σαταμούλης.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003). *Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη*. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Θανόπουλος, Ν.Γ., 2003. *Επιχειρηματική Ηθική & Δεοντολογία*. Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα.

Τσιλιώνη Α. (2012). *Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στη σύγχρονη παραγωγικότητα: Η εφαρμογή της από την Εθνική Τράπεζα*. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Ιστοσελίδες

Elsevier, (2016) <http://www.sciencedirect.com/>, (ημερομηνία πρόσβασης 18-25 Σεπτεμβρίου 2016)

EU, (2016) www.europa.eu, (ημερομηνία πρόσβασης 15-22 Οκτωβρίου 2016)

Google scholar, (2016) <https://scholar.google.gr/>, (ημερομηνία πρόσβασης 20-30 Αυγούστου 2016)

Scopus, (2016) <http://www.scopus.com/home.url>, (ημερομηνία πρόσβασης 18-25 Σεπτεμβρίου 2016, 20-30 Νοεμβρίου 2016, 20-30 Δεκεμβρίου 2016)

Springerlink, (2016) <http://www.springerlink.com>, (ημερομηνία πρόσβασης 18-25 Σεπτεμβρίου 2016, 20-30 Νοεμβρίου 2016)

web of Knowledge, (2016) <http://www.webofknowledge.com>, (ημερομηνία πρόσβασης 18-25 Σεπτεμβρίου 2016, 20-30 Νοεμβρίου 2016)

Ελληνικός Κώδικας Βιωσιμότητας (The Sustainability code) (<http://greekcode.sustainablegreece2020.com/gr/sustainability-code/o-kwdikas.13.html>). (ημερομηνία πρόσβασης 20-30 Νοεμβρίου 2016)

GRI-Database of Disclosure Reports. <http://database.globalreporting.org/>
<http://database.globalreporting.org/search/>. (ημερομηνία πρόσβασης 1 Οκτωβρίου 18 Δεκεμβρίου 2016)

Ενότητα 3 References

- Aaronson, S.A. 2003. 'Corporate responsibility in the global village: the British role model and the American laggard'. *Business and Society Review*, 108:3, 309–338.
- Abbott, K. W., & Snidal, D. (2000). Hard and soft law in international governance. *International Organization*, 54(3), 421–456.
- Abbott, Kenneth & Keohane, Robert & Moravcsik, Andrew & Slaughter, Anne-Marie & Snidal, Duncan. (2000). The Concept of Legalization. *International Organization*. 54. 401. 10.1162/002081800551271.
- Adaeze Okoye, (2012) "Exploring the relationship between corporate social responsibility, law and development in an African context: Should government be responsible for ensuring corporate responsibility?", *International Journal of Law and Management*, Vol. 54 Issue: 5, pp. 364-378.
- Adams, C. A. (2004). The ethical, social and environmental reporting performance portrayal gap. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 17(5), 731–757.
- Aguinis, H. and Glavas, A. (2012), "What we know and don't know about corporate social responsibility: a review and research agenda", *Journal of Management*, Vol. 38 No. 4, pp. 932-968.
- Albareda, L., Lozano, J.M. and Ysa, T. (2013), "Public policies on corporate social responsibility: the role of governments in Europe", *Journal of Business Ethics*, Vol. 74 No. 4, available at: <http://ssrn.com/abstractO1855056>
- Albareda, L., Lozano, J.M. and Ysa, T. 2007. 'Public policies on corporate social responsibility: the role of governments in Europe'. *Journal of Business Ethics*, 74:4, 391–407.
- Amaeshi , K., Adi, B., Ogbachie, C., Amao , O. (2006) Corporate Social Responsibility (CSR) in Nigeria: western mimicry or indigenous practices? Research Paper Series, International Centre for Corporate Social Responsibility, ISSN 1479-5124, No. 39-2006 ICCSR Research Paper Series - ISSN 1479-5124.
- Amao, O. (2008), "Mandating corporate social responsibility: emerging trends in Nigeria", *Journal of Commonwealth Law and Legal Education*, Vol. 6 No. 1, pp. 75-95.
- Amao, Olufemi. (2008b). Corporate Social Responsibility, Multinational Corporations and the Law in Nigeria: Controlling Multinationals in Host States. *Journal of African Law*. 52. 10.1017/S0021855308000041.
- Amor-Esteban, Víctor & Sánchez, Isabel & GALINDO VILLARDÓN, Mª Purificación. (2018). Analysing the Effect of Legal System on Corporate Social

Responsibility (CSR) at the Country Level, from a Multivariate Perspective. *Social Indicators Research*. 140. 10.1007/s11205-017-1782-2.

Anadol Y, Youssef MA. Consumer reaction towards corporate social responsibility in United Arab Emirates. *Social Responsibility Journal*. 2015;11(1):19-35. DOI: 10.1108/SRJ-07-2013-0081

Auld, G., Bernstein, S. & Cashore, B. 2008. The New Corporate Social Responsibility. *Annual Review of Environment and Resources*, 33, 413-435.

Aust, A. (2005). *Handbook of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

Avi-Yonah, R.S. (2014), "Corporate taxation and corporate social responsibility", *New York University Journal of Law and Business*, Vol. 11 No. 1, pp. 1-29.

Backer, L.C. (2007), "Economic globalization and the rise of efficient systems of global private law making: Wal-Mart as global legislator", *Connecticut Law Review*, Vol. 39 No. 4, pp. 1739-1784.

Balasubramanian, N. K., Kimber, D., & Siemensma, F. (2005). Emerging opportunities or traditions reinforced? *Journal of Corporate Citizenship*, 17, 79–92.

Baxi, U. (2005). Market fundamentalisms: Business ethics at the altar of human rights. *Human Rights Law Review*, 5(1), 1–26.

Bercusson Brian, *European Labour Law*, Second Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

Berger-Walliser, Gerlinde & Scott, Inara. (2017). Redefining Corporate Social Responsibility in an Era of Globalization and Regulatory Hardening. *SSRN Electronic Journal*. 55. 10.1111/ablj.12119.

Berthoin-Antal, A. & Sobzack, A. (2007). Corporate social responsibility in France: A mix of national traditions and international influences. *Business and Society*, 46, 9_ 32.

Bethel Uzoma Ihugba, (2014) "The governance of corporate social responsibility: Developing an inclusive regulation framework", *International Journal of Law and Management*, Vol. 56 Issue: 2, pp.105-120, <https://doi.org/10.1108/IJLMA-04-2013-0015>.

Bowen, H. R. (1953). *Social responsibilities of the businessman*. New York, NY: Harper & Row.

Brammer, S., Jackson, G., & Matten, D. (2012). Corporate social responsibility and institutional theory: New perspectives on private governance. *Socio-Economic Review*, 10(1), 3–28.

- Buhmann Karin, (2006) "Corporate social responsibility: what role for law? Some aspects of law and CSR", *Corporate Governance: The international journal of business in society*, Vol. 6 Issue: 2, pp.188-202, <https://doi.org/10.1108/14720700610655187>
- Buhmann, Karin. (2015). Public Regulators and CSR: The ‘Social Licence to Operate’ in Recent United Nations Instruments on Business and Human Rights and the Juridification of CSR. *Journal of Business Ethics*. 136. 10.1007/s10551-015-2869-9.
- Buturoaga C.M. (2017). Corporate Social Responsibility (CSR) Business Practices and Stakeholders Considered Relevant for the Energy Sector: The Case of Romania, *Communications of the IBIMA*.
- Campbell, J. L. (2006). Institutional analysis and the paradox of corporate social responsibility. *American Behavioral Scientist*, 49, 925–938. <https://doi.org/10.1177/0002764205285172>.
- Cane, P. and Tushnet, M. (Eds) (2003), *The Oxford Handbook of Legal Studies*, Oxford University Press, Oxford.
- Capron, M., Quairel-Lanoizele’e, F. and Turcotte, M.F. (2010), “Introduction”, ISO 26000: une norme “hors norme”? Vers une conception mondiale de la responsabilite’ socie’tale, published under the supervision of Capron, M., Quairel-Lanoizele’e, F. and Turcotte, M.-F., Editions Economica, Paris.
- Cespa G., Cestone G., (2007) Corporate Social Responsibility and Managerial Entrenchment, *Journal of Economics and Management Strategy*, Wiley Online Library.
- Chapple, W. and Moon, J. 2005. Corporate social responsibility (CSR) in Asia: A seven-country study of CSR web-site reporting. *Business & Society*; 44 (4), pp. 415-441
- Clark Cynthia, Differences Between Public Relations and Corporate Social Responsibility: An Analysis, 26 *PUB. RELATIONS REV.* 363 (2000).
- Cominetti, M., & Seele, P. (2016). Hard soft law or soft hard law? A content analysis of CSR guidelines typologized along hybrid legal status. *UWF*, 24(1–2), 127–140.
- Crane, A., Matten, D., & Spence, L. (2014). *Corporate social responsibility: Readings and cases in a global context*. *Routledge*.
- Crowther, D., & Aras, G. (2008). *Corporate social responsibility*. London: BookBoon.
- Cui, J., Jo, H., & Na, H. (2018). Does corporate social responsibility affect information asymmetry? *Journal of Business Ethics*, 148(3), 549–572. <https://doi.org/10.1007/s10551-015-3003-8>.

- Dahlsrud, A. (2008). How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions. *Corporate social responsibility and environmental management*, 15(1), 1-13.
- Dahlsrud, A. 2006. 'How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions'. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 15:1, 1–13.
- Dashwood, H. (2012), "CSR norms and organizational learning in the mining sector", *Corporate Governance*, Vol. 12 No. 1, pp. 118-138.
- De Schutter, O. (2008), "Corporate social responsibility European style", *European Law Journal*, Vol. 14 No. 2, pp. 203-236.
- Deakin, Simon & Hobbs, Richard. (2007). False Dawn for CSR? Shifts in Regulatory Policy and the Response of the Corporate and Financial Sectors in Britain. *Corporate Governance: An International Review*. 15. 68-76
- Dekker, A., & Esser, I. (2008). The dynamics of corporate governance in South Africa: Broad based black economic empowerment and the enhancement of good corporate governance principles. *Journal of International Commercial Law and Technology*, 3(3), 157–169.
- Delbard O., (2008) "CSR legislation in France and the European regulatory paradox: an analysis of EU CSR policy and sustainability reporting practice", *Corporate Governance: The international journal of business in society*, Vol. 8 Issue: 4, pp.397-405
- Delchet-Cochet Karen, Vo Linh-Chi, (2013) "Classification of CSR standards in the light of ISO 26000", *Society and Business Review*, Vol. 8 Issue: 2, pp.134-144, <https://doi.org/10.1108/SBR-11-2012-0046>
- Dentchev, N. A., Haezendonck, E., & van Balen, M. (2017). The role of governments in the business and society debate. *Business & Society*, 56(4), 527-544.
- Dentchev, Nikolay & van Balen, Mitchell & Haezendonck, Elvira. (2015). On voluntarism and the role of governments in CSR: Towards a contingency approach. *Business Ethics: A European Review*. 24. 10.1111/beer.12088.
- Dernbach John, Navigating the U.S. Transition to Sustainability: Matching National Governance Challenges with Appropriate Legal Tools, 44 *TULSA L. REV.* 93, 116 (2008)
- Despeisse, M., P. D. Ball, S. Evans, and A. Levers. 2012. "Industrial Ecology at Factory Level: A Prototype Methodology." *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part B: Journal of Engineering Manufacture* 226 (10): 1648–1664.

- DeTienne, K. B. and Lewis, L. W. (2005). 'The pragmatic and ethical barriers to corporate social responsibility disclosure: the Nike case'. *Journal of Business Ethics*, 60, 359–76.
- Diawara, Karounga & Lavallée, Sophie. (2014). Corporate Social Responsibility (CSR) in the Ohada Law. *Journal of Business Law and Ethics*. 2.10.15640/jble.v2n2a2.
- Dine, J. 2004. *Companies, international trade and human rights*, Cambridge University Press.
- Directive 2003/51/EC
- Dummett, K.: 2006, 'Drivers for Corporate Environmental Responsibility (CER)', *Environment, Development and Sustainability* 8(3), 375–389.
- Eberhard-Harribey Laurence, (2006) "Corporate social responsibility as a new paradigm in the European policy: how CSR comes to legitimate the European regulation process", *Corporate Governance: The international journal of business in society*, Vol. 6 Issue: 4, pp.358-368, <https://doi.org/10.1108/14720700610689487>
- Emtairah T, Al Ashaikh A, Al Badr AM. Context and corporate social responsibility: The case of Saudi Arabia. *International Journal of Sustainable Society*. 2009;1(4):325-346
- European Commission (2001) Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility. Green Paper COM (2001) 366 final. Luxembourg: OOPEC.
- European Commission. (2011). A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility. Available at <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0681&from=EN> (accessed on June 19th, 2020)
- European Commission. (2017). Industry. Corporate Social Responsibility, available at https://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility_en, (accessed on June 19th, 2020)
- Evans, W.R., Haden, S.P., Clayton, R.W. and Novicevic, M.M. (2013), "History-of-management-thought about social responsibility", *Journal of Management History*, Vol. 19No. 1, pp. 8-32.
- Field, C. (1999), "Codes of conduct: the new face of consumer protection", *Alternative Law Journal*, Vol. 24 No. 3.
- Fonseca, A., McAllister, M. and Fitzpatrick (2014), "Sustainability reporting among mining corporations: a constructive critique of the GRI approach", *Journal of Cleaner Production*, Vol. 84, pp. 70-83.

- Frederick A. Armah , Samuel Obiri , David O. Yawson , Ernest K.A. Afrifa , Genesis T. Yengoh , Johanna Alkan Olsson & Justice O. Odoi (2011). Assessment of legal framework for corporate environmental behaviour and perceptions of residents in mining communities in Ghana, *Journal of Environmental Planning and Management*, 54:2, 193-209, DOI:10.1080/09640568.2010.505818
- G8 Summit, Growth and Responsibility in the World Economy, G8 Summit Declaration (2007) 4, 7.
- Gatti, Lucia & Vishwanath, Babitha & Seele, Peter & Cottier, Bertil. (2018). Are We Moving Beyond Voluntary CSR? Exploring Theoretical and Managerial Implications of Mandatory CSR Resulting from the New Indian Companies Act. *Journal of Business Ethics*.
- Glachant, M., Schucht, S., Bültmann, A. and Wätzold, F. 2002. ‘Companies’ participation in EMAS: the influence of the public regulator’. *Business Strategy & the Environment*, 11:4, 254–266.
- Gond, J.-P. and Herrbach, O. (2006). ‘Social reporting as an organisational learning tool? A theoretical framework’. *Journal of Business Ethics*, 65, 359–71.
- Gond, J.-P., El-Akreimi, A., Swaen, V., & Babu, N. (2017). The psychological micro-foundations of corporate social responsibility: A systematic and person-centric review. *Journal of Organisational Behavior*, 38(2), 225–246.
- Griffin JJ, Mahon JF. 1997. The corporate social performance and corporate financial performance debate: Twenty five years of incompatible research. *Business and Society* 36(1): 5–31.
- Guan, J. and Noronha, C. (2013), “Corporate social responsibility reporting research in the Chinese academia: a critical review”, *Social Responsibility Journal*, Vol. 9 No. 1, pp. 33-55.
- Gunningham, N. (2015), “Compliance, deterrence and beyond”, RegNet Research Paper, No. 87, Regulatory Institutions Network, The Australian National University, Canberra.
- Gunningham, N., Grabosky, P. & Sinclair, D. 1998. *Smart regulation : designing environmental policy*, Oxford, Clarendon.
- Gunningham, N., Kagan, R.A. and Thornton, D. (2004), “Social license and environmental protection: why businesses go beyond compliance”, *Law & Social Inquiry*, Vol. 29 No. 2, pp. 307-341.
- Habbash M. Corporate governance and corporate social responsibility disclosure: Evidence from Saudi Arabia. *Social Responsibility Journal*. 2016;12(4):740-754. DOI: 10.1108/SRJ-07-2015-0088
- Habisch, A., Jonker, J., Wegner, M. & Schmidpeter, R. (2005). *Corporate social responsibility across Europe*. Berlin: Springer.

- Hall, P. & Soskice, D. (2001). *Varieties of capitalism: The institutional foundations of comparative advantage*. Oxford: Oxford University Press.
- Halme, M., & Laurila, J. (2009). Philanthropy, integration or innovation? Exploring the financial and societal outcomes of different types of corporate responsibility. *Journal of Business Ethics*, 84(3), 325–339.
- Hannifa, R. M., Cooke, T. 2005. The impact of culture and governance on corporate social reporting. *Journal of Accounting and Public Policy*,(24),391-430.
- Harper Virginia Ho, *Beyond Regulation: A Comparative Look at State-Centric Corporate Social Responsibility and the Law in China*, 46 *VAND. J. TRANSNAT'L L.* (2013).
- Hartman, L. P., Rubin, R. S., & Dhanda, K. K. (2007). The communication of corporate social responsibility: United States and European Union multinational corporations. *Journal of Business Ethics*, 74, 373–389.
- Henry Ogiri Itotenaan, Martin Samy, Roberta Bampton, (2014) "A phenomenological study of CSR policy making and implementation in developed countries: The case of The Netherlands and Sweden", *Journal of Global Responsibility*, Vol. 5 Issue: 1, pp.138-159, <https://doi.org/10.1108/JGR-03-2014-0008>
- Heras-Saizarbitoria, I., Arana, G., & Boiral, O. (2015). Outcomes of environmental management systems: The role of motivations and firms' characteristics. *Business Strategy and the Environment*. doi:10.1002/bse.1884.
- Hess, D. (2007). Social reporting and new governance regulation: The prospects of achieving corporate accountability through transparency. *Business Ethics Quarterly*, 17(3), 453–476.
- Hillary Ruth. (1995). "Environmental reporting requirements under the EU: eco-management and audit scheme (EMAS)" *The Environmentalist* 15, 293-299.
- Horrigan, B. (2007). 21st century corporate social responsibility trends: An emerging comparative body of law and regulation on corporate responsibility, governance, and sustainability. *Macquarie Journal of Business Law*, 4, 85
- Hultmann, C. (2008), *Denmark Introduces Mandatory CSR Reporting for Large Companies*, UN Global Compact Office, available at: www.unglobalcompact.org/newsandevents/news-_archives
- Husted, B.W. (2015), "Corporate social responsibility practice from 1800-1914: past initiatives and current debates", *Business Ethics Quarterly*, Vol. 25 No. 1, pp. 125-141.

- Iamandi, I. (2011). The application of corporate social responsibility models in Romania in the context of the post-accession to the European Union. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 14 (1), 25-46
- Ihugba, B.U. (2012), “Compulsory regulation of CSR: a case study of Nigeria”, *Journal of Politics and Law*, Vol. 5 No. 2
- ILO. (2017). Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy. Available at https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---multi/documents/publication/wcms_094386.pdf (accessed on June 19th, 2020)
- ISO. (2010). ISO 26000 Guidance on social responsibility. Available at <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100258.pdf> (accessed on June 19th, 2020)
- Jackson, Gregory & Bartosch, Julia & Avetisyan, Emma & Kinderman, Daniel & Steen Knudsen, Jette. (2019). Mandatory Non-financial Disclosure and Its Influence on CSR: An International Comparison. *Journal of Business Ethics*. 10.1007/s10551-019-04200-0.
- Jamali D, Neville B. Convergence versus divergence of CSR in developing countries: An embedded multi-layered institutional lens. *Journal of Business Ethics*. 2011; 102(4):599-621
- Jamali, D., Safieddine, A. M., & Rabbath, M. (2008). Corporate governance and corporate social responsibility synergies and interrelationships. *Corporate Governance: An International Review*, 16(5), 443–459.
- Jean-Pascal Gond , Nahee Kang & Jeremy Moon (2011). The government of self-regulation: on the comparative dynamics of corporate social responsibility, *Economy and Society*, 40:4, 640-671, DOI: 10.1080/03085147.2011.607364
- Jindrichovska, Irena & PURCĂREA, Irina. (2011). CSR and Environmental Reporting in the Czech Republic and Romania: Country Comparison of Rules and Practices. *Journal of Accounting and Management Information Systems*. 10. 202-227.
- Jentsch, V. (2018). Corporate social responsibility and the law: international standards, regulatory theory and the Swiss responsible business initiative.
- Kagan, R. A., Gunningham, N., & Thornton, D. (2003). Explaining corporate environmental performance: How does regulation matter? *Law & Society Review*, 37, 51–90.
- Kang, N. (2010). Globalisation and institutional change in the state-led model: The case of corporate governance in South Korea. *New Political Economy*, 15(4), 519-542.

- Khan SA, Al-Maimani K, Al-Yafi W. Exploring corporate social responsibility in Saudi Arabia: The challenges ahead. *Journal of Leadership, Accountability and Ethics*. 2013; 10(3):65-78
- Khandelwal, Ruchi & Bakshi, Ms. (2014). The New CSR Regulation in India: The Way Forward. *Procedia Economics and Finance*. 11. 60–67.
- Kloppers Henk & Du Plessis Willemien (2008) Corporate Social Responsibility, Legislative Reforms and Mining in South Africa, *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 26:1, 91-119, DOI: 10.1080/02646811.2008.11435179
- Knopf, J., Kahlenborn, W., Hajduk, T., Weiss, D., Feil, M., Fiedler, R. and Klein, J. (2010), “Corporate Social Responsibility National Public policies in the European Union EU Directorate-General for Employment, Social Affairs, and inclusion”, available at: www.EUL14163_corpsocialresp_110407.pdf
- Knudsen, J. S., & Moon, J. (2017). *Visible hands: Government regulation and international business responsibility*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lingard, H., Blismas, N. & P. Stewart (2009) —Corporate social responsibility in the Australian construction industry, in Murray, M.D. and Dainty, A.R.J. (eds), *Corporate social responsibility in the construction industry*, Taylor and Francis: Oxon, 2009.
- Loureiro S.M.C., Sardinha I.M.D., Reijnders L., 2012. The effect of corporate social responsibility on consumer satisfaction and perceived value: the case of the automobile industry sector in Portugal. *Journal of Cleaner Production*. 37, 172-178
- Lucas, T., Cunningham, R. and Lamberton, G. (2009), “Small business engagement with sustainability in regional Australia”, *Journal of Economic and Social Policy*, Vol. 13 No. 1, pp. 1-17.
- Lückerath-Rovers, M. and De Bos, A. 2011. ‘Code of conduct for non-executive and supervisory directors’. *Journal of Business Ethics*, 100:3, 465–481.
- Luckerath-Rovers, Mijntje & De Bos, Auke. (2011), “Code of Conduct for Non-Executive and Supervisory Directors”, *Journal of Business Ethics*, 100, pp. 465-481.
- MacNeil, I., & Li, X. (2006). ‘Comply or explain’: Market discipline and non-compliance with the Combined Code. *Corporate Governance: An International Review*, 14(5), 486–496.
- Mahy Petra, *The Evolution of Company Law in Indonesia: An Exploration of Legal Innovation and Stagnation*, 61 *AM. J. COMP. L.* 377, 416
- Majumdar Arjya B., *India’s Journey with Corporate Social Responsibility—What’s Next?*, 33 *J.L. & COM.* (2015)

- Mathis, A. (2007), “Corporate social responsibility and policy making: what role does communication play?”, *Bus. Strat. Env.*, 16: pp. 366-385.
- Matten, D., & Moon, J. (2008). “Implicit” and “explicit” CSR: A conceptual framework for a comparative understanding of corporate social responsibility. *Academy of Management Review*, 33(2), 404–424.
- Maximiano Mario B., Jose. (2007). A strategic integral approach (SIA) to institutionalizing CSR. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 14. 231 - 242.
- McInerney, Thomas. (2007). Putting regulation before responsibility: Towards binding norms of corporate social responsibility. *Cornell international law journal*. 40. 171-200.
- McWilliams, A. and Siegel, D. (2001), “Corporate Social Responsibility: A Theory of the Firm Perspective”, *Academy of Management Review*, 26(1), pp. 117-127.
- Mena, S., Rintamäki, J., Fleming, P., & Spicer, A. (2016). On the forgetting of corporate irresponsibility. *Academy of Management Review*, 41(4), 720–738. <https://doi.org/10.5465/amr.2014.0208>
- Milman, D. 2009. National corporate law in a globalised market : the UK experience in perspective, Cheltenham, Edward Elgar.
- Moon, J. (2004). Government as a driver of corporate social responsibility. *International Centre for Corporate Social Responsibility Research Paper Series*, 20. Nottingham University Business School.
- Mordi , Chima and Opeyemi, Iroye Samuel and Tonbara, Mordi and Ojo , Ibiyinka Stella (2012). *Corporate Social Responsibility and the Legal Regulation in Nigeria*. *Economic Insights – Trends and Challenges*, LXIV (1). pp. 1-8.
- Morgera, Elisa. (2006). The UN and Corporate Environmental Responsibility: Between International Regulation and Partnerships. *Review of European Community & International Environmental Law*. 15. 93 - 109. 10.1111/j.1467-9388.2006.00505.x.
- Navickas V. and Kontautiene R. (2012). The influence of stakeholder-company relationship on competitiveness of company. *Economics and Management*, 17(3): 58-67.
- Noronha, C., Si Tou, M. and Guan, J. (2012), “Corporate social responsibility reporting in china: an overview and comparison with major trends”, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 20 No. 1, pp. 29-42.

- Nyquist, S. 2003. 'The legislation of environmental disclosures in three Nordic countries – a comparison'. *Business Strategy & the Environment*, 12:1, 12–25.
- OECD. (2011). *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. Available at <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf> (accessed on June 19th, 2020).
- Oliver, H., and T. Abhishek. 2013. "Environmental Appraisal of Green Production Systems: Challenges Faced by Small Companies Using Life Cycle Assessment." *International Journal of Product Research* 51 (19): 5884–5896.
- Olorunjuwon Michael Samuel & Sakhile Mqomboti (2017) Developing an Integrative CSR Model: Imperative for Cultural and Consultative Dimensions, *Journal of African Business*, 18:1, 50-69, DOI: 10.1080/15228916.2016.1219174
- Orlitzky, M., & Benjamin, J. D. (2001), "Corporate social performance and firm risk: A metaanalytic review", *Business and Society*, 40(4), pp. 369–396.
- Parker, C. 2002. *The open corporation : effective self-regulation and democracy*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Prapanpong Khumon (2011) CSR as a Means of Law: Regulation of Business Conduct to Take Account on Social Responsibility, *Transnational Corporations Review*, 3:3, 84-95, DOI: 10.1080/19186444.2011.11658299
- Prieto-Carrón, M., Lund-Thomsen, P., Chan, A., Muro, A. and Bhushan, C. 2006. 'Critical perspectives on CSR and development: what we know, what we don't know, and what we need to know'. *International Affairs*, 82:5, 977–987.
- Prior, D., Surroca, J., & Tribó, J. A. (2008). Are socially responsible managers really ethical? Exploring the relationship between earnings management and corporate social responsibility. *Corporate Governance: An International Review*, 16(3), 160-177.
- Rahim, M. M. 2011. Meta-regulation Approach of Law: A Potential Legal Strategy to Develop Socially Responsible Business Self-regulation in Least Developed Common Law Countries. *Common Law World Review*, 40, 174-206.
- Rajat Panwar, Shweta Nawani, Vivek Pandey, "Legislated CSR: A Brief Introduction" In *Corporate Social Responsibility*. Published online: 08 May 2018; 133-146. <https://doi.org/10.1108/S2514-175920180000002004>
- Reid, E. M., & Toffel, M. W. (2009). Responding to public and private politics: Corporate disclosure of climate change strategies. *Strategic Management Journal*, 30(11), 1157–1178. <https://doi.org/10.1002/smj.796>.
- Reid, E. M., & Toffel, M. W. (2009). Responding to public and private politics: Corporate disclosure of climate change strategies. *Strategic Management Journal*, 30(11), 1157–1178.

- Reinhard Steurer. (2010). The Role of Governments in Corporate Social Responsibility: Characterising Public Policies on CSR in Europe. *Policy Sciences*. 43. 49-72.
- Revathy, B. (2012), "Corporate social responsibility – an implementation guide for business", *Far East Journal of Psychology and Business*, Vol. 6 No. 2, pp. 15-31.
- Rodriguez, L. C., & LeMaster, J. (2007). Voluntary corporate social responsibility disclosure: SEC "CSR Seal of Approval". *Business & Society*, 46(3), 370-385.
- Runhaar, Hens & Lafferty, Helene. (2009). Governing Corporate Social Responsibility: An Assessment of the Contribution of the UN Global Compact to CSR Strategies in the Telecommunications Industry. *Journal of Business Ethics*. 84. 479-495.
- Sarre, R. (2002), "Responding to corporate collapses: is there a role for CSR?", *Deakin Law Review*, available at: www.austlii.edu.au/au/journals/DeakinLRev/2002/1.html
- Sharma, B. (2013), *Contextualising CSR in Asia: Corporate Social Responsibility in Asian Economies*. 1st ed., Lien Centre for Social Innovation, Singapore.
- Sharma, S. and Henriques, I. (2005), "Stakeholder influences on sustainability practices in the Canadian forest products industry", *Strategic Management Journal*, Vol. 26 No. 2, pp. 159-180.
- Shidi Dong, Lei Xu, (2016) "The impact of explicit CSR regulation: evidence from China's mining firms", *Journal of Applied Accounting Research*, Vol. 17 Issue: 2, pp.237-258, <https://doi.org/10.1108/JAAR-03-2014-0030>
- Sindico, F. 2006. Soft Law and the Elusive Quest for Sustainable Global Governance. *Leiden Journal of International Law*, 19, 829-846.
- Skare, Marinko & Golja, Tea. (2014). The Impact of Government CSR Supporting Policies on Economic Growth. *Journal of Policy Modeling*. 36.10.1016/j.jpolmod.2014.01.008.
- Slager, R., Gond, J.-P., & Moon, J. (2012). Standardization as institutional work: The regulatory power of a responsible investment standard. *Organization Studies*, 33(5–6), 763–790. <https://doi.org/10.1177/0170840612443628>.
- Smith, N. C. (2003). Corporate social responsibility: Whether or how? *California Management Review*, 45(4), 52–76.
- Sobczak Andre, Are Codes of Conduct in Global Supply Chains Really Voluntary? From Soft Law Regulation of Labour Relations to Consumer Law, 16 *BUS. ETHICS Q.* (2006).

- Spence, L. J. (2007). CSR and small business in a European policy context: The five “C”s of CSR and small business research agenda 2007. *Business and Society Review*, 112(4), 533–552.
- Steurer, R. (2013). Disentangling governance: A synoptic view of regulation by government, business and civil society. *Policy Sciences*, 46(4), 387–410. <https://doi.org/10.1007/s11077-013-9177-y>.
- Steurer, R., Martinuzzi, A. and Margula, S. (2012), “Public policies on CSR in Europe: themes, instruments, and regional differences”, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 19 No. 4, pp. 206-227.
- Streeck, W. & Yamamura, K. (2001). *The origins of non-liberal capitalism: Germany and Japan in comparison*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Subhabrata Bobby Banerjee, (2014) "A critical perspective on corporate social responsibility: Towards a global governance framework", *Critical perspectives on international business*, Vol. 10 Issue: 1/2, pp.84-95, <https://doi.org/10.1108/cpoib-06-2013-0021>.
- Subramaniam, N., Kansal, M., & Babu, S. (2017). Governance of mandated corporate social responsibility: Evidence from Indian government-owned firms. *Journal of Business Ethics*, 143(3), 543-563.
- Tai, F. M., & Chuang, S. H. (2014). Corporate social responsibility. *Ibusiness*, 6(03), 117.
- Teal Elisabeth, Teal Rebekah (2019). “Benefit Corporations: A Newer Legal Option for Structuring Socially Responsible for-Profit Enterprises in the U.S.”, *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, Volume 22, Issue 2.
- Tencati, A., Perrini, F. and Pogutz, S. 2004. ‘New tools to foster corporate socially responsible behavior’. *Journal of Business Ethics*, 53:1/2, 173–190.
- Tripone Anna, *Business & Human Rights Law: Diverging Trends in the United States and France*, 23 AM. U. INT’L L. REV. (2008).
- Tschopp, D. J. (2005). Corporate social responsibility: A comparison between the United States and the European Union”, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 12 (1), 55-59, Wiley InterScience, John Wiley & Sons Ltd., West Sussex, UK
- Turban, D.B. and Greening, D.W. (1997), “Corporate Social Performance and Organizational Attractiveness to Prospective Employees”, *Academy of Management Journal*, 40, pp. 658-672.
- Turyakira, P. K. (2017). Small and medium-sized enterprises (SMEs) engagement in corporate social responsibility (CSR) in developing countries: Literature review. *African Journal of Business Management*, 11(18), 464-469.

- UN Global Compact. (2020). The Ten Principles. Available at <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles> (accessed on June 19th, 2020).
- United Nations. (2011). Guiding Principles on Business and Human Rights. Available at https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf (accessed on June 19th, 2020).
- Utting, P. & Clapp, J. 2008. Corporate accountability and sustainable development, Oxford, Oxford University Press.
- Van Den Berghe, Lutgard. 2009. “To What Extent is the Financial Crisis a Governance Crisis? From Diagnosis to Possible Remedies”, SSRN Working paper, SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1410455>
- Van Zile, C. (2012), “India’s mandatory corporate social responsibility proposal: creative capitalism meets creative regulation in the global market”, *Asian-Pacific Law & Policy Journal*, Vol. 13 No. 2, pp. 269-303.
- Vives, A. 2008. Corporate Social Responsibility: The Role of Law and Markets and the Case of Developing Countries. *Chicago-Kent Law Review*, 83, 199.
- Voiculescu Aurora, (2011) "Challenges and innovation in the legal discourse: Achieving corporate responsibility for human rights", *Society and Business Review*, Vol. 6 Issue: 3, pp.278-291, <https://doi.org/10.1108/17465681111171019>
- Voiculescu, A. (2007), “The other European framework for corporate social responsibility: from the Green Paper to new uses of human rights instruments”, in McBarnet, D., Voiculescu, A. and Campbell, T. (Eds), *The New Corporate Accountability: Corporate Social Responsibility and the Law*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Waagstein, P. R. (2011). The mandatory company social responsibility in Indonesia: Problems and implications. *Journal of Business Ethics*, 98(3), 455–466.
- Waagstein, Patricia Rinwigati, 2011. The mandatory corporate social responsibility in Indonesia: problems and implications. *J. Bus. Ethics* 98(3), 455–466.
- Waddock, S. 2008. ‘Building a new institutional infrastructure for corporate responsibility’. *The Academy of Management Perspectives*, 22:3, 87–108.
- Wang, H., Tong, L., Takeuchi, R., & George, G. (2016). Corporate social responsibility: An overview and new research directions. *Academy of Management Journal*, 59(2), 534–544.

- Ward, H. (2004). Public sector roles in strengthening corporate social responsibility: Taking stock. World Bank Working Paper No. 34656. <http://pubs.iied.org/pdfs/16014 IIED.pdf>
- Wei-Feng Guo, Jian Zhou, Chih-Lang Yu, Sang-Bing Tsai, You-Zhi Xue, Quan Chen, Jiann-Jong Guo, Po-Yu Huang & Chia-Huei Wu (2015) Evaluating the green corporate social responsibility of manufacturing corporations from a green industry law perspective, *International Journal of Production Research*, 53:2, 665-674, DOI: 10.1080/00207543.2014.972525
- Whitley, R. (1992). *Business systems in East Asia: Firm, markets and societies*. London: Sage.
- Wotruba, T. (1997), "Industry self-regulation: a review and extension to a global setting", *Journal of Public Policy & Marketing*, Vol. 16 No. 1, pp. 38-54.
- Xiao, J.Z., Gao, S.S., Heravi, S. and Cheung, Y.C. Q. 2005. The impact of social and economic development on corporate social and environmental disclosure in Hong Kong and the U.K. *Advances in International Accounting*; 18, pp. 219-243.
- Xueming, L., Bhattacharya, C. B. (2006), "Corporate social responsibility, customer satisfaction, and market value." *Journal of marketing* 70.4 (2006): 1-18.
- Yıldız, A., Ozerim, G. (2014) "Corporate Social Responsibility in European Context". in Turker, D., Toker, H., Altuntaş, C. (Ed.). *Contemporary Issues in Corporate Social Responsibility*. Lexington Books, USA pp.43-55
- Zhao, Meng. (2011). CSR-Based Political Legitimacy Strategy: Managing the State by Doing Good in China and Russia. *Journal of Business Ethics*. 111.10.1007/s10551-012-1209-6.
- Zheng Zhihai. 2007. 'Special Article – Sincerity, Trustworthiness, Law-abidance and Corporate Social Responsibility (CSR)'. *International Management Review*, Vol. 3 No. 1, 82-88
- Zile, V. C. (2012). India's mandatory corporate social responsibility proposal: Creative capitalism meets creative regulation in the global market. *Asian-Pacific Law & Policy Journal*, 13(2), 269–303.
- Zimmerman, M. A., & Zeitz, G. J. (2002). Beyond survival: Achieving new venture growth by building legitimacy. *Academy of Management Review*, 27(3), 414–431.

Ενότητα 4 References

- Abrams, F.W. (1951). Management's responsibilities in a complex world. *Harv. Bus. Rev.*, 29, 29–34.
- Abernathy, J., Stefaniak, C., Wilkins, A. & Olson, J. (2017). Literature review and research opportunities on credibility of corporate social responsibility reporting. *American Journal of Business* 32(1): 24-41.
- Adnan S.M., Hay D. van Staden C.J. (2018). The influence of culture and corporate governance on corporate social responsibility disclosure: a cross country analysis. *Journal of Cleaner Production*, 198, pp. 820-832.
- Ağan Y., Kuzey C., Acar M. and Açıkgöz A. (2016). The Relationships between Corporate Social Responsibility, Environmental Supplier Development, and Firm Performance. *Journal of Cleaner Production*, 112: 1872-1881.
- Aguilera-Caracuel, J., Guerrero-Villegas, J., & García-Sánchez, E. (2017). Reputation of multinational companies. *European Journal of Management and Business Economics*. 26(3): 329-346,
- Ali I., Rehman K.Ur, Ali S.I., Yousaf J. and Zia M. (2010). Corporate social responsibility influences, employee commitment and organizational performance. *African Journal of Business Management*, 4(12): 2786-2801.
- Ali W., Frynas J.G. and Mahmood Z. (2017). Determinants of Corporate Social Responsibility (CSR) Disclosure in Developed and Developing Countries: A Literature Review. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 24(4): 273-294.
- Alshehhi A., Nobanee H. and Khare N. (2018). The Impact of Sustainability Practices on Corporate Financial Performance: Literature Trends and Future Research Potential. *Sustainability*, 10(2): 494-519.
- Aramburu I.A. and Pescador I. (2017). The Effects of Corporate Social Responsibility on Customer Loyalty: The Mediating Effect of Reputation in Cooperative Banks Versus Commercial Banks in the Basque Country. *Journal of Business Ethics*, 154(3): 701-719.
- Arevalo J. and Aravind D. (2015). Strategic Outcomes in Voluntary CSR: Reporting Economic and Reputational Benefits in Principles-Based Initiatives. *Journal of Business Ethics*, 144(1): 201-217.
- Ashrafi, M.; Magnan, G.M.; Adams, M.; Walker, T.R. (2020). Understanding the Conceptual Evolutionary Path and Theoretical Underpinnings of Corporate Social Responsibility and Corporate Sustainability. *Sustainability*, 12, 760.
- Auger P., Burke P., Devinney T.M. and Louviere J.J. (2003). What will consumers pay for social product features? *Journal of Business Ethics*, 42: 281-304.
- Azzone G., Brophy M., Noci G., Welford R., Young W. (1997). A stakeholder's views of environmental reporting. *Long Range Planning*, 30(5): 699-709.

- Babiak, K. & Trendafilova, S. (2011). CSR and Environmental Responsibility: Motives and Pressures to Adopt Green Management Practices. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 18, 11-24.
- Bajra, U., & Cadez, S. (2020). Alternative regulatory policies, compliance and corporate governance quality. *Baltic Journal of Management*, 15(1): 42-60.
- Balmer J.M.T., Fukukawa K. and Gray E.R. (2007). The nature and management of ethical corporate Identity: A commentary on corporate identity, corporate social responsibility and ethics. *Journal of Business Ethics*, 76(1): 7–15.
- Bansal, P. & Roth, K. (2000). Why companies go green: A model of ecological responsiveness. *Academy of Management Journal*, 43, 717–736.
- Bashtovaya, V. (2014). CSR reporting in the United States and Russia. *Social Responsibility Journal*, 10(1), 68-84.
- Baumann-Pauly D., Wickert C. and Spence L.J. and Scherer A.G. (2013). Organizing corporate social responsibility in small and large firms: size matters. *Journal of Business Ethics*, 115(4): 693-705.
- Becchetti L., Palestini A., Solferino N. and Tessitore M. (2014). The socially responsible choice in a duopolistic market: A dynamic model of ethical product differentiation. *Economic Modelling*, 43: 114–123.
- Berman, J.E., Webb, T., Fraser, D.J., Harvey, P.J., Barsky, J., Haider, A., 2003. Race to the Top: Attracting and Enabling Global Sustainable Business, Business Survey Report. World Bank Group, Washington, DC.
- Bhattacharyya, S. S. (2007). Chamera hydro-electric power project (CHEP-1), Khairi: looking beyond the horizon of hydroelectricity and profit, giving new meaning to life. *Vision*, 11(1), 79-93.
- Bhardwaj P., Chatterjee P., Dogerlioglu-Demir K. and Turut O.. (2018). When and how is corporate social responsibility profitable? *Journal of Business Research*, 84: 206-219.
- Boehm, S., Brei, V., & Dabhi, S. (2015). EDF Energy's green CSR claims examined: The follies of global carbon commodity chains. *Global Networks*, 15(s1), S87-S107.
- Bolton, S. C., Kim, R. C. H., & O’Gorman, K. D. (2011). Corporate social responsibility as a dynamic internal organizational process: A case study. *Journal of Business Ethics*, 101(1), 61-74.
- Bowen, H. (1953). *Social Responsibilities of the Businessman*. New York: Harper & Row.
- Brown, H.S., De Jong, M., & Lessidrenska, T. (2009). The rise of the Global Reporting Initiative: a case of institutional entrepreneurship. *Environmental Politics*, 18, 182- 200.
- Cadez S., Czerny A. (2010). Carbon management strategies in manufacturing companies: an exploratory note. *Journal of East European Management Studies*, 15: 348-360.

- Cadez S. and Czerny A. (2016) Climate change mitigation strategies in carbon-intensive firms. *Journal of Cleaner Production*, 112: 4132-4143.
- Cadez, S., & Guilding, C. (2017). Examining distinct carbon cost structures and climate change abatement strategies in CO₂ polluting firms. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 30(5): 1041–1064.
- Cadez, S., Czerny, A., & Letmathe, P. (2018). Stakeholder pressures and corporate climate change mitigation strategies. *Business Strategy and the Environment*, 28: 1–14.
- Carlini J., Grace D., France C. and Iacono J.L. (2019). The corporate social responsibility (CSR) employer brand process: integrative review and comprehensive model, *Journal of Marketing Management*, 35(1-2): 182-205.
- Carroll, A. B. (1979). A three-dimensional conceptual model of corporate social performance. *Academy of Management Review*, 4, 497-505.
- Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34(4), 39-48.
- Casadesus, M., Marimon, F., Alonso, M., 2010. The future of standardised quality management in tourism: evidence from the Spanish Tourist sector. *Service Industries Journal*, 30(14), 2457-2474.
- Castka, P., & Balzarova, M. A. (2008). Adoption of social responsibility through the expansion of existing management systems. *Industrial Management and Data Systems*, 108(3), 297–309.
- Cetindamar, D. & Husoy, K. (2007). Corporate Social Responsibility Practices and Environmentally Responsible Behavior: The Case of the United Nations Global Compact. *Journal of Business Ethics*, 76, 163–176.
- Chen, C.S., Yu, C.C. & Hu, J.S. (2018). Constructing performance measurement indicators to suggested corporate environmental responsibility framework. *Technological Forecasting and Social Change*, 135(C), 33-43.
- Cheung A., Hu M. and Schwiebert J. (2016). Corporate social responsibility and dividend policy. *Accounting & Finance*, 16, 1-30.
- Christmann P. and Taylor G. (2006). Firm self-regulation through international communication: a legitimacy perspective, *Corporate Communications: An International Journal*, 23(4), 492-511.
- Clark, M. (2013). A comparison of correlation measures. Technical report, University of Notre Dame. Resource document. <https://m-clark.github.io/docs/CorrelationComparison.pdf>. Accessed 18 September 2020.
- Crane, A., Matten, D., & Spence, L. (2014). *Corporate social responsibility: Readings and cases in a global context*. New York: Routledge.
- Daddi, T., Iraldo, F, Frey, M., Gallo, P. & Gianfrate, V. (2016). Regional Policies and Eco- Industrial Development: The Voluntary Environmental Certification

- Scheme of the Eco- Industrial Parks in Tuscany (Italy). *Journal of Cleaner Production*, 114, 62–70.
- Del Mar Alonso-Almeida M., Perramon J., Bagur-Femenias L. (2017). Leadership styles and corporate social responsibility management. Analysis from a gender perspective. *Business Ethics: A European Review*, 26 (2), 147-161
- Dey P., Petridis N., Petridis K., Malesios C., Nixon J. and Ghosh, S. K. (2018). Environmental Management and Corporate Social Responsibility Practices of Small and Medium-sized Enterprises. *Journal of Cleaner Production*, 195(10), 687-702.
- Dhaliwal D.S., Radhakrishnan S., Tsang A. and Yang Y.G. (2012). Nonfinancial disclosure and analyst forecast accuracy: international evidence on corporate social responsibility disclosure. *Accounting Review*, 87(3), 723-759.
- Du S., Bhattacharya C. and Sen S. (2010). Maximizing business returns to Corporate Social Responsibility (CSR): The Role of CSR Communication. *International Journal of Management Reviews*, 12(1), 8-19.
- Etzion D (2007). Research on Organizations and the Natural Environment, 1992-Present: Rev. *J. Manage.*, 33(4): 637-664.
- European Commission (2011) A renewed EU Strategy 2011-2014 for Corporate Social Responsibility, available at [accessed: 10/6/2020] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0681>
- European Commission (2017), Industry. Corporate Social Responsibility, available at https://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility_en, (accessed on June 10th, 2020)
- Feng, Y., Chen, H. H., & Tang, J. (2018). The impacts of social responsibility and ownership structure on sustainable financial development of China's energy industry. *Sustainability*, 10(2): 301.
- Fojt, M. (2008). Case studies in CSR: How to move from gloss to strategy. *Strategic Direction*, 24(1), 12–14, Emerald Freeman R. E., Wicks A., Harrison J., Parmar B., S. de Colle (2010), *Stakeholder Theory: The State of The Art*, Cambridge University Press.
- Frederick, W.C. (1960). The growing concern over business responsibility. *California Management Review* 2(4), 54–61.
- Frederick, W.C. (2006). *Corporation, be Good! The Story of Corporate Social Responsibility*; Dog Ear Publishing: Indianapolis.
- Freeman, R.E., Harrison, J.S. and Wicks, A.C. (2007). *Managing for stakeholders: Survival, reputation and success*, New Haven, CT, Yale University Press.
- Friedman, M. (1970). The social responsibility of businesses is to increase its profits. *New York Times Magazine*, 32-33.
- Frynas, J. G. (2009). Corporate social responsibility in the oil and gas sector. *Journal of World Energy Law & Business*, 2(3): 178-195.

- Galant, A., & Cadez, S. (2017). Corporate social responsibility and financial performance relationship: a review of measurement approaches. *Economic Research*, 30(1): 676–693.
- Garriga E. and Mele D. (2004). Corporate social responsibility theories: Mapping the territory. *Journal of Business Ethics*, 53(1/2): 51–71.
- Ghisellini A. and Thurston D.L. (2005). Decision Traps in ISO 14001 Implementation Process: Case Study Results from Illinois Certified Companies. *Journal of Cleaner Production*, 13(8): 763–777.
- Gideon J.A. (2018). Researching corporate social responsibility in developing-countries context: A systematic review of the literature. *International Journal of Law and Management*, 60(2): 284-310.
- Gjørlberg M. (2009). Measuring the immeasurable? Constructing an index of CSR practices and performance in 20 countries. *Scandinavian Journal of Management*, 25(1): 10-22.
- Global Reporting Initiative (2016). Standards. GRI Standards. Available at: <https://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx> [accessed 12 June 2020].
- Goetsch D.L. and Davis S. (2001). ISO 14000 environmental management. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, Inc.
- Gray R., Kouhy R. and Lavers S. (1995). Corporate social and environmental reporting: a review of the literature and a longitudinal study of UK disclosure. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 8(2), 47-77.
- GRI 2011. Sustainability Reporting Guidelines, Version 3.1. Global Reporting Initiative, Amsterdam.
- Halkos G., Managi, S. & Tsilika, K. (2017). Evaluating a Continent-wise Situation for Capital Data. *Economic Analysis and Policy* 55, 57-74.
- Halkos, G.E. & Tsilika, K.D. (2015). A Dynamic Interface for Trade Pattern Formation in Multi-regional Multi-sectoral Input-Output Modeling. *Computational Economics* 46(4), 671-681.
- Halkos G.E. and Tsilika K.D. (2019). Towards better computational tools for effective environmental policy planning. *Computational Economics*, DOI: 10.1007/s10614-019-09902-1
- Halkos G. and Skouloudis A. (2017). Revisiting the relationship between corporate social responsibility and national culture: A quantitative assessment. *Management Decision* 55(3): 595-613.
- Harrell, F. E. Jr, with contributions from Charles Dupont and many others (2020). Hmisc: Harrell Miscellaneous. R package version 4.4-1. Resource document. <https://CRAN.R-project.org/package=Hmisc>. Accessed 18 September 2020.
- Heer, J., Kong, N., & Agrawala, M. (2009). Sizing the horizon: the effects of chart size and layering on the graphical perception of time series visualizations. In *Proceedings of the 27th International conference on Human factors in computing systems (CHI)*, 1303-1312.

- Heras-Saizarbitoria I. and Boiral O. (2013). ISO 9001 and ISO 14001: towards a research agenda on management system standards. *International Journal of Management Review*, 15: 47-65.
- Herzig C. and Godemann J. (2010). Internet-supported sustainability reporting: Developments in Germany. *Management Research Review*, 33(11),1064-1082.
- Hinze A.K. and Sump F. (2019). Corporate social responsibility and financial analysts: a review of the literature. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 10(1), 183-207.
- Hoeffding, W., (1948). A non-parametric test of independence, *Annals of Mathematical Statistics*, 19, 293-325.
- Hollander, M., & Wolfe, D. A. (1999). *Nonparametric Statistical Methods*. 2nd ed. New York: John Wiley & Sons. https://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility_en Accessed 10 June 2020.
- Hopkins, M.: 2005, Measurement of Corporate Social Responsibility, *International Journal of Management and Decision Making*, 6(3/4), 213-231.
- Hu J., Wang S. and Xie F. (2018). Environmental responsibility, market valuation, and firm characteristics: Evidence from China. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(6), 1376-1387.
- Hussain, N., Rigoni, U. & Orij, R.P. (2018). Corporate Governance and Sustainability Performance: Analysis of Triple Bottom Line Performance. *J Bus Ethics* 149: 411–432 <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3099-5>
- ILO (2020). Corporate Social Responsibility (CSR). Resource document. International Labour Organization. https://www.ilo.org/empent/Information/resources/WCMS_101253/lang--en/index.htm Accessed 10 June 2020.
- Inyang B.J. (2013). Defining the role engagement of small and medium sized enterprises in corporate social responsibility. *International Business Research*, 6(5), 123-132.
- Javed W., McDonnel, B. & Elmqvist N. (2010). Graphical perception of multiple time series. *IEEE Transactions on Visualization and Computer Graphics*, 16(6), 927-34.
- Keim, D., Nietzschmann, T., Schelwies, N., Schneidewind, J., Schreck, T. & Ziegler, H. (2006). A Spectral Visualization System for Analyzing Financial Time Series Data. *Time*.
- Kerckhoffs, T., & Wilde-Ramsing, J. (2010). European Works Councils and Corporate Social Responsibility in the European Energy Sector. Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen/Centre for Research on Multinational Corporations mit der Unterstützung von Social Development Agency und European Federation of Public Service Unions, Abvakabo FNV, UNISON.
- Kim O. and Verrecchia R. (1994). Market liquidity and volume around earnings announcements. *Journal of Accounting and Economics*, 17(1-2), 41- 67.

- Kitzmueller, M., & Shimshack, J. (2012). Economic perspectives on corporate social responsibility. *Journal of Economic Literature*, 50(1), 51-84.
- Koerber, C.P., 2010. Corporate responsibility standards: current implications and future possibilities for peace through commerce. *Journal of Business Ethics*, 89, 461-480.
- Konar S. and Cohen, M.A. (2001). Does the market value environmental performance? *Review of Economics and Statistics*, 83(2), 281–289.
- Lacy, P., Cooper, T., Hayward, R., & Neuberger, L. (2010). A new era of sustainability. UN Global Compact, Accenture.
- Latapí Agudelo, M. A., Johannsdottir, L., & Davidsdottir, B. (2019). Drivers that motivate energy companies to be responsible. A systematic literature review of Corporate Social Responsibility in the energy sector. *Journal of Cleaner Production*, 247: 119094.
- Lee, B., Riche, N., Karlson, A., & Carpendale, S. (2010). Sparkclouds: Visualizing trends in tag clouds. *IEEE Transactions on Visualization and Computer Graphics*, 16(6), 1182-1189.
- Leitoniene, S., & Sapkauskiene, A. (2015). Quality of corporate social responsibility information. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 213, 334-339.
- Lepoutre J. and Heene A. (2006). Investigating the impact of firm size on small business social responsibility: a critical review. *Journal of Business Ethics*, 67(3), 257-273.
- Litz, R.A. (1996). A resource-based-view of the socially responsible firm: Stakeholder interdependence, ethical awareness, and issue responsiveness as strategic assets. *Journal of Business Ethics*, 15, 1355–1363.
- Lo K.Y. and Kwan C.L. (2017). The effect of environmental, social, governance and sustainability initiatives on stock value - Examining market response to initiatives undertaken by listed companies. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 24(6), 606–619.
- Longo M., Mura M. and Bonoli A. (2005). Corporate social responsibility and corporate performance: the case of Italian SMEs. *Corporate Governance*, 5(4), 28-42.
- Lozano, R. (2015). A holistic perspective on corporate sustainability drivers. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 22(1), 32-44.
- Lu J., Ren L., Yao S., Qiao J., Strielkowski W., and Streimikis J. (2019). Comparative Review of Corporate Social Responsibility of Energy Utilities and Sustainable Energy Development Trends in the Baltic States. *Energies*, 12, 3417 [doi:10.3390/en12183417](https://doi.org/10.3390/en12183417)
- Marimon F., del Mar Alonso-Almeida M., del Pilar Rodríguez M., Alejandro K.A.C (2012). The worldwide diffusion of the global reporting initiative: what is the point? *Journal of Cleaner Production* 33: 132-144.

- Martins F. Felgueiras C., Smitkova M. and Caetano N. (2019). Analysis of Fossil Fuel Energy Consumption and Environmental Impacts in European Countries. *Energies*, 12: 964.
- Mauri, M., Elli, T., Caviglia, G., Uboldi, G., & Azzi, M. (2017). RAWGraphs: A Visualisation Platform to Create Open Outputs. Proceedings of the 12th Biannual Conference on Italian SIGCHI Chapter, 28:1-28:5. <https://doi.org/10.1145/3125571.3125585>
- McWilliams A. and Siegel D. (2011). Creating and capturing value. *Journal of Management*, 37(5), 1480–1495.
- Meyer, J.W. (1977). Rowan, B. Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 83, 340–363.
- Mitchell, C.G., Hill, T., 2009. Corporate social and environmental reporting and the impact of internal environmental policy in South Africa. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management* 16: 48-60.
- Moneva, J., Archel, P., Correa, C., 2006. GRI and the camouflaging of corporate unsustainability. *Accounting Forum* 30: 121-137.
- Morsing M. and Schultz M. (2006). Corporate social responsibility communication: Stakeholder information, response and involvement strategies. *Business Ethics: A European Review*, 15(4), 323–338.
- Nagler, T. (2019). wdm: Weighted Dependence Measures. R package version 0.2.1. Resource document. <https://CRAN.R-project.org/package=wdm>. Accessed 18 September 2020.
- Navickas V. and Kontautiene R. (2012). The influence of stakeholder-company relationship on competitiveness of company. *Economics and Management*, 17(3), 58-67.
- Ngoasong, M. Z. (2014). How international oil and gas companies respond to local content policies in petroleum-producing developing countries: A narrative enquiry. *Energy Policy*, 73, 471-479.
- Nielsen A.E. and Thomsen C. (2018). Reviewing corporate social responsibility communication: a legitimacy perspective. *Corporate Communications: An International Journal*, 23(4), 492-511.
- Panayiotou N., Aravossis K. and Moschou P. (2009). A New Methodology Approach for Measuring Corporate Social Responsibility Performance. *Water, Air, and Soil Pollution: Focus*, 9, 129-138.
- Pätäri, S., Arminen, H., Tuppurä, A., & Jantunen, A. (2014). Competitive and responsible? The relationship between corporate social and financial performance in the energy sector. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 37, 142-154.
- Penrose, E.T. (1959). *The Theory of the Growth of the Firm*; Basil Blackwell: Oxford, UK,

- Peterson, B. G., & Carl, P. (2020). PerformanceAnalytics: Econometric Tools for Performance and Risk Analysis. R package version 2.0.4. Resource document. <https://CRAN.R-project.org/package=PerformanceAnalytics>. Accessed 18 September 2020.
- Pollitt, M.G. (2012). The role of policy in energy transitions: Lessons from the energy liberalization era. *Energy Policy*, 50, 128–137.
- Pucheta-Martínez, M.C. & Gallego-Álvarez, I. (2018). Environmental reporting policy and corporate structures: An international analysis. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25, 788–798.
- R Development Core Team (2011). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna. <http://www.R-project.org>
- Revell A. and Blackburn R. (2007). The business case for sustainability? An examination of small firms in the UK's construction and restaurant sectors. *Business Strategy and the Environment*, 16(6): 404-420.
- Reynolds, M.A., Yuthas, K., 2008. Moral discourse and corporate social responsibility reporting. *Journal of Business Ethics* 78: 47-64.
- Rumelt, R.P. (1984). Toward a Strategic Theory of the Firm. In *Competitive Strategic Management*; Lamb, R., Ed.; Prentice Hall: Upper Saddle River, NJ, USA, pp. 556–570.
- Savitz A. (2006). *The Triple Bottom Line*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Selznick, P. (1948). Foundations of the theory of organization. *Am. Sociol. Rev.*, 13, 25–35.
- Shixia, L., Panpan, X., Wei, C., Huamin, Q., Weiwei, C., & Conglei, S, (2012). RankExplorer: Visualization of Ranking Changes in Large Time Series Data. *IEEE Transactions on Visualization & Computer Graphics*, 18(12), 2669-2678.
- Sidhoum A.A. and Serra T. (2017). Corporate Sustainable Development. Revisiting the Relationship between Corporate Social Responsibility Dimensions: Corporate Sustainable Development. *Sustainable Development*, 26(4): 365-378.
- Skagerlind, H., Westman, M., & Berglund, H. (2015). Corporate Social Responsibility through Cross - sector Partnerships: Implications for Civil Society, the State, and the Corporate Sector in India. *Business and Society Review*, 120(2), 245-275.
- Skouloudis A., Evangelinos K., Nikolaou I. and Filho W. (2011). An overview of corporate social responsibility in Greece: Perceptions, developments and barriers to overcome. *Business Ethics: A European Review*, 20: 205-226.
- Skouloudis, A., Isaac, D. and Evaggelinos, K. (2016). Revisiting the national corporate social responsibility index, *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 23(1), 61-70.
- Sorooshian, Shahryar & Cai Qi, Lim & Li Fei, Lee. (2018). Characterization of ISO 14001 implementation. *Environmental Quality Management*. 27(3): 97-105.

- Sorrell S. (2015). Reducing energy demand: A review of issues, challenges and approaches. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 47: 74-82.
- Sparkes, S. (2014). Corporate social responsibility: Benefits for youth in hydropower development in Laos. *International Review of Education*, 60(2), 261-277.
- Sparkes, S. (2014). Corporate social responsibility: Benefits for youth in hydropower development in Laos. *International Review of Education*, 60(2), 261-277.
- Stjepcevic, J., & Siksnyte, I. (2017). Corporate social responsibility in energy sector. *Transformations in Business & Economics*, 16(1), 40.
- Streimikiene, D., Simanaviciene, Z., & Kovaliov, R. (2009). Corporate social responsibility for implementation of sustainable energy development in Baltic States. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 13(4), 813-824.
- Surroca J., Tribó J.A. and Zahra S.A. (2013). Stakeholder pressure on MNEs and the transfer of socially irresponsible practices to subsidiaries. *Academy of Management Journal*, 56(2): 549-572.
- Szczepankiewicz, E. I., & Mućko, P. (2016). CSR reporting practices of Polish energy and mining companies. *Sustainability*, 8(2), 126.
- Tai, F. M., & Chuang, S. H. (2014). Corporate social responsibility. *Ibusiness*, 6(03), 117.
- Tableau. Academic programs. Seattle (WA): Tableau 2019.1. <https://www.tableau.com/academic>.
- Testa F., Iraldo F. and Daddi T. (2018). The effectiveness of EMAS as a management tool: a key role for the internalization of environmental practices. *Organization & Environment*, 31(1): 48–69.
- Thomas, S.D. (2006) Electricity industry reforms in smaller European countries and the Nordic experience. *Energy*, 31, 788–801.
- Ting P.H. and Yin H.Y. (2018). How do corporate social responsibility activities affect performance? The role of excess control right. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(6), 1320-1331.
- Trnkova J. (2004). Společenská odpovědnost firem (Corporate Social Responsibility), [Online], accessed at 11/6/2020. Available at: https://www.neziskovky.cz/data/vyzku_m_CSR_BLF_2004txt8529.pdf.
- Tully S. & Winer R. (2014). The Role of the Beneficiary in Willingness to Pay for Socially Responsible Products: A Meta-Analysis. *SSRN Electronic Journal*.
- UNGC (2017) The Ten Principles of the UN Global Compact. [Online] Available from: <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles> [accessed: 10 June 2020]
- Vorst van der J.G.A.J. (2006). Product traceability in food-supply chains. Accreditation and Quality Assurance. *Journal for Quality, Comparability and Reliability in Chemical Measurement*, 11(1–2), 33–37.

- Yelkikalan N. and Köse C. (2012). The effects of the financial crisis on corporate social responsibility. *International Journal of Business and Social Science*, 3(3), 292-300.
- Wartick, S.L. & Cochran, P.L. (1985). The evolution of the corporate social performance model. *The Academy of Management Review*, 10, 758–769.
- Welford, R., 2004. Corporate social responsibility in Europe, North America and Asia. *The Journal of Corporate Citizenship* 17: 33-52.
- Wen J. and Song B. (2017). Corporate ethical branding on YouTube: CSR communication strategies and brand anthropomorphism. *Journal of Interactive Advertising*, 17(1): 1–13.
- Wernerfelt, B. (1984). A resource-based view of the firm. *Strateg. Manag. J.*, 5, 171–180.
- Williamson, D., Lynch-Wood, G. & Ramsay, J. (2006). Drivers of environmental behaviour in manufacturing SMEs and the implications for CSR. *Journal of Business Ethics*, 67, 317–330.
- Wognum, N., Bremmers, H., Trienekens, J., Van der Vorst, J. & Bloemhof-Ruwaard J. (2011). Systems for sustainability and transparency of food supply chains - Current status and challenges. *Advanced Engineering Informatics*, 25, 65-76.
- Wójcik P. (2018). The business case for corporate social responsibility: A literature overview and integrative framework. *Journal of Management and Business Administration*, 26(1): 121-148.
- Wood, D. J. (1991). Corporate social performance revisited. *The Academy of Management Review*, 16(4), 691-718.
- World Bank (2020a). *CO2 Emissions (kt). Atlas method* [Data file]. World Development Indicators, The World Bank Group. <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.PC>
- World Bank (2020b). *CO2 intensity (kg per kg of oil equivalent energy use). Atlas method* [Data file]. World Development Indicators, The World Bank Group. <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.EG.ZS>
- World Bank (2020c). *Exports of goods and services (annual % growth). Atlas method* [Data file]. World Development Indicators, The World Bank Group. <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.KD.ZG>
- World Bank (2020d). *Exports of goods and services (constant 2010 US\$). Atlas method* [Data file]. World Development Indicators, The World Bank Group. <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.KD>
- World Bank (2020e). *GNI (constant 2010 US\$). Atlas method* [Data file]. World Development Indicators, The World Bank Group. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.MKTP.KD>
- World Bank (2020f). *GNI growth (annual %). Atlas method* [Data file]. World Development Indicators, The World Bank Group. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.MKTP.KD.ZG>

- Zhang Ben-Zhao and Niu Sheng-Jie (2015). Study on Voluntary Information Disclosure and Stock Price Synchronicity: Evidence from Chinese Listed Companies. International Conference on Management Science and Management Innovation (MSMI 2015). Published by Atlantis Press.
- Zhao H., Zhang F, and Kwon J. (2017). Corporate social responsibility research in international business journals: An author co-citation analysis. *International Business Review*, 27(2): 389-400.
- Zou H., Xie X., Meng X. and Yang M. (2019). The diffusion of corporate social responsibility through social network ties: From the perspective of strategic imitation. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(1), 186-198.

Ενότητα 5 References

- Akaike, H., 1974. A new look at the statistical model identification. *IEEE Transactions on Automatic Control* AC 19, 716–723.
- Albuquerque, P., Bronnenberg, B.J., Corbett, C.J. (2007). A spatiotemporal analysis of the global diffusion of ISO 9000 and ISO 14000 certification. *Management Science* 53(3), 451-468.
- Arellano, M., and S. Bond. 1991. Some tests of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations. *Review of Economic Studies* 58: 277–297.
- Arimura, T., Hibiki, A., Katayama, H., 2008. Is a voluntary approach an effective environmental policy instrument?—A case of environmental management systems. *Journal of Environmental Economics and Management* 55(3), 281–295.
- Baltagi, B.H., Pesaran, H., 2007. Heterogeneity and cross section dependence in panel data models: theory and applications. *J. Appl. Econ.* 22, 229–232.
- Bansal, P., Bogner, W.C. (2002). Deciding on ISO 14001: Economics, institutions, and context. *Long Range Planning* 35(3), 269–290.
- Bansal, P., Hunter, T., 2003. Strategic explanations for the early adoption of ISO 14001. *Journal of Business Ethics* 46(3), 289-299.
- Basak, G.K., Das, S., 2018. Understanding cross-sectional dependence in panel data. SSRN online. Available at.
- Bollen, K.A., Brand, J.E., 2011. A general panel model with random and fixed effects: a structural equations approach. *Soc. Forces* 89 (1), 1–34.
- Borsky, S., & Blanco, E. (2014). Setting one voluntary standard in a heterogeneous Europe: EMAS, corruption and stringency of environmental regulations (No. 2014-29). Working Papers in Economics and Statistics.
- Botcheva L, Martin LL. 2001. Institutional effects on state behavior: convergence and divergence. *International Studies Quarterly* 45: 1-26.

- Boys, K.A., J.H. Grant. 2010. ISO 14000 Standards: Voluntary Environmental Governance as a Trade Facilitation Strategy? Agricultural & Applied Economics Association, AAEA, CAES, & WAEA Joint Annual Meeting, Denver, Colorado, July 25-27.
- Campbell, H., 2005. The rise and rise of EurepGAP: European (Re) invention of colonial food relations? *International Journal of Sociology of Agriculture and Food* 13(2), 6–19.
- Daddi, T., Magistrelli, M., Frey, M., Iraldo, F., 2011. Do environmental management systems improve environmental performance? Empirical evidence from Italian companies. *Environ. Dev. Sustain.* 13, 845-862.
- Daddi, T., Testa, F., Iraldo, F., Frey, M., 2014. Removing and simplifying administrative costs and burdens for EMAS and ISO 14001 certified organizations: evidences from Italy. *Environ. Eng. Manag. J.* 13, 689-698.
- Danis, W.M., Chiaburu, D.S., Lyles, M.A. (2010). The impact of managerial networking intensity and market-based strategies on firm growth during institutional upheaval: A study of small and medium-sized enterprises in a transition economy. *Journal of International Business Studies* 41(2), 287–307.
- De Oliveira, O.J., Serra, J.R., Salgado, M.H., 2010. Does ISO 14001 work in Brazil? *Journal of Cleaner Production* 18, 1797-1806.
- Delmas, M. (2001). Stakeholders and competitive advantage: The case of ISO 14001. *Production and Operations Management* 10(3), 343–358.
- Delmas, M. A., Montes-Sancho, M. J. (2011). An institutional perspective on the diffusion of international management system standards: The case of the environmental management standard ISO 14001. *Business Ethics Quarterly*, 21(01), 103–132.
- Delmas, M.A., Pekovic, S., 2013. Environmental standards and labour productivity: understanding the mechanisms that sustain sustainability. *Journal of Organizational Behavior* 34, 230-252.
- Di Noia, A. E., M. Nicoletti. 2016. ISO Certification: Benefits, Costs and Expectations for Organization. *Studia Oeconomica Posnaniensia* 4(10), 94–109.
- dos Santos, C. M. G., & de Oliveira, A. (2019). ISO 14001 and international trade. *Independent Journal of Management & Production*, 10(1), 22-40.
- Driscoll, J. C. and Kraay, A. C. 1998. Consistent covariance matrix estimation with spatially dependent panel data. *Review of economics and statistics*, 80: 549–560.
- Fisher, R.A. (1932) Inverse probability and the use of likelihood. *Mathematical Proceedings of the Cambridge Philosophical Society*, 28, 257-261.
- Franceschini, F., M. Galetto, G. Gianni. 2004. A New Forecasting Model for the Diffusion of ISO 9000 Standard Certifications in European Countries. *International Journal of Quality and Reliability Management* 21(1): 32–50.

- Frees, E.W., 1995. Assessing cross-sectional correlation in panel data. *J. Econ.* 69 (2), 393–414.
- Freitas, I. M. B., Iizuka, M. (2012). Openness to international markets and the diffusion of standards compliance in Latin America. A multi-level analysis. *Research Policy*, 41(1), 201-215.
- Fuentelsaz, L., Garrido, E., Maicas, J.P. (2015). Incumbents, technological change and institutions: How the value of complementary resources varies across markets. *Strategic Management Journal* 36(12), 1778–1801.
- Fura, B., Q. Wang. 2017. The Level of Socioeconomic Development of EU Countries and the State of ISO 14001 Certification. *Quality and Quantity* 51(1): 103–119.
- Halkos, G., 2003. Environmental Kuznets Curve for sulfur: evidence using GMM estimation and random coefficient panel data models, *Environment and Development Economics*, 8(4), 581-601.
- Halkos, G., 2012. Environmental pollution and economic development: explaining the existence of an environmental Kuznets curve. *Journal of Applied Economic Sciences* 6(18): 148–159.
- Halkos, G. 2013. Exploring the economy–environment relationship in the case of sulphur emissions. *Journal of Environmental Planning and Management* 56(2): 159–17.
- Halkos, G., Nomikos, S., 2021. Corporate social responsibility: Trends in global reporting initiative standards. *Economic Analysis and Policy* 69: 106-117.
- Haunschild, P.R., Miner, A.S. (1997). Modes of interorganizational imitation: The effects of outcome salience and uncertainty. *Administrative Science Quarterly* 4(2), 472–500.
- He, W., C. Liu, J. Lu, and J. Cao. 2015. Impacts of ISO 14001 Adoption on Firm Performance: Evidence from China. *China Economic Review* 32: 43–56.
- Henson, S., Humphrey, J., 2010. Understanding the complexities of private standards in global agri-food chains as they impact developing countries. *J. Dev. Stud.* 46, 1628–1646.
- Heras-Saizarbitoria, I., G. Arana, and O. Boiral. 2015. Exploring the Dissemination of Environmental Certifications in High and Low Polluting Industries. *Journal of Cleaner Production* 89: 50–56.
- Heras, I., Arana, G., 2010. Alternative models for environmental management in SMEs: the case of Ekoscan vs. ISO 14001. *Journal of Cleaner Production* 18, 726-735.
- Heras-Saizarbitoria I, Boiral O. 2013. ISO 9001 and ISO 14001: Towards a research agenda on management system standards. *International Journal of Management Reviews* 15(1), 47-65.
- Heras-Saizarbitoria, I., O. Boiral, E. Allur. 2018. Three Decades of Dissemination of ISO 9001 and Two of ISO 14001: Looking Back and Ahead.” In *ISO 9001, ISO*

- 14001, and new management standards, edited by Iñaki Heras-Saizarbitoria, 1–15. Cham: Springer International Publishing.
- Hikichi, S. E., E. G. Salgado, L. A. Beijo. 2017. Characterization of Dissemination of ISO 14001 in Countries and Economic Sectors in the Americas. *Journal of Environmental Planning and Management* 60(9): 1554–1574.
- Iatridis, K., Kesidou, E. (2016). What drives substantive versus symbolic implementation of ISO 14001 in a time of economic crisis? Insights from Greek manufacturing companies. *Journal of Business Ethics* 148(4), 1–19.
- Jänicke M, Weidner H. 1997. *National Environmental Policies: a Comparative Study of Capacity Building*. Springer: Berlin.
- King, A.A., Lenox, M.J., Terlaak, A., 2005. The strategic use of decentralized institutions: exploring certification with the ISO 14001 management standard. *Academy of Management Journal* 48, 1091–1106.
- Larsen, B., Häversjö, T., 2001. Management by standards—real benefits from fashion. *Scandinavian Journal of Management* 17, 457–480.
- Liu, J., Yuan, C., Hafeez, M., Li, X. (2020). ISO 14001 certification in developing countries: motivations from trade and environment. *Journal of Environmental Planning and Management* 63(7), 1241-1265.
- Llach J, Marimon F, Bernardo M (2011) ISO 9001 diffusion analysis according to activity sectors. *Ind Manag Data Syst* 111, 298–316.
- Maertens, M., Swinnen, J. F. (2009). Trade, standards, and poverty: Evidence from Senegal. *World Development*, 37(1), 161–178.
- Marimon, F., J. Llach, M. Bernardo. 2011. Comparative Analysis of Diffusion of the ISO 14001 Standard by Sector of Activity. *Journal of Cleaner Production* 19(15): 1734–1744.
- Martin LL, Simmons, BA. 1998. Theories and empirical studies of international institutions. *International Organization* 52(4): 729-757.
- Mendel PJ. (2001). International standardization and global governance: the spread of quality and environmental management standards. In: Hoffman A, Ventresca M, editors. *Organizations, policy, and the natural environment: institutional and strategic perspectives*. UK: Stanford University Press.
- Miller, A. T., & Kim, A. B. (2012). Defining economic freedom. In A.T. Miller, K.R. Holmes, & E.J. Feulner (Eds.). *2012 Index of Economic Freedom* (pp. 13–20). Washington, DC: The Heritage Foundation & Wall Street Journal.
- Millo, G., 2018. Private returns to R&D in the presence of spillovers, revisited. *J. Appl. Econ.* 34 (1), 155–159.
- Minten, B., Randrianarison, L., Swinnen, J.F.M., 2009. Global retail chains and poor farmers: evidence from Madagascar. *World Development* 37, 1728–1741.
- Moon, S., DeLeon, P., 2005. The patterns of institutional interaction and ISO 14001 adoptions. *Comparative Technology Transfer and Society* 3, 35-57.

- Nakamura, M., Takahashi, T., Vertinsky, I., 2001. Why Japanese firms choose to certify: a study of managerial responses to environmental issues. *Journal of Environmental Economics and Management* 42 (1), 23–52.
- Neumayer, E., Perkins, R., 2004. What explains the uneven take-up of ISO 14001 at the global level?—A Panel-Data Analysis. *Environment and Planning A* 36 (5), 823–839.
- Nishitani, K., 2009. An empirical study of the initial adoption of ISO 14001 in Japanese manufacturing firms. *Ecological Economics* 68 (3), 669–679.
- Orcos, R., Pérez-Aradros, B., Blind, K. (2018). Why does the diffusion of environmental management standards differ across countries? The role of formal and informal institutions in the adoption of ISO 14001. *Journal of World Business*, 53(6), 850-861.
- Ozusaglam, S., S. Robin, and C. Y. Wong. 2017. Early and Late Adopters of ISO 14001-Type Standards: Revisiting the Role of Firm Characteristics and Capabilities. *The Journal of Technology Transfer*, 1–28.
- Pedroni P. (1999). Critical values for cointegrating tests in heterogeneous panel with multiple regressors, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 99: 653–678.
- Pedroni P. (2000). Fully modified OLS for heterogeneous cointegrated panels, *Nonstationary Panels, Panel Cointegration and Dynamic Panels*, 8: 93*130.
- Pedroni P.L. (2004). Panel cointegration: asymptotic and finite sample properties of pooled time series tests with an application to the purchasing power parity hypothesis, *Econometric Theory*, 20: 597* 625.
- Peng, M.W. 2003. Institutional transitions and strategic choices. *Academy of Management Review* 28(2), 275-296.
- Peng, M.W., Wang, D.Y., Jiang, Y. 2008. An institution-based view of international business strategy: A focus on emerging economies. *Journal of International Business Studies* 39(5), 920-936.
- Pesaran, M.H. (2004) General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *IZA Discussion papers*, No. 1240.
- Ponte, S., 2008. Greener than thou: the political economy of fish ecolabeling and its local manifestations in South Africa. *World Dev.* 36, 159–175.
- Potoski, M., Prakash, A. (2004). Regulatory convergence in nongovernmental regimes? Cross-national variation in ISO 14001 adoption. *Journal of Politics* 66(3), 885–905.
- Potoski, M., Prakash, A., 2013. Do voluntary programs reduce pollution? examining ISO 14001's effectiveness across countries. *Policy Stud. J.* 41, 273-294.
- Prakash, A., Potoski, M. (2006a). New dependencies: FDI and the cross-country diffusion of ISO 14001 management systems. *Annual Conference on Institutional Mechanisms for Industry Self-Regulation*, February 24-25, Dartmouth College.

- Prakash, A., Potoski M. (2006b). Racing to the bottom? Globalization, environmental governance, and ISO 14001. *American Journal of Political Science*, 50(2), 347-361.
- Prakash, A., Potoski, M. (2007). Investing up: FDI and the cross-country diffusion of ISO 14001 management systems. *International Studies Quarterly* 51(3), 723–744.
- Reardon, T., Codron, J.-M., Busch, L., Bingen, J., Harris, C., 2001. Global change in agrifood grades and standards: agribusiness strategic responses in developing countries. *Int. Food Agribusiness Manage. Rev.* 2, 421–435.
- Sampaio P, Saraiva P, Guimarães Rodrigues A (2011) ISO 9001 certification forecasting models. *Int J Qual Reliab Manag* 28, 5-26.
- Sarafidis, V., Wansbeek, T., 2012. Cross-sectional dependence in panel data analysis. *Econ. Rev.* 31 (5), 483–531.
- Schandl, H., S. Hatfield-Dodds, T. Wiedmann, A. Geschke, Y. Cai, J. West, D. Newth, T. Baynes, M. Lenzen, A. Owen. 2016. Decoupling Global Environmental Pressure and Economic Growth: Scenarios for Energy Use, Materials Use and Carbon Emissions.” *Journal of Cleaner Production* 132: 45–56.
- Schwarz, G., 1978. Estimating the dimension of a model. *Ann. Stat.* 6, 461–464.
- Stephan, F.F., 1934. Sampling errors and interpretations of social data ordered in time and space. *J. Am. Stat. Assoc.* 29, 165–166.
- Testa, F., Rizzi, F., Daddi, T., Gusmerotti, N.M., Frey, M., Iraldo, F., 2014. EMAS and ISO 14001: the differences in effectively improving environmental performance. *J. Clean. Prod.* 68, 165-173.
- Tews K, Busch PO, Jörgens H. 2003. The diffusion of new environmental policy instruments. *European Journal of Political Research* 42(4), 569-600.
- To, W. M., Lee, P. K. C. (2014). Diffusion of ISO 14001 environmental management system: global, regional and country-level analyses. *Journal of Cleaner Production*, 66, 489-498.
- UNIDO (2012). ISO 9001 - Its relevance and impact in Asian developing economies. Vienna: UNIDO.
- Vandergeest, P., 2007. Certification and communities: alternatives for regulating the environmental and social impacts of Shrimp Farming. *World Development* 35, 1152–1171.
- Vastag, G. 2004. Revisiting ISO 14000 diffusion: A new “look” at the drivers of certification. *Production and Operations Management*, 13(3), 260–267.
- Welch, E.W., Mori, Y., Aoyagi-Usui, M., 2002. Voluntary adoption of ISO 14001 in Japan: mechanisms, stages and effects. *Business Strategy and the Environment* 11(1), 43–62.
- Westerlund J. (2007). Testing for error correction in panel data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 9: 709-748.

- Wiedmann, T.O., H. Schandl, M. Lenzen, D. Moran, S. Suh, J. West, K. Kanemoto. 2015. The Material Footprint of Nations. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 112(20): 6271–6276.
- Wu, S.Y., Chu, P.Y., Liu, T.Y., 2007. Determinants of a firm's ISO 14001 certification: an empirical study of Taiwan. *Pacific Economic Review* 12(4), 467–487.
- Zhang, W., Wang, W., Wang, S., 2014. Environmental performance evaluation of implementing EMS (ISO 14001) in the coating industry: case study of a Shanghai coating firm. *Journal of Cleaner Production* 64, 205-217.
- Χάλκος Γ. (2020). *Στατιστική: Θεωρία και Πράξη*. 4η Έκδοση, Εκδόσεις ΔΙΣΙΓΜΑ.
- Χάλκος Γ. (2019). *Οικονομετρία: Θεωρία και Πράξη*. 2η Έκδοση, Εκδόσεις ΔΙΣΙΓΜΑ.
- Χάλκος Γ. (2020). *Υπολογιστική Οικονομετρία*. Εκδόσεις ΔΙΣΙΓΜΑ.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΑΠΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Scopus, Web of Science (Clarivate), EconLit Listed Journals

1. Corporate social responsibility: Trends in global reporting initiative standards. *Economic Analysis and Policy*, **69**: 106-117. Από κοινού με Γ. Χάλκος (2021).
<https://ideas.repec.org/a/eee/ecanpo/v69y2021icp106-117.html>
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0313592620304458?via%3Dihub>
2. Evidence for Novel Structures Relating CSR Reporting and Economic Welfare: Environmental Sustainability — A Continent-Level Analysis. *Computational Economics*. Από κοινού με Γ. Χάλκος (2021). και Κ. Τσιλικά (2021).
<https://doi.org/10.1007/s10614-020-10091-5>
3. Revisiting ISO 14001 diffusion among national terrains: panel data evidence from OECD countries and the BRIICS. *Environmental Economics and Policy Studies* Από κοινού με Γ. Χάλκο και Α. Σκουλούδη (2021).
<https://doi.org/10.1007/s10018-021-00301-1>.
4. Reviewing the status of corporate social responsibility (CSR) legal framework. *Management of Environmental Quality (EMERALD)*. Από κοινού με Γ. Χάλκο (2021)
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/MEQ-04-2021-0073/full/html>

Scopus Listed Journal

5. Introducing fundamental accountability principles in sustainability reporting assessment: A cross-sectoral analysis from the Greek business sector. *Environmental Quality Management (Wiley-Blackwell)* **29(4)**: 33- 50
Από κοινού με Vouros P., Halkos G., Evangelinos K., Skouloudis A., et al. (2020).
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/tqem.21689>

Παρουσιάσεις σε συνέδρια

“Assessing the trends in global reporting initiative standards” 13TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE ON ENERGY AND CLIMATE CHANGE 9 OCTOBER 2020, Athens – Greece

Discussion Paper

Business concerns regarding environmental responsibility, MPRA Paper **105330**, University Library of Munich, Germany. Από κοινού με Γ. Χάλκος (2021).
<https://ideas.repec.org/p/pramprapa/105330.html>